STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09350

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

בילדער און סקיצן

אַרויסגעגעבן פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
מיט דער דערלויבעניש פון ב. קלעצקין פערלאַג, פוילן

Published by the Morning Freiheit

by permission of
B. Kletzkin Publishers, Poland

PRINTED IN U. S. A.

BY PROMPT PRESS

אינהאַלט

זייט

פאָררעדע	5
בטחון	7
גאָר גיי!	10
וואָס דאַרף אַ אידענע?	13
נומער 42	16
דער משכיל	23
דער טישעוויצער רב	27
פאַרציילטע מעשיות	31
אַ אינגעלע	42
דער יאַרציעווער רב	45
לאַשציאָוו	50
דער ערשטער פּרואוו	52
דער צווייטער פּרואוו	57
אין שוחט'ס הויז	59
די סקולער רבי'צין	63
אַסעקורירט	67
דער נשרף	71
דער עמיגראַנט	76
דער משוגע	78
בלאַנקעטן	81
דער למדר־ויו'ניק	83
דער מסר	87
דאָס וואַסערל	91

	זייט
ר׳ בערל	105
ר׳ יוחנן גבאי	112
אייזיקל שוחט	117
בשעת מגפה	140
אין חדר אריין, שקצים!	174
משוגעים	179
דער נדבן	186
דער דראַנג	198
אַ קשיא אויף יענע לייט	204
מלוה מלכה	214
ווי אַזוי אַ פּרוש איז געוואָרן אויס פּרוש	227
דאָס פּראָבלעם	235

א.

פאָררעדע

עס איז שוין געוועזן אין סוף פון די גוטע, און אין אָנהויב פון די שלעכטע צייטן. אויפ׳ן הימל האָבן זיך געוויזן שווארצע כמארעס, נאָר עס האָט זיך געדאכט, אז דער רוח — דער צייט־גייסט, מיין איך, — וועט זיי לייכט פארטרייבן. זיי וועלן ערגעץ אויסגיסן זייער הארץ אין א מדבר. אין איירָאפּע׳ס פיין־געהאל־טענעם וויינגארטן האָט דער ביטערער וואָרצל שוין געשפאָלטן די ערד, ארויסגעשיקט זיינע שטעכעדיגע, שוין פאר׳סמ׳טע שפּיצ־לעך, נאָר, אָט, אָט, טראכט מען, דערזעען עס די גערטנער און רייסן עס אוים מיט׳ן וואָרצל... עס האָט זיך געדאכט, אז דאָס ניינצנטע יאָרהונדערט האָט זיך אויף דער עלטער נאָר א ביסל פארקילט, א ביסל היץ געקראָגן! עס זאָל זיך פון דעם מאכן א שווערע קרענק. א שגעון,—דאָס האָט זיך קיינער נישט גערעכט...

ווי ווייט איז פון אונז געוועזן דעמאָלט אמעריקע! נישט איין איד האָט געקלערט, ווי אזוי עס שטייט דאָרט א שיסל גריץ, אָדער —צי טראָגט מען דאָרטן די יארמולקעס אויף די פּיס. פון ארץ־ישראל־אתרוגים האָט מען אזוי זעלטן געהערט, ווי פון באראָן הירש צי פון „הנדיב הידוע”...

די אסטראָנאָמיע בארעכנט פריער יעדע לקוי־חמה, לקוי־לבנה; די פּסיכאָלאָגיע האָלט נישט אזוי ווייט. דער וועלט׳ס

נשמה ווערט ראפּטום פינצטער, דער גוף קריגט א מין קאָנוואול־סיע — און נישט נאָר זי קען עס פּאַראַליסירן, נאָר אפילו ווען עס איז שוין געשען, איז זיך שווער צו גלויבן... איז עס נישט צום פאַרשטיין...

אומרואיג דאָך איז מען שוין געוועזן. עס האָבן זיך נעשאָטן פון אלע זייטן בלבולים איבער בלבולים.

צווישן אנדערע זאכן איז געבליבן, אז מען דאַרף זיך באַקעגענען מיט'ן געוויינלעכן וואָכעדיגן אידישן לעבן; זען, וואָס עס טוט זיך אין די קליינע שטעטלעך; אויף וואָס מען האָפט, פון וואָס מען לעבט, וואָס מען טוט... וואָס עס זאָגט דאָס פאָלק?

ב.

בטחון

מיין ערשטער אריינפאָר איז געווען טישעוויץ. איך האָב מיך אָפּגעשטעלט ביי מיינעם א באַקאַנטן, ר׳ ברוך. ער האָט געשיקט נאָכ׳ן שמש און עטלעכע באַלעבאַטים. וואַרטנדיג אויף זיי, בין איך געשטאַנען ביים פענצטער און באַטראַכט דעם מאַרק.

דער מאַרק איז אַ גרויסער פיר־עק. אַרום, אויף אַלע פיר זייטן, שטייען פאַרשוואַרצטע, איינגעבויגענע, געבויטע הייזער, טייל מיט שטרוי, מערסטנטיילס מיט שינדלען געדעקט.

סאַמע איינציגע שטאָקן, מיט ברייטע פאָדשעניעס אויף פוילע פאַרגעלטע באַלקן. אַרויסגערוקט פון פאָדשעניע שטייען, נישט ווייט איינס פון׳ם אַנדערן, „פּשעקופּקעס״ איבער מולטערס מיט בייגל, ברויט, אַרבעס, באָבעס און פאַרשיידענע אויבס. צווישן די ווייבער איז אַ שטאַר געררודער! איך האָב אויף זיי, זעט אויס, אַ שטאַרקן איינדרוק געמאַכט.

— האָב דיר אַ שוואַרץ יאָר, — שרייט איינע, — טייט נישט מיט די פינגער, ער זעט דאָך!

— האַלט ס׳מויל!

די ווייבער ווייסן שוין, אַז איך בין געקומען פאַרשרייבן; איינע גיט איבער דער צווייטער דעם סוד אַזוי שטיל, אַז איך הער אין שטוב.

מען זאָגט: „דאָס איז ער טאַקע״, „פּאַרט גוט, אַז די אָרימע שאָף האָבן פּאַסטוכער, וואָס האָבן זיי אין זינען״; פונדעסט־וועגן, „אַז יענער פּאַסטוך וועט נישט העלפן, איז—בלאָטע!״ איינע קאָן דערוויל נישט פאַרשטיין, „יענער פּאַסטוך זאָל דאַרפן

אזוינע שלוחים"... דאָס איז א וואונק אויף מיין געשוירן בערדל און קורצע קליידער. און אנדערע איז ליבעראַלער און פאררופט זיך אויף א רופא: „הלמאי א רופא, זאָגט זי, איז אויך כל־בו און פונדעסטוועגן..."

— דאָס איז עפּעס אנדערש, א יחיד, אָבער אזוי, וויניג גוטע אידן?...

זאָלן זיי בעסער, מיינט און אנדערע, אריינשיקן א פּאָר הונ־דערט רובל; איך בין זיי מוחל דאָס שרייבן, זאָל מיין זון נישט זיין קיין יעדנעראַל!

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

זיצנדיג ביים טיש, בין איך געוועזן א רואה ואינו נראה: פון נאָס האָט מען מיך נישט געזען, נאָר איך האָב געזען א האלבן מאָרס. דערווייל האָט מיין „באַלעבאָס" אָפּגעדאַוונט, אָפּגעלייגט טלית און תפילין, גענומען א ביסל בראַנפן און געטרונקען צו מיר לחיים.

— לחיים טובים ולשלום! — ענטפער איך.

— גאָט זאָל געבן בעסערע צייטן, עס זאָל זיין פרנסה.

ווי מקנא בין איך מיין באַלעבאָס, אים פעלט נישט מער נאָר פרנסה. ער גיט נאָך צו מיט גדלות:

— און עס וועט מוזן זיין פרנסה, עס איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט, גוטע אידן וועלן אויך נישט שווייגן...

איך האָק אים איבער, און פרעג, פארוואָס אין זיינע אייגענע געשעפטן, כאָטש ער האָט בטחון, כאָטש ער ווייסט גאַנץ גוט, אז „מאן דיהיב חיי יהיב מזונא" (דער וואָס גיט לעבן, דער גיט עסן), פונדעסטוועגן טוט ער זיינס. און האנדלט, און שלאָפט נים גאַנצע נעכט, און קלערט אַלץ: מאָרגן, שפּעטער, אויפ'ן יאָר... קוים האָט א איד חתונה, קלערט ער שוין אויף חתונה קליידער פאַר אייניקלעך. און אז עס קומט צום כלל ישראל איז דער בטחון שוין אזוי גרויס, אז עס איז שוין איבעריג צו טאָן די האַנט אין קאַלט וואַסער אריין.

— עס איז, מאַכט ער, גאָר פּשוט: כל־ישראל איז שוין דעם

רבונו של עולם׳ס זאך, און ער האָט זיינס אין זינען... און, כביכול, עס זאָל זיין שכחה פאַר זיין כסא הכבוד, איז דאָ אזוינע, וואָס דערמאָנען... און, ווייטער דאָס אייגענע... ווי לאנג קאָן עס .עדויערן? עס מוז דאָך אן עק נעמען: אָדער כלו חייב, אָדער כלו זכאי... דאָס איז נישט פרנסה!

ג.

נאָר גיי!

איך האָב אייך פאַרגעסן צו דערציילן, אַז דער רב פון שטעטל האָט נישט געוואָלט, נישט קומען צו מיר, נישט מיך אויפנעמען ביי זיך. ער האָט מיר געשיקט זאָגן, אַז עס איז נישט זיין זאַך גאָר, אַז ער איז אַ שוואַכער, לאָ־עליכם. אויסער דעם זיצט ער שוין אַ פּאָר וואָכן איבער אַ האַרבער שאלה פון בשר בחלב; און דער עיקר איז, אַז ער איז ברוגז אויף קהל, ווייל מען וויל אים נישט מוסיף זיין צוויי גילדן אַ וואָך פרנסה.

געקומען איז, על־כּן, אַ דריי באַלעבאַטים מיט צוויי שמשים. איך הויב אָן ביי מיין באַלעבאָס.

ער האָט נישט קיין ווייב, און פאַרענטפערט זיך באַלד:

— ווי לאַנג מיינט איר, איז זי, אונז צו לענגערע יאָר, נפטר געוואָרן?

הכלל — אַן אַלמן; דריי אויסגעגעבענע זין, אַן אויסגעגעבענע טאָכטער, צוויי אייניקלעך און אַ מיידל אין דער היים. דער־ביי, בעט ער זיך, איך זאָל פאַרשרייבן, אַז אַלע זין—אויסער דעם אינגסטן, וואָס איז ערשט אַלט 4 יאָר און ביז ער וועט „שטיין”, וועט נאָך משיח קומען! — אַז די רעשט זין האָט יעדער זיין פעלער!

אויסער די עלטערע, צוויי אויסגעגעבענע, זין, האָב איך שוין געקענט די גאַנצע משפחה. די אויסגעגעבענע טאָכטער האָט אין דעם אייגענעם הויז אַ געוועלבל מיט טיטון, טאַבאַק, טיי און צו־קער, ווי אויך שפּייז; דאַכט זיך, נאָך סמאָר און נאַפט. איך האָב באַלד אינדערפרי ביי איר געקויפט צוקער, זי איז אַלט אַ יאָר

25, א מאָ: פּנים, א לאַנגע אונטערגעבויגענע נאָז, וואָס ציילט איר, דאַכט זיך, די פּוילע שווארצע ציין אינם האַלב־אָפּענעם מויל, א פּאָר בלאַנע בלוי־שווארצע געפּלאַצטע ליפּן—דער פּאָטער אויסן אויג. די שוועסטער אירע, א מיידל, איז גאַנץ ענלעך צו איר; זי האָט אָבער „כלה־חן”. דאָס פּנים איז פרישער, רויטלעכער, די ציין — ווייסער, און אין גאַנצן נישט אַזוי צעווירען, נישט אַזוי אָפּגעלאָזט. אויך זע איך ביידע אינגלעך, שיינע אינגלעך; זיי האָבן געמוזט אין דער מאַמען אריין געראָטן: רויטע בעקעלעך, חנ'עוודיגע, פארשעמטע אויגעלעך... פּול פעדערן אין די גע־דרייטע שווארצע לעקלעך... נאָר מיאוס'ע תנועות: זיי הויבן אַלע מאָל די פּלייצעלעך, פארקרימען זיך. זיי טראָגן שינעטענע קאַפּאָטקעלעך. ברודיג, נאָר גאַנץ.

די מוטער אפּנים איז נישט לאַנג געשטאָרבן, געגוג צייט געווען צו פארברודיגן; ווייניג — צו צעריסן... היינט — ווער האָט צייט צו זיי? די עלטערע שוועסטער האָט פיר קינדער, א מאַן א למדן און א געוועלבל... דאָס „כלה־מיידל” פירט די שענק; דער פּאָטער האָט קיין צייט נישט.

וואָס איז א י י ע ר געשעפט?—פרעג איך אים.

— פּראָצענט...

— ליכוועּ?

— ליכוועּ?... עט...

— גליך אַזוי? מען האָט ווייניג מיט אונז צו טאָן...

— ווייסט איר וואָס, — מאַכט ער, — נאָט אייך אוועק אַלע מיינע שמאַטעס — וועקסלען, אַקטן, — אַלץ פּאָר 25 פּראָצענט. נאָר צאָלט מיר אויס באַר! איך לייג אוועק נישט נאָר די ליכוועּ, אפילו די שענק! איך וואָלט באַדיי אוועקגעפאָרן קיין ארץ־ישראל... אַבי געלט! אפשר ווילט איר, נאָט אייך א חרם־קוויטל! איר מיינט, אַז מיר האַלטן זיך אין דער ליכוועּ... זי האַלט אונז. מען צאָלט נישט, וואַקסט דער חוב. וואָס מער דער חוב וואַקסט; ווייניגער ווערט איז ער, מער קבצן ווער איך... אויף נאמנות!

פּאַר'ן ארויסגיין ווייטער פארשריבן, האָב איך נאָך ביינע־וואוינט א קליינע סצענע. בשעת ווען איך האָב צונויפגעקליבן

מיינע כלים, פאפיר, בליישטיפט, פאפיראסן, האט ר׳ ברוך דער־ וויל אנגעשמירט פאר די קינדער, אין חדר אריין מיטצונעמען, צוויי שטיקלעך ברויט מיט פוטער, מיט א צולאג א שציפיארעק.

— נאר גייט׳ס! מאכט ער; ער וויל זיי נישט האבן אין שענק. דער קלענערער יתום איז אבער נישט צופרידן. ער הויבט אויף די פלייצעלעך און פארקרימט זיך צום וויינען. ער שעמט זיך א ביסל פאר מיר, ווארט, איך זאל ארויסגיין; ער קאן זיך אבער נישט דערווארטן, און לאזט ארויס א געוויין:

— נאך שציפיארעק, — וויל ער.

— די מאמע פלעגט מ י ר געבן צוויי!

די שוועסטער איז צוגעלאפן צו דער שאנק, זי האט ארויסגע־ כאפט און געגעבן אים נאך שציפיארעק.

— גיי, — מאכט זי אויך, — נאר א סך ווייכער. אין די ווערטער האט דער מוטער׳ס קול געקלונגען.—

ד.

וואָס דאַרף א אידענע?

מיר גייען פון הויז צו הויז, פון נומער איינס אָן. איך ווייס אליין, וואו אידן און וואו נישט־אידן וואוינען, איך קוק נאָר אין פענצטער אריין. פארגעלטע פענצטער איז א סימן פון „אתה בחרתנו״, בפרט נאָך אויסגעהאקטע שויבן, פארטרעטענע מיט קישעלעך און זעק... פאר דאָס — בלומענטעפּ און פאָרהאַנגען זיינען סימנים מובהקים, אז דאָ וואוינט שוין אזוינער, וואָס האָט נישט אזא פּראווע אויפ׳ן דלות ווי יענע...

עס טרעפן זיך אויסנאַמען... אָט וואוינט נישט א איד, נאָר א שטאָרקער שכור... און פארקערט, — בלומען און פאָרהענגלעך, נאָר דאָ לייענט מען שוין די „הצפירה״.

דעם ערגסטן איינדרוק מאכט אויף מיר א גרויס, א הילצערן משונה הויז. עס איז גרעסער, נאָר שווארצער און ברודיגער פאר אלע הייזער. די פאַציאַט האָט זיך שטארק אריבערגעבויגן, און קוקט ארונטער אויף זיינס־גלייכן — אויך אן אלטע, שווארצע חורבה, — אויף אן אלטער, אויסגעדארטער, איינגעבויגענער, צי־טערדיגער אידענע, וואָס דינגט זיך מיט איר קונה — א צעשווי־בערטע גנלע דינסט־מויד — איבער א צולאָג צו א פונט זאלץ.

דער שמש ווייזט מיר אויף דער אלטער: דאָס איז „די באַלע־באָסטע פון הויז״. איך האָב מיך פארוואונדערט; די אידענע איז צו אָרים פאר אזא הויז.

— דאָס הויז, — דערקלערט דער שמש, — איז אייגנטלעך נישט איר. זי האָט נאָר א זעקסטל „דאַזיוואַציע״, אן אלמנה איז

זי... נאָר די יורשים, אירע קינדער, וואוינען נישט הי,—הייסט זי באַלעבאָס.

— וויפיל מאַכט דאָס הויז?

— גאָרנישט.

— ווערט איז עס?

— א פופצן הונדערט רובל.

— און מאַכט גאָרנישט?

— עס שטייט ליידיג.

עס קומען מיר אויף די געדאנקען „יענע בחורים"... מן הסתם ווארפט מען דאָ ציגל אָדער קארטאָפל.

— ניין, — זאָגט דער שמש און שמייכלט. — פאראַן אזוינע אַנדערע צוויי הייזער, וואָס מען וועט מוזן צולייגן; דאָס איז עפּעס אנדערש: אין דעם הויז, פארשטייט איר, האָט געוואוינט אמאָל א דאָקטאָר; איז ער געשטאָרבן, און שוין, שטייט ליידיג ס'הויז!

— וואָס איז, אויף א זאראזשליווע קראנקהייט?

— חס ושלום!

— וואָס דען?

— עס האָט פשוט נישט ווער צו וואוינען; ווער זאָל וואוי־נען?

— ווי הייסט, ווער?

— טאָקע ווער? ביי אונז האָט יעדערער כמעט זיין נחלה. ווער עס דינגט שוין א דירה, וויל נישט קיין באַזונדערע שטוב צו פארהייצן. ביי אונז איז א מאָדע, א קאמאָ־ניק (לאָקאטאָר) צאָלט עטלעכע רובל א יאָר פאר אן עק שטוב מיט באהייצונג. ווער דארף אזוינע גרויסע שטיבער?

— נאָך וואָס האָט מען געשטעלט אזא הויז?

— בא! — אמאָל! היינט דארף מען נישט...

— נעבעך!

— וואָס פאר א נעבעך? זי האָט א שטעל מיט זאַלץ, פאר־

דינט עטלעכע רובל א וואָך, פון דעם צאָלט זי אָפּ 28 רובל א יאָר פּאַדראַטעק פון הויז. פון דער רעשט לעבט זי... וואָס דאַרף א אידענע? וואָס פעלט איר? תכריכים האָט זי שוין...

איך האָב נאָך אַמאָל א קוק געטאָן אויף דער אַלטיטשקער, און עס האָט זיך מיר שוין געדאַכט, אַז עס פעלט איר באמת גאָר־נישט. איך נערונצלטע הויט האָט מיר אַפילו צוגעשמייכלט: וואָס דאַרף א אידענע?

ה.

נומער 42

איך בין געגאַנגען פון הויז צו הויז לויט נומער, מיט א צעטל אין דער האַנט. פון נומער 41 האָט מיך דאַך דער שמש געפירט צו 43.

— און 42?—פרעג איך.

— אָט! — ווייזט ער מיר אויף אַ שטיק חורבה אין אַ שמאָל געסל צווישן איין־און דריי־און פערציג.

— איינגעפאַלן?

— איינגעליינט, — ענטפערט דער שמש.

— פאַרוואָס?

— איבער א פייער־מויער.

איך האָב ניש פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט.

מיר זיינען ביידע מיד געווען גייענדיג, און מיר האָבן זיך געזעצט אויף א באַנק אין פאַדשעניע. דער שמש פאַרציילט:

— פאַרשטייט איר, על פי דיניהם, אויב איין געבויט הויז איז נישט גענוג ווייט אָפּגעטראָטן פון צווייטן, מוז מען אָפּטיילן די דעכער מיט פייער־מויערן. ווי ווייט דער מהלך דאַרף זיין, ווייס איך נישט; משפטים כל ידעום, דאַכט זיך, מער ווי ד׳ אמות. א פייער־מויער איז ביי זיי א סגולה פאַר א שרפה... נו, דאָס הייזל האָט אָבער געשטעלט א קבצן גדול, ירוחם איוואַנכאָווקער, האָט ער נישט געקאָנט מאַכן קיין פייער־מויער.

— זיין גאַנץ בויען, פראַוודע, איז געווען אָן אַ יסוד. דערנאָך, ווען איר הערן, איז דערפון געוואָרן אַ דין־תורה. ביי דעם דין־

תורה, האָט עליה־השלום, זיין ווייב מלכה דערציילט דברים כהויתן. ווי דער סדר עולם איז, אָנגעהויבן מששת ימי בראשית, און אזוי אָט אזוי איז געווען די מעשה:

מלכה האָט מיט איר מענדל׳ען נישט גערעדט א יאָר פופצן. זי איז בטבע א פארביסענע אידענע געווען. נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין: א הויכע, א דארע, א שווארצע מיט א שפיציגער נאָז ווי א האָקן. זעלטן, אַז עס איז איר ארויס א וואָרט פון מויל, כאָטש פון פרנסה — א פשעקופקא! און מען האָט נישט נעדאַרפט! פון אירם א קוק איז אויך שוין קיל געוואָרן אין הארץ. אַלע פשעקופקעס האָבן געציטערט פאר איר אימת מות; זי האָט שוין אַזאַ אויג געהאַט. פארשטייט זיך, אַז ירוחם האָט זיך מחיה געווען מיט איר שווייגן; ער פלעגט צו איר אויך קיין וואָרט נישט רעדן. אַזוי שטילערהייט, זיינען זיי דאָך געבענטשט גע־וואָרן מיט צוויי בנים זכרים און דריי מיידלעך.

דאָך דער יצר־הרע — א באַלעבאָס צו ווערן, האָט זיי ביידע רעדעוודיג געמאַכט. דער שמועס איז אַזוי געגאַנגען:

— מלכה! — זי ענטפערט נישט.

— מלכה? — זי שווייגט. ער מלכה׳ט, און זי רירט זיך נישט פון אָרט.

ירוחם שטעלט זיך אָבער אויף און גיט א געשריי:

— מלכה! איך וויל שטעלן א הויז!

מלכה האָט שוין נישט אויסגעהאַלטן, און אויפגעהויבן אַן אויג און געעפנט דאָס מויל. „איך האָב געמיינט — פארציילט זי—ער איז משוגע געוואָרן!"

און א שגעון איז עס באמת געווען. ער האָט געהאַט בירושה פון אַן עלטערזיידן דאָס שטיקל פלאַץ, דאָס שמאָלע, וואָס איר האָט געזען, און—קיין פחות משוה פרוטה געלט. דעם ווייב׳ס פאַר טשוועקעס, וועלכע מען האָט דערנאָכדעם פארקויפט פאר דריי מאָל ח"י זהובים, פלעגן זיין פארזעצט א גאַנץ יאָר; אויסער שבת ויום טוב, ווען ירוחם האָט זיי ארויסגענומען אויף א חרם־קוויטל.

אַז דער יצר־הרע נעמט זיך אָבער צוהילף דעם כוח הדמיון, איז „מי יעמוד"! „קוים שטעלט ער אויף א הויז, איז ער פאר־

זארגט מיט אלעם גוטן. א בטוח וועט ער זיין, וועט ער זיך באר־
גען אויף א ציג און האבן די מחיה אין דער היים. איין שטוב
וועט ער פארדינגען אויף א שענק. און, אז גאט, ב"ה, וועט
העלפן, וועט זי אליין זיין שענקערין. און דער עיקר—די קינדער
פארזארגט! די אינגלעך וועט ער סיי ווי סיי שיקן אין א ישיבה
אריין, די מיידלעך וועט ער געבן א שטר חצי זכר אויף דער נחלה,
און—און עק!

אי מיט וואס וועט מען בויען? אויף דעם האט ער געהאט א
גרייטן חשבון:

— איך בין, — זאגט ער, — מלמד, און דו — פשעקופקע,
האב'מיר דאך צוויי פרנסות; פון איין פרנסה וועל'מיר לעבן
און פון דער צווייטער—בויען.

— וואס רעדסטו, משוגע — ענטפערט מלכה — מיטביידע
פרנסות קומען מיר נישט אויס...

— אזוי ווי מען נעמט זיך פאר — זאגט ער, — אזוי העלפט
גאט, ב"ה. א והא ראיה — מאכט ער — אט זע! נח מלמד,
אונזער שכן, האט א קראנק ווייב, וואס פארדינט נישט א דרייער,
און ז ע ק ס קינדערלעך — זאלן געזונט און שטארק זיין —
און לעבט דאך פון מלמדות אליין.

— וואס רעדסטו, ער איז א גרויסער מלמד, סאמע גביר'ישע
קינדער.

— פארוואס, מיינסטו, איז אזוי? וואס איז? ער קען בעסער
לערנען פאר מיר? אודאי און אודאי נישט, נאר אז גאט ב"ה
זעט, אז ער האט נישט מער ווי א י י ן פרנסה גיט ער אים
אין איר די שפע. און, א והא ראיה? זע ווייטער! די שווארצע
ברכה! אן אלמנה, אויך מיט פינף קינדער, און איז נאר א פשע־
קופקע אליין...

— וואס רעדסטו? פארריקט ביזטו? יענע, הלואי אויף
מיר געזאגט, האט א הון רב שטעקן אין עסק. אודאי א רובל
דרייסיג...

— נישט דאס אבער איז דער עיקר, — גיט ער איר צו פאר־

שטיין, — דער עיקר איז, אז איר קען אריינקומען די ברכה אין די עפל! דער „רבונו של עולם" פירט די וועלט על פי דרך הטבע!

אויך רעדט ער איר איין, אז מ'קען אפשפארן פון א סך זאכן... מ'קען זיך באגיין...

און עס איז אזוי געבליבן. ירוחם האט זיך אפגעזאגט פון טאבאק־שמעקן, דאס גאנצע הויז־געזינד — פון זויער־מילך בפרט און פון וועטשערע בכלל, און מען האט געבויט!

געבויט האט מען יארנלאנג, נאר אז עס איז געקומען צו דער פייער־מויער, איז מלכה געשטאנען אן סחורה, ירוחם האט שוין קיין כוח נישט געהאט צו לעבן, דער עלטסטער זון האט זיך גע־לאזט אויף דער מדינה, דאס אינגסטע איז געשטארבן, און דא פעלט נאך א מטבין — א רובל 40 אויף א פייער־מויער.

נו, וואס זאל מען טאן? מען האט געמאכט דעם כותב אין גמינע אין דער יד ארין, און — אריינגעצויגן זיך אן א פייער־מויער!

ער האט זיך מיט נחת אריינגעצויגן. א נושאים־מאן איז ער, האט אים די חברה געמאכט א חנוכת הבית. מען האט אויסגע־טרונקען, אן גוזמא, אודאי א פאס ביר, אחוץ בראנפן און ראָ־זינקע־וויין. עס איז געוועזן א שמחה, א גדולה.

נאר די שמחה האט נישט לאנג געדויערט. עפעס א באלע־באס האט זיך צעקריגט מיט ירוחמ'ס א שכן, מיט נח מלמד. דער נח מלמד איז אמאל א גרויסער באלעבאס געוועזן, א גביר עצום! אחוץ דער נחלה, ביי וועלכער ער איז געבליבן, האט ער פארמאגט שיינע עטלעכע מאות; דערצו האט ער געפירט א מסחר מיט האניג. שפעטער, אז עס איז ביי אונז געוועזן דאס מחלוקת

איבער'ן ליטווישן רב, האָט מען אים דעם זון גע'מסר'ט (ער דינט עד היום מיט א לונגען־פעלער אין פּאָלק), און ער אליין איז אריינגעפאלן אין א פּראָצעס פאר אונטערלייגן דעם רב. א רציחה איז טאקע דעמאָלט געווען. מיט „אויסזאָגן" איז מען שוין געוואוינט, אָבער אונטערשפּארן א הויז פון אלע זייטן, און אונטערצינדן איז טאקע רציחה'דיג... צי ער האָט געשטעקט דערינען צי ניין, נאָר דאס פּראָצעס און דער זון האָבן אים בדיל הדל געמאכט, און ער איז מלמד געוואָרן. אלס פריש־געבאקענער מלמד האָט ער ווייניג דרך־ארץ געהאַט פאר באלעבאטים, האָט זיך איינער באליידיגט, ארויסגענומען זיין בן און אריינגעגעבן צו ירוחמ'ען אין חדר.

נח'ן האָט די מעשה פארדראסן, א „חבירה־מאן" איז ער פון לאנג, אין פּאָוויאט פלעגט ער אָפּליגן טעג און נעכט, א מויל מיט א פּען האָט ער. נו — איז די מעשה מיט דער פּייער־מויער ארויסגעשוואומען, און עס איז אָראָפּגעקומען דער סטאַרשי סטראזשניק.

נאָר דערווייל האָט נח חרטה געהאַט! ער אליין האָט זיך געמיט! מען האָט אָנגעהאנגען אָן דער דיעלע א מטבע. איז זי צוריק פארזונקען געוואָרן.

עס וואָלט שוין ווייטער גוט געווען, מאכט זיך אָבער א מעשה מיט תכלת. אז ירוחם איז א ראָדזינער און טוט אָן בלויע ציצית, איז נח א פארברענטער בעלזער און שרייט גוואלד! א וואָרט צו א וואָרט, די פייער־מויער איז ווייטער ארויס, עס איז שוין א דיעלע אין סאָנד.

מען האָט געלאָזט א „וויראָק זאָאָטשני", דער סאָנד האָט גע־פּסק'נט, אז ירוחם זאָל במשך א חודש מאכן א פייער־מויער, און אויב נישט — זאָל מען אים צעלייגן דאָס הייזל.

קיין דרייער איז נישט געווען, אצינד האָט שוין נח קיין חרטה נישט געהאַט — (דאָס מחלוקת האָט ערשט רעכט געברענט) — און האָט נישט געוואָלט ענטפערן א גוט וואָרט. ירוחם האָט אים גערופן צום רב; נח האָט אויסגעפּאַטשט דעם שמש.

אז מלכה האָט געזען, אז עס איז כלה כל הקיצין, האָט זי אָנ־געכאַפּט נח'ן אין מיטן גאַס ביים פּאַדקאָלנער, און געשלעפּט ווי א הורג אריין צום רב. עס איז אפילו געווען א פּולער מאַרק מיט בעלזער, נאָר ווער וועט צוגיין צו א אידענע?... גברא דנשי קטלוהו לית דין ולית דיין״*) נח'ס ווייב איז נאָכגעגאַנגען און געשאָטן מיט טויטע קללות, צוגיין האָט זי מורא!... ביים רב האָט מלכה פאַרציילט די מעשה מהחל ועד כלה: זי פאַרלאַנגט, אז נח זאָל מאַכן, אָדער עס זאָל זיין א פייער־מויער, אָדער די דיעלע זאָל ווייטער איינגעזונקען ווערן! ...

אונזער רב'יל האָט געוואוסט, אז וועמען ער וועט דאָ צו־פּסק'נען, וועט דער צווייטער צד חסידים נעמען זיך צו אים, האָט ער זיך אויסגעדרייט ווי א איד א למדן. ער קען נישט פּסק'ענען... גרמא בנזוקין... בע... מע... קיין פּשרה קען נישט זיין און האָט אָפּגעשיקט די צדדים צו די רביים.

נו, „התובע הולך אחרי הנתבע״, נח איז באַשטאַנען, ירוחם — פאַר אין ברירה; און אזוי האָבן זיךביידע אָראָפּגעכאַפּט קיין בעלז.

איידער ירוחם איז אוועקגעפאָרן, האָט ער איבערגעלאָזט זיינס א שוואָגער א דאָוויערענאָסט, מיט עטלעכע רובל, וואָס ער האָט צוזאַמענגעבאָרגט (און געבאָרגט האָט מען אים פאַר רחמנות), ער זאָל מאַכן דערוויל אַן אָפּאָזיציע.

עס איז אָבער אַלץ געגאַנגען שלימשלימזל. דער שוואָגער האָט די פאָר רובל אויפגעגעסן, ציי, ווי ער זאָגט, פאַרלוירן...

---

*) א מאַנספּערזאָן, וואָס ווייבער האָבן גע'הרג'עט, האָט קיין געריכט און קיין ריכטער.

מלכה איז פאר גרוים צרות קראנק געוואָרן... ביים רבי'ן האָט אפילו ירוחם געוואונען א „פייער־מויער" מיט „הוצאות", נאָר צוריקוועגס האָט מען ביידע, נח'ן מיט ירוחמ'ען, געכאַפּט אויף דער גרעניץ און אהיים געפירט מיט'ן עטאַפּ.

אז מען האָט ירוחמ'ען געבּרענגט, איז שוין מלכה געוועזן אויפ'ן עולם אמת, און דאָס הייזל—צעוואָרפן...

ו.

דער משכיל

און מיינט נישט, אז אין טישעוויץ עקט זיך די וועלט! עס איז דאָ א משכיל אויך. און אן אמת'ער משכיל, א פּאַרצייטי־שער. א מענטש אין די מיטעלע יאָרן, נישט שטודירט, נישט געלעזן, אָן ביכער, אָן צייטונגען אפילו, מיט איין וואָרט א משכיל פון דער לופט.

ער גאָלט זיך נישט די באָרד; אין טישעוויץ איז מען יוצא מיט אונטערשערן, נאָר מען זאָגט, אז „ער איז מסלסל בשערו אפילו עשרת ימי תשובה!" דייטש גייט ער אויך נישט, דער פעלדשער אין טישעוויץ גייט אויך נישט דייטש, איז אויך א איד אין א לאַנגער קאַפּאָטע מיט פּאות!

אונזער משכיל איז יוצא מיט שטיוול־פּוצן, און א שוואַרץ סטענגעלע אויפ'ן האלז. ער האָט שירים פון פּאות, פאר דאָס טראָגט ער א קאַנטיג קאַשקעטל. „פּראָסטע" (זאָגט מען) וישמן ישורון ויבעט; „עס גייט אים זייער וואויל, א שאַרף געוועלב; אין גאַנצן, אימשטיינס געזאָגט, דריי קינדערלעך, וואָס פעלט אים? איז ער א משכיל!"

מיט וואָס ער איז א משכיל, איז שווער געוועזן געוואויר צו ווערן. עס איז געגנוג, אז מען ווייסט, אז ער איז א משיכל; די גאַנצע שטאָט זאָגט, אז ער איז א משכיל, ער אליין איז אויך מודה. דער עיקר זיינען זיינע „ווערטלעך", ער רעדט „על השם ועל משיחו".

לויט איך בין דערנאָך געוואויר געוואָרן, האָט דער משכיל מיך אויך פאר א משכיל גערעכנט, און זיכער געוועזן, אז איך

וועל ביי אים איינשטיין, על כל פנים ביי אים „שרייבן" צום ערשטן.

— צו אזא זאך, — האט ער געזאגט, — דארף מען האבן מענטשן מיט קעפ. מיט איך, פערד, וועט ער עפעס מאכן?

און אז דער בארג איז נישט געקומען צו מחמד'ן, ווייל ער האט פשוט נישט געוואוסט פון אים, איז מחמד געגאנגען צום בארג.

געטראפן האט ער מיך ביי אן אלמנה אין שטוב. אריינגע־פאלן איז ער מיט'ן רשע'ס שאלה פון דער הגדה — מיט'ן: מה העבודה הזאת לכם?

— מאי פאניע—וואס מאכט איר עפעס דא?

— וואו דא?—פרעג איך.

— איר מיינט, אפנים, גאי־, אז איך בין פון אונטער'ן אויר־וען! אז מען וואוינט אין טישעוויץ, איז מען שוין קיין מענטש נישט, ווייסט מען שוין נישט, וואס אויף דער וועלט טוט זיך? איר ווייסט: „עם לבן גרתי", איך וואוין טאקע דא, נאר א נאז האב איך!

— און אז איר האט א נאז און ווייסט, וואס אויף דער וועלט טוט זיך, נאך וואס פרעגט איר?

דער שמש האט אויפגעשפיצט די אויערן. דאס איינגענע האבן געטאן די עטלעכע ליידיגגייערס, וואס זיינען מיר נאכגעגאנ־גען טריט־ביי־טריט. אויף זייער פנים איז אויסגעגאסן א ווילדע הנאה, או־פ'ן שטערן — דער פסוק: „יקומו נא הנערים... לאז מיר זען, ווי צוויי משכילים באדיען זיך!"

— וואס טויג מיר דארט, — מאכט דער משכיל געררייצט,— חוזק־שמויזעק. מיין צונג איז אויך נישט קיין פאדעשוועו! און פאר וועמען האב איך מיך דא צו צעפירן, פאר טישעוויצער חמורים? זעט נאר די בידליאקעס!

איך בין אין א פארלעגנהייט. אננעמען פאר טישעוויץ קען איך מיך נישט, ווייל די טישעוויצער באלעבאטים, אין פענצטער און אין טיר, האבן גאנץ אנגענעם געשמייכלט.

— נאַר, זאָגט מיר, וואָס איז דאָס אַזוינס? דאָס פאַרשרייבן!

— סטאַטיסטיק!

— סטאַטיסטיק־שמיסטיק! מיר האָבן שוין געהערט אַזוינס! נאָר נאָך וואָס טויג עס?

איך האָב געזאָגט, נישט אים, אייגנטלעך, נאָר טישעוויצער קהל; זאָלן זיי האָבן אַ באַגריף פון דער סטאַטיסטיק.

— האַ! האַ! האַ! — צעלאַכט זיך נעדיכט און גראָב דער משכיל, — דאָס וועט איר איינרעדן טישעוויצער חמורים, נישט מיר! פאַרוואָס פאַרשרייבט איר, ווי מען וואוינט: מיט אַ פּאָד־לאָגע, אָן אַ פּאָדלאָגע? וואָס גייט איך אָן, אַז איינער וואוינט אָן אַ פּאָדלאָגע? האַ?

עס גייט אין דעם, פאַרציייל איך אים, אַז מען וויל אויסווייזן, ווי אָרים אידן זיינען; מען מיינט...

— מען מיינט גאָרנישט, — האַקט ער מיך איבער, נאָר — זאָל זיין אַזוי! וואָס דאַרף מען אָבער וויסן אַקוראַט, וויפיל איינגלעך און וויפיל מיידלעך? און—ווי אַלט יעדעס איז? און אַלע קרענק, וואָס איר פאַרשרייבט!

— מען איז אונז חושד, אַז מיר דינען נישט אין מיליטער; די ביכער, ווייסט איר אודאי, זיינען נישט ריכטיג, ווילן מיר אויסווייזן...

— נו, אויך רעכט, למשל... איך בין אייך דערווייל מודה... אָבער — פּאַטענטן? נאָך וואָס פאַרשרייבט איר, ווער עס האָט און פאַר וויפיל?

— אויסצואַווייזן, אַז אידן —

דער משכיל לאָזט מיך אָבער נישט ענדיגן.

— איר דערציילט מיר נישט קיין באָבע־מעשיות! דערווייל וועט מען געוואויר ווער'ן, אַז איינער און דער צווייטער האָט אַ קלענערן פּאַטענט, וועט מען אים שטעלן אַ חופה!

קוים ער האָט עס אויסגעזאָגט, איז ראַפּטום דער עולם פון פענצטער נעלם געוואָרן. דער שמש פון טיר האָט זיך אָפּגעטראָגן,

און דער משכיל, וואָס האָט גאָרנישט אַזוי שלעכט געמיינט, איז געבליבן ווי פאַרשטיינערט.

דער עולם האָט מורא געקראָגן. אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט שוין גאַנץ טישעוויץ מיט מיר געקלונגען, מען האָט מיך שוין חושד געווען, אַז איך בין אַ געשיקטער פון דער אַקציז. אַ קשיא אויף אַ מעשה, די אַקציז ווייסט, אַז אַ איד וועט בעסער געוואויר ווערן אַלע סודות!

איך האָב מיך אַרומגעדרייט אין מאַרק שוין איינער אַליין, דאָס שטעטל האָלט זיך פון מיר פון ווייטן. איין משכיל איז מיר נאָכגעגאַנגען טריט־ביי־טריט. ער האָט געוואָלט מיט מיר רעדן. נאָר ער איז מיר שרעקלעך נמאס געוואָרן, איך האָב אויף זיין פּרצוף נישט געקאָנט קוקן.

און די פּנימ'ער אין גאַס ווערן ערנסטער און פינצטערער, איך הויב שוין אָן קלערן וועגן פּליטה־מאַכן. מען קוקט אויף מיר צופיל פון דער זייט, מען סוד'עט זיך צופיל!

עס איז מיר איינגעפאַלן צו מאַכן נאָך די לעצטע פּראָבע. איך האָב מיך דערמאָנט, אַז דער היינטיגער טישעוויצער רב איז אַמאָל ביי אונז דין געווען, ער וועט מיך דערקענען, על כל פּנים עדות זאָגן, אַז איך בין נישט דאָס, וואָס מען מיינט!

— וואו וואוינט דער רב?—פרעג איך דעם משכיל.

— ער דערפרייט זיך און ענטפערט:

— קומט, איך וועל אייך פירן!

ז.

דער טישעוויצער רב

ווער עס האָט נישט דעם טישעוויצער רב'ס שלאָפּראָק געזען, וועט קיינמאָל נישט וויסן די סיבה, פאַרוואָס די רביצין, זיין דריט ווייב, א אידענע קוים אין די מיטעלע יאָרן, טראָגט שוין א פּאָר גרויסע ברילן אויף דער נאָז. דער שלאָפּראָק זעט אוים ווי פון איינציגע פּעדים געלאַטעט.

— נאָך 2 גילדן א וואָך, — באַקלאָגט זיך דער רב, — ווען די שטאָט גיט מיר, וואָלט איך געקענט שוין דורכקומען; אַזוי איז גאָר ביטער; נאָר איך וועל מיינס אויספירן... אָן א דין־תורה קע־נען זיי זיך נאָך באַגיין, אויף דעם האָבן זיי גוטע אידן און... סאַנדעס; „טעפּל — לעפּל" פּסק'נט א ליאַדע מלמד, שאלות־נשים; עס איז דאָך נאַריש, דאָס קען מען נישט מחמיץ זיין! אָבער אויספירן וועל איך. איך וואַרט נאָר אויף דער קלפּי! אָן א רב וועלן זיי קיין קלפּי נישט מאַכן! לאָמיך זען א שטאָט, קיין עין־הרע, אן עיר ואם בישראל, אָן גבאים! און, וועט דאָס אויך נישט העלפן, וועל איך נישט פּרוואָוון די חלפים... איך האָב זיי גוט אין דער האַנט!

עס איז שווער געווען דעם רב אָראָפּצופירן פון זיינע אייגענע צרות. דאָך אַז דער משכיל האָט אים צוגעזאָגט, זיך צו סטאַרען פאַר אים ביי קהל, צו פּועל'ן די הוספה, — האָט ער אונז געבעטן זיצן, און אויסגעהערט, אין וואָס עס גייט.

— נאַרישקייטן! — מאַכט ער, — איך קען דיך! זאָג זיי,

די שוטים, אַז איך קען דיך.

— זיי אַנטלויפֿן פֿון מיר!

— עט, אַנטלויפֿן! וואָס הייסט אַנטלויפֿן? ווער אַנטלויפֿן? נאָך וואָס? נאָר מילא, אַז דו זאָגסט: אַנטלויפֿן! וועל איך אַליין מיט דיר אַראָפּגיין.

— אין וואָס וועסטו גיין? — רופֿט זיך אָן אַ ווייבעריש קול פֿון אונטער'ן אויוון.

— גיב טאַקע אַהער די קאַפּאָטע! — ענטפֿערט דער רב.

— געבן? איך האָב זי ע"־שט צעטרענט!

— מילא, — מאַכט דער רב, — אויך נישט קיין אומגליק, חס ושלום! וועלן מיר מאָרגן גיין.

איך גיב אים צו פֿאַרשטיין, אַז עס איז ערשט מיטאָג־צייט, אַז עס איז מיר אַ שאָד דער טאָג.

— נו, וואָס זשע זאָל איך טאָן? — פֿרעגט דער רב און פֿאַר־לייגט די הענט, — פּונקט האָט די רביצין זיך גענומען צו מיין קאַפּטאָן...

— רופֿט זיי אַרויף אַהער!

— רופֿן איז אַ קלייניגקייט, אויך אָן עסק! נאָר ווער וועט קומען? מען וועט מיך הערן ווי דעם רב! אפשר בעסער אַראָפּ־גיין אין שלאָפֿראָק?

— עס פּאַסט נישט, רבי, — רופֿט זיך אָן דער משכיל, — דער סטראַזשניק גייט אַרום אין גאַס!

— פֿון מיינעטוועגן, — זאָגט דער רב, — איך וואָלט געגאַנ־גען; זאָגט איר: ניין, איז ניין.

עס בלייבט דערביי, מיר זאָלן אַלע דריי אַרויפֿרופֿן דעם עולם פֿון גאַס דורכ'ן פֿענצטער. מיט'ן פֿענצטער־עפֿענען איז אָבער נישט לייכט צוגעגאַנגען. מען האָט עס שוין אַ יאָר פֿופֿצן נישט געעפֿנט. די שויבן זיינען דורכגעברענט פֿון דער זון, דער קיט איז אויסגעדאָרט, און די שויבן ציטערן ביי יעדן טריט איבער דער פּאָדלאָגע. די קוואַטירן זיינען געלעכערט פֿון האָליץ־וועריים, צו־

געקלעפט נאָר מיט'ן ראָסט (זשאַווער) צו דער וואַנט, עס איז נאָך א ספק, אויב זיי האָבן זאַוויאַסען.

עס איז אונז דאָך געראָטן, מיר האָבן איין זייט געעפנט, דער־נאָך די צווייטע און אָן שאָדן. דער רב האָט זיך אַנידערגעשטעלט אין דער מיט, איך און דער משכיל פון ביידע זייטן, און מיר אַלע דריי רופן.

דער מאַרק איז פול מיט מענטשן. אין א פּאָר מינוט אַרום איז שוין געווען אן עולם אין שטוב.

— רבותים, — מאַכט צו זיי דער רב, — איך קען דעם מענטש...

— מען וועט נישט שרייבן! — האָבן זיך אָנגערופן עטלעכע קולות צוזאַמען.

דער רב פאַרלירט באַלד דעם קוראַזש.

— נישט—נישט! מאַכט ער שטיל. דער משכיל איז אָבער דערווייל ארויף אויפ'ן טיש און רופט:

— חמורים! מען מוז שרייבן! דער טובת הכלל פאַרלאַנגט עס!

„לטובת הכלל" לאַיגט ער, אז ער האָט מיט מיר „איבערגע־רעדט שוין דאָס גאַנצע פּשט'ל", אז עס איז נישט ווי ער האָט „קאַטאָוועס געטריבן", אז איך האָב אים אפילו געוויזן בריוו פון רבנים!

— פון וועלכע רבנים? — רופט מען פון אַלע זייטן.

— פון פּאַריזער רב, — האָט דער משכיל ווייטער געשפּינען אויפ'ן הויכן קול, — פון פּאַריזער רב, — (קיין אַנדער פּאַסט אים נישט), פון לאָנדאָנער...

— אידן, אהיים! — האָט אים עמיץ איבערגעהאַקט,—נישט אונזערע לייט!

און דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן ארויסצושיטן אזוי גע־שווינד, ווי ער איז אָנגעקומען. געבליבן זיינען מיר דריי און— דער שמש, וואָס האָט זיך צוגערוקט צו מיר—

— שענקט מיר עפּעס, — מאַכט ער, — פאַר'ן טאָג

איך האָב אים געגעבן עטלעכע צענערלעך. ער האָט נישט איבערגעציילט, אריינגעוואָרפן אין קעשענע, און, נישט געזעגנט זיך, אוועקגעגאנגען.

— וואָס זאָגט איר, רבי?—פרעג איך דעם רב.

— איך ווייס? איך האָב שטארק — שטארק מורא — עס זאָל מיר נישט שאדן...

— אייך?

— וועמען דען? דיר? זעסטו אן עסק! וועסטו וישוו מאכן די סטאטיסטיק, מען וועט זיך באגיין אָן איר... כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל!... איך מיין די שני זהובים א וואָך!

די רביצין מיט די גרויסע בריל'ן איז דעריווייל אַבער פון אונ־טער'ן אויוון:

— איך האָב דיר לאנג געזאָגט, — מאכט זי, — דו זאָלסט זיך נישט אריינמישן אין קהל'ס זאכן, נאָר דו פאָלגסט דען מיך? ווי קומט אַזוינס צו א רב, דיין דאגה — קהל?

— נו, שטיל שוין, רביצין, שטילער, — ענטפערט ער איר ווייך. — זעסט דאָך, איך בין שוין אזוי, איך האָב א ווייך הארץ, עס באַרירט מיך — נאָר א שאָד די צוויי גילדן א וואָך!

ח:

פאַרציילטע מעשיות

„אבל וחפוי ראש" בין איך אַראָפּגעגאַנגען פון רב מיט'ן משכיל צוזאַמען אין גאַס אַריין. מיר טרעפן דאָך דעם שמש אויפ'ן וועג און דער פאַרזיכערט, אַז, ווי אים זעט אויס, וועט מען קאָנען מאָרגן ווייטער שרייבן.

דעם גאַנצן „טאַראַראַם" האָבן אָנגעמאַכט צוויי אָפּגעקומענע באַלעבאַטים, וואָס זיינען היינט, פאַר גרויס רחקות נעביך: איי־נער א טרפה'נער שענקער און דער צווייטער א פערדס־הענדלער...

דער משכיל, פון זיין זייט, זאָגט מיר צו צווישן מנחה ומעריב איבערצושמועסן „דאָס פּשט'ל" מיט'ן עולם. און — „הייסט זיין נאָמען נישט שמערל" (אַזאַ נאָמען האָט א משכיל אין טישע־וויץ!) אויב ער וועט נישט „איבערקערן דאָס שטעטל".

— זיי מעגן זיך, — זאָגט ער, — אויף די קעפּ שטעלן, און שרייבן מוז מען! הפה שאסר הפה שהתיר!

גוט כאָטש, דער משכיל האָט אין א חדר געלערנט; אויף דער גרויסער וועלט טרעפן זיך נאָך אַנדערע משכילים. —

איך גיי אויף דער סטאַנציע; דער שמש גייט מיט. ביי מיין באַלעבאָס דעם אַלמן איז נאָך א מנין געוועזן. צווישן מנחה ומעריב האָט מען אָנגעהויבן רעדן פון פּאָליטיק, נאָך מעריב איז מען אַראָפּ אויף אידן! דער רוב איז שרעקלעך אָפּטימיסטיש. ערשטנס מיינט מען נישט זיי, צווייטנס וועט מען זיך מיט „יענקל'ען" נישט קיין עצה געבן; שכל האָט ער! דריטנס, גייט עס ווי א רעדל, א ביסל אַרויף, א ביסל אַראָפּ, פערטנס—וועט גאָט

העלפן, פינפטנס — וועלן גוטע אידן נישט דערלאָזן.

דאָס אַלטע לידל!

— גלויבט מיר, — שפרינגט אַרויס איינער מיט פליענדיגע קליינע אויגעלעך אונטער א קורצן שטערן, — גלויבט מיר, אַז ווען עס זאָל זיין אחדות צווישן אַלע גוטע אידן, זיי זאָלן זיך האַלטן איינס, טאַקע יד־אחת און אויפהערן צו זאָגן תחנון, וואָלט משיח געמוזט קומען.

— דער קאָזיניצער ז"ל האָט דאָך אויפגעהערט, פרעגט איי־נער.

— איין שוואַלב, — ענטפערט דער יונגערמאַן, — מאַכט קיין זומער נישט. ווער שמועסט, זיי זאָלן אַרויסגעבן אַן אסור אויף כלל־ישראל!

— אַמאָל מוז מען זיך אַנטקעגנשטעלן! איינשפּאַרן זיך!

— ווען זיי גיבן אַרויס אַן אסור — שפּעט עמיץ און וואַרפט אויף מיר אַן אויג, — וואָלטן די אפיקורסים אָנגעהויבן בּאַדיי דאַווענען אבי צו זאָגן תחנון! אבי משיח זאָל נישט קומען!

דער עולם שמייכלט.

— וואָס קומט אָבער אַרויס, — מיינט אַן אַנדערער, — אַז די גרויסע האַלטן זיך נישט צוזאַמען...

דער עולם האָט אָפּגעקרעכצט.

געוויס האָט זיך יעדערער דערמאָנט, וויפיל פעטש ער האָט שוין געקראָגן, וויפיל צרות ער האָט שוין געהאַט דורך דעם נישט באַנאַנד האַלטן. און דער בעסטער סימן, אַז טישעוויץ האָט שטאַרק געליטן פון מחלוקת, איז דאָס, וואָס פון דעם יעדן איז שוין נישט אַרויסגעקומען קיין וכוח וועגן דעם, ווער עס איז שול־דיג, פאַרוואָס עס איז קיין שלום נישטאָ צווישן די גרויסע. מען האָט מורא פאַר נייע מחלוקת.

איך האָב מיך אָנגערופן, אַז אינ'ם מחלוקת איז מער שולדיג דער דלות. עס איז נישטאָ מיט וואָס צו האַנדלען, מען גייט לײדיג, זוכט מען זיך געשעפטן, זוכט מען נאָך עבירות, פּירט

מען וכוחים, א והא ראיה: אין גרעסערע שטעט, וואו יעדערער איז פארנומען מיט זיינע געשעפטן, איז שטיל.

— עס זאל עמיץ, — מיין איך, — אריינוואַרפן אין טישעוויץ א פאר טויזנט רובל, וואלט מען פארגעסן אן די אלע זאכן.

— א גרויסע זאך עשירות, — רופט זיך אן איינער, — איך זאל געוועזן האבן אט אזוי גרויס, א נאגל שכל, וואלט איך היינט גאנץ טישעוויץ אריינגעשטעקט אין בוזעם... עס האט זיך אין איין האר געווענדט; איך האב נאר געדארפט וועלן.

— אמת, אמת! — האט מען מעיד געוועזן אין אלע זייטן, — אמת, א מעשה שהיה—

— מילא, המפורסם אין צריך ראיה.

דער איד, וואס עס האט אים נאר געפעלט א „נאגל שכל״ אדער א פיצעלע רצון, נתעשר צו ווערן, האט אויסגעזען ווי דער דלות אליין: דאר, געלב, צוזאמענגעצויגן, אויסגעוויינט, און אין א קאפאטע, וואס האט נאר אין טישעוויצער רב׳ם שלאפראק איר גלייכן געהאט.

אויף דעם איז אנגעקומען דער משכיל.

— נאטירלעך! — האט ער זיך צעלאכט.

— ר׳ אליה, — לאכט ער, — איר האט אודאי דאס גרויסע געווינס א שעה פאר׳ן ציען פארקויפט.

— זע נאר זיין לצנות, — מאכט דער ר׳ אליה, — גלייך ער געדענקט נישט די מעשה—

— אזוי לאנג קרענקט מיר נישט מיין קאפ, — שווערט דער משכיל, — ווי לאנג איך האב שוין פארגעסן, אויב איך האב אמאל געהערט דעם ליגן —

— ליגן? — באליידיגט זיך ר׳ אליה — גלאט אזוי, ליגן?! נאך אייך נאך איז עפעס אנדערש אויך ליגן!

איך מיש מיך אריין און פרעג, וואס די מעשה איז געוועזן.

— פון וואָרקער צדיק, זכרונו לברכה, האָט איר דאָך אודאי געהערט? הויבט ר' אליה אָן.

— אודאי!

— מן הסתם! פון אים האָט קינד־און־קייט געוואוסט! איר ווייסט, אַז צו אים פלעגן פאָרן נישט נאָר חסידי אומות־העולם, נאָר אפילו דייטשלעך אויך; אפילו ליטוואַקעס, די צלם־קעפּ, אויך! אַזוי גרויס גאָלד זאָל איך האָבן, ווי גרויס ליטוואַקעס איך האָב דאָרטן געזען. עס איז אפילו א מעשה געווען מיט א תוספות'ל. א ליטוואַק מוז דאָך אומעטום ווייזן זיין חריפות, פרעגט ער דאָרט א תוספות אין נדרים, דער רבי, זכרונו לברכה, האָט אים אומישנע פאַרטייטשט פאַרקערט. „סטייטש, רבי,— שפּרינגט דער ליטוואַק אַרויס, א תוספות אין ראש השנה פון דער אייגענער סוגיא זאָגט דאָך בפירוש דעם היפוך פון אייערע דיבורים?" מילא, וואָס קלערט איר, — עס איז געווען א נס מן השמים, אַז אנשי שלומינו האָבן אים נישט גע'ממית'ט אויפ'ן אָרט. נאָר נישט אין דעם בין איך אויסן. געהאַנדלט האָט דער וואָרקער מיט'ן רבונו של עולם, כביכול, ווי מיט א גוטן ברודער:

— רבונו של עולם, — גיט ער זיך א שטעל אַנידער אין מיטן שטוב, — עס וואָלט שוין אפשר געגוג געווען צו מוטשען דיינע אידעלעך מיט היצן! זיי קאָנען נישט זיצן און לערנען!

מען האָט, אַפּנים, עפּעס געענטפערט פון דאָרט.

— אַזוי, — מאַכט ער, — איז עפּעס אַנדערש! איך גיב דיר נאָך! ביי גוט באַצאָלן איז אַלץ רעכט. נאָר רבונו של עולם! טאָמער אביסל אויף דער וועלט!...

מען האָט ווייטער אָנגעזען בחוש אין זיין פנים, אַז ער הערט א תשובה און ענטפערט:

— מילא, נישט איז — נישט! דו ביזט קוראַנט, וועל'מיר וואַרטן!

נאָר אין דעם בין איך אויך נישט אויסן. דער עיקר איז געווען פאַר סנדקאות. פאַר א סנדקאות איז ער שוין געוועזן שטאָל און אייזן; עס האָט נישט געהאָלפן קיין תירוץ. מען האָט שוין געוואָרט דאָרטן, און קוים האָט ער נעגעבן א וואונק, איז

באַלד מקוים געוואָרן. ער האָט געזאָגט, אַז איידער ער גייט צו סנדקאָות, אַז ער דערמאָנט זיך נאָר אין׳ם מוהל־מעסער, איז ער שוין בבחינת פּחד, און דעריבער—„רצון יראיו יעשה״!

ער האָט זיך שטאַרק מצער געווען, וואָס מען איז דערפון געוואויר געוואָרן. ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט דעריבער שוין נישט לאַנג דאָ פירן, אַז ער וועט נתבקש ווערן בישיבה של מעלה. אַניט וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום נישט געהאַט. עס האָט געדאַרפט צו זיין בסוד!

נאָר מען איז דערפון געוואויר געוואָרן. איך אויך! איך אפילו פריער ווי אַנדערע, ווייל דער גבאי משה איז מיין ערשט ווייב׳ס א לייבלעכער שוואָגער געווען... און טאַקע דער משה, וואָס האָט אויסגעפּלאַפּלט דעם סוד. דערפאַר האָט מען אים אפילו מעביר געווען אויף א האַלב יאָר; נאָר דער צער פון דעם איד איז אַזוי גרויס געווען, אַז דער רבי האָט רחמנות געקראָגן, און באַלד צוריקגעשטעלט על כנו, נאָר דאָס געהער אויך נישט צו דער זאַך.

גענוג איך בין געוואויר געוואָרן.

מילא — „וישמר הדבר בלבו״; איך האָב געוואַרט; איך וועל דאָך נישט גיין איבער א נאַרישקייט דולן דעם רבי׳ן דעם קאָפּ; איך וואַרט. דעמאָלט האָב איך געוואוינט אין גאַנצן א מייל אונטער וואָרקע. מיין ערשט ווייב האָט געלעבט, און עס איז איר נישט שלעכט געגאַנגען: שווער אויסצוקומען איז אפילו געווען... נאָר — איך האָב פאַרדינט פון מיין שדכנות וואָס עס איז, און זי האָט אונז מפרנס געווען פון שטעל. אחוץ׳ן „דרויב״, האָט זי נאָך קעסט געגעבן א פּאָר פּאָלק, — מיין עלטערער טאָכטער. דער איידעם — א למדן מופלג! וואָס האָט מיר געפעלט?

ויהי היום, דער איידעם איז אין גער, אין שטעטל איז יריד, און די טאָכטער גייט צו קינד. שווער — אַן ערשטלינג... ביילע־באַשע, אונזער באָבע, קאָן זיך קיין עצה נישט געבן, און זי האָט שוין ווייען דעם דריטן טאָג. עס העלפן נישט קיין טרוקענע, נישט קיין געהאַקטע באַנקעס, קיין אָדער־לאָזן, עס איז ביטער! און דאָ קריג איך א ידיעה, אַז דער רבי קומט אויף סנדקאָות! וואָס

קלערט איר? „ליהודים היתה אורה!" — מיר זיינען אלע דער־פרייט געוואָרן! עס איז אין אונז אריין א נייע נשמה! מיר בעטן נאָר, גאָט זאָל זי דערהאַלטן נאָך אַנדערהאַלבן טעג! וואָרים אריינגעלאָזט האָט מען ערשט פונקט א שעה פאַר'ן סנדקאות! דאָ ווערט דערוויל ערגער און ערגער; עס ווערט סכנות־נפשות!

א פאָר שעה פאַר'ן סנדקאות איז איר דאָך בעסער געוואָרן, אזוי האָט זיך מיר גערדאַכט. זי איז צו זיך געקומען, געעפנט די אויגן, געטריבן די מוטער אויפ'ן יריד און מיך צוגערופן צום בעט!... א נאַרישע אידענע... אַלע זיינען אזוי, פאַר'ן האָבן זיינען זיי בייז אויף אונז... שמואליק — זאָגט זי, — געפעלט איר נישט; ער איז איר קיינמאָל נישט געפעלן, זי האָט אים פון דער ערשטער שעה נישט געוואָלט! זי קאָן אים גאָר נישט ליידן, זי וויל בעסער שטאַרבן! זי האָט אומישנע ארויסגעשיקט די מוטער, ווייל פאַר איר האָט זי מורא געהאַט! זי, עליה השלום, איז טאַקע א פייער געוועזן צו קינדער. ביים באַדעקנס, האָט זי זי געוואָלט פּאַטשן!

איך, פאַרשטייט זיך, גיב איר צו פאַרשטיין, אז אַלע ווייבער זיינען אזוי; אז טייל טוען אפילו נדרים, מיט די מאַנען נישט מער צו וואוינען; אז דעריבער איז טאַקע דער קרבן חטאת... טייל שווערן אפילו... נאָר — „אין אדם נתפס על צערו". און זי האַלט זיך אירס, זי געזעגנט זיך מיט מיר... זי דאַרף נישט, נישט קיין נדרים, נישט קיין שבועות, — שמייכלט זי, — „איך גיי — זאָגט זי—אוים ווי א ליכט".

מילא, הער איך זי עפּעס, אז איך זע בחוש, אז עס איז איר בעסער; זי איז צוריק ביים גאַנצן שכל. און עס איז נאָך אין גאַנצן אַ האַלבע שעה צו סאַנדקאות! זי איז גאָר, אויף נאמנות, שיין־חנ'עוודיג געוואָרן!

איך זיץ ביים בעט, רעד מיט איר... די באָבע אפילו איז אוועקגעגאַנגען; זי איז געגאַנגען קויפן א ווינגל אויפ'ן יריד. איך קוק אויפ'ן זייגער, עס איז שוין צייט צו גיין, איך קוק אויף איר, — כאחד האדם! געזונט! דאָך גלוסט זיך מיר נישט פון איר אוועקצוגיין, זי איינע אַליין צו לאָזן. און איינע אַליין, כמעט אין דער גאַנצער שטאָט.

ביי אונז, פאַרשטייט איר, איז יריד איין מאָל אין יאָר, און שטייט דריי טעג, און פון דעם האָט מען א גאַנץ יאָר פרנסה. איר קאָנט פאַרשטיין, אז אפילו ביים רבי׳ן איז אויך קיינער נישט געווען; אַלע אויפ׳ן יריד.

נו, וואַרט איך א ביסל.

אין א האַלבער שעה אַרום איז אָבער ראַפּטום ערגער געוואָרן. זי כאַפּט מיך אָן ביי דער האַנט, פאַלט אַרונטער אויפ׳ן קישן, מאַכט העויות, שלעכט!

זי הויבט אָן פייפן... איך שריי, עס ענטפערט קיינער! פון מאַרק קומט אַריין א גול, א גערויש פון טויזנטער מענטשן, נאָר מיך הערט נישט קיינער... צווישן אַלפים מענטשן מיט פויערים, —ווי אין א מדבר! איך וויל אויסרייסן די האַנט... גיין עמיצן רופן, זי האַלט אָבער זי שטאַרק...

עס דויערט א מינוט, צוויי, עס איז שוין באַלד שפּעט, דאָ איז ביטער — רייס איך פאָרט אויס די האַנט און לויף גלייך אַהין!— דער ברית איז געווען אין צווייטן עק שטאָט — איך פלי איבער וועגן, איבער קופּעס סחורות, איך פלי און פלי... עס דויערט מיר אַלץ צו לאַנג. געווען איז תמוז, און מיך האָט לויפנדיג געוואָרפן די קעלט... אָט, אָט, דערזע איך שוין צמח׳ס הויז, וואו עס איז דער ברית... „לב אדם יודע מרת נפשו"—דאָס האַרץ קלאַפּט אין מיר ווי ביי׳ן א גזלן: איך פיל, אז דאָרט איז יציאת נשמה. אָט, האָב איך שוין דאָס ערשטע פענצטער! איך וויל אויף דער טיר נישט וואַרטן, איך וועל אויסהאַקן די שויבן און אַריין. איך לויף גלייך צום פענצטער, איך זע, דער רבי איז טאַקע אין שטוב, ער גייט אַרום אויף און אָפּ, איך וועל אַריין ווי א גזלן! איך נעם צונויף די לעצטע כחות... אין די אויערן קלינגט מיר: „טאַטעשי! טאַטעשי!"... איך שפּרינג —

דעם דערציילער האָט אָטעם פאַרפעלט. ער רוט זיך אָפּ, לאָזט אַראָפּ די אויגן, אין וועלכע עס האָבן זיך דיקע טרערן געוויזן, און ענדיגט שטילערהייט מיט א צעבראָכן קול —

— עס איז אָבער נישט באַשערט געווען! — פאַר׳ן פענצטער איז געווען א בערגל מיסט מיט שטיינער — איך בין נעפאַלן,

און שיר נישט האַלז און לייב צעבראָכן... איך האָב נאָך עד היום א צייכן אויפ'ן שטערן... אז מען האָט מיך אריינגעברענגט צום רבי'ן, האָט ער שוין אוועקגעמאַכט מיט דער האַנט...

אז איך בין אהיים געקומען (ווי אַזוי, ווייס איך נישט), איז זי שוין געלעגן אויף דער ערד... אָדער זי איז אַראָפּגעפאַלן ביים גוסס'ן, אָדער איך האָב זי אַראָפּגעשלעפּט ביים אַרויסרייסן די האַנט...

דער עולם איז שטיל געוואָרן, עס האָט אונז געדריקט א שטיין אויפ'ן האַרץ. איין משכיל איז באַלד צו זיך געקומען—

— נו, — מאַכט ער, — „ברוך דיין אמת!", וואו איז דאָס עשירות?

דער דערציילער האָט זיך אויסגעווישט מיט'ן אַרבל די אויגן, א טרויעריגן שמייכל געגעבן און ווייטער פאַרציילט —

— יאָ... איך האָב אייך נאָר געוואָלט ווייזן, וואָס מען מיינט: נישט באַשערט. דערווייל האָט זיך געמאַכט צרות איבער צרות... מיין ווייב איז נפטר געוואָרן... די שטעל איז געגאַנגען לאיבוד... ביי א מאַנספּאַרשוין... איך בלייב מיט'ן דרויב אָן א שטיקל ברויט... האָב איך חתונה געהאַט... איך האָב אומישנע גענומען אַן עלטערע אידענע! וואָרים, באמת, געמיינט האָב איך — א אידענע צו דער שטעל! איך האָב אָבער געהאַט א „מקח טעות", וואָס א יאָר — א בן! דערווייל זיינען אונזערע ירידים אָפּגעפאַלן, און א גאַנץ יאָר איז די שטעל ווערט געווען א „שישקע פּולווער"... האָב איך מיך מישב געווען: אַן עס זאָל עס האָבן! איך וועל אוועק לייגן דאָס שדכנות, ווערן אַן עושר, און זיצן און לערנען! אי — ווי אַזוי ווערט מען אַן עושר? איך שרייב צו מיין געוועזענעם ווייב'ס שוואָגער, צום גבאי, אַז, למען־השם, ער זאָל מיר מודיע זיין, ווען עס וועט זיך מאַכן א סנדקאות.

עס איז נישט אוועק א חודש, קריג איך א שליח מיוחד, און לויף קיין וואַרקע. איך שטעל מיך אין ערגעץ נישט אָפּ, לויף גלייך צום רבי'ן.

— און, — א גרעסערער באַרג מיסט? — לאַכט דער משכיל.

דער דערציילער שיקט אין זיין זייט א בליק ווי א שפּיז.

— דער וואָרקער צדיק, זי"ע, — זאָגט ער, — האָט געהאַלטן פון טהרות, זיין גאַנצע עבודה איז געווען טהרות.

— זע נאָר, — מאַכט דער משכיל, — ווי ער קוקט אויף מיר! שיינע איינער! אַז דו ביזט געקומען אהער, ווער האָט דיר געהאָלפן? א וואָרקער חסיד? אפשר דיין אייגענער פעטער, דער צדיק? אָדער איך? האַ? דו וואָלסט שוין לאַנג גע'פגר'ט פאַר הונגער, ווען נישט איך!

און צו מיר זיך ווענדנדיג:

— און היינט מיינט איר, וואָס איז ער? מלמד ביי מיינע קינדער, זאָל איך זיי אים היינט אַוועקנעמען, בלייבט ער שטיין אָן פרנסה — אָן א שטיקל ברויט אין פיסק...

דער איד שווייגט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן.

דער משכיל ווערט מיר אַלע רגע עקעלער, כאָטש ער האָט מיר נאָך פריער מיט די אויגן א צייכן געגעבן, אַז ער האָט גע'פועל'ט, און מיט די הענט געוויזן, אַז מאָרגן וועט מען שרייבן. איך דריי מיך איבער צום איד:

— נו, נו, דערציילט ווייטער, ר' קרוב.

— זעט אַליין, — מאַכט ער צום משכיל, — אונזער „פאַר־שרייבער", אויפ'ן פנים קוקנדיג, איז מער משכיל פון אייך, און חוזק מאַכט ער נישט... מען מאַג זאָגן אַנדערש... דער רמב"ם, זי"ע, האָט אפילו אין כשוף, להבדיל, נישט געגלויבט... נאָר, ווי עס איז, ענטפערט מען ערנסט... א איד דאַרף האָבן א דרך... נאָר חוזק איז נישט מעשה... מעשה... איד, עס כאַפּט אָן ביי דער לעבער!

— נו, נו! — מאַכט דער משכיל ווייכער, — שיט שוין אויס די רעשט.

— איך וועל שוין מקצר זיין, — הויבט אָן דער אָרימער איד —איך קום אריין אָן א קוויטל, בעל־פּה... אפילו אָן א פדיון... דעמאָלט גייט נישט קיין פדיון... פאַר סנדקאות איז ער בבחינת „לא יועל כל כופר", אַזוי כלפי מעלה, ווי כלפי מטה... נאָר דאָס פנים איז געווען שרעקלעך! הענט און פיס האָבן אונטער מיר

געציטערט! איך שטיי און עפן נישט דאָס מויל. ער, זכותו יגן עלינו, מאַכט גרויסע שפּרייז אויף און אָפּ.

ראַפּטום דערזעט ער מיך, און גיט אַ געשריי, טאַקע ממש ווי אַ לייב.

— וואָס ווילסטו?

איך האָב מיך נאָך מער דערשראָקן און — קוים געענט־פערט:

— עשירות!...

דער רבי האָט, אפּנים, נישט גוט דערהערט.

— עשירות? — פרעגט ער, און דאָס קול איז געוועזן ווי אַ דונער.

— כאָטש... פּרנסה! —ענטפער איך נאָך שטילער.

— וואָס, פּרנסה? — שרייט ער ווייטער —

— כאָטש פאַר הונגער נישט שטאַרבן!

דער רבי לויפט אויף און אָפּ, און שטעלט זיך ראַפּטום אָפּ און פרעגט:

— וואָס נאָך?

איך האָב געמיינט — איך שטאַרב! דאַכט זיך מיר, (ווייס איך, מיר דאַכט זיך אַזוי), אַז נישט איך, נאָר עמיץ אַנדערש האָט מיר איבערגעדרייט די צונג! און זי האָט געענטפערט:

— יוסף זאָל זיין אַ למדן!

און שוין! — איך בין קוים לעבעדיג אַרויס, און ער, זי"ע, איז די אַנדערע וואָך נפטר געוואָרן...

נו? האָט עפּעס אַ סך געפעלט צו עשירות? אַ האָר! איך בין מיר אַליין שולדיג! ווען איך שפּאַר מיך איין, האַלט מיך איינס — מילא!

— איז כאָטש, — פרעג איך, — אייער יוסף אַ למדן מופלג?

— ער וואָלט אודאי געווען, — ענטפערט ער מיט אַ צע־בראָכן לשון, — נאָר ער וויל נישט... אויף דעם איז שוין קיין רבי נישט פאַראַן... ער וויל נישט לערנען... טו עפּעס!

— וואָס טויג מיר דאָרטן, — פאַלט דער משכיל אַריין אין די רייד, — דער „היוצא לנו מדברנו" איז: אַז מען דאַרף נישט

האָבן קיין מיסס אונטער די פענצטער; אז מען פועל'ט נישט אַן א פדיון, און דער עיקר — אז מען דאַרף פאַר קיין רבי'ן נישט מורא האָבן.

אין איין רגע איז דער בלאָס־געלער איד פלאַמענדיג געוואָרן, די אויגן האָבן זיך אים אונטערגעצונדן, די געשטאַלט האָט זיך אויסגעצויגן, און די שטוב האָט א הילך געטאָן פון צוויי פעטש, וואָס דער משכיל האָט געקראָגן.

— — — — — — — — — — — — — — — —

איך האָב מורא, אז זיין ערשטע בקשה וועט אויך נישט דער־פילט ווערן: ער וועט נאָך שטאַרבן פאַר הונגער.

ט.

א אינגעלע

דעם גאַסטהייזער'ס שיין חנ'עוודיג אינגעלע מיט די מיאוס'ע תנועה'לעך, מיט די לעקעלעך פול מיט פעדערן, קען מיר אויסן קאָפּ נישט ארויס. אָדער ער שטייט מיר פאר די אויגן מיט א סציפּיאָרעק אין האנט און וויינט, און וויל דעם צוויטן; אָדער איך הער אים ביי מנחה־מעריב זאָגן אזוי קינדיש־וויינענדיג־ערנסט דעם קדיש, אז עס כאַפּט מיך אָן ביים האַרץ.

ווען דער חסיד האָט דעם משכיל געפּאַטשט, איז דאָס קינד אזוי בלאַס און גרין געוואָרן פאר שרעק, אז איך האָב אים אָנגענומען ביי דער האַנט און ארויסגעפירט פון שטוב.

— קום אביסל שפּאַצירן!

— שפּאַצירן? — שטאַמלט ער.

דאָס בלאַסע פּנים רויטלט זיך.

— דו שפּאַצירסט קיינמאָל נישט?

— הייַנט נישט. אז די מאַמע, עליה השלום, האָט געלעבט, פלעגט זי מיך מיטנעמען שבת ויום־טוב שפּאַצירן... דער טאַטע— איר צו לענגערע יאָר — הייסט בעסער אריינקוקן אין א ספר.

דאָס איז שוין געוועזן אין לאַנגן איינפאָר־הויז; פון דער וויטנס שימערט א רויטער „מגן־דוד" פון א לאַמטערן ארויס. איך האָב זיין פּנים נישט געזען, נאָר זיין דאַר הענטל האָט אין מיינער געציטערט.

מיר זיינען ארויס אין גאַס אריין.

דער הימל הענגט איבער טישעוויץ ווי א טונקל בלויער מונדיר מיט מאט־זילבערנע קנעפ. מיין מיט־שפאצירער האט עס אודאי אויסגעזען ווי א פרוכת מיט זילבערנע פליטערלעך באנייט. אים חלומ'ט זיך אפשר אזא בלוי־זיידן תפילין־בייטעלע מיט פליטער־לעך; אין א יאר פינף־זעקס וועט ער אפשר קריגן אזא מתנה פון דער כלה.

ביינאכט זעט דאס שטעטל גאר אנדערש אויס. די קרום־ און לאם־געבויגענע הייזלעך פארשווינדן אין דער „פאעטישער שטי־לער שוים פון דער נאכט"; און די פענצטער און שויבן־טירן זעען אויס ווי גרויסע פייערדיגע, פורפור־שטראלנדיגע אויגן...

אויף די קוימען שטייען שוין אודאי טעפ מיט זידנדיגער וואַ־סער צו קארטאפל אדער „קליסקעלעך מיט ביבערלעך". לויט סטא־טיסטיק פאלט אין טישעוויץ דורכשניטלעך 37 און א האלבער רובל אויף א קאפ א יאר, לערך 10 קאפיקעס א טאג. בארעכנט: מלמד־געלט, צווייערליי געפעס, שבתים און יום־טובים, א קרענק און א גוטן איד — אחוץ בייזאכן.. וועט איר פארשטיין, אז א יאיכל טרעפט זיך ביים קוימען זעלטן, אז די קליסקעלעך ווערן געמאכט פון רעצין־מעל אן אן איי, און ווער ווייסט, אויב די קאר־טאפל ווערן געשמאלצן.

דאך שטייען מאנכע הייזלעך שטאק בלינד. דארט גייט א שטיקל טרוקן ברויט, מיט אדער אן א הערינג. און אפשר — קריאת־שמע אן וועטשערע... אין איינעם פון די הייזלעך מוז שטיין די אלמנה, וואס דארף אזוי וויינִיג, און קלאפן זיך אין דארן הארץ־ברעטל אריין ביי דער לאנגער וידוי... אפשר מעסט זי זיך אן אירע תכריכים... דערמאנט זיך אין אמאליגן, מיט א גאלדענעם פאס באזוימטן חופה־קלייד, און פון די אלטע אויגן קאפעט אראפ א טרער, און זי שמייכלט דערביי אריין אין דער פינצטערער נאכט: וואס דארף א אידענע?

מיין יתום האט עפעס אנדערש אין זין.

אונטערטאנצנדיג אויף איין פיסל, רייסט ער אויך דאס קעפל צו דער לבנה, וואס שווימט נאריש־אריסטאקראטיש פון איין דרילע ארוים אין דער צווייטער אריין.

ער זיפצט. צי האָט ער געזען א שטערן פאַלן ?—ניין :

— אוי, — זאָגט ער, — וואָלט איך געוואָלט, משיח זאָל קומען !

— וואָס איז ?

— איך וויל, די לבנה זאָל שוין גרעסער ווערן ! עס איז אויף איר אזא רחמנות ! זי האָט טאקע געזינדיגט, אָבער אזוי לאַנג צו לײדן... עס גייט שוין דער אלף הששי...

אינגאַנצן צוויי בקשות : פון טאַטן אויף דער ערד — נאָך א סציפּיאָרעק, און פון פאָטער אין הימל—די לבנה זאָל גרעסער ווערן !

עס כאַפּט מיך אָן א ווילדער חשק אים צו זאָגן : לאָז געמאַך ! דיין הינער טאַטע וועט באַלד חתונה האָבן, דו וועסט באַלד א שטיפמאַמע קריגן, א שטיפקינד ווערן, און וועסט וויינען א שטיקל ברויט ! זיי מוחל דעם סציפּיאָרעק, פאַרגעס אויך די לבנה...

איך האָב מיך קוים איינגעהאַלטן.

מיר זיינען ארוים פון טישעוויץ. דער פרילינג־אָטעם בלאָזט אויף אונז פון גרינעם פעלד, ער שלעפּט מיך צו צו א בוים. מיר זעצן זיך.

— דאָ, — פאַלט מיר איין, — האָט ער געמוזט זיצן מיט זיין מוטער. זי האָט אים געמוזט ווייזן, וואָס עס וואַקסט אויף די שמאָלע פאַסן פון די מיעשטשאַנסקע פעלדער ; ער דערקענט ווייץ, קאָרן, קאַרטאָפל.

— און דאָ וואַקסן דערנער ! צי קיינער עסט קיין דערנער נישט ?

— אייזל זאָגט מען, עסן דערנער !

— פאַרוואָס, — פרעגט ער, — האָט גאָט באַשאַפן יעדע בריאה זאָל עסן עפּעס אַנדערש ? !

— ער ווייסט נישט, אז ווען אַלע זאָלן גלייך עסן, וואָלטן אַלע גלייך געוועזן.

י.

דער יאַרציעווער רב

איז א מענטש מיט אַלע „ווינגאַדים", מיט אַלעם גוטן. ער נעמט פיר רובל א וואָך און האָט כמעט־די והותר! וואָס? „דזיאד ז'באבאָן"! ער איז פריער דין געווען אין א גרעסערער שטאָט, אויך גענומען פיר רובל א וואָך, און האָט זיך משבת לשבת ביים הערינג כמעט די פינגער צעשניטן. ער רעכנט מיר אוים: אָנבייסן, וויים איך, א ביסל מילך־גריץ, א האַלב פונט פלייש צום וואָרעמעס. ביינאַכט א גלעזל וואַרימס מיט נעבטיגע בייגל, — איז שוין געווען ענג! נהרא נהרא ופשטיה, — דאָס וואָרמעס אין די גרויסע שטעט איז א דלות. אזוי איז מען אינ־גאַנצן פטור פון קאָלדאָן... ער איז נישט קראַנק צו וואַרטן ביז וועטשערע. און אין דער פרי — א ביסל באָרשטש. אזוי פירט מען זיך טאַקע אין יאַרציעוו און אזוי איז טאַקע גוט! דאָרט איז זייער שלעכט געווען אים האָט עס אפילו נישט גענאָרט, ער האָט גאָר נישט ליב קיין פלייש, אין דער וואָכן איז עס א „מאכל גס", טאַקע א שווער מאכל. אין דער וואָכן האָט ער ליב א ציבעלקע מיט א ביסל פיצמיטאָנע. פיצמיטאָנע האָט ער ליבער אפילו ווי פורים'דיג קרויט, ער האָט שוין אזא טבע. „נאָר די רביצין, זי הערט דאָך ניט — שמייכלט ער אויף איר קוקנדיג — זי האָט עס אַמאָל פאַרדראָסן! א אידענע האָט קנאה! ווי הייסט? די שוחט־קע האָט קישקע, און זי, די דין'טע—אפילו קייןביינדל! נישט א רציחה, הא? הײַנט בין איך אַלץ פטור; אין יאַרציעוו, ברוך השם, עסט קינד און קייט פלייש—משבת לשבת, און אויך — שעפּסענס! און אַבי די רביצין האָט נישט וועמען מקנא צו זיין, איז אַלץ גוט.

— מקנא צו זיין! — וואַרטשעט אַריין די רביצין.

— איך ווייס, איך ווייס — לאַכט שטיל דעם רב'ס קליין געדונצלט קעפּל, בשעת דאָס ווייך־שפּיציגע בערדל ציטערט, און די אַלטע אויגן ווערן פייכטער, — איך ווייס, דיר איז נישט געגאַנגען אין'ם זינדיגן גוף, נאָר אין כבוד התורה... סטייטש, א שוחט! סיי ווי סיי, הייגט בין איך פּטור פון די אַלע זאַכן! — אַז מען קוילעט גאָר נישט א גאַנצע וואָך.

נאָך צופרידענער איז ער פון דער פּרישער לופט. אין דער גרויסער שטאָט פּאַסט נישט פאַר באַלעבאַטים,נאָר גרויסע הייזער: אין מיטן וואוינען רייכע באַלעבאַטים; אונטן אין קעלער, און אויבן אונטער'ן דאַך — אָרימע לייט, און—פאַרשטייט זיך— די משעובדי־קהל.

זומער האָט עס אים געשטיקט... עס איז אַזוי ווייט געקומען, אַז די רביצין האָט אים אָוועקגע'גנב'עט דאָס טאַבאַק־פּושקעלע, ער זאָל כאָטש קיין טאַבאַק נישט שמעקן. זי האָט עס אָבער געמוזט אָפּגעבן; אָן טאַבאַק איז ער גאָר אוים מענטש; ער קאָן אפילו ביי'ן א ספר אָן טאַבאַק נישט זיצן. אפילו ווען ער שמעקט נישט, מוז ער דאָס קאָרינע פּושקעלע דרייען אין דער האַנט ביים לערנען, און אפילו (ווי אַצינד) ביים רעדן, אַניט פאַרלירט ער די מחשבות, איז ער מגמגם מיט'ן לשון.

— מילא, — וואָס קלערט איר, — „אַז ער האָט דערזען יאַרציעוו מיט'ן גרויסן, מיט גראָז־באַוואַקסענעם מאַרק", האָט ער זיך געוואָלט לאָזן כלי־זמר שפּילן. „קלעזמער האָבן טאַקע געשפּילט", דעם טאָג איז גאַנץ קהל אין דערהיים געוועזן, און מען איז אים אַנטקעגן געגאַנגען מיט קאַמאַראָווער מוזיק. אויך האָט ער זיך נאָר מחיה געווען מיט די פּיצעלעך הייזעלעך, טאַקע ווי קאָרינע טאַבאַק־שטעקעלעך, סאַמע הילצערנע, איינס איז דאָ א געמויערטס, א גרויס, דאָס וואָס שטייט אין מיטן מאַרק, — איז עס דעם פּריצ'ס.—

און היינט די טרעפּ, וואָס ער איז פּטור געוואָרן. ער איז בטבע א כשל־ברך, נאָך א יאָר וואָלט ער אָן פיס געבליבן! און די מנוחה! שטיל! עס בילט נישט קיין הונט, און להבדיל, עס

וואָיוועץ נישט די קינדער. עס איז דאָ א דרייסיג קינדער, איז איבער זיי אפשר 6 מלמדים. האָט מען טאַקע אויף זיי השגחה, נישט ווי אין די גרויסע שטעט! וואָיוועץ, יאָ! פורים, חנוכה, אַזוי א יום־טוב! אַזוי אָבער — מען זאָל עס הערן א שאָרך!

און דער עיקר, האָט ער א ברכה פון זיין ליבן נאָמען — א שטעטל אָן מחלוקת! עס איז אפילו דאָ צוויי־דריי חסידים מיט תכלת, — „גלויבט מיר, איך בעט פאַר זייער לעבן", וואָרים, חס ושלום, איבער הונדערט יאָר, וועט זיך מאַכן אַן עסק מיט דער קבורה! אַזוי איז שטיל.

דאָס שטעטל איז סאַמע דאָרפס־גייער, אָדער „לויפער". אפילו די באַלמאַלאָכעס זיצן נישט אין דער היים, און גייען אויף די דערפער אַרבעטן. אפילו דער פעלדשער לויפט אַרום אין דער סביבה מיט די באַנקעס. זונטאָג אין דער פרי קענט איר טרעפן דעם גאַנצן עולם, ווי ער שיט זיך אַרויס פון די הינערנע הייזלעך. אונטער דער שטאָט טוט מען אויס די שטיוול, מען דענגט זיי אויף א שטעקן איבער די פּלייצעס, און מען צעלויפט זיך אין אַלע זייטן. פרייטאָג פאַרנאַכט קומען זיי צוריק. אפילו דער שוחט גייט אַמאָל אוועק אויף א גאַנצער וואָך, — ווען האָט מען צייט צו פירן מחלוקת?

שבת און יום־טוב, איז אפילו עלול צו אַזוינע זאַכן, עס מאַכט זיך אַמאָל אַן עסק, נאָר ווי! זיי זיינען גאָר נישט געוואוינט דערצו; עס גייט עפּעס אומגעלומפּערט. דער עולם איז שלעפעריג און מיד.

זיצט ער טאַקע און לערנט.

„עס מאַכט זיך אפילו (שמייכלט ער) אַמאָל א שטיקל מחלוקת, נאָר — לשם שמים! צווישן מיר מיט'ן שוחט. פאַרשטייט איר: א שאלה טרעפט זיך זייער זעלטן: א גאַנצע וואָך גייט מילכדיג געפּעס, שבת — פליישיג געפּעס, ביי איין קוימען, בבת־אחת, שטייען זיי נישט! א שאלת הריאה טרעפט זיך איין מאָל אין יאָר! נו פאַר דאָס, אַז עס טרעפט זיך שוין, לאָזט מען זי אַזוי געשווינד נישט אַרויס; וואַרפט מען דורך גאַנץ ש"ס, אַלע פּוסקים, און עס ווערט א מחלוקת. דער שוחט איז זייער איינ־

געשפּאַרט און פּאַרקרעקט, און האָט נאָך אַ טבע זיין בינטל חסרונות צולייגן אויף יענעמס פּלייצע; זאָגט ער, אַז איך בין „איינגעשפּאַרט און פּאַרקרעקט!"

לכתחילה האָט ער אפילו דאָ אויך ווילד צער געהאַט פון צוויי זאַכן: פון די הייוון, און — פון׳ם הייזל. „אַלץ (שמייכלט ער) דורך דער רביצין". מיט די הייוון איז אַזוי געווען די מעשה: ער האָט זיך משוה געווען מיט קהל 4 רובל אַ וואָך. אַז דער פריערדיגער רב האָט באַקומען 4 רובל אַ וואָך מיט די הייוון, האָט מען פון אים מעלים געווען, און גאָרנישט.

נאָר דעם ערשטן שבת־הגדול האָט ער געהאַלטן גאָר אַ גרויסן דרוש איבער חמץ בפּסח. די שטאָט איז גאָר אויסער זיך גע־ווען. „אַ גוטע זאַך שמעקט יעדן, אפילו אַן עם־הארץ דאורייתא. איך זאָג, אַז עס קומט פון דעם, וואָס אַלע נשמות זיינען געווען ביים באַרג סיני, און דאָרטן איז געווען „כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש"! דעריבער אפילו ווען די נשמה האָט שוין פאַרגעסן, דערשמעקט זי דאָך, אַז דאָס איז עפּעס פון יענע זאַכן... און טאַקע באַלד חול־המועד האָט מיר די שטאָט אַליין צוגענגבן די הייוון. באותו הרגע האָב איך ביי מיר געפילט אביסל גאוה, און זיין ליבער נאָמען האָט מיך טאַקע באַלד געשטראָפט דערפאַר.

איך האָב געהאַט צרות פון די הייוון. אַ גאַנצע וואָך האָב איך געהאַט דין־תורות צווישן די באַלעבאָסטעס מיט דער רביצין: דער איז די חלה געווען צו האַרט, דער — צו שווער, דער איז די חלה אָפּרינדיג געוואָרן. מען האָט זי חושד געווען, אַז זי גיסט אַריין וואַסער. ווייס איך? איך האָב נישט געזען און זי זאָגט: ניין.

מילא, עס איז דאָך נאַריש, איך וועל דאָך דער רביצין קיין דין־תורה נישט פּסק׳ענען, מאַך איך פּשרות. קומט מען פרייטאָג, טויש איך אויס אויף מיינע קוילישן, אַ גאַנצע וואָך גיב איך צו אַ ביסל הייוון אויף קליסקעלעך. הכלל — צרות צרורות! גע־לויבט איז גאָט, עס האָט אַ שניידער געברענגט געפּרעסטע הייוון! אויס פונדוש! אַן עק!

מיט'ן הייזל ווייטער איז אזוי געווען:

ער האָט באמערקט, אז די רביצין מאַכט זיך א קניפּל. מילא, מאַכט זי — מאַכט זי; זיין דאגה. די קינדער גייט עס אפילו גוט, נו, וויל זי אפשר אן אייניקל א מתנה קויפן; זאָל זיין אזוי. ער אפילו האָלט נישט דערפון, נאָר מיט א אידענע פירט ער קיין מלחמה נישט. אפשר, טראַכט ער, מיינט זי עפּעס אַנדערש. „איך וויים, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, א סך גרייטן זיך אָן אויף שפּעטער... ווייס איך! איך זאָג: „ברוך השם יום יום!", אז מען וועט נפטר ווערן, וועט זיין תכריכים! נאָר ער מישט זיך נישט אַ־יין!

די הייזון זיינען נאָך דעמאָלט געגאַנגען, און, קורץ און בקיצור, „איינמאָל דערציילט מען מיר אין בית־המדרש א מעשה! באשר בבן, די רביצין האָט געקויפט א ביסל געהילץ! איך קום אהיים, אמת! זי האָט שוין אפילו באַשטעלט באַלמעלאָכעס, זי הויבט אָן בויען א הייזל! וואָס איז? זי וויל נישט וואוינען קאָמאָ־רינע". ער האָט זיך ווייטער נישט געמישט, — זאָל זי בויען! און זי האָט אויפגעבויט, זי האָט זיך אריינגעצויגן, ער — האָט נאָר אריבערגעטראָגן זיין ש"ס. —

„נו, בין איך א באַלעבאָס אויך!"

איז אים אָבער זייער ווייט געווען צום בית־המדרש.

„לא־עליכם, אויף דער עלטער זיינען מיר שוואַך געוואָרן די פיס. אין דער היים קיין סך ספרים האָב איך נישט. אין בית־המדרש ווייטער איז א חרם, נישט ארויסצוגעבן קיין ספר. נישט נאָר דעם רב, קיין ראש־הקהל אפילו נישט. מאַכט זיך א שאלה, האָב איך מיר נישט מיט וואָס די הענט צו צעפּירן, איך האָב גע־ליטן צער דערפון"!

— „וואָס טוט גאָט? מאַכט זיך א שרפה'לע, עס זיינען אָפּ־געברענט געוואָרן עטלעכע הייזער. מיינס אויך! געלויבט איז גאָט! די באַלעבאַטים האָבן קיין גרויסן היזק נישט געהאַט, זיי זיינען געווען „סעקורירט"; איך אודאי נישט— קהל האָט מיר, ווי איר זעט, אָפּגעצוימט א שטיקל „בית־המדרש!"

יא.

לאַשציאָוו

אין א טונקעלער זומער־נאכט, צווישן 11 און 12, בין איך אָנגעקומען קיין לאַשציאָוו, ווייטער א מארק, ארומגעצוימט מיט געבויטע און געמויערטע הייזלעך. אין מיטן מארק ליגן אָנגע־וואָרפענע ווייסע שטיינער. איך פאָר צו נעענטער, — די שטיינער רירן זיך, קריגן הערנער; עס ווערט פון זיי א מאַסע הערלעך־ווייסע ציגן.

די ציגן זיינען געשייטער פאר טישעוויצער קהל; זיי דער־שרעקן זיך נישט. איינע אָדער צוויי אינגאנצן האָבן אויפגעהויבן די קעפּ, באטראכט אונז שלעפעריג, און ווייטער זיך גענומען צום קארגן גראָז אין גאס און צום קראַצן איינס דאָס אנדערע!

גליקלעכע ציגן! עס מאַכט אויף אייך קיינער קיין בלבולים, איר ברויכט זיך נישט שרעקן פאר סטאטיסטיקער. אמת—מען קוילעט אייך, נו וואָס? ווער שטארבט נישט פאר דער צייט? יסורים—האָט איר זיכער ווייניגער!

איך דערמאָן מיך, וואָס מען האָט מיר אין טישעוויץ געזאָגט: אין לאַשציאָוו וועט איך בעסער און געשווינדער גיין, רואיגע באַלעבאַטים, שטילע, עס וועט אייך קיינער נישט נאָכלויפן.

קהל און די ציגן זעען אויס א זווג צו זיין; איינס אין דאָס אנדערע געראָטן.

דאָך מיין גאַסט־הייזער, מיינס אַן אַלטער באקאנטער, מאַכט מיר א ביסל שווער דאָס הארץ, עס איז נישט, זאָגט ער, אזוי לייכט ווי מען מיינט.

— און וואָס וועט איר טאָן, — פרעגט ער, — איר וועט ארומגיין מבית לבית?

— ווי דען?

— הלוואי מען זאָל אייך ענטפערן א גוט וואָרט!

— פאַרוואָס נישט?

— א איד האָט פיינט, מען זאָל אים עפענען און ציילן די קאַסע.

— וואָס איז, די ברכה וועט נישט אריין?

— ניין, דאָס נישט, נאָר די קללה — דער קרעדיט וועט ארויס.

יב.

דער ערשטער פּרואוו

אין דער פרי, נאָך איידער דער שמש איז געקומען, זיינען שוין געווען ביי מיר עטלעכע אידן; זיי ווילן זען דעם פארשריי־בער. מיין שם פּאָרט פּאַר מיר!

איך מאַך א פּרואוו און ווענד זיך צו איינעם.

— גוט מאָרגן, ר' קרוב.

— גוט מאָרגן, שלום־עליכם.

ער דערלאַנגט מיר גאַנץ פול די האַנט.

— ווי הייסט איר, ר' קרוב?

— לוי־יצחק.

— און אויפ'ן דייטשן נאָמען?

— וואָס דאַרפט איר צו וויסן?

— וואָס, א סוד איז עס?

— א סוד צי נישט א סוד, נאָר איר מעגט מיר זאָגן, נאָך וואָס איר דאַרפט וויסן... דאָס איז דאָך אודאי קיין סוד נישט!

— איר ווייסט דען נישט?

— נישט אַקוראַט...

— און ווי איז אייער „מכח שטוים"?

— „בערענפּעלין", — ענטפערט ער א ביסל פאַרשעמט.

— א ווייב?

— עט!

— וואָס הייסט „עט"?

— ער וויל זי גט'ן! — ענטפערט פאר אים אן אנדערער.

— וויפיל קינדער?

ער מוז זיך מישב זיין, און ציילט אויף די פינגער: פון ער־שטען ווייב, מיינע — איינס, צוויי, דריי, אירע — איינס, צוויי— פון צווייטן ווייב...

עס ווערט אים דאך נמאס צו ציילן —

— נו, זאל זיין זעקס!

— „זאל זיין" טויג נישט, איך דארף וויסן אקוראט!

— זעט איר, אט דער „אקוראט" איז נישט פראסט! אקו־ראט!

וואס דארפט איר וויסן אקוראט? וואס איז, א טשינאווניק זענט איר? מ'צאלט אייך דערפאר? עס וועט אייך עמיץ נאכ־פארן און קאנטראלירן? א־קו־ראט!

— זאג, בהמה, זאג! — מונטערן די רעשט האסט אנגע־הויבן — זאג!

זיי ווילן וויסן, וואס פאר א שאלות עס וועט אלץ זיין.

ער האט נאך א מאל איבערגעציילט אויף די פינגער און עס איז געווארן, ב"ה, 3 מער.

— ניין קינדער, זאלן געזונט און שטארק זיין.

— וויפיל זין און וויפיל טעכטער?

ער האט נאך א מאל געציילט:

פיר זין און פינף טעכטער.

— וויפיל זין און וויפיל טעכטער האט איר אויסגעגעבן?

— דאס דארפט איר אויך וויסן? זאגט מיר פארט, נאך וואס?

— זאג שוין, זאג! — רופט דער עולם אומגעדולדיג —

— דריי טעכטער און צוויי זין, — ענטפערט עמיץ פאר'ן געפרעגטן —

— טאקע? — מאכט דער געפרעגטער, — און שארליק?

— ער האט דאך נאך נישט חתונה געהאט?

— ביזט א פערד! מ'רופט אים דעם שבת אויף! וואס מאכט אוים אָנדערהאלבן וואכן?—

איך פארשרייב און פרעג ווייטער:

— נעענדיגט אין מיליטער האָט איר?

— א באַצאַלטער 400 רובל! וואו נעם איך זיי היינט!— קרעכצט ער.

— און די זין?

— דער עלטערער האָט א גולע אונטער'ן רעכטן אויג, און איז, לא־עליכם, נאָך א ביסל געברעכט... אפגעלעגן איז ער אין דריי שפּיטעלער, געקאָסט האָט מער ווי א התונה! און מ'האָט אים קוים פון פאָלק אהיים געשיקט! דער צווייטער האָט א וויר־באָר, דער דריטער דינט —

— און דאָס ווייב?

— מן הסתם איז זי ביי מיר! וואָס איז די שאלה?

— זי האָט דאָך געקענט זיין ביי איר פאָטער!

— א קבצן!

— א הויז האָט איר?

— ווי דען!

— וויפיל איז עס ווערט?

— עס זאָל שטיין אין זאַמושץ וואָלט עס ווערט געווען, חי איז עס נישט ווערט א דרייער, טיליע וואָס איך האָב א דירה.

— פאר 100 רובל וואָלט איר עס פארקויפט?

— חס ושלום! א נחלה?! פאר 300 אויך נישט, זעט איר— 500 רובל! מא! וואָלט איך מיר געדונגען א שטיבל, געמאכט א שטיקל עסק...

— און אזוי וואָס איז אייער געשעפט?

— ווער האָט א געשעפט?

— פון וואָס לעבט איר?

— דאָס מיינט איר?! מע לעבט!

— פון וואנען?

— פון השם־יתברך! אז ער גיט, האָט מען!

— ער וואַרפט דאָך נישט פון הימל אַראָפּ!

— ער וואַרפט טאַקע! איך ווייס, פון וואַנען איך לעב? אָט, מאַכט א חשבון: איך דאַרף א הון — 4 רובל א וואָך אודאי! פון הויז האָב איך, אחוץ מיין דירה, א רובל 12 הכנסה; גייט אַראָפּ 9 רובל פּאָדאַטעק, א 5 רובל אויף רעפּאַראַציע, בלייבט— א לאָך אין קעשענע אויף 2 רובל א יאָר אודאי!

ער פאַלט אַריין אין גדלות:

— קיין געלט, ברוך השם, האָב איך נישט! נישט איך, נישט די אַלע אידן, וואָס שטייען דאָ, נישט אַלע אידן! אויסער, אפשר, די דייטשן פון די גרויסע שטעט... מיר האָבן נישט קיין געלט! קיין מלאכה קען איך נישט, מיין זיידע האָט קיין שטיוול נישט געניית! פונדעסטוועגן, אז השם יתברך וויל, לעב איך; און לעב שוין אזוי א יאָר עטלעכע פופציג! און — דאַרף מען א קינד חתונה מאַכן, מאַכט מען חתונה, טאַנצט מען אין דער בלאָטע!

— הכלל, וואָס זענט איר?

— א איד!

— וואָס טוט איר גאַנצע טעג?

— איך לערן, איך דאַוון... וואָס טוט א איד? ! אז איך עס אָפּ, גיי איך אין מאַרק אַריין...

— וואָס טוט איר אין מאַרק?

— וואָס טו איך? וואָס עס לאָזט זיך! אָט, נעכטן, למשל, האָב איך, דורכגייענדיג, געהערט, אז יונה באַריק וויל קויפן, פון א פּריצ'ס וועגן, 3 טריקעס; פאַרטאָג בין איך שוין ביים צווייטן פּריץ, וואָס האָט אמאָל געזאָגט, אז ער האָט צופיל טריקעס! האָב איך געמאַכט מיט יונה באַריק יחדו, און האָבן ברוך־השם פאַר־דינט אָנדערהאַלבן קערבל־שטיק!

— זענט איר, הייסט עס, א מעקלער?

— איך ווייס? אמאָל פאַלט מיר איין, קויף איך גאָר א פערצל תבואה!

— אמאָל?

— וואס הייסט אמאל? אז איך האב דאס קערבל קויף איך.
— און אז נישט?
— שאף איך מיר א קערבל!
— ווי אזוי?—
— ווי הייסט ווי אזוי?

און עם דויערט א שטונדע, איידער איך ווער געוואויר, אז לוי־יצחק בערענפעלץ איז א שטיקל דין און זיצט אין בוררות, א שטיק מעקלער, א חלק סוחר, א פיצל שדכן, אמאל, פאלט אים איין, גייט ער גאר אין שליחות.

און פון די אלע אויסגערעכנטע און פארגעסענע „מלאכות" פארדינט ער, כאטש בדוחק גדול, זיין ברויט פאר ווייב און קינד! אפילו פאר דער אויסגעגעבענער טאכטער, ווייל איר שווער איז גאר א קבצן!

יג.

דער צווייטער פרואוו

מען פירט מיך אין א געוועלבל אריין.

עטלעכע פעקלעך זאפאלקעס, עטלעכע פידעלעך פאפיראסן; נאדלען, שפילקעס, האר־נאדלען, קנעפלעך, געלער, גרינער זייף... עטלעכע שטיקלעך היימיש־גע׳מלאכה׳שער שמעקעדיגער זייף . . . א ביסל בשמים, און נאך קלייניגקייטן... א צושפרינג: ביים טיש ליגט אן אלטע סאכע, דאס איז שוין, א ביי־נעשעפט.

— ווער וואוינט דא? — פרעג איך.

— איר זעט דאך! — ענטפערט מיר א אידענע און קעמט ווייטער א מידעלע פון א יאר צען, וואס האט דערווייל אפער געכאפט דאס קעפל פון אונטער׳ן קעמל, און באקוקט מיט גרויסע פאר׳חידוש׳טע אויגן דעם גוי, וואס רעדט אידיש!

— לייגסט צוריק דעם קאפ! חצופה! — שרייט די מוטער.

— ווי הייסט אייער מאן? —פרעג איך.

— משה!

— אויפ׳ן דייטשן נאמען?

— זיין נאמען זאל אהיים קומען! — שילט זי פלוצים— 4 שעה איז ער געגאנגען אפנעמען ביי דער שכנות א טעפל.

— הער אויף צו פיסקעווען, — מאכט דער שמש, — זאג וואס מען פרעגט דיך —

פאר׳ן שמש האט זי מורא, ער איז שמש און סאלטים צוזא־מען. ער נעמט צונויף די פאדאטקעס און איז, אחוץ דעם א חשוב ביים וואיט:

— ווער פיסקעוועט? ווען? וואס? אויף מיין מאן טאר איך אויך קייןווארט נישט רעדן?

— ווי הייסט ער אויפ'ן דייטשן נאָמען? — פרעג איך נאָך א מאָל.

— דער שמש אליין האָט זיך דערמאָנט און זאָגט מיר: „יונגפרייד".

— וויפיל קינדער האָט איר?

— איך בעט אייך זייער, ר' קרוב, קומט שפּעטער, ווען מיין מאַן וועט זיין; דאָס איז זיין זאַך! גענוג, איך האָב אויף מיין קאָפּ דאָס געזיעלב מיט דער שטוב, מיט זעקס קינדער לאָבוסעס... טשעפּעט איר אייך כאָטש אָפּ פון מיר!

איך פאַרשרייב דערווייל: זעקס קינדער, און פרעג, וויפיל זי האָט פון זיי אויסגעגעבן.

— אויסגעגעבן! הלואי וואָלט איך אויסגעגעבן, וואָלטן מיר וויניגער גרויע האָר געוואַקסן! ס'וואַקסט ביז'ן גרויען צאָם אריין.

— איר האָט סאַמע מיידלעך?

— דריי יונגען אויך!

— וואָס טוען זיי?

— וואָס זאָלן זיי טאָן? צרות טוען זיי מיר אָן! זיי האָבן אָפּענע מיילער!

— פאַרוואָס לערנט איר זיי נישט קיין מלאכה?

זי פאַרציט די נאָז, וואַרפט א בייזן בליק און וויל מער נישט ענטפערן.

איך פאַל אויף אן המצאה, קויף ביי איר א פּעקל פּאַפּיראָסן, זי ווערט א ביסל בעסער אויפ'ן פּנים. און איך פרעג:

— וויפל פאַרדינט אייער מאַן?

— ער? ער פאַרדינט! מ'קאָן זיך דען מיט אים באַהעלפן, נאָך א טעפּל צו א שכנות שיקן? אָסור חזיר, ער זוימט שוין פיר שעה! איך וועל דען עסן היינט וואַרמעס דורך אים?

זי איז ווייטער אריין אין אַזאַרט; איך האָב געמוזט אָפּטרע־טען און כאַפּן דעם מאַן אין גאַס; איך האָב אים דערקענט, ער האָט געטראָגן א טעפּל!

יד.

אין שוחטס הויז

פון שוחט'ס הייזל לויפן מיר אנטקעגן פארשיידענע געמיש־שע קולות. א גביר א האָן שרייט זיין קוקוריקו מיט גאוה, גלייך עם וואָלט קיין חלף אויף דער וועלט נישט געוועזן. טרויעריג דאגעגן מעקיט א צוגעבונדן ־קעלבל ; עס לײדט, אפנים, הונגער... פאר דאָס, צווישן די לאַטעס, אונטער'ן הויכן, געלעבערטן דאך, ציפּציען הונדערטער פויגל, — זיי האָבן פליגל און לאכן אויס'ן שוחט ! זומער איז, די לופט איז פול ווערימלעך ; מענטשן, אפילו די אָרימסטע, די קארגסטע, לאָזן איבער קרישקעלעך... ציפ־ציפ־ציפ, ציפ־ציפ־ציפ ! אויסגעבעט די נעסט ; אויסגעצירט מיט גלאַנצנדיגע פארבן דער „ער", סקראָמנע און שטיל די „זי", און די קינדערלעך זענען זאט ! עס איז זיי ווארים און — אין ערגעץ נישט פארשריבן...

פרעגט זיי אָבער בחרם, וואָס מען מיינט „מום בקדשים ?" מיט דער שאלה באשעפטיגן זיך צוויי יונגע לייט, באָרוועסע, אין יארמולקעס, אויסגעטאָן ביז די טליתים קטנים.

די יונגע לייט זיינען נאָר פסול צו רעווידירן פאטענטן, סחורה אויף דער קאמער, אָבער קעלבער צום מזבח—פראנק און פריי.

ווען גאָט האָט די וועלט צעטיילט ; דער פויער האָט זיך גענו־מען די ערד, דער פישער — דעם טייך, דער יעגער — דעם וואלד, דער גערטנער — די פרוכט־בוימער, דער סוחר — די מאָס און די וואָג. און אזוי ווייטער. האָט דער פאָעט געוויילט אין א וועלדל. די נאכטיגאל האָט אים געטרילערט, די בוימער — איינגערוימט

אלערליי וואלד־קלאטשעריייען... און די אויגן, די פּאָעטישע אויגן האָבן זיך נישט געקאָנט אָפּרייסן פון דער וועשינס קניען ביים טייך און דער קיאנקע אין אירע הענט, און ער האָט אַלץ פארשפּעטיגט! אז ער איז געקומען, איז שוין די וועלט פארטיילט געוועזן. ביי גאָט איז פון זיינעטוועגן מער נישט געבליבן ווי — וואָלקן, רעגנ־בויגן, ראָסע און זומער־פייגל. צוריקצוועגס האָט ער אפילו שוין די וועשין נישט געטראָפן, זי האָט זיך געשטעלט ערגעץ פאר אן אם...

— האָסט פאנטאזיע, באשאף זיך וועלטן אליין! — האָט אים גאָט געזאָגט.

און מען האָט מקנא געוועזן דעם פּאָעט, זיין וועלט איז די בעסטע! דער פויער באארבעט זיין ערד מיט נויט און שוויים. דער פישער גייט אויך נישט ליידיג; ווינטער דורכצוברעכן אייז, איז נישט קיין גוטע זאך. דער יעגער ווערט מיד פון לויפן און יאָגן. פון וואלד־עפּל מאכן זיך „פאננעס״ נישט אזוי גרינג!... דער סוחר אפילו מוז עפּעס טאָן, כאָטש פעלשן מאָס און וואָג,— אניט שטארבט ער פון הונגער. איין פּאָעט, וואָס ליגט אויפ׳ן בויך און שאפט זיך וועלטן!

עס איז אָבער א טעות געוועזן. עס האָט זיך אויסגעוויזן, אז זיין נשמה איז נאָר א קאמערא־אָבסקורא, און די גרויסע וועלט מיט אירע גרויסע בלאָטעס, און מיט די חזירים אין די בלאָטעס פאָטאָגראפירן זיך אָפּ אין איר! כל־זמן דער חזיר ווייסט זיין אָרט, איז נאָך צו דערליידן! קוים אָבער זעצט ער זיך אויבן אָן... ווערט דעם פּאָעט׳ס וועלט אויך חזיריש ווי אונזערע...

מקנא צו זיין בלייבט נאָר אונזערע יונגע לייט: דעם שוחט׳ס זון מיט׳ן שוחט׳ס איידעם. אין דער וועלט פון „מום בקדשים״ שלאָגט זיך אונזער וועלט מיט די חזירים אירע נישט אָפּ, צווישן זייער וועלט און אונזער וועלט איז גאָר קיין שייכות, קיין בריק, קיין צוזאמענהאנג נישטאָ.

און דעריבער, אז איך בין געקומען פון אונזער וועלט אויף יענער וועלט, ווערן די נמרות פארמאכט, און אויף די יונגע

פנים'ער האָט זיך באַוויזן שרעק און וואונדער; זיי וואָלטן דער־זען עמיצן פון אַן אַנדערער וועלט.

דער שוחט איז נישט אין דער היים, ער איז געגאַנגען אין דאָרף אַריין — דעריבער בלעקט נאָך דאָס קאַלב אין הויז. די שוחט'קע האָט איר שניט־קרעמל.

די שנור און אַ טאָכטער שטייען ביים קוימען דרייפּאַכיג רויט. ערשטנס פאַר נחת פון די מענער מיט זייער תורה; צווייטנס פון דעם קנאַקנדיגן פייער; און דריטנס — פאַר בושה פאַר אַ פרעמ־דען מאַנספּאַרשוין, און אַ דייטש דערצו. איינע האָט געכאַפּט אַ שפּיץ פאַרטוך אין מויל אַריין, די צווייטע האָט זיך אָפּגערוקט, גלייך ווי זי וואָלט אויסגעגאַנגען קדושה; ביידע קוקן אויף מיר פאַרוואונדערט פון אונטער קורצע שטערן האָר־בענדלעך פון גע־פלאָכטענע פּעדים.

די יונגע לייט זיינען דאָך באַלד צו זיך געקומען. זיי האָבן שוין געהערט פון'ם „פאַרשרייבער", געשמועסן זיך, אַז איך בין עס!

דאָס פאַרשרייבן גייט צו געשווינד.

דער שוחט נעמט פיר רובל אַ וואָך, אַ חוץ וואָס ער פאַרדינט אין דאָרף; ווען נישט „שחיטת־חוץ", וואָלט ער גאָר געלויכטן. דאָס געוועלבל מאַכט ווייניג, דאָך — אַ באַרער שטענדיגער גראָ־שען. פּרנסה, ב"ה, איז דאָ! די קינדער זיינען פאַרזאָרגט: ביז הונדערט יאָר עסן זיי קעסט; פליייש ביים שוחט פעלט נישט! איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר וועלן זיי נעמען ירושה: איי־נער — די חזקה אויף שחיטה, דער צווייטער — דאָס געוועלבל. דאָס הייזל וועט בלייבן בשותפות!

זיי זעען בעסער אויס, ווי אַלע אין שטעטל. בעסער פאַר סוחרים, באַלעבאַטים, באַלמעלאָכעס... אפילו פאַר די שענקער מיט'ן פעלדשער צוזאַמען.

עס וועט נאָך קומען אַ צייט — טראַכט איך אַרויסגייענדיג — ווען מלמדות אפילו וועט זיין איינע פון די בעסטע פּרנסות...

עס איז דאָך נישט אַזוי שלעכט ווי מען מיינט. אַ חוץ רבנות, שחיטה, שמשות און מלמדות, איז דאָ נאָך אַ גוטע פּרנסה.

ביים שוחט אין הויז וואוינט א „קאמארניצע"; זי צאלט פופצן רובל א יאר. די טיר איז צוגעשלאסן, דורכ'ן פענצטער, וואס גייט אין גאס אריין, זע איך דאך א גאנץ שיין שטיבל. צוויי הויך־פארבעטע בעטן מיט ווייסע קישנס, זילצערנע רויט־געפארבטע כלי־בית, אויף דער וואנט, לעבן קוימען, הענגען קופערנע כלים, עם בלאנקט א מעשענער הענגל־לייכטער. דאס שטיבל איז פול מיט רחבות און באלעבאטישקייט.

— זי האט זילבער אויך, — זאגט מען מיר, — איך זע א גרויסן קאסטן מיט מעש־בלעך באשלאגן; דארט מוזן זיין בענטש־לייכטער, אפשר צירונג אויך.

— וואס קלערט איר, — זאגט מען, — זי האט א מטמון מיט געלט; דאס גאנצע שטעטל ליגט ביי איר אין קעשענע! זי איז אן אלמנה מיט דריי יתומים. א גאנצע וואך איז די דירה געשלאסן, ווייל זי קומט אהיים משבת לשבת, אויסער שבת חזון. א גאנצע וואך איז זי אין די סביבות און בעטלט מיט אלע דריי קינדער.

טו.

די סקולער רביצין

„אסתר המלכה איז געוועזן גרין, נאָר א פאַדים לייטזעליגקייט איז איר געוועזן אויסגעגאָסן אויפ׳ן פנים״. אסתר די סקולער רביצין איז אויך גרין; אָבער נישט איין פאַדים חסד, נאָר אַ גאַנץ בונט לייטזעליגע שטראַלן ליגט אויף איר פנים. אַן אַלטע אידענע, א דאַרע; דאָס קעפּל איבערגעצויגן מיט אַן איינגעשרומפּענעם דין־רויזיגן הייטל, הוידעט זיך, ווי אַ הדר אַן אתרוג, איבער׳ן רויטן ברוסט־טיכל. נאָר דער אתרוג האָט צוויי ערנסט־גוטע אויגן!

זי איז א היגע געבוירענע, וואוינט איינע אַליין. אַלע קינדער האָט זי אויסגעגעבן אין פאַרשיידענע שטעט אריין; נאָר זיין ביי זיי וויל זי נישט מכמה טעמים! פאַר שנורן און איידימס קאָן מען נישט ערוב זיין; און א מאַן האַלט פאַר׳ן ווייב, א ווייב —פאַר׳ן מאַן. (נישט אומזיסט זאָגט די הייליגע תורה: „על כן יעזוב״: עס ווערט טאַקע איין פלייש).—וויל זי זיי נישט מעביר זיין אויף „כבוד־אם״; דאָס איז אַן אמת׳ער: „לפני עור לא תתן מכשול״.

— „גאָט, ב״ה, — זאָגט זי, — האָט אומישנע באַשאַפן אַזוי דעם מענטש, אַז ער זאָל נישט זען דעם נאָענטסטן פעלער, אַנישט וואָלט געוועזן אַזוי פיל גט׳ן ווי כתובות!״

צווייטנס — האָט דער סקולער רב נישט איינמאָל געזאָגט, אַז אַן אַלמנה, וואָס קומט אָן צו אירע קינדער איז אַ טאָפּלטע עגונה, און — „דעם סקולער רב׳ס ווערטער דאַרף מען איינפאַסן אין גאָלד און טראָגן אויפ׳ן האַלז פאַר אַן אויבעל״!

— אמת. — זאָגט זי מיט א שטילן זיפץ, — היינט טראָגט מען שוין נישט קיין אויבעל, פאַלשע פערל זיינען שענער!

אין סקול האָט זי נישט געקאָנט בלייבן. זייט דער סקולער רב, איר מאַן, עליו השלום, איז געשטאָרבן, איז איר די שטאָט נמאס ומאוס געוואָרן.

— טאַקע, — זאָגט זי, — פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה.

זי פאָרט אהין איינמאָל אין יאָר, אויף דער יאָרצייט. נאָר זי קאָן זיך דאָרט נישט לאַנג אויפהאַלטן — „א פוסטקע געוואָרן!".

פערציג יאָר האָט זי געוואוינט מיט'ן סקולער רב. די, וואָס האָבן אים געקענט, זאָגן, אַז זי איז געוואָרן ער אויס'ן אויג.

— ער איז געווען, — ער זאָל מיר עס מוחל זיין—א מתנגד; האָלט זי נישט פון גוטע אידן. זיין „עבודה" איז געווען תורה, פשוט — „נגלה", זיצט זי שטענדיג ביים „צאינה-וראינה", אָדער לערנט דעם שולחן ערוך אויף עברי־טייטש! אַלע צוויי ווערטער פאַררופט זי זיך אויפ'ן סקולער רב, און — זיין קול, זיינע תנועות, זיינע מנהגים.

נאָך דעם סקולער רב'ס קדוש און הבדלה, וויל זי קיין אַנדערנס ברכות נישט הערן; מאַכט זי זיך אַליין קדוש והבדלה, איבער חלות אָדער ראָזינקע־וויין. אין איר קדוש איז זיין קדוש אויסן אויג; דער אייגענער שטילער, באַלעבאַטישער ניגון, מיט דער איינענער מתיקות.

זי עסט „גלאַט כשר", און איז א גרויסע מלומדת.

זי קען אודאי שאלות פסק'ענען אויך! זי איז אַודאי געשטאַנען פערציג יאָר דורכאַנאַנד ביים קוימען, איבערגעדרייט מיט'ן גוטן פנים צום טיש, וואו דער מאַן איז געזעסן און געלערנט; מיט די טויבן־אויגן האָט זי איינגעזאַפּט יעדע תנועה זיינע מיט; די האַלב־באַהאַלטענע אויערן אונטער'ן שטערן־טיכל — זיין יעדעס וואָרט... זי איז געווען אַן אמת'ער „עזר כנגדו"; זיין יעדער געדאַנק האָט זיך דעריבער אָפּגעשלאָגן אין איר מח, און זיין גוטסקייט—אין איר האַרץ.

א טייך ליגט שוין הונדערטער יאָר אין אַן אַנדער געלעגער, און אַלע באַוועגונגען פון זיינע פאַליעס זיינען נאָך אויסגעקר צט

אויפ׳ן פעלזן פון איבער דעם ערשטן געלעגער. דעם סקולער רב׳ס לעבן האָט געקענט רואיגער זיין פון א טייך, נאָר די רביצין איז פאר אים קיין פעלזן נים געווען. גיכער א שוואַם, וואָס האָט אין זיך אַלץ אריינגעצויגן.

פון דער היינטיגער וועלט איז זי נישט צופרידן. „נישט פרום, זאָל זיך דער רבונו של עולם זאָרגן... אַז זיינע אידעלעך פירן זיך אַזוי, מן הסתם וויל ער אַזוי... נאָר — אָן א תכלית: די טייערסטע שטאָפן זיינען שפינוועבס, אויך נייט מען נישט ווי אַמאָל, פריער צעשניידט מען אויף קלינעם!”

— פון קיין פרוכת וועל איך שוין נישט רעדן, נאָר מען קען אפילו קיין קינד קיין בגד דערפון נישט מאַכן. די פּאַרצייטישע אויבלעך ווערן אַלע מאָל טייערער, א שטערן־טיכל האָט אַן אייביגן ווערט, אפילו פון א ברוסט־טוך קען מען אויסשטעפן די פעדים אויף זילבער און גאָלד, נאָר פון פאַלשע פערל און דזיעטן קען מען שוין גאָר נישט מאַכן.

— און, גלויבט מיר, אַז ס׳איז א סך מיאוס׳ער, על כל פנים —אין מיינע אויגן!

קיין שנאה טראָגט זי דאָך קיינעם נישט נאָך.

— מיין מאַן, דער סקולער רב, זכרונו לברכה, איז א מתנגד געווען, און קיינמאָל נישט גע׳רודפ׳ט קיין חסידים,—חס ושלום!

זי געדענקט, אַז די באַלעבאַטים זיינען אַמאָל געקומען שרייען, אַז מען איז עובר זמן קריאת־שמע — האָט זי געהערט פון זיין אייגן „פה־קדוש” אַזא תשובה: עס זיינען פאַראַנען,—האָט ער זיי געזאָגט, — פאַרשיידענע חילות, האָבן זיי פאַרשיידן כלי־זיין, אַנדערע מנהגים, נאָר אַלע דינען איין מלכות. אפילו שטיוול,— האָט ער צוגעגעבן מיט זיין שמייכעלע, — מאַכט מען אויך נישט אויף איין קאָפּיטע.

זי געדענקט אַלע זיינע ווערטלעך, און פירט זיך לויט זיינע דעות.

ער פלעגט זיך שטאַרק בייזערן, אויב א באַלמעלאָכע האָט זיך פאר אים אויפגעשטעלט; ער האָט שטאַרק געהאַלטן פון א נהנה מיגיע כפו! און דעריבער, אַז זי איז אהער געקומען מיט

אידע עטלעכע הונדערט גילדן, האָט זי זיך באַלד פאַרליינט א פּאַבריקל פון פּאַטאַש.

— א אידענע, — זאָגט זי, — איז נישט פּטור פון דעם; עס איז נישט קיין „מצות עשה שהזמן גרמא". דערנאָך האָט מען איר די פּאָר זהובים באַהאַלטן, און זי איז געבליבן ביים פּאַטאַש אַליין.

— עס וואָלט, — זאָגט זי מיר, — קיין שלעכטער מסחר נישט געוועזן, איך לייז, ברוך השם... פּאָר ימים־טובים אפילו 2־3 רובל א וואָך! וואָרים — געלויבט איז זיין ליבער נאָמען — מיין פּאַטאַש האָט א שם אין די סביבות, נאָר — היינטיגע צייטן, אַלץ גייט אויף באָרג... ווערט מיר אַמאָל פאַרפאַלן.

איך קוק מיך אום אין אַלע זייטן; איך זע נישט קיין כלים, קיין זאַכן צו דער מלאכה.

— דערצו, — גיט זי מיר צו פאַרשטיין, — דאַרף מען גאָר נישט: מען נעמט א ביסל זאַלץ (אַש פון קוימען), קאַרטאָפל, און אַנדערע געוויקסן, מען צעאַרבעט אין וואַסער, לאָזט אויס־פּאַרען, און מען שטעלט אויספרייען צום קוימען. פון דעם קומט אַרויס אומריינער פּאַטאַש; און — אַז מען טוט נאָך אַמאָל דאָס אייגענע, ווערט שוין דערפון „ליטער", דאָס הייסט, ריינער פּאַ־טאַש!

ביי מיין אַוועקגיין, פרעגט זי מיך א ביסל פאַרשעמט און באַזאָרגט:

— זאָגט נאָר, איך בעט איבער אייער כבוד, און אַז אייערע כתבים וועלן קומען אין די גרויסע הענט אריין, וועט מען מיך נישט הייסן נעמען א פּאַטענט?

טז.

אַסעקורירט

א רואיג־שטילע זומער־נאכט. אין עק הימל שווארצט זיך דאָס באַרימטע וועלדל; אויף זיינע בוימער האָבן עס אונזערע עלטערן אויסגעשניטן די מסכתות, אויף וועלכער זיי האָבן גע־מאכט א סיום אין וועג. דאָ נישט ווייט האָבן זיי זיך אָפּגע־שטעלט. דער „ראש הגולה" האָט געזאָגט: פּה־לין! און פון דעמאָלט אָן הייסט דאָס לאַנד פּוילן; די אומות־העולם קענען אָבער נישט אויסלייגן!

אויך האָט דאָס וועלדל א קורצן וועג קיין ירושלים. און— עס איז געוועזן אמאָל א ציג, ביי איינעם פון די ל"ו צדיקים, און די ציג האָט געקענט דעם וועג; זי פלעגט אַלע פאַרטאָג לויפן זיך פּאַשען צום הר־הבית, און צוריקקומען מיט 3 טעפּ מילך פאַר'ן צדיק'ס ווייבן.

רעכטס פון'ם וואַלד, ביי'ן א טייכל, ליגט דאָס שטעטל. עס איז געטיילט אויף צוויי חלקים. איין חלק איז א לאַנגע שנור— א גראָדע, ברוקירטע גאַס מיט געמויערטע הייזער, אונטער בלעכענע דעכער, — סאַמע גשמיות, צוגעקאָוועט צו דער ערד מיט פונדאַ־מענטן. די איינוואוינער פון דער גאַס זיינען זיכער, אַז זיי וועלן דאָ לעבן און שטאַרבן; אַז, ווען עס זאָלן קומען אַלע ווינטן פון דער וועלט, וועלן זיי זיי נישט רירן פון'ם אָרט.

דערנאָך גייט ערשט דאָס צווייטע טייל. גאָר אַן אַנדערע וועלט; סאַמע רוחניות: לייכטע הינערנע הייזער, דורכאויס סאָסנע און שטרוי, זעלטן א שינדל־דאַך. עס בלאָזט א קליין ווינ־טעל — ואיננו... צי האָבן די איינוואוינער צו געפינען דעם קורצן

וועג, און זוכן, ווי די אומשטערבלעכע ציג, דעם הר־הבית, אָדער זיי שפּעקולירן אויף פייער־קאַסע?

און ווי ענלעך די הייזלעך זיינען צו די איינוואוינער! אויך שמאָל־ברוסטיג, פּאַרטונקלטע פענצטער־אויגן, איינגעהויקערטע אונטער א פאַר־רוקטן שטרויענעם ספּאָדעק.

פון די סכות קרייען ארויס הענער, קוואָקען הינער און גענז געגנגען. פון זומפּ, וואָס לעקט מיט שבעים לשונות די שוועלן, קוואָקען באַלעבאַטיש די פרעש. נישט זעלטן מישט זיך ארײַן א אידיש קעלבל מיט א בלעק, און א גוי'שער הונט ענטפערט אים פון דער לאַנגער גאַס.

באַלד אין דער פרי וועל איך אָנהויבן פאַרשרייבן.

איך ווייס פריער, וואָס עס וועט זיין: אויב נישט 36 רובל א יאָר, וועט ארויס 33 און 32... איך וועל געפינען א סך מלאכות און ווייניג ברכות; פאַבריקן פון פּאַטאַש, א סך לײדיגע שטובן... דער שמש וועט מיר אויסרעכענען: ער איז א לויפער, זי — א פּשעקופּקא; צוויי מיידלעך דינען, אין לובלין, אין זאַמושץ... איין בחור איז א בעלפער, דער אַנדערער דינט, און די שנור מיט 3־4־5 קינדער איז אהיים געפאָרן צו איר פאָטער־און־מוטער...

איך וועל טרעפן פאַרלאָזטע קינדער, וואָס באָדן זיך צוזאַמען מיט געגנז און ענטן אין עק זומפּ; פּיצלעך־דרויב, וואָס רייסט זיך די העלזלעך — אין וויג, קראַנקע אָן הילף אין די בעטן, קעסט־קינדער ביי גמרות, יונגע ווייבלעך אין פּעלענע שייטלעך מיט בושה און אָן בושה... קוים מאַך איך צו די אויגן, שווימט פאַר מיר דורך סאַמע מאַטע, גרינע, בלאַסע, פאַר־קרימטע צרות... זעלטן איינע שמייכלט, זעלטן איינע מיט א חן־גריבל... אלע מע־נער אזוי ווייניג מעניש, אזוי גולמ'עוואַטע... ווייבלעך מיט פאַר־טריפטע אויגן, טראַגנדיג — א מולטער אויבס, א זאַק ציבעלעס, אָדער א פרישן „אתה בחרתנו" מיט א זאַק ציבעלעס צוזאַמען,— איך ווייס פאָראויס, אז איך וועל טרעפן א טרפה'נע שענק, צוויי־דריי פּע־דם־גנבים, און מער ווי צוויי־דריי פאַסירער...

נאָר וואָס וועט זיין פון דער סטאַטיסטיק? צי קען זי ענט־פערן אויף דער פראַגע: אויף וויפיל לײדיגע מאָגן, לײדיגע ציין;

אויף וויפיל מענטשן, וואָס א שטיקל דאַר ברויט ציט זיי די אויגן ווי מיט צוואַנגען אוים די לעבער ארוים; אויף וויפיל מענטשן וואָס זיינען באמת געשטאָרבן פאַר הונגער — עס פאַלט א טרפה'נע שענק, א גנב און א פערדם־גנב?

די געלערנטע מעדיצין האָט דערפונדן א מאַשין, וואָס פאַרשרייבט דעם דפק, דאָס האַרץ־קלאַפּן; די נאַרישע סטאַטיסטיק שפּילט זיך מיט ציפערן.

צי ווייסט זי, וויפיל מאָל און — יעדעם מאָל — ווי טיף און ווי שטאַרק דאָס האַרץ האָט געקלעמט ביי'ן א הישפּאַנישן מיוחס'ס אייניקל, דעם תבואת שור'ס א זון, אָדער אזוי א באַלעבאָס, איידער ער האָט דאָס ערשטע מאָל אָפּגעטאָן, וואָס נישט רעכט איז? און ווי לאַנג עס האָט דערנאָכדעם געבלוטיגט? צי ציילט זי כאָטש די פריער און שפּעטער נישט געשלאָפענע נעכט? צי רעכנט זי, וויפיל טעג הונגער, וויפיל מאָל די קינדער האָבן זיך געוואָרפן אין קראַמף, וויפיל מאָל די הענט און פיס האָט געוואָרפן דאָס פיבער ביים ערשטן אָנגיסן א גלעזל בראַנפן אַן א פאַטענט?

אין דער ליידיגער לופט שווימען פאַר מיר ארוים געלע, בלאַסע און בלויע פּנים'ער, און ברוינלעכע פאַרברענטע, ליפּן—ליספּעלן:

— 24 טעג איז אויף מיין קוימען קיין פייער נישט געוועזן.

— 10 טעג דורכאַנאַנד האָבן מיר געגעסן שאָלן פון קאַרטאָפל.

— דריי זיינען געשטאָרבן אָן א דאָקטאָר, אָן א רעצעפּט; דאָס פערטע האָב איך שוין געמוזט ראַטעווען.

די הייזעריגע ווערטער שניידן מיר דאָס האַרץ, ווי א שטומפּיג מעסער; איך אַנטלויף פון פענצטער, ביי וועלכן איך בין געשטאַנען; אָבער די שטוב איז פול מיט געשפּענסטער.

ביים אויוון שטייט א רויטער איד, אַן אָנגעפּרעסענער —

— כי, כי! — לאַכט ער, — גנב'ענען, קויפן א גנבה? אויך א געשעפט! לכל הפחות א חודש זיצן! — און א חודש וואָלט איך היזק געהאַט א מטמון... אויף מיר וועלן אַלע פּריצים עדות זאָגן... ערלעך! ערלעך!

דאָס קול איז נאָך ערגער; עס זעגט... איך וואַרף מיך אויפ'ן

בעט, איך פארמאך די אויגן, און עס באווייזט זיך מיר די אלטע גוטע סקולער רביצין.

— אָבער, — מאכט זי מיט איר קינדיש זילבערן קול, — אָבער, אז אויב נאָך אלעם, וועט זיך אויסווייזן נישקשה'דיג, — וועסטו, קינד מיינס, זאָגן פרק: ועמך כלם צדיקים ?..

עס דאכט זיך מיר, אז אירע בלויע, גוטע, טויבענע אויגן גלעטן מיין הייסן שטערן מיט פאר'כשופ'ט ליכטיג־זיסע, לייט־זעליגע שטראלן.

אונטער די אויגן בין איך איינגעשלאָפן, אוןביידע מלאכים, דער יצר־טוב מיט'ן יצר־הרע, האָבן זיך מיר גע'חלומ'ט. איך האָב זיי געזען, ווי זיי פליען אראָפ פארטאָג פון הימל, איינגע־הילט אין א רויזיגן לייכטן נעפל.

דער יצר־הרע האָט געטראָגן אין איין האנט — א בלוי פאַ־פיר מיט א גרויס שווארץ אויג אין דער הויך פון דער לינקער זייט, — אן אקט, אודאי אויף א הויז, אפשר א גוט... אחוץ טייע־רע קליידער, שטריימלעך, קאפטאנעס מיט סטראָקעס, זיידענע גארטלען, ווי אויך צילינדער און פרעק, ווי פאר איינעם. אויך: שטערנטיכלעך, אויבלען, ברוסט־טיכער פון גינגאָלד, העלזער־פערל, ווי אויך — זיידענע און אטלאסענע שלייפן פון אלערליי קאָ־לירן, — דאָס אלץ אין איין האנט, און אין דער צווייטער: שאָלן פון קארטאָפל...

דער יצר־טוב — נאקעט און בלויז, אָן קליידער און אָן כלים, אזוי ווי גאָט האָט אים באשאפן...

ביידע פליען. עס דאכט זיך מיר, דער יצר־טוב וויל מיר עפּעס זאָגן, ער עפנט דאָס מיילכל... אָבער נישט זיין קול וועקט מיך אויף, נאָר א ווילד געשריי: עס ברענט! איך שפּרינג אויף, א שרפה פונקט נעגנאיבער!

א פייערדיגע צונג שטרעקט זיך אויס צו מיר, און זי, דאכט זיך, זאָגט:

— שרעק נישט... אסעקורירט!

יז.

דער נשרף

די פייערדיגע צונג האָט מיר ארויסגעשטרעקט ר׳ חיים ווייר־צענזאנג׳ס הויז. וואָס אמאָל ווערט די צונג גרעסער, דאָס הויז קלענער, ביז עס איז אינגאנצן איינגעפאלן אין א ים פון יללות און געשריי פאר שרעק. צום גליק איז קיין ווינט בשעת שרפה נישט געווען.

אז פון הינטער׳ן באָד איז ארויס די זון, א רויט־חנ׳עוודיגע, ווי א יונגע צדקת נאָך טבילה, האָט זי שוין מער נישט געזען, ווי שוואַרצע, לאנגע מענער־קעפּ מיט שטעקעלעך צווישן די גלאָווניעס. זיי זוכן „שריים" פון ווייצענזאנג׳ס עשירות, צווישן די „שיריים" פון ווייצענזאנג׳ס הויז.

ארום הייזל שטייען שוין רעדלעך געלע ווייבער, זיי האלטן זיך צו מיט די „אָפּגעגאָסענע נעגל" די ברודיגע שאלן איבער די אומ־געוואשענע קעפּ. און מיט בלאסע ליפּן, באקרעכצן זיי און באַ־וויינען דאָס הויז.

מיט׳ן מאָרגן איז אָנגעקומען א פריש ווינטל. פריער וואָלט עס זיך די הענט צעפּירט, אצינד שאָקלט עס קוים מיט׳ן איבער־געבליבענעם אלטן קוימען, ווי מיט א לולב איבער די ווייבער. דער קוימען שאָקלט זיך און קרעכצט טרויעריג. ווי אן אלמן — אן אָבל. און אפשר הערט ער, ווי דער גאסט־הייזער פארציילט מיר דעם „חורבן־הבית", און שאָקלט צו מיט׳ן קאָפּ: אמת, אמת!

— — — — — — — — — — — — — — — —

געשווינדער וועסטו אמאָל אויפקלייבן יעדן פּאָדים, יעדן שטויב פון לעבן, פון וועלכע דער שר של שינה האָט דיר אויסגעוועבט א

פאנטאסטישן חלום, איידער דו וועסט נישט אויסזוכן אלע מעשים, וואס א איד מוז טאן, איידער זיין אויער דערהערט דעם זיסן קלאנג פון קופערנעם גראשן.

איך זאל וועלן אלץ פארשרייבן, וואלט א שטעטל געדארפט האבן א בלאנקעט, ווי די „יריעה מיט די זילבערנע פליטערלעך", וואס דער רבונו של עולם האט אויסגעשפרייט צווישן „רגלי השכינה" און אונזערע קעפ, כדי די אויגן פון א בשר ודם זאלן נישט זען, וואס פאר א מינע ער, כביכול, מאכט, ווען אזא מטופל שטעלט זיך אנידער, הויבט אויף דעם קאפ מיט'ן אויסגעברענטן מוח, פארלאשענע אויגן און ציטערדיגן גארגל, און צוהאלטנדיג דעם לידיגן, איינגעצויגענעם מאגן מיט אויסגעקנאקטע, דאר־ביי־ניגע הענט — און ער בעט אן א קול, אן א לשון — די צונג וויל זיך נישט איבערדרייען — נאר דאס בלוט זיינס רופט: „רבונו של עולם", איך האב מיינס געטאן, אצינד מוזטו שוין העלפן! — „רבונו של עולם"! פרנסני כעורב... וואס בין איך ערגער פונ'ם פויגל?... רבונו של עולם, וואו זיינען מיינע קרישקעלעך? ווען וועט זיין מיין שבת־שירה?"

און, לויט'ן לייב, וואס ער האט געהאט אויף זיך, איז ער גאנץ ענלעך צו'ן א פויגל; עס פעלט אים נאר פליגל, און דערי־בער אויך — א נעסט מיט קרישקעלעך...

פאר דאס זיינען אמאל די אידישע פרנסות אזוי ספעציאליזירט אז זייער גלייכן וועט זיין אין 21טן יארהונדערט, ווען איין ספע־ציאליסט וועט אויפהויבן די אויבערשטע ברעם, דער צווייטער—אראפדריקן די אונטערשטע, און א דריטער וועט באטראכטן דאס קראנקע אויג.

ווען א קאלבס־בראטן, א שמאטע אין א פאבריק פון פאפיר, אדער אן עקספארטירט איי — זאלן האבן א מויל צום רעדן און דעם רבין ר' העשיל'ס זכרון, וואלטן זיי דאך נישט אימשטאנד געווען אויסצורעכענען, וויפיל אידישע הענט עס האבן זיי ארויסגעצויגן און אריינגעפירט,—פון פויער'ס אבארע אין בראט־פאן, פון מיסט־קאסטן אין האלענדער אריין, מעבדות לחירות...

און א אידישע פרנסה איז אויך אזא לייטער, ווי יעקב אבינו האט געזען אין חלום, בשעת ווען פון אלע שטיינער איז פאר זיין קאפ איין שטיין געווארן. א לייטער, וואס שטייט אויף דער ערד און גרייכט ביז׳ן הימל אריין.

ווי טיף זי איז איינגעגראבן אין דער ערד, ווייסט נאר דער ווארים, וואס ליגט אונטער אידע פיס; ווי הויך זי שטייט — נאר דער שטערן וואס לייכט איבער איר.

אונזער איינעם שווינדלט, ארויפקוקנדיג, פאר די אויגן, אראפּ־קוקנדיג אלץ טיפער און טיפער — דרייען זיך איבער די געדערים, און דאס פנים ווערט אויף אייביג גרין.

אויף דער לייטער גייען מלאכים ארויף און אראפּ... מענטשן, ליידער, קלעטערן מיט די לעצטע כחות ארויף און פאלן אן כוח אראפּ. א איד, ווען אפילו ער ברעכט נישט האלז און נאקן, ווען ער בענטשט שוין גומל, האט ער שוין אויך נישט קיין כוח נאך אמאל צו קלעטערן...

אויף אזא לייטער איז געקראכן אונזער נשרף.

פריער איז ער „געלאפן״ אויפ׳ן דארף, אונטער די באר־וועסע פיס האט אים די ערד געברענט. דעם קין קלינגט נישט דעם ברודער׳ס בלוט אין די אויערן, נאר ווייב און קינד׳ס געשריי־ען!

נאט האט געהאלפן; א פאר יאר דורכאנאנד האט ער סאמע מציאות געקויפט; נאך א משך פון א פאר יאר — אוואנסיר׳ט פון א „לויפער״ אויף א „גייער״: אין דער היים איז שוין דא פארראט אויף א גאנצער וואך, דער מוח איז רואיגער, און האט שוין צייט צו פילן, אז די פיס ווערן געשוואלן, אז א טאטע פון זעקס קינדער דארף גיין, נישט לויפן, אויב ער וויל, די פיס זאלן אים דערטראגן על כל פנים ביז צו איינעמ׳ס בר־מצוה...

און גאט ב״ה האט ווייטער געהאלפן; ער איז שוין, ברוך השם, א דארף־סוחר! דאס הייסט: ער גייט שוין צופוס נאר דעמאלט, ווען עס מאכט זיך אים נישט קיין געלעגנהייט: פון

איין דאָרף אין צוויטן אריין פאַר אַ קאָפּיקע. מאַכט זיך אָבער אים אַ געלעגנהייט — פאַרט ער!

גאָט, ברוך הוא, האָט ווייטער געהאָלפן; נאָך אַ פּאָר יאָר, און ער האָט שוין זיין אייגענע פערד־און־בידקע!

און די צייט שטייט נישט, ער רוט נישט, גאָט, ברוך הוא, העלפט, — פון פערד ווערט אַ פּאָר פערד, פון דער בידקע — אַ בריטשקע. עס קומט נאָך צו'ן אַ שמייסער! ער איז שוין תבואה־סוחר; פריער האַנדלט ער מיט פּויערים, דערנאָך — מיט פּריצים!

און אַז גאָט העלפט, קריגט מען חן ביי ליט: פריער ביים גומיעגני, דערנאָך ביים עקאָנאָם, דערנאָך ביים רזאָנדצע, דערנאָך ביים לאַקיי פון הויף, און גאָר צום סוף ביים כראַביע פּ. אַליין. אָ! דעמאָלט ווערט שוין אַ תושב, — אַן „איינגעזעסענער" אין שטעטל. פון שמייסער ווערט אַ היימישער משרת, פערד און וואָגן פאַרקויפט, און אין קעשענע ליגן דעם כראַביע פּ.'ס קוויט־לעך...

וואָס איז ער אַצינד?

אין שטעטל זעט ער שוין אויס ווי אַ זון, ארום וועלכער עס דרייען זיך די שטערן — קלענערע סוחרים, און כוכבי דשבית— מעקלערס.

ער באַשיינט און באַלייכט דאָס גאַנצע שטעטל מיט קרעדיט. יעלענסקי'ן זעט ער אויס ווי אַ שפּין, וואָס זיצט אין מיטן וועבעכץ, און וואו דער כראַביע פּ. איז איינער פון די פליגן, וואָס ווערן פאַרפּלאָנטערט.

נאָך אַ צייט האָט אונזער „זון־שפּין" אָדער "שפּין־זון" פאַרגרעסערט דאָס הייזל, געשריבן מיט קינדער תנאים, צוגעזאָגט נדן, געקויפט דער ווייב פּערל, זיך — אַ שאָפּן פּעלץ, באַשטעלט פאַר די אינגלעך בעסערע מלמדים, פאַר די מיידלעך — אַ לערער, אויסצולערנען כאָטש אַ אידיש בריוול שרייבן...

פלוצלונג (על כל פנים — פאַר'ן שטעטל) האָט דער כראַביע

פ. באנקראָטירט און אונזער שפּין־זון אָדער זון־שפּין האָט אויף אמאָל אַלץ פאַרלוירן.

— — — — — — — — — — — — — — — —

א חודש פריער, ווען איך פאָר דורך, וואָלט איך געווען פאַרשריבן:

א הויז, — 1,500 רובל, א פּראָפּינאַציע, א האנדל פון וואלד און תבואה, א פּראָצענטניק.

ער האָט ביים כראביע פ. 15,000 רובל אויף 10 פּראָצענט, נישט אויף די היפּאָטעק, נאָר אויף האנט־קוויטלעך...

היינט פאַרשרייב איך איין וואָרט:

„נשרף״!

איך קען דאָך צוגעבן:

„א איד פון 82 יאָר, געשוואָלענע פיס, א הויז־געזינד פון 17 פּאַרשוין...״

יח.

דער עמיגראַנט

איך עפן א טיר.

א שטוב אָן בעטן, אָן כלים, אָנגעשיט מיט היי און שטרוי. אין מיטן שטוב שטיין אן איבערגעדרייט פעסל. ארום פעסל— 4 מאַרזאַקעס־קינדער מיט צעשויבערטע האָר, ארום א גרויסער געלער ליימענער שיסל מיט „פיצמיטהאָנע”, פון וועלכער זיי שעפן מיט די רעכטע הענטלעך מיט בלעכענע פארגרינטע לעפל. אין די לינקע הענטלעך האַלטן זיי — צו שטיקלעך קלייען־ברויט.

אין א ווינקל זיצט אויף דער ערד א בלאַס ווייבל, און די טרערן קאַפּען איר פון די אויגן אויף דער קארטאָפליע, וואָס זי נעמט זיך צום שיילן. אין צווייטן ווינקל ליגט „ער”, אויסגעצויגן אויף דער ערד.

— בחנם אייער טרחה, רב קרוב, — מאכט ער צו מיר, און הויבט זיך נישט אויף, — בחנם אייער טרחה: איך בין שוין נישט קיין היגער.

אז ער זעט, אז איך האָב דאָך קיין חשק נישט אוועקצוגיין, הויבט ער זיך לאַנגזאַם אויף.

— נו, וואו וועל איך אייך זעצן?—פרעגט ער פארדריסלעך.

איך בין אים מבטיח, אז איך קען שרייבן שטייענדיג.

— איר וועט פון מיר גאָרנישט האָבן! איך וואַרט נאָר אויף א שיפסקאַרטע... איר זעט דאָך, איך האָב שוין אַלץ פון שטוב, אפילו די כלים צו דער מלאכה, פארקויפט.

— איר זענט א באַלמעלאָכע?—פרעג איך.

— א שניידער.

— און וואָס נויט אייך ארויסצופאָרן?

— דער הונגער.

און דער הונגער איז געלעגן אויף זיין פּנים, אויף איר פּנים, און נאָך מער אין די קינדער'ס ברענענדיגע אייגעלעך איבער דער פּיצמיטהאָנע.

— קיין ארבעט נישטאָ?

ער מאַכט מיט די פּלייצעס. עס הייסט: אָן דעם האָט מען שוין לאַנג פארגעסן.

— וואוהין פאָרט איר?

— קיין לאָנדאָן. איך בין שוין איינמאָל אין לאָנדאָן געוועזן, שוין געלט פארדינט. מיין ווייב 10 רובל א וואָך געשיקט, און אליין ווי א מענטש געלעבט, — האָט דער שוואַרץ יאָר אהיים געשלעפּט.

איך האָב געקלערט, אז דער „שוואַרץ־יאָר" איז דאָס ווייב.

— פאַרוואָס האָט איר אייער פאמיליע נישט מיטגענומען?

עס האָט מיך אליין צוריקגעשלעפּט! פינצטער חושך איז דאָרט. אזוי ווי איך האָב צוגעמאַכט אַן אויג האָט זיך מיר גע־חלומ'ט דאָס שטעטל, דער טייך ארום, דער וואלד... עס איז מיר דאָרט ענג געוועזן, עס האָט געצויגן און געצויגן...

— דאָ איז טאַקע, — זאָג איך, — א הערלעכע געגנט.

— לופט בחצי חינם... און מיר שלינגען שוין, ברוך השם, לופט דריי יאָר! היינט פאָר איך שוין מיט ווייב און קינד! אַן עק זאָל ער האָבן.

— און עס וועט אייך ווייטער א שאָד זיין דער וואלד?

— דער וואלד — פארקרימט ער זיך מיט א ביטער'ן שמייכל — מיין ווייב איז אייערנעכטן געגאַנגען אין וואלד אריין קלייבן יאַגדעס. האָט מען זי אָפּגעצויגן און נאָך מיט א פּאָר בייטשן מכבד געוועזן.

— א טייך האָט איר... — וויל איך אים אוועקציען פון די טרויעריגע געדאַנקען. זיין בלאַס פּנים ווערט נאָך בלאַסער —

— דער טייך! דעם זומער האָט ער מיר א קינד צוגענומען. איך בין קוים ארויס פון שטוב.

יט.

דער משוגע

איך בין אהיים געקומען אויף דער סטאנציע דענעדוווירט. איך בין לאנג געלעגן אויף דער הארטער סאפע, איידער איך האב גע־קענט צומאכן אן אויג. עס וועקט מיך א שארך. דורכ'ן בענצ־טער גנב'עט זיך עמיץ צו מיר אריין. איך זע אויף דער פוט־רינע צוויי דארע, ברודיגע הענט. עס הויבט זיך איבער זיי אויף א צעשויבערטער קאפ מיט צוויי ברענענדיגע אויגן און א געל פנים.

— מ'יך ווילט איר נישט פארשרייבן? — פרעגט דער קאפ שטיל.

איך האב נישט געוואוסט וואס צו ענטפערן. ער רעכנט: שתיקה כהודאה, און שטייט אין מיטן שטוב.

דערשראקן און נאך מער פארוואונדערט, לאז איך פון אים קיין אויג נישט אראפ.

— פארשרייבט, — מאכט ער אומגעדולדיג. — דערלאנגען אייך טינט און פעדער? — ערווארט ווייטער נישט אויף תשובה און רוקט מיר צו, צו דער סאפע, דאס קליינע טישל מיט'ן שרייב־געצייג.

— שרייבט, איך בעט אייך, שרייבט!

און דאס קול איז אזוי מילד און שטיל, עס שלייכט זיך אזוי לייכט אריין אין הארץ, אז איך הער מיך אויף צו שרעקן.

איך זעץ מיך אויך צום פארשרייבן. איך פרעג, און ער ענטפערט.

— איר הייסט...

— יונה.

— אויפ'ן צונאָמען?

— אינגלווייז האָט מען מיך גערופן יונה ציג, נאָך דער חתונה — יונה דראָנג; נאָר זינט עס האָט זיך מיר דאָס מכשול געטראָפן — דער משוגענער יונה.

— אויפ'ן דייטשישן נאָמען?

— א... דאָס מיינט איר? באַלד, באַלד — פּערעלמאַן! איר זעט מיינע פּערל?!

ער ווייזט מיר די צעריסענע רויטע פּאַטשיילע אַרום האַלז, און זאָגט:

— אמת'ע פּערל, הא! נאָר — איך הייס אַזוי! וואָס זאָל איך טאָן?

— א ווייב?

— זי זאָלט איר בעסער נישט פאַרשרייבן... זי וואוינט נישט מיט מיר... זינט דאָס מכשול האָט מיך געטראָפן, וואוינט זי נישט מיט מיר... אַ וואויל ווייבל! איך וואָלט איר זען גערן געגעבן גט, נאָר דער רב לאָזט נישט; ער זאָגט איך טאָר נישט,— אַ וואויל ווייבל!

דערביי ווערן אים די אויגן פייכט.

— זי האָט אַפילו דאָס קינד צו זיך גענומען. עס איז אים ביי איר בעסער. וואָס וואָלט איך געטאָן דערמיט? אַרומגע־טראָגן? מען וואַרפט אויף מיר שטיינער; מען וואָלט מיר נאָך דאָס קינד געשעדיגט.

— איין קינד האָט איר?

— איינס.

— וואָס פאַר אַ „מכשול" האָט אייך געטראָפן?

— איר זאָלט אַזוי וויסן פון אַלדאָס בייז, אויב איך ווייס וואָס. דער עולם זאָגט—אַ דיבוק. דער רופא זאָגט, אַז עס איז מיר אַ שטיין געפאַלן אין קאָפּ אַריין, האָט זיך מיר די נשמה, אָדער ווי ער זאָגט, „דאָס חיות" אַראָפּגעלאָזט אין בויך אַריין, דער שוואַרץ יאָר ווייסט מיך! איך געדענק נישט דעם שטיין. אַ בייל אויפ'ן קאָפּ האָב איך אַפילו.

ער נעמט אַראָפּ דאָס היטל מיט דער יאַרמולקע צוזאַמען,

בוינט איין דעם קאָפּ און ווייזט מיר א גאָל בערגל צווישן די האָר.

— אפשר איז עס פון א שטיין, נאָר משוגע בין איך דאָס איז אמת!

— וואָס איז אייער שגעון?

— צוויי דריי מאָל אין טאָג האָב איך די נשמה אין בויך, דעמאָלט רייד איך פון בויך ארויס, און קרייע ווי א האָן... איך קאָן מיך באין אופן נישט איינהאַלטן, באין אופן נישט.

— פאַרוואָס מכשול וואָס זענט איר געוועזן?

— איך בין גאָרנישט געוועזן. עס האָט מיך געטראָפן באַלד ביים ערשטן יאָר קעסט... דעריבער האָב איך טאַקע נאָר איין קינד, געזונט און שטארק זאָל עס זיין.

— האָט איר עפּעס גערלט?

— איך האָב געהאַט עטלעכע גילדן נדן. א סך אוועקגע־גאנגען אויף רפואות, גוטע אידן... די רעשט האָב איך איר אוועקגעגעבן.

— פון וואנען לעבט איר?

— פון צרות... איינגלעך ווארפן מיר שטיינער, קען איך מיך נישט ארומדרייען אין מארק, אזוי וואָלט איך אפשר עפּעס פארדינט לעבן א סוחר...

מען פלעגט אויף מיר אמאָל רחמנות האָבן, מקרב זיין. היינט — שלעכטע צייטן; מוז איך בעטלען, בעטל איך פאר־ווארמעס, ווען די קינדער זיינען נאָך אין חדר.

און איך האָב ווייניג דערפון... דאָס שטעטל איז קליין; א חוץ מיר זיינען נאָך דאָ משוגעים... אָט זאָגט מען, ערשט נעכטן, האָט די „לאָקשיכע" געוואָרפן דער דינסט א פאַן אין קאָפּ אריין. זי וועט זיכער משוגע ווערן, גאַנץ זיכער; איך וויים נאָך נישט, צי זי וועט קרייען ווי איך, צי בלאָזן אין דער פויסט אריין, ווי שלמה׳צע דעם רב׳ס אָדער, שווייגן ווי חנה די טיקערין...

כ.

בלאַנקעטן

איך וויל דאָס שטעטל נישט אָנרופן ביים נאָמען, נאָר נאָך איינס אַזוינס ווען איך טרעף אויפ'ן וועג, וואָלט איך אויך אָנגעהויבן קרייען.—

נאָט אייך בלאַנקעטן!

„געוועזן אַן אויסגעצייכנטער שוסטער, מפרנס געוועזן ווייב און קינד (זעלטן—ווייניגער אַלס 5-4) בכבוד. געוואונען אויף דער לאָטערייע, אויף א „בראָנשווייגער", — א מטמון מיט גאָלד... אָנגעהויבן טרינקען. אַלץ פאַרטרונקען, ווייב און קינדער אויף דער מדינה געלאָזט, און אַליין איז ער נעלם געוואָ־ן. שטאַרבט אודאי ערגעץ אונטער א צוים".

נאָר דאָס איז ווייניג אידישלעך. נאָט אייך „מים שלנו". זיין שותף צום בראָנשווייגער:

„געוועזן א מלמד. געוואונען אויף דער לאָטערייע, געדונגען בשותפות מיט'ן רבי'ן א מיל. די מיל איז געגאַנגען קאַפויר; באַנקראָטירט... היינט איז ער שמש אין א חסידים־שטיבל. קיין פענסיע נעמט ער נישט, נאָר ער פאַרקויפט אין שטיבל דעם ביטע־ן טראָפן. דאָס ווייב איז אַן איינקויפערין, צעטראָגט אין די הייזער אייער, פוטער. זי פאַרדינט ווייניג, ווייל זי איז לאָם. איין זון איז אַוועק, דער צווייטער אַרבעט ערגעץ ביי'ן א סטאָליער; איינער איז אין דער היים — קראַנק אויף שקראָפול".

„אלמנהביילע באַשע (דעם צונאָמען קען מען נישט געוואויר ווערן) וואוינט צוזאַמען מיט א שנור א זעלנערקע. (דער מאַן איז נעלם געוואָרן אין טערקישן קריג). די שנור פליקט פעדערן. זי

איז א טוקערין און א וועכטערין ביי „קימפעטאָרינס" אָדער אזוי ביי קראַנקע. זומער, כל־זמן דער פריץ האָט געלאָזט, פלעגט זי קלייבן יאַגדעס אין וואַלד. א קראַנקע אידענע, בעטלט א ביסל צו".

„זיינוויל גראף — ערשט נישט לאַנג געוואָרן א שינדער. פאַראיאָרן איז ער נאָך געווען א גרויסער פישער, האָט ער אָפּ־געדונגען דעם טייך, וואָס דער פּריץ האָט געוואָלט פאַרדינגען א קריסט; א סך אָפּטרעט־געלט געגעבן. א גאַנצן זומער האָט ער געכאַפּט נאָר טרפה'נע פיש, און איז בדיל הדל געוואָרן".

„שמערקע בענציע'ס — א געוועזענער דאַנציגער סוחר... שוין א יאָר צוואַנציג, אז ער איז אַהיים געקומען מיט'ן בייטש־שטעקעלע... האַנדלט פון דעמאָלט אָן מיט ראָזינקע־וויין אויף קידוש. דאָס ווייב — א נייטאָרין; שוין א פּאָר יאָר ליידט זי אויף די אויגן. זיי האָבן אפילו קיין קינדער נישט, נאָר עס איז א גרויסע קאָנקורענץ אויף ראָזינקע־וויין, לעבן זיי בדוחק".

„מלך פּערל'ס — א שיינער יונגערמאַן, נישט לאַנג נאָך קעסט... געהאַנדלט בשותפות מיט א תבואה־סוחר, אָנגעוואָרן דאָס געלט; דערוויל איז דער שווער געשטאָרבן אין אָרימקייט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעמען, אינגאַנצן דריי קינדערלעך, נישט מער".

מען האָט מיך נאָך געבעטן, איך זאָל פאַרשרייבן איינעם (מען האָט פאַרגעסן, ווי ער הייסט) א געלן איד, מיט ווייב און קינדער (מען געדענקט נישט וויפיל, נאָר א סך) ער ציט זיך היינט־מאָרגן אין שטאָט אריין. דער פּריץ האָט אים אָפּגעזאָגט פון דער פּאַכט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעמען, — נאָר — פאַרשרייבן מעגט איר אים!

כא.

דער למ״ד־וויוניק

— ביי אונז, — די מעשה פארציילט מיר א דרדקי־מלמד— איז טאקע אין דער אמת געווען א למ״ד־ווו׳ניק.

— ער האט אליין געזאגט? — פרעג איך.

—א שיינער למ״ד־ווו׳ניק וואלט ער געווען, ער זאל אליין זאגן! ער האט געלייקנט שטיין און ביין. אז מען האט אים געפרעגט דעריבער, איז ער געווארן מלא חמה, אנגעצונדן. נאר, א קשיא אויף א מעשה, געוואויר געווארן איז מען, געוואוסט!— יא... די גאנצע שטאט, קינד און קייט האט געוואוסט! א שאלה דאס איז! מען שמועסט — ברור כשמש! עס זיינען געווען אין דער התחלה בלתי־מאמינים, האבן זיי טאקע געהאט א מיאוס׳ן סוף.

אט, למשל: יעקב־יוסף וויינשענקער, א איד אפילו אן ער־לעבער, אן איש מכובד, האט עפעס, איך ווייס נישט ווי אזוי, א דריי געטאן מיט דער נאז. גערעדט? חס ושלום! נאר אזוי, א דריי געטאן מיט דער נאז, ווי איינער רעדט — מוחל! גאר נישט! — וואס קלערט איר? עס איז נישט אויסגעגאנגען פינף, זעקס יאר — ואיננו! יעקב־יוסף ליגט אויפ׳ן קברות! א רחמנות איז געווען אויף לאה דער מילכיגערין! עס איז געווען א בלאַ־טע און זי האט אים פון דער קלאדקע נישט אפגעטראטן; וואס זאל איך אייך זאגן, פון דעמאלט אן איז איר מילך געוונען גע־ווארן ביי אלע באלעבאטים אפשר א חודש דורכאנאנד! און דא העלפט נישט קיין בעטן! אז מען קומט צו אים, מאכט ער זיך באי־לא־ידע און—שעלט נאך!

— און גלאַט, — ווייל איך מיין חריפות באַווייזן, — תלמיד חכם, שמחל על כבודו אין כבודו מחול!

— תלמיד־חכם?! איז אַ למ״ד־ויו׳ניק אַ תלמיד־חכם? און רעכט עברי, מיינט איר, האָט ער יאָ געקענט? נח מיט זיבן גרייזן! און גלאַט — ?! עברי איז גאָר נישט! ביי אונז האָלט מען נישט פון קיין עברי. ער האָט אפילו נישט געקענט מעביר זיין די סדרה. און פונדעסטוועגן, זעט איר, האָט זיין תהלים־זאָגן געמאַכט אַזאַ רושם אין די עולמות העליונים! נאָך יענער רב, זכרונו לברכה, האָט געזאָגט, אַז וועלוול (אַזוי האָט ער געהייסן, דער למד־ויו׳ניק) לעכערט אַלע שבעה רקיעים! און נאָר זיין תהלים מיינט איר? איך וועל אייך פאַרציילן, וואָס אַ מענטש איז! ביי חנה דער טוקערין איז לאַ־עליכם׳דיג געוואָרן די ציג, האָט זי זי געטריבן צום זנאַכאַר, וואָס וואוינט הינטער דער שטאָט. די ציג וואַקלט זיך, אַזוי חולה איז זי געווען.

אויפן וועג — ס׳איז טאַקע געווען מן השמים — טרעפט זיך די ציג מיט׳ן למד־ויו׳ניק. און אַזוי ווי זי וואַקלט זיך, האָט זי זיך אָנגערירט אין זיין בגד. וואָס קלערט איר? כאחד האדם! אין דער רגע געזונט געוואָרן. זי האָט עס געהאַלטן אפילו בסוד, האָט זיך אָבער געטראָפן אַזאַ מעשה: עס איז געוואָרן אַ מגירה אויף ציגן, טאַקע ממש „אין בית...״ האָט זי אויסגעזאָגט די סגולה. האָט מען אַרויסגענאַרט וועלוול׳ען אין מאַרק אַריין און אַרויפגעיאָגט אויף אים אַלע ציגן.

— און אַלע זיינען געזונט געוואָרן?

— אַ שאלה דאָס איז, אפילו טאָפּלט מילך געגעבן! די טוקערין האָט דערפאַר באַקומען אַ גראָשן פון אַ ציג; נתעשר געוואָרן!

— און ער?

— ער? גאָרנישט! אַז ער האָט אַלץ אָפּגעלייקנט, נאָך געבייזערט זיך און געשאָלטן... און אַזוינער טאָר גאָר קיין געלט

נישט נעמען, ער איז דאָך קיין גוטער איד נישט... ער קען דאָך נישט נתגלה ווערן!

— פון וואָס האָט ער געלעבט?

— אַמאָל איז ער א שוסטער געווען (א למ"ד־ויו'ניק מוז דאָך זיין א באַלמעלאָכע; כאָטש א וואַסער־טרעגער, נאָר א נהנה מיגיע כפו), און זיינס א פּאָר שיך פלעגט ער, זאָל לעבן, גיין צו סנדקאות... נאָר אויף דער עלטער איז ער געוואָרן אויס שוסטער; ער האָט שוין נישט געקענט אפילו קיין דראַטווע ציען, ווער שמועסט א לאַטקעלע לייגן... די הענט האָבן אים געציטערט... נאָר אַזוי: א שליחות'ל, א קענדל וואַסער, א לינה, א תהלים זאָגן... פון דער תוכחה... און ווינטער—דער עיקר פון הרובע הייצן אין בית המדרש!

— האָליץ האָט ער געטראָגן?

— געטראָגן?! און חברה וואו איז? מען האָט געכרענגט האָליץ, אריינגעלייגט, ער האָט קאָמאַנדירט און אונטערגעצונדן... מען זאָגט „א דומם", אַן אויוון! און זעט איר, דער בית־המדרש־אויוון האָט אים אַזוי געקענט, ווי א יוייב, להבדיל, א מאַן! אַז ער האָט אונטערגעהייצט, האָט זיך געברענט; עס האָט געמעגט זיין א ווינט סכנות נפשות! אומעטום האָט געראַיכט, און דער בית־המדרש־אויוון האָט געפּלאַקערט! און דער אויוון, און דער ווען א צעשפּאָלטענער, א זקן מופלג! און לאָז אַן אַנדערער פּרואוון צוגיין — באין אופן! אָדער עס ברענט נישט, אָדער דער רויך יאָגט פון אַלע שפּאַלטן; און אַניט, אַז נישט דאָס און נישט יענס, גייט אַרויס די וואַרעם דורכ'ן קוימען, און ביינאַכט ווערט מען שיר נישט געפרוירן. דעי־נאָכדעם, אַז ער איז נפטר געוואָרן, האָט מען טאַקע געמוזט אריינשטעלן אַן אַנדערע כלי; ווייל אויפ'ן אַלטן אויוון האָט קיינער קיין שליטה נישט געהאַט!...

א שאָד אַזא איד! כל זמן ער האָט געלעבט, איז געווען פּרנסה, היינט, רחמנא לצלן, אויסצוגיין פּאַר א דרייער! און מען האָט קיין דאָקטוירים נישט געדאַרפט...

— אַליץ זיין תהלים?

— איר פרעגט ערשט! מען שמועסט „תציל ממות"! בחוש!

— איז קיינער נישט נפטר געוואָרן אין זיין צייט?!

— כולי האי! קיינער נישט נפטר געוואָרן! וואָס איז, דער מלאך המות מיינט איר, האָט שוין גאָר קיין דעה נישט? וויפיל מאָל, מיינט איר, האָט דער „איד" אליין, זכרונו לברכה, אָנגע־וואונטשן לרפואה שלמה, און ער, דער שטן, האָט זיך געשטעלט „שטאָ־צעם". נו, האָט עפּעס געהאָלפן? א מלאך איז פאָרט נישט קיין קליינינקייט! און דאָס בית־דין של־מעלה פּסק'נט אים אויך אמאָל צו! ווי דען! קיין דאָקטאָר האָט מען פאָרט נישט באַדאַרפט; עס האָט טאַקע קיינער דאָ נישט אויסגעהאַלטן; היינט האָבן מיר צוויי דאָקטוירים!

— חוצ'ן זוּאַכאַר?

— ער איז שוין אויך פאַרכאַפּט געוואָרן...

— גע'פגר'ט?

— אויף אַזוינעם זאָגט מען נישט גע'פגרט... די סטרא אחרא איז אויך נישט קיין קליינינקייט...

כב.

דער מסר

אויב טאָמאַשאָוו האָט געהאַט אַ למד־ויו'ניק, האָט זי פאַר דאָס געהאַט אַ מסר אויך! דאָס האָט מיר פאַרציילט דער דרדקי־מלמד. און ער איז אויך ערשט נישט לאַנג — נאָר איך וויים נישט, וואָס מען זאָגט — נפטר, געשטאָרבן, צי פאַרכאַפּט געוואָרן.

און אפשר מיינט איר — אַ פּראָסטער מסר; פשוטו כמשמעו: ער האָט געזען ערגעץ אַ פאַלשע מאָס, אַ נישט־גלייכע וואָג, איז ער געגאַנגען און האָט אויסגעזאָגט? חס ושלום, דוקא נישט! נאָר „לא־יחרץ" געלט! נאָר געסטראַשעט: אָט גייט ער, אָט לויפט ער, אָט שרייבט ער, אָט שיקט ער אַ „שטאַפעט"! וכדומה גוטע זאַכן; און האָט אויסגעצויגן די קליי פון די ביינער...

— און איז'ן איז ער אַ מכה שולדיג געוועזן — פאַרציילט דער דרדקי־מלמד — איך געדענק דאָך נאָך, ווען ירוחם האָט אים אַראָפּגעבראַכט! אַ זיידענער יונגערמאַן! נאָר ירוחם האָט צוגעזאָגט נדן מיט קעסט און אַליין נישט געהאַט קיין מזון סעודה אחת. און ירוחם אַליין איז אויך אַ מכה שולדיג: דער ברודער זיינער געצל (אַ כלי, אַ גביר עצום), דער האָט דאָס גרעסטע חלק דערינען!

עס איז די מעשה מיט צוויי ברידער; איינער אַ קלוגער און אַ גוטער, און דער צווייטער אַ נאַר און אַ שלעכטער. דער גוטער־קלוגער איז אַן אביון. און דער שלעכטער נאַר — אַן עשר גדול. פאַרשטייט זיך, אַז דער רייכער וויל דעם אָרימען נישט העלפן.

— מילא, כל זמן עס איז געגאַנגען וועגן מזונות, האָט ירוחם געשוויגן. אָבער אַז די בתולה זיינע, גרונע, איז איבערגעוואַקסן

למעלה מעשרים אמה און א 19־20 יאָריגע בונרת געוואָרן, האָט שוין ירוחם געשטורעמט. שטאָט און רב האָבן זיך אַריינגעלייגט און געצל האָט געגעבן א קוויטל: אַז, א יאָר אחר החופה, וועט ער אויסצאָלן אַזוי פיל און אַזוי פיל. פריער וויל ער נישט: דאָס פאָר־פאָלק קען זיך נאָך צעגיין, ירוחם וועט אויפעסן דאָס געלט, און מען וועט ווייטער שטורעמען נדן.

געוואָלט האָט ער—3 יאָר, געפּועל'ט האָט מען אויף א יאָר! נאָך א יאָר, געצל זאָגט: לאו הכי! בדיניהם איז דאָס קוויטל נישט ווערט געוועזן א דרייער, דערווייל איז געוואָרן אויס „יד ישראל תקיפה"; דער אַלטער רב איז נפטר געוואָרן, דער נייער רב מישט זיך נישט, ער האָט מורא פאַר'ן קאַזיאָנע, דער קאַזיאָנע שיקט אָפּ לערכאות... און—גאָרנישט! געצל גיט נישט א דרייער! ירוחם ווערט נעלם; אָדער צו א גוטן אידן, אָדער אויף דער מדינה... און ביינוש בלייבט ביי גרונע'ן!

דעם רבונו של עולם'ס דרכים זיינען טאַקע נישט צום פאַרשטיין! עס איז דאָך נאַריש, ער איז געוועזן א בחור, זי—א בתולה, איז דאָך א זווג, נישט לפי מעשיו, און—אַן אשה—א מאַשין, א קאַזאַק, און א מאַן — א גאָרנישט, א זעקל ביינער, א גל של עצמות! וואָס קלערט איר, זי האָט אים גענומען אין דער לערן און געמאַכט פונ'ם א לייט!

זי האָט'ן נאָר אָנגערייצט אויף געצל'ען. ער זאָל נישט לאָזן אויסנעמען, נישט לאָזן געבן אים קיין עליה... עס האָט געהאָלפן ווי אַן ארבעס אָן דער וואַנט! געצל האָט'ן אויסגעפּאַטשט, און פון דעמאָלט אָן האָט זיך דער יונג געשעמט צו קומען אין בית־המדרש אַריין.

איינמאָל, פאַר פסח, אַז ס'איז שוין געוועזן כלו כל הקצין, האָט גרונע ווייטער געיאָגט ביינוש'ן צום פעטער, און געיאָגט מיט א בעזים! ביינוש איז נאָך אַמאָל געגאַנגען, און דער פעטער האָט אים נאָך אַמאָל אַרויסגעוואָרפן...

און דאָ איז געשען א מעשה נורא. וואָס אויף דער וועלט קען זיך טרעפן! מיין צווייט ווייב איז דעמאָלט נאָך א גרושה געוועזן און געוואוינט ביי גרונע'ן קאַמאָרינע; און זי האָט אַליין

געזען, ווי ביינוש איז אהיים געקומען נישט טויט און נישט לעבע־דיג און האָט געציטערט ווי אין א פיבער. א מבין איז מיין פלונית׳טע (איידער דאָס אורחים־הויז איז אָפּגעברענט געוואָרן, איז זי דאָרט באַלעבאָסטע געוועזן) האָט זי באַלד געזען, אז עס איז נישט פשוט!

און דאָ דאַרף נאָך גרונע אהיים קומען פון מארק, (זי איז געזעסן מיט בייגל) וועט זי אים דערליינען; האָט זי אים פּאַר רחמנות אַן עצה געגעבן, ער זאָל זיך לייגן אָפּרוען אויפ׳ן פּיע־קאַליק... און ער, רחמנא לצלן, איז געוועזן ווי א גולם. מען זאָגט אַזוי, זאָל זיין אַזוי; ער איז אַרויף אויפ׳ן פּיעקאַליק.

גרונע איז אַהיים געקומען. מיין פלונית׳טע האַלט בשתיקה; ביינוש שלאָפט אויפ׳ן פּיעקאַליק, אָדער ער מאַכט זיך שלאָפנדיג. און אפשר איז ער שוין נישט געוועזן ביי די קלאָרע געדאַנקען. וואָרים, אַזוי ווי געצל האָט׳ן אַרויסגעוואָרפן, האָט ער באַלד א געשריי געטאָן, אַז ער וועט אויסזאָגן, וואו דער זון ליגט באַהאַלטן; און ביי קלאָרע געדאַנקען וואָלט ביינוש אַזוינס נישט געזאָגט.

ווי עס איז געוועזן, אויף דער געצליכע האָבן די ווערטער א גרויסן רושם געמאַכט. מיינע שונאים זאָלן אַזוי וויסן פון זייער לעבן, אויב ביינוש האָט גאָר געוואוסט וואו יונה־געצל׳ס איז באַהאַלטן! נאָר — א אידענע — א מאַמע! א בן־יחיד!... וואָס קלערט איר, — א שפּייז־קראָם האָט זי געהאַט, נעמט זי א טרעגעד מיט א זעקל פּסח׳דיג מעל און הייסט זיך נאָכטראָגן צו גרונע׳ן—

זי קומט אַריין... (נאָר א שאָד מיין ווייב איז נישטאָ! זי איז דאָך געוועזן דערביי; אז זי דערציילט, איז צו קייכן פאַר געלעכ־טער). קומט אַריין, דעם טרעגער לאָזט זי אין הויז.

„גוט מאָרגן, גרונע!” גרונע ענטפערט נישט; ווערט איר שוין פינצטער פאַר די אויגן. „וואו — פרעגט זי, — איז בייי־נוש׳ל?” — „דער שווארצער יאָר זאָל׳ן וויסן!” ענטפערט גרונע און דרייט זיך איבער צום קוימען, שוימט אָליי דאָס יאיכל. איז ער דאָך אוודאי געגאַנגען מסר׳ן! מיין געצליכע רופט אַריין דעם טרעגער, מען ליינט אָפּ דאָס זעקל מעל; גרונע זעט נישט, אָדער

מאכט זיך נישט זעענדיג, דער מזיק זאָל זי וויסן! די געצליכע הויבט אָן פלאַמען און צאַפּלען, „גרונישע, מיר זיינען דאָך קרובים, איין בלוט... רופ'ן צוריק! לאָז ער מיך און זיין נשמה נישט אומברענגען!"

אַצינד ערשט האָט זיך גרונע איבערגעדרייט. קיין נאַרישע אידענע איז זי נישט געוועזן, באַלד פאַרשטאַנען אין וואָס עס גייט, אויסגעגנאַרט נאָך אַ פּאָר קערבלעך און געלאָפן מכלומרשט אָפּזוכן ביינוש'ן...

אין שטעטל איז באַלד אַ שם געוואָרן, אַז ביינוש מסריט... און גרונע האָט הנאה געהאַט דערפון... זי האָט געהאַלטן ביינוש'ן אויפ'ן פּיעקאַליק און געסטראַשעט און געצאַפּט ביי אַלע באַלע־באַטים, וואו נאָר עס איז געוועזן עפּעס אַ חטא.

— איז זי דאָך גאָר דער מסר געוועזן?

— פריער זי און דערנאָך ער אַליין. פאַר האַרץ־דריקעניש האָט ער אָנגעהויבן צו טרינקען; דערנאָכדעם האָט ער זיך שוין אין די שענקען ארומגעוואַלגערט און אַליין געמאַכט די קונץ. ער האָט שוין אפילו גרונע'ן אַ דרייער נישט געגעבן און אַלץ פאַר־שאַשעט... אַ שאָד אַזאַ כּלי! וואָס פון אים איז געוואָרן!

— וואָס איז געוואָרן?

— ער האָט זיך די קישקעס פאַרברענט... פריער נאָך איז ער משוגע געוואָרן, אין די גאַסן ארומגעלאָפן, אָדער וואָכנווייז ערגעץ אונטער אַ צוים אָפּגעלעגן... נאָך אהיים צו גרונע'ן — באַין אופן נישט! אַז ער איז שוין גאָר חרב געוואָרן, האָבן אים צען מענטשן נישט געקאָנט אריינפירן צו גרונע'ן אין שטוב אריין. ער האָט געשלאָגן, געביסן... מען האָט אים געמוזט נעמען אין בית־המדרש אריין (דאָס אורחים־הויז איז שוין נישט געוועזן) און דאָרט איז ער נפטר געוואָרן. מען האָט אים אפילו געוואָלט ראַטעווען, אַ מומחה גערופן, מען האָט תהלים געזאָגט...

— דער למ"ד־ווי'ניק אויך?

— אודאי!

— נו?

— אַ מענטש אָן קישקעס, טו עפּעס!

כג.

דאָס וואַסערל

דער וועג, דער זאמדיגער, שווערער וועג, קומט ארויס פון שיטע־ן, אויסגעקרימטן, פארקנוידערטן נאָדל־וועלדל, וואָס עס האָט זיך, ווי מיין פורמאַן מאַציעי האָט מיר פארטייטשט, נישט געלוינט אויסצוהאַקן, און שניידט זיך ברייט אריין צווישן פויער־שע פעלדער מיט שיטע־ן האָבער.

מיט'ן שפּיץ פון דער בייטש ווייזט מאַציעי אויפ'ן האָבער, און מאַכט דיזעלבע טרויעריגע באַמערקונג:

— ער שטייט נאָך. עס לוינט זיך דען צו שניידן אזא האָ־בער?

ער האַקט אָפּ און דרייט זיך צוריק איבער צו די פערד, וואָס האָבן זיך באַנוצט מיט דער מינוט און אראָפּגעכאַפּט זיך צום האָבער. דאָס לינקע, וואָס האָט שוין געהאַט אויסגעדרייט דעם קאָפּ צום בייסן, באַקומט א שמיץ—

— פּשא־קרעוו!

א שטילע טרויעריגע נאַכט, אָן א לבנה. שיטער, ווי דער האָבער אויפ'ן פעלד, בלאַנקען פארזייטע שטערנדלעך, עפּעס מיד, פארוואָגלט, עפּעס ווי אָפּצוקומען... דאָס אויפפלאַטערן פון פויגל אין וואַלד יאָגט אונז וואָס אמאָל ווייניגער נאָך. שטיל. רעכטס אין יענער זייט פעלד, ציט זיך א לויזע קייט פון קארג־באַוואַק־סענע בערגלעך, וואָס רוקן זיך פויל און פּאַמעלעך צוריק, צוריק, ווי מאָדנע, שלעכט־געשווירענע שאָף. אָט איז איינע ארויף אויף דער צווייטער און איז, רייטנדיג, פארשטאַרט געוואָרן... די זון

איז שוין לאנג אראפ געגנאיבער. דער לעצטער ליכטיגער שטרייף, ביים זוים פון הימל, לעשט זיך פאמעלעך אויס אונטער צייטיגע, פארשוואומענע נעבל.

לינקס, פון צווייטן שיטערן האבער, ציטערן ארויס צעווארפענע פלעמלעך.

— א דארף?—פרעג איך.

— אונזער דארף!—ענטפערט מאציעי, און זעענדיג, אז איך האב קיין חשק נישט, צו לאזן אים שלאפן, זיפצט ער אפ, זיך אונטערגעבנדיג, נעמט ארויס פון בוזעם די ערדענע „פייקע", שטופט זי אן פול מיט מאכארקע און פאררויכערט. ביים אויפ־פלאמען פון שוועבעלע פאלט א רויטלעכער שיין אויף זיין האלב־אויסגעדרייט פנים אין דער ראם פון א הארינגער מיץ און א באוואקסענער „געמבע".

— טאק, — חזר'ט ער איבער, — אונזער דארף...

— וואס אזוי צעווארפן?

— אזוי אויסגעקומען... דער פריץ האט געמאכט יד אחת מיט דער קאמיסיע... מיר האבן דען פארשטאנען?

— און אידן וואוינען ביי אייך?

— ביי אונז נישט. אויף אונזערע פעלדער טאר מען נישט, אויף פריצישע...

— און די פריצים לאזן?

— נישט אומזיסט. און ווי איינער... ווער עס הערט נישט דעם גלח...

— זיי שאדן אייך, די אידן?

— שאדן?—ער ווארפט אויף מיר א פארשנדיגן בליק, שווייגט א ווײַלע און גיט צו:

— אבער וואס טויגן זיי אונז?

אין פעלד ארבעטן זיי נישט. „נישט זייערע הענט"... און ווער ווערט זיי געבן ערד? דאס איז די פראגע! — אמאל פלעגן זיי האלטן די קרעטשמעס...

— האט זיך געטרונקען?

— א זינדיגער מענטש...

— אויף באַרג?

— ווי אַמאָל... פאַר ניי־יאָר זיבער אויף באַרג.

— און דער איד פלעגט פאַרשרייבן?

— אודאי, וואָס דען, שענקען זאָל ער? ער האָט קיין ווייב און קינדער נישט? יעדערער קוקט אויף זיין ברויט...

— מיט א טאָפּלט קריידל?

— ווער ווייסט? מיינע פלעגט אזוי זאָגן... און האָט וויטער געטרונקען אויף באַרג.

— זי אויך?

— זי אויך. מען מוז. א סך מאָל מוז מען — שכור׳ערהייט האָט זי איינמאָל געוואָלט מאַשקע׳ן אונטערצינדן.

— וואָס פאַר א משקע?

— אונזער מאַשקע... וואָס האָט דעמאָלט די קרעטשמע געהאַלטן... היינט האַנדלט ער ביי אונז. אַן ערלעכער מאַן מאַשעק. מיט׳ן קריידל, ווייס איך נישט, נאָר אזוי—א גוטער מענטש... וואָס מען דאַרף: א פעלדשער, א דאָקטאָר, אַן אַדוואָקאַט... אַליץ ווייסט ער, און פּוֹדט אומעטום.

און זי האָט אים נישט אונטערגעצונדן?

— וויי!... געלאָפן מיט א ברענענדיגן שייטהאָלץ אונטערצינדן און געפאַלן איבער דער גאַס. עד היום האָט זי א ברען אויף דער האַנט, זי איז מיט דער האַנט אין פייער אריינגעפאַלן. א געשריי געמאַכט... מען האָט זי קוים אָפּגעלאָשן... דערנאָך האָט זי מאַשקע׳ן איבערגעבעטן... אודאי. און ער האָט איר מוחל געווען... א גוטער מענטש מאַשעק. אָט שטייט ער דאָרט.

ער ווייזט וויטער מיט דעם שפּיץ בייטש פאַר זיך, און איך זע נאָר א שאָטן ביים ראַנד פון וועג.

— דאָס שאָקלט זיך, — זאָגט מאַציעי, — זיין כאַלאַט... א זאַק טראָגט ער אויף די פּלייצעס. אודאי אין שטעטל אריין נאָך עפּעס.

— וואָס־זשע שטייט ער?

— ער וויל מען זאָל אים אַריבערפירן איבער׳ן וואַסער.

— וואָס פאַר אַ וואַסער?

— דאָרט! — ווייזט ער צום עק דאָרף.

דעם שפּיגלדיגן גרויסן שטרייף אונטער'ן הימל האָב איך געהאַלטן פאַר טוי.

עס איז געווען נישט קיין טוי.

— דער פּאַן ווייסט נישט, אַז דאָס יאָר האָבן מיר קיין רעגן און קיין טוי נישט געהאַט? וואַסער איז עס.

— מען וועט פאָרן איבער אַ פּראָם?

— וואָס פאַר אַ פּראָם? ביז צום קנעכל וואַסער... אַ שטייענדיגס...

— רעגן־וואַסער?

— „מוסי"!... (דאַכט זיך).

— פון די אַרומיגע בערגלעך?

— מוסי...

מיר פאָרן ווייטער, און פון שאָטן ווערט טאַקע אַן אמת'ער מאַשעק. איך זע שוין, ווי די פּאָלעס פון כאַלאַט שאָקלען זיך. אַ ווייסע באָרד ציטערט.

מיר האָבן זיך מיט אים אויסגעגלייכט, און ער האַלט זיך שוין ביים ראַנד פון פור.

— גוטן אָוונט, מאַציעי!

— גוטן אָוונט, מאַשעק!

— נעם מיך אויף איבער'ן וואַסער—

— אַ צענערל! —

— אַ פּאַפּיראָס!

— מיט אַ קאָפּיקע!

— צוויי פּאַפּיראָסן!...

דינגט זיך „מאַשעק" מיט'ן פויער, נאָכגייענדיג דער פור אין שווערן זאַמד.

— בעט דעם פּריץ! — זאָגט ענדלעך מאַציעי.

און מאַשעק טוישט די האַנט, דרייט זיך איבער צו מיר. אַ מאָגערער, גרייז־גרויער איד —

— פאַן, — הויבט ער אָן, — פּאַזוואָ—

נאָר ער ענדיגט נישט. ער האָט א בעסערן תביעת עין פאר׳ן פויער. ער דערקענט באלד, אז דער פריץ איז קיין אמת׳ער פריץ נישט, און ווינט זיך שוין מיט „ראשו ורובו” איבער דער פור. ער האָט נאָר א ישוב, וואו ער זאָל זיך צווזעצן. אפשר צום פויער? פאָרט א דייטש!

נאָר איך האָב אים שוין אן אָרט געמאכט לעבן מיר:

— זיצט, ר׳ משה.

צוויי מאָל דארף מען אים נישט זאָגן, ער זיצט שוין און רעדט שוין:

— ראשית — שלום־עליכם א איד...

השנית — א שיינעם דאנק! פון מאציעי׳ס מאכאָרקע קען מען שכור ווערן.

— והשלישית:

— פון וואנען ווייסט עס א איד, אז איך חיים משה? איר קענט מיך?

איך זאָג אים אויס, פון וואנען, און ער פון זיין זייט באַרואיגט מיך:

— נאָר איבער׳ן וואסערל — זאָגט ער, — דערנאָך נעם איך מיך רעכטס... איר פאָרט אודאי לינקס?

ער הויבט מיך אָן פארשן, און איך האָק אים איבער.

— ווי דאָס וואסער גלאנצט, א שפיגל.

— בא! אזא וואסער... — און ער האקט אָפּ. איך דערפיל עפּעס א באהאלטן ענין.

— וואָס פאר א וואסער? רעגן־וואסער?

— רעגן־וואסער! — מאכט ער פארדריסלעך — ווען איז געווען רעגן?

— מוז זיין ערגעץ א קוואל?

— וואו האָט איר דאָ א קוואל? צען מייל ארום נישט!

— וואָס דען, ר׳ קרוב?

— וואָס דען?! גאָרנישט.

ער באהאלט עפּעס א סוד.

— פאָרט וואָס?

— וואָס ווילן מיר ריידן פּוסטע רייד... — וויל ער מיך אראָפּפירן פון וועג. — זאָגט בעסער, מיט וואָס האנדלט א איד?

איך ווייס שוין זיכער, אז מיט'ן וואסערל איז נישט פשוט.

און עפּעס בלאָנקט עס אזוי וואונדערלעך־רואיג אין דער שטי־לער נאכט... און עפּעס קוקט ער דערויף נישט פראָסט, און רייסט דערפון קיין אויג נישט אָפּ, און עפּעס פיל איך, קלינגט אין זיין קול... איך מוז אים מאכן ריידעוודיג.

— עפּעס,—זאָג איך,—דערציילט מען וועגן וואסערל!

— מאָלע וואָס... עט...

עפּעס געטרויט ער מיר נישט. איך דערלאַנג אים א פּאפּיראָס; ער רויכערט נישט.

— אפשר א קאפּ? — פרעג איך און נעם ארויס מיין פלעשל.

— פאַר מעריב!... כ'האָב מיך נאָר וואָס ארומגעגארטלט מיט דער פּאטשעלקע מעריב צו דאווגען, הער איך—מען פאָרט. לויף איך ארויס און שטעל מיך ביים וועג. ס'איז קיין חיות נישט... געוויינלעך גיי איך אריבער צופוס, וואסער ביז צו די קנעכל, נאָר די וואָך, לא־עליכם, בין איך נישט בקו־הבריאה... האָב איך מורא פאַר פארקילן... פארשטייט איר מיך, מעריב וועל איך שוין דאווגען דאָרט (ער ווייזט מיט'ן פינגער רעכטס)... און איר—טרינקט געזונטערהייט, לחיים ולשלום!

— אליין טרינק איך נישט... — און איך באהאלט צוריק דאָס פלעשל...

— אפשר וועט איר אָפּדאווגען מעריב?

— אויפ'ן וועג דאוון איך נישט...

— וויאָ! — פאלט אריין מאציעי, זיך נעמענדיג בארג ארויף.

— זעט איר! — מאכט ר' משה, — דאווגען ביי א פייער! ווייטער א פּויזע.

— און ווי גייט עס אייך, ר' משה? — פרעג איך, צוריק אָנקניפּנדיק.

— אָט פאַראַן א בורא עולם, לעבט מען.

ער בלייבט ווייטער שטיל. נישטאָ זיך אָן וואָס אָנצוטשעפּען.

— ווייסט איר וואָס, ר' משה?

— וואָס, למשל?

— דערציילט עפּעס! עס איז אַזוי שטיל... נישט הימלעך שטיל.

— וואָס פעלט אייך איין... וואָס זאָל איך אייך דערציילן?

— כאָטש וועגן וואַסערל... איר האָט דאָך א מעשה וועגן וואסערל?

— און אַז איך האָב, ווילט איר האָבן פון וואָס צו לאַכן?

— חס ושלום!

— און אפשר נישט, — ווענדט ער זיך אליין אָפּ, — היינטיגע צייטן... „ציוניזם"...

— ווי קומט אהער „ציוניזם"?

— ווייס איך? נאָר עפּעס פּלוצלונג איז אַן איבערקערעניש געוואָרן... ישיבה־בחורים ווערן ציוניסטן און וואַרפן אוועק די גמרא און טוען אַלעם בייז... דייטשן ווערן ציוניסטן און כאַפּן זיך צוריק צו אידישקייט... געגאַלטע בערד און אידישקייט... איך מיין נישט אייך, חלילה — גיט ער צו מיט אַן איבערבעטנדינן שמייכל...

— ווי קומט דאָס צום וואַסערל?

— עס קומט... אָט, זאָל אייך נישט פאַרדריסן... א דייטש, למשל, ווערט פרום, האָט ער, למשל, יאָרצייט, גייט ער אריין אין א אידישער רעסטאָראַציע און הייסט זיך געבן פאַר דער מאַמע'ס נשמה וועגן — „קוגל" — זיין אידישקייט איז קוגל... אייער אידישקייט איז אפשר מעשה'לעך, איר האָט יאָרצייט?

און דאָך האָט ער מיר די מעשה דערציילט. ער האָט אפשר מער געוואָלט דערציילן, ווי איך הערן!

— וואו היינט איז דאָס וואַסערל, איז אַמאָל א שטעטל

געוועז... אפילו נישט קיין גרויס שטעטל, נאָר אַזוי. דער עיקר איז געווען: פּרנסה האָט מען געהאַט...

— און וואו איז עס אהינגעקומען?

— וואו איז אַלץ אהינגעקומען? דאָ איז אַמאָל וואַלד גע־ווען... וואו איז ער? אָרום און אָרום וואַלד געווען... א „מאַ־יאָנטעק!" אין יענער זייט וואַלד איז א פּאַלאַץ געווען...

— כ'האָב געזען א חורבה...

— אויף שטיקער צעפאַלט זי! דעמאָלט האָט א גראַף גע־וואוינט... און דער פּאַלאַץ האָט ביינאַכט געלויכט מיט שטור־קאַצן זיבן מייל אַרום... און דער וואַלד האָט געלעבט א לעבן— געקלאַפּט און געדרוישט און געקנאַקט און געבילן... פּריצים האָבן געפייפט, געבלאָזן אויף זייערע שופרות, להבדיל; און געיאָגט, און געשאָסן, און געהוליעט, און אויסגעזעצט זיך אויפ'ן גראָז מיט מוזיק, מיט שטורקאַצן... מיט ווייבער... און גענגעסן און געטרונקען... און הינט האָבן געוואָיעט!...

נאָר אָנגעהויבן האָט זיך עס שוין...

אַראָפּצו האָבן שוין דייטשן געוואוינט, דעם וואַלד געהאַקט... אויף אַן אַנדער זייט — שינדל־מאַכער... מען פלעגט דורכפאָרן: וואָס אַמאָל א הילצערן ביידל... פאַר'ן ביידל א פייערל... דער שינדל־מאַכער אַרבעט ביים ליכט, דאָס ווייב קאָכט וועטשערע ביים פייערל... און פריילעך, מען זינגט... איין שינדל־מאַכער זינגט פייפנדיג צו צום צווייטן, איינער צום צווייטן... און אַזוי גייט עס דריי, פיר מאָל איבער'ן וואַלד...

און וואו דאָס וואַסערל איז, האָט גאָר פאַרצייטנס געוואוינט א ישוב'ניק, דער פּאַכטער... מיט דער צייט האָט ער זיך אַראָפּ־געברענגט צוויי איידימס... געגומען שנורן אויף קעסט, געהאַלטן א מלמד... צוגעבויט הייזלעך... אַראָפּגעברענגט א שוחט... נאָך עטלעכע יאָר—א שטעטל.

און, ווי געזאָגט, א שטעטל מיט פּרנסה!

דער פּריץ האָט געשאָסן א האָז, דער „גאַיאָווע", אונטער זיינע פּלייצעס — עלף, צוועלף פּעלעכלעך בחצי חינם... היינט— דאָס מילכיגס, פון צען פּאָלווארקן א מילכיגס! היינט—א ביסל

תבואה... און דעם פּריצ'ס תבואה — נאָך אויפ'ן פעלד, סאמע „קאָנדיציעס" — און געוועלבלעך: שפּייז, בשמים... און ליכט און מעד און אַלערליי ווײַנען... דער הויף דאַרף!

און דאָס ביסל אידלעך איז טאַקע געזעסן און געלערנט... די נשים האָבן געהאַנדלט... דעם „חמדת הימים'ס" לייבלעכער ברודער איז דאָ רב געווען... אַריינגעשיקט קיין וואַרשע אַ פּאָר הינער מיט אַ ביסל האָניג אַ צולאָג צו אַ שאלת־תשובה צום וואַרשעווער רב: אהובי אחי, היות... און אַזוי ווײַטער... מיכּ׳ דער צייט: לומדים מופלגים, איידעמס פון די גרעסטע ישיבות אַרוים... קליין, נאָר, ווי זאָגט מען עס, מיט וואָג, אַ שטעטל מיט וואָג... עס האָט גאָר נישט געפעלט. אפילו אַ למ"ד־ווו'ניק געווען...

— אַ וואַסער־טרעגער?

— דוקא אַ קירזשנער! געדאַכט האָט זיך, אפילו אַן ערלעכער איד, נאָר אַן עם הארץ דאוריתא... שטענדיג מיט די אויגן אין סידור; „אשרי" נישט אויסנווייניג. און קיין קול גייט אים ביים דאַווענען פון מויל נישט אַרויס. אפילו ביים „למנצח" נישט. ער מוז, נעבעך, זאָגט מען, קיין עברי נישט קענען... נאָר אַזוי — גאָר פרום! ערב יום־כפּור, למשל, לאָזט ער זיך באמת שמייסן, „עס זאָל ווי טאָן!" בעט ער זיך רחמים ביים שמש. סוכות, ווײַטער, שטייט ער אָפּ שעה'ן לאַנג ביים רב אונטער דער טיר — ער וויל דוקא בענטשן מיט זײַן אתרוג! פאַר הושענא־רבא ווערט ער גאָר נעלם אויף אַ טאָג — און ברענגט זיך, ווייסט דער בורא עולם פון וואַנען, הושענות, וואָס די וועלט פאַרמאָגט נישט... ווײַס איך? אַז ער נעמט קיין יתור נישט, מילא — ווער האָט דעמאָלט גענומען? נאָר פּלוצים מאַכט זיך אַ מעשה... חול־המועד־פּסח איז עס געווען. יאָ, חול־המועד־פּסח. און אפשר חול־המועד סוכות; נאָר זיכער חול־המועד. גייען פון ערגעץ אַ פּאָר מענטשן, בײַנאַכט... פון אַ שמחה, צי פון אַ חולה. ־בית־המדרש־לייט, יונגע לייטלעך... ערגעץ זיך פאַרזעסן. פאַראַמפּערט זיך אין לערנען... גייען זיי אַזוי איבער'ן מאַרק — פאַר'ן קירזשנער'ס שטוב פאַרביי — ביים קירזשנער לייכט זיך... דורכ'ן

לאָדן ליכט זיך... פאַלט זיי איין א חשד; יונגע לייט! באַשר בכן, נאָך יום־טוב איז באַלד יריד, אַרבעט ער, דער עם־האָרץ, אויפ'ן יריד אום חול־המועד, און באַלד האָט מען א סמך: ולא עם־הארץ חסיד! ווילן זיי אים כאַפּן... און עס איז ליכט צו כאַפּן: דער לאָדן איז נאָר צוגעשפּאַרט. גיט מען א קלאַפּ אין לאָדן! וואָס האָבן זיי אָבער דערזען? דער קירזשנער זיצט ביי א חלב'ן ליכטל איבער א ספר און וויינט... מען זעט בחוש, ווי ער וויינט... טרערן גיסן זיך... ער קוקט אין ספר אַריין און זיי גיסן זיך! און אין שטוב איז ליכטיג. נישט ווי פון א חלב'ן ליכטל. און ער טוט זיך זיינס און הערט נישט, און מען האָט געעפנט דעם לאָדן. בליבן זיי שטיין דערשראָקן, מאַכן זיי שטיל צו דעם לאָדן... — זאָל עס בלייבן, זאָגן זיי, בסוד... ווער ווייסט, וואָס דאָס באַדייט... דאָס איז איינס. אין א פּאָר יאָר שפּעטער מאַכט זיך ווייטער אַזאַ מעשה: פּלוצלונג הערט זיך א משונה'־דיג קלאַנג, עס ווערט א קלאָ דלא פסיק, — באַשר בכן, אַז ערגעץ אין דער סביבה, נאָכדעם ווי עס איז נפטר געוואָרן א מרא דאתרא, האָט קהל אָראָפּגעבערענגט צוויי רבנים... דאָס הייסט: באַלע־באַטים — איין רב, און חסידים—א צווייטן רב...

היינט איז מען געוואוינט צו אַזוינע זאַכן. דעמאָלט — נאָך נישט. א פּשוט'ער חלול השם... מחלוקת... ווערט אַן אסיפה, א צווייטע, א דריטע — אַהין אַהער, עס בלייבט עס זאָל פּסק'נען דער לובלינער רב! וואָרים א מעשה — ביידע רבנים זיינען לומדים, ערלעכע אידן, און ביידע זיינען אַראָפּגעבערענגט געוואָרן אין איין טאָג! דער איז אַריינגעקומען פון מזרח־זייט, דער פון מערב־זייט און האָבן ביידע זיך געטראָפן פּונקט אין מיטן מאַרק! גיי ווייס וועלכן אָפּצושאַפן!

— און וואָס האָט געזאָגט דער לובלינער רב?

— דאָס איז דאָך די מעשה, ער האָט אויך גאָרנישט געזאָגט... ער האָט נישט, — זאָגט ער, — קיין וואָג אָפּצואוועגן רבנים!... נאָר וואָס דען? און דאָ הויבט זיך ערשט אָן די מעשה... א קלאָ דלא פסיק, אַז דער לובלינער רב האָט זיי אַן עצה געגעבן, זיי זאָלן אַראָפּשיקן צוויי באַלעבאַטים אין דעם און דעם שטעטל

אריין (ער האָט זיי אָנגערופן דאָס שטעטל) פרעגן זיך צו לייבל קירזשנער — לייבל האָט ער געהייסן — און וואָס לייבל קירזשנער וועט זאָגן, אזוי זאָל זיין... אזא קול איז ארויס. ווער האָט דערציילט? מען ווייסט נישט. זיינען דאָ געווען פרעמדע מענטשן? עס ווייזט זיך אויס, אז עס זיינען געווען. עס האָבן זיך ארומגעדרייט אין גאַס צוויי פרעמדע לייט... משונה'דיגע ספּאָדיקלעך... נישט געהאנדלט, נישט געקויפט, נישט פארקויפט — גאָרנישט און נעלם געוואָרן. עס געפינט זיך שוין איינער, וואָס האָט זיי געזען ביי לייבל קירזשנער'ס שטוב... לויפט מען צום רב, ווייסט ער פון גאָרנישט. גייט, — זאָגט ער, — צו לייבל'ען און פרעגט, גייט מען און מען וויל פרעגן. זעט מען—לייבל פּאַקט זיך —

— וואוהין פאָרט איר, ר' לייבל? — מען זאָגט אים שוין: „ר' לייבל"!

קיין ארץ ישראל פאָרט ער.

איר פארשטייט א מעשה? קוים זאָל ער נתגלה ווערן, פאָרט ער קיין ארץ ישראל...

— און ער איז געפאָרן?

— געפאָרן!

מאציעי שלאָפט.

דער וואָגן טרעפט אויף א צווייג פון א געוועזענעם בוים און שפרינגט קאפויר. מען איז דאָך אָפּגעקומען מיט א קליין ביסל שרעק. מיר פאָרן ווייטער טריט ביי טריט און ר' משה הויבט צוריק אָן דערציילן.

— יאָ, וואו האלט איך? ביים אוועקפאָרן...

געווען איז ער אָבער נאָך אן ערלעכער איד, אפילו א פלוטאָוואטער, בייזער איד, א שטיק משוגעת — א דרדקי־מלמד, יוסל בערציע'ס האָט ער געהייסן. און דעם יוסל בערציע'ס שיקט ער רופן פאר'ן אוועקפאָרן! ער דארף אים עפּעס מוסר זיין...

די בויד שטייט גרייט, אָנגעפּראָפּט מיט פּארשוינען און מען

ווארט, און זיי שמועסן עפּעס חדר בחדר אויפ'ן אויער.

און עס איז געווען א וויכטיג ענין.

— זיי ווייסן, — האָט ער אים מוסר געווען, — אַז דער שר של אש איז אין כעס אויף אונזער קהלה!...

— פאַרוואָס? — פרעג איך.

— דאָס האָט טאַקע יוסל בערציע'ס אויך געפרעגט, האָט ער אים אָבער נישט געזאָגט און אפשר נישט געוואָלט זאָגן, געזאָגט האָט ער, אַז עס איז אַ גאַנצער ענין, צו דערציילן באריכות, און די בויד ווארט, און ער וויל נישט, דער באַלעגאָלע זאָל שילטן... נאָר אין כעס איז ער, און וויל דאָס גאַנצע שטעטל פאַרברענען. מילא, כל זמן — זאָגט ער — איך בין דאָ געווען, — האָב איך נישט דערלאָזט... גאַנצע נעכט בין איך געזעסן איבער היילינע ספרים... דער שר של אש לאָזט אַ פונק אויף אַ שטרויענעם דאַך, איך — אַ טרער אויפ'ן ספר, און די טרער אויפ'ן ספר פאַרלעשט דעם פונק אויפ'ן דאַך!... אצינד פאַרשטייט איר, וואָס עס איז געווען חול־המועד, האַ?! און אזוי כמה שנים — זאָגט ער — האָבן מיך זיך געבאָרעט, ער — פייער; איך — וואסער! היינט — זאָגט ער, — פאָר איך אַוועק... וויל איך, — זאָגט ער, — אַז דו, יוסל בערציע'ס, זאָלסט באַשיצן אויף מיין אָרט די קהלה... זאָלסט זיין ממלא מקומי.

— גאַנצע נעכט זיצן איבער ספרים און וויינען? — פרעגט יוסל.

— דאָס נישט, זאָגט ער. — נישט פאַר דיין כוח! וועסט פאַר חלשות באַלד איינשלאָפן... נאָר מוסר וועל איך דיר מוסר זיין צוויי שמות — איין שם אויף רעגן! וועסט דיך צו אים מתכון זיין איינמאָל, וועט אָנהויבן טריפן, וועסט נאָך קיין עננים נישט זען און טריפן וועט... וועסט דיך מתכון זיין דאָס צווייטע מאָל, וועלן קומען עננים און עס וועט זיין אַ שפּריי־רעגן... וועסטו דיך אָבער מתכון זיין צום דריטן מאָל, וועלן אָנקומען נייע עננים ווי די בערג, און וועלן פאַרדעקן דעם גאַנצן הימל, און עס וועט אַראָפּפאַלן אַ שלאַגס־רעגן, וואָס וועט פאַרלעשן דאָס גרעסטע פייער!... וועסטו אָבער זען, אַז עס איז גענוג — האָסטו אַ צוויי־

מען שם — אויף טריקעניש. קוים ווען סטו זיך מתכון זיין צום שם, וועט קומען א ווינט פון מזרח־זייט און אויסקערן די עננים, ווי מיט א בעזים, און פאריאגן זיי לארבע כנפות הארץ. און דא וועט ארוים א תמוז׳דיגע זון, א מחיה, און כהרף עין וועט ווערן ווארים און טרוקן, ווי אונטער׳ן אויוון... נאר, הוי זהיר, צוויי מאל צום שם זאלסטו דיך נישט מתכון זיין, ווייל עס וועט ווערן א היץ, ממש א פייער, וואס וועט פארברענען אלע תבואות און אלע גראזן. און מענטשן, און בהמות, און חיות ועופות וועלן, חס ושלום, משוגע, מטורף ווערן... און עס וועט ווערן, חס ושלום, א שנת בצורת—א הונגער, רחמנא לצלן...

וכך הוה!...

עס גייט נישט אוועק א וואך נאך זיין אוועקפארן, קומט אנ־צופארן פון אלדי שווארצע יאר מכלומרשט א דייטשל, פרעגט זיך נאך וועגן שוועלן און אנדער געהילץ. קויפן קויפט ער נישט, נאר ער גייט ארום מיט א פיפקע אין מויל און פרעגט אוים וועגן מקחים און פארשרייבט... פיפקעט און פארשרייבט. און עס באווייזט זיך איינמאל פארנאכט א ווינטל, און כאפט ארוים א פונק פון דער פיפקע, און יאגט ארויף אויף א שטרויענעם דאך! פארנאכט איז עס געווען...

דער עולם איז ביי מנחה... פאלן אריין עטלעכע מארק־אידע־נעם: עס ברענט!... דעם און דעמ׳ס שפייכלער ברענט. אייר־דער וואס, איידער ווען—א שרפה...

מען לויפט, מען שרייט, מען זוכט וואסער—דער ברונעם איז אן שטריק. וואו זיינען די שטריק? מען לויפט צום „הויף" נאך נייע שטריק און דא פלאקערט...

איז דאך דא יוסל בערציע׳ס, לויפט מען צו יוסל בערציע׳ס לויפט יוסל בערציע׳ס אין מקוה, איז זיך טובל דריי מאל און קומט ארויף און איז זיך מתכון צום שם — עס הויבט אן טריפן... נאך אמאל זיך מתכון —א שפריי־רעגן!... איז שוין אבער געווען

צו שפעט, דאָס פייער פלאַקערט וואָס אַמאָל שטאַרקער... דאָס רעגן־וואַסער פאַלט זידענדיג און קאָכנדיג אויפ'ן פייער, עס זידט און קאָכט אין די אויערן! איז ער זיך נאָך אַמאָל מתכון—נו, נו!... קומען אַן שוואַרצע וואָלקן מארבע כנפות הארץ — עס ווערט א געניסעריי, וואָס זאָל איך זאָגן, א מבול!

— און פאַרלאָשן די שרפה? — פרעג איך... דער איד ווערט טרויעריג:

— איידער וואָס, איידער ווען, די שטאָט איז נחרב געוואָרן!

— צו שפעט?

— דאָס איז ראשית... והשנית — האָט יוסל בערציע'ס דעם צווייטן שם פאַרגעסן! דאָס מבול האָט פאַרטרונקען דעם רעשט... און זעט איר, דאָס וואַסערל, וואָס איר זעט, איז א זכר פון יענעם וואַסער... עד היום נישט אויסגעטריקנט...

— און ווי אַזוי האָט עס פאַרט אויפגעהערט?

— ס'איז דאָך נאַריש, — ענטפערט ער, — קיין מבול האָט דאָך נישט געקענט זיין — עס האָט דאָך געמוזט אַמאָל אויפהערן. מיר פאָרן שוין אין וואַסער אריין.

— הפלא ופלא!—כאַפּט זיך ארויס ר' משה.

— וואָס?—פרעג איך.

— אָט, אַזאַ וואַסער, און די פערד גייען... און מאַציעי פייפט... גלייך גאַרנישט!

כד.

ר׳ בערל

דאָס שטעטל רעש׳ט

— ר׳ בערל איז מסוכן! ר׳ בערל איז שטאַרק, שטאַרק שלאַף! ר׳ בערל גוסס׳ט! מען דאַרף, נעבעך, רחמים... א כשר׳ער איד, א כשר׳ע נשמה, אזא פרומע!

אַזוי האָט מען געקרעכצט אין רעדל אין גאַס.

— ווער איז דער ר׳ בערל? — פרעג איך?

— ווי הייסט? איר קענט נישט ר׳ בערל׳ען? ר׳ בערל׳ען קענט איר נישט?

מען האָט מיך אָנגעקוקט ווי א ווילדן מענטש; גלייך איך וואָלט געקומען פון אונטער די הרי חשך.

— רבותים, — האָב איך מיך פאַרענטפערט, — איך בין דאָ נישט קיין היגער, ווי לאַנג בין איך דען דאָ?

— פונדעסטוועגן! ווער קען עס נישט אזא איד, אזא איד! א קינד פון דער וויג דאַרף קענען ר׳ בערל׳ען! ער איז אַן אמתער איד. ווען אַלע אידן זאָלן אַזוי זיין, וואָלט שוין לאַנג משיח געקומען!

מהיכא תיתי, טראַכט איך מיר, זאָלן אַלע אידן גוט און פרום זיין און זאָל משיח קומען!

איך שטוים מיך, אז ר׳ בערעלע איז אודאי א איד א למדן, א בעל־צדקה, דערצו נאָך א פרומער איד.

איך דערמאָן מיך, אז איך האָב ווירקלעך אמאָל נעזען א ספר פון א ציכאָנאָווקער מחבר!

— דאָס האָט ער עס געמאַכט אויף טהרות? — פרעג איך.

דער עולם ציט די אַקסל: ר' בערעלע, זאָגט מען, האָט קיין ספרים נישט געשריבן, ער איז אפילו נישט קיין גרויסער למדן... אזוי דאָרט: א פּרק משניות, א שטיקל עין־יעקב און דאָס אויך — קוים, קוים!

הא, טראַכט איך מיר, אז נישט קיין מופלג — איז ער גלאַט געווען א בעל־צדקה! דאָס שטעטל האָט א שול, א בית־המדרש, א שטיקל „אורחים־הויז", וואָס דינט אין איינוועגס פאַר א הקדש. עס איז דאָ א מקוה... און איך פרעג: וועלכעס פון זיי האָט ר' בערל געבויט?

דער עולם אָבער מיינט — איך מאַך חוזק; ר' בערעלע האָט נישט געבויט: נישט קיין בית־המדרש, נישט קיין מקוה, נישט קיין „אורחים־הויז"...

— ער איז געווען, — זאָגט מען מיר, — בסבע גאָר א קאַרגער; נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, ער האָט אַן פּראָצענט קיין איד קיין דרייער נישט געבאָרגט... עס זאָל אים נישט זיין צו גנאי, ער האָט אפילו קיינמאָל קיין פלעט אויף שבת נישט אהיים גענומען... ערב יום־כפור, אז ער פלעגט שוין יאָ אריינ־ווארפן אין „דער קערה" א האַרטן דרייער, האָט אים אויך, נישט צו זינדיגן מיט די רייד, די האַנט געציטערט...

— א וואונדערלעכע זאַך, — באַמערקט איינער, — אלע פרומע אידן, אלע אמת'ע אידן זיינען קאַרג! פון וואַנען נעמט זיך, אז געלט גיבן גאָר די דייטשן? אלע צדקה־חברות, אלע כשר'ע הלוואות מאַכן דייטשן, און די אמת־פרומע לייט האַלטן זיך גאָר פון דער ווייטן. למשל, ר' בערל, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, ער איז דאָך געווען א נהרג על פחות משוה פרוטה...

דער עולם קלערט תירוצים און איך גיי צו אַן אנדער רעדל.

— ווייַ צו די יאָרן, — קלאָגט מען. — ר' בערעלע, ר' בע־

רעלע! אינגאנצן זיבעציג יאר! עס איז נעבעך זייער ביטער, זייער ביטער!

— הא, — טראכט איך מיר, — שוין דאס צווייטע רעדל, עס מוז דאך עפעס זיין! איינער קרעכצט:

— ווי איז מיר, אזא מיוחס!

איז ער נישט, טראכט איך מיר, עפעס אן „איינקל", האט ער נישט זכות אבות?

— ע! — רופט זיך דערווייל אן דער צווייטער, — וואס פאר א מיוחס! דער טאטע זיינער איז געוועזן א שענקער. פון אבות אבותיו איז ער קיין מיוחס נישט, מילא פון ווייב'ס צד...

— פון ווייב'ס צד ווייסט מען...

— נאר גלאט — יחוס עצמו! א קליינינקייט ר' בערעלע! פהי!

— פהי! פהי! — מאכט דער צווייטער. — פהי, פהי, פהי! —דער דריטער.

— אידן, — בעט איך מיך, — זאגט מיר פארט, ווער ר' בערעלע איז!

מען האט מיך ווייטער אנגעקוקט ווי א ווילדן מענטש.

איך גיי אזוי דורך דעם גאנצן מארק, וויפיל עס שטייען רעדלעך, אזוי פיל מאל הער איך אלץ קרעכצן: ר' בערעלע, ר' בערעלע. קיין איינציג ווארט פון געשעפט. גאנץ ציכאנאוועקע לעבט, זעט אויס, פון גרייטן, שניידט קופאנעס, האט גאר נישט וואס צו זארגן.

איך זע, ווי א וואסער־טרעגער פארלירט פלוצלונג, אין מיטן גאס, צוויי קאנען וואסער, די קלעפקים פון די געשפרענגטע קאנען שווימען אוועק! גאר נישט געוואוסט האט ער נעבעך! מען האט אים ראפטום געזאגט, אז ר' בערל שטארבט! א איידענע האט, דורך דער אייגענער סיבה, אנגעהויבן שרייען: גערוואלד און געוואלד! עס שטיקט זי, עס איז איר נישט גוט, עס עקט זיך איר לעבן! באלד רינגלט זי ארום א חברה ווייבער, אין שאלן, אין ציפקעס. מיט טיכלעך אויף די קעפ, טייל בלויז אין

האָר־בענדער, איינע די אַנדערע וויל איבערשרייען... אויס קנאה, ווערט א ילָלה א געפּילדער.

— אידן, בני רחמנים, — שרייט אַלע איבער א פּיסטל פון א גבאי'טע, — אידן בני רחמנים, וואָס שווייגט איר? לאָז מען עפּעס טאָן, לאָז מען ראַטעווען! מיר ווייבער וואָלטן יאָ געטאָן, נאָר וואָס קענען ווייבער טאָן? שוואַכע נשמות, פינצטערע נפשות!...

די גאַנצע גאַס ווערט פול מיט געוויין.

עס מוז דאָך עפּעס זיין, טראַכט איך. עס פאַלט מיר איין, אַז ר' בערל איז, על כל פנים, דער גרויסער ערלעכער מאַן, „עסקת באמונה" איז א גרויסע זאַך, אפשר האָט ער גאָר משיב געווען א גרויסע אבדה.

— הערט נאָר, ר' קרוב, — פרעג איך איינעם, — מיט וואָס האַנדלט ר' בערל?

— ר' בערל, — ציט ער מיט די אַקסל, — האָט קיינמאָל נישט געהאַנדלט; כל זמן דאָס ווייב האָט געלעבט האָט זי גע־האַט א שענק, א פּראָסטע שענק... מען האָט אפילו גערעדט זעסטו, וואָס עס טוט זיך דאָרט אינ'ם פינצטערן חדר... עס איז געווען גאָר א מיאוס'ע שענק... עס האָט נישט איינמאָל דעם עולם פאַרדראָסן... אַז מען האָט אָבער געזען, אַז ר' בערל שווייגט, האָט מען אויך געשוויגן.

עס בלייבט נישט מער נאָר א פּראָסטער „ירא שמים"! אויפ'ן אָרט פון תורה — תעניתים; אויפ'ן אָרט פון ערלעך־האַנדלען— כונה מיט — זייט מיר מוחל—נאָך עפּעס...

ווייס איך? א כשל־ברך, א חלש, א „בעל־בכיה"... און נאָך אַזוינע אידישע מעלות...

איך קלער נאָך פון „גלגול שלג": א קשיא אויף א מעשה, ווייניג שניי פאַראַן?

אַזוי טראַכטנדיג, גיי איך צוריק אויף דער סטאַנציע, אויס־צופרעגן די היימישע לייט.

מיין סטאַנציע איז געווען, ווי געוויינלעך אין אזא שטעטל, די צווייטע שטוב פון א שענק. נאָר היינט האָט אַלץ אַנדערש אויסגעזען! די שענק־שטוב איז ליידיג: דער באַלעבאָס איז נישטאָ. געלאָפן, דאכט זיך, צופוס, צו ר׳ בערעלע׳ס רבי׳ן, דער־ציילן אים ווי עס האַלט. „דער רבי, זאָל לעבן, ווייסט אודאי אַלץ אַליין, נאָר דער דרך ארץ איז, מען זאָל אים מודיע זיין. די באַלעבאָסטע איז געלאָפן אויפ׳ן היילינגן אָרט. די שנור רייסט איין די שול. דער איידעם פירט דאָס רעדל ביים תהלים־זאָגן אין בית־המדרש... ביי דער שענק שטייט א צעשויבערט דינסט־מיידל, מיט וועלכן איך האָב מורא צו רעדן, עס איז דאָך צעבאַ־נאָווקע! איך גיי גלייך אין מיין שטוב אריין, זעץ מיך שרייבן בריוו.

איך דערהער: ר׳ בערעלע! און אייל מיך צו דער טיר: אין שענק־שטוב שטייען שוין צוויי אידן, איינער ארומגעבונדן מיט א שטריק, א סימן פון א טרעגער; דער צווייטער מיט א גרויסער רויטער נאָז, א סימן מובהק פון א „חברה־נושאים־מאַן״.

— הערסטו, ברודער, — מאַכט דער חברה־נושאים־מאַן, — שלעכט איז זייער, נאָר סיי ווי סיי, א קאָפּ מוז מען מאַכן; ר׳ בערעלע, — ער זאָל נאָר אויף מיינע הענט נישט קומען, מאריך ימים זאָל ער זיין, — האָט אויך ליב געהאַט א קאָפּ, אָבער נאָר שטאַרק! באַ, ווען איך האָב א שענק, וואָלט איך מיך אַנדערש געפירט; ביי מיר האָט א ווייב קיין דעה נישט... נאָר ר׳ בערעלע! נעבעך... דאָס מרשעת פלעגט אים אוועקיאָגן ווי א קאַץ פון דער מילך! א שטילער איד, נעבעך... נישט געוואָלט זיך קריגן... פאַר דאָס אין שטיבל — א תקון, א יאָרצייט, פלעגט ער שוין אָפּדאַווענען דער ערשטער, דער ערשטער ברכה מאַכן.

— אוי־ווּאַ, אוי־ווּאַ! — באַוואונדערט דער טרעגער.

מען האָט זיי אָנגעגאָסן בראָנפן.

— דרייסיג יאָר האָט איך מיט אים צוזאַמען געדאַוונט,— מאַכט דער חברה־הנושאים־מאַן מיט גאווה.

— טאקע א זכיה!—ענטפערט דער טרעגער.

— לחיים!

— לחיים טובים ולשלום! ר' בערעלע צו'ן רפואה שלמה: וואס שאדט עס, גאט ברוך הוא, לאז ער נאך עטלעכע יאר דא דאוונען.

— קיין גרויסער דאוונער, — רופט זיך אן דער חברה־נושאים מאן, איז ער קיינמאל נישט געוועזן; ער איז נאך פון די ערשטע קאצקער!

געשלאפן א גאנצע נאכט בין איך נישט. עס איז געוועזן סכנת־נפשות אין שטעטל. אלע מאל האבן מיך אויפגעוועקט אנ־דערע קולות. אין מיטן דער נאכט האב איך דערהערט, ווי מיין באלעבאס, ר' יונה איז געקומען. ער האט געברענגט פון רבי'ן א ידיעה, אז מען דארף רחמים! און, קריכנדיג מיט די שטיוול אין בעט אריין, אנגעזאגט דעם עולם, מען זאל אים אלע מאל וועקן און זאגן וואס עס הערט זיך.

און אלע פערטל שעה כמעט האט עמיץ אנדערש א זעץ געטאן אין לאדן:

— יונה. הערסט? ר' בערעלע, קיין עין הרע ניט, שוויצט! ר' בערעלע ניסט, ר' בערעלע דאס, ר' בערעלע — יענץ!... פאר־טאג איז אין לאדן אריין ווי א דונער; די שויבן האבן געפלאצט, עטלעכע שטיקלעך גלאז זיינען צו מיר אין בעט אריין. דאס האט מען גערופן ר' יונה'ן צו יציאת נשמה. אצינד איז ערשט גע־ווארן א געוויין, דאס גאנצע שטעטל איז ווי איינגעזונקען געווארן אין א ים פון טרערן. עס האט זיך מיר געדאכט, אז איך שווים מיט'ן בעטל ארום אין א מבול. עס האט מיך געשווידערט. אלע מיינע טויטע קרובים האבן זיך מיר אויפגעוועקט אין זכרון, און איך האב מיטגעוויינט מיט ציכאנאוקע.

אויפ'ן טאג ערשט איז שטיל געווארן. איך בין איינגעשלאפן און האב מיך אויפגעכאפט ערשט פארנאכט צו דער לויה...

מען האט געטראגן די מטה אין שול אריין; דער רב איז

ארויף אויפ'ן בעלעמער... דער רב נעבעך באראיקעט זיך... שפייט... שעלט זיך, מיט דער גאנצער וועלט צוגלייך. אויפ'ן פסוק: בכו בכה להולך. צוויי זייגער שעה נאכאנאנד קוועטשט ער די אלטע אויגן מיט'ן אלטן פסוק: צוויי זייגער שעה האב איך מיך געלאזט פרעסן און דרייען און האב דאך איבער ר' בערל'ען קיין ווארט נישט געהערט.

צוריקגייענדיג פון דער לויה, פרעג איך מיין באלעבאס, אויב ר' בערל איז אן עושר געווען.

— א זעכציג טויזנטער, — ענטפערט ער בקיצור.

— אלץ פון דער שענק? — פרעג איך פארוואונדערט.

— היד ה' תקצר?—זאגט ר' יונה.

— הערט נאר, — פרעג איך ווייטער, — האט ער עפעס אפ־געזאגט אויף עולמות?

דערווייל רוקט זיך צו א יונגערמאן מיט א פנים פון א די תורה, און כאפט אן מיין באלעבאס ביים לאץ.

— הערסט, יונה, עס וועט זיין א שיינער דין־תורה... שודא דדיינא...

— וואס איז? — פרעגט ר' יונה.

— הע־סט דאך, ר' בערל, זכרונו לברכה, האט פארזאגט א תמיכה זיין שוועסטער דער אלמנה. געזאגט האט ער כהאי לישנא: מען זאל איר געבן זעכציג רובל א יאר — פינף רובל א חודש...

— איך בין דאך געווען דערביי, — ענטפערט אומגעדולדיג ר' יונה, — וואס איז דער דין־תורה?

— שוטה! און „ואדר״?

ר׳ יוחנן גבאי

(א מעשה׳לע)

מיד, אנגעהארעוועט פון קהל׳שער ארבעט, איז ר׳ יוחנן גבאי געקומען אהיים. אין דער קיך איז אים שוין אנטקעגנגעקומען דער ריח פונ׳ם עסן, פונ׳ם פלייש און די געקאכטע עפל. און ער איז שנעל געגאנגען ווייטער אין דעם צווייטן צימער אריין, דארט האט אים אבער דאס ווייב זיינס, סאשע, נישט פריינדלעך אויפגענומען.

— בטלן! — האט זי געשריען מיט געבייזער ווי דער גבאי האט זיך נאר געוויזן אויף דער שוועל.

— וואס בייזערסטו דיך אזוי? — האט זי דער גבאי גע־פרעגט, ווערנד ער האט זיך אנידערגעזעצט אויף א בענקל אפ־רוען.

— ער פרעגט נאך, וואס איך בייזער זיך! תמיד ביזטו פארנומען מיט קהל־זאכן און ווען וועסטו, בטלן, עפעס טאן פאר דיר?

— פאר מיר? — האט זיך דער גבאי געוואונדערט. — וואס האב איך דען פאר מיר צו טאן? אונזערע קינדער זיינען שוין, ברוך השם, זעלבסטשטענדיגע מענטשן און אונז אליין, דאכט זיך, פעלט אויך גארנישט... און וואס האב איך צו טאן? — ארומקוקנדיג זיך אין שטוב גיט ער נאך צו: דאס בעט זע איך איז צוגעבעט אן מיר, די כלים זיינען אויפגעפוצט אן מיין הילף; די ווענט האב איך אפילו נישט אנגערירט און איך זע דאך נישט

אויף זיי קיין פּיצל שפּין־וועבס. דער טיש איז אויך שוין צונגע־גרייט. דאָס טישטוך איז ווייס ווי שניי, די גאָפּל־מעסער און די לעפל בלישטשען ווי גאָלד. איך זע אויך א געמאַכטן רעטעך, א ביסל געריבענעם כריין, א פלעשל בראָנפן...

הער שוין אויף מיט דיינע גריימען און גיי דיך בעסער וואַשן!

— ניין, סאָשע, איך וועל מיך נישט פריער גיין וואַשן, ביז דו וועסט נישט אַליין מודה זיין, אַז איך בין גערעכט. דאָ אין דער היים האָב איך גאָר נישט וואָס צו טאָן, אָבער דאָרט אין דעם בית־המדרש האָב איך א סך צו טאָן, ווייל ווער וועט זיך דערמיט אָפּגעבן, אַז נישט איך? אפשר יוסקע קרעמער, וואָס האָט נישט קיינמאָל קיין צייט, אפילו צו עסן? צי אפשר יחיאל דער דאָרפגייער, וואָס גייט אַוועק פון דער היים שבת־צו־נאַכט תיכף נאָך הבדלה און קומט אַהיים ערשט פרייטאָג אין דער שפּעט? צי אפשר ראובן פּראָצענטניק, וואָס לויפט זיך אָן א גאַנצן טאָג צווישן די אָרימע לייט, צוזאַמענצונעמען די עטלעכע זעקסערלעך פּראָצענט? אָדער אפשר איינער פון די אָרימע באַל־מעלאָכעס, וואָס מוזן נעבעך שווער און ביטער אַרבעטן אויף פּרנסה?

— לאָמיך שוין געמאַך! איך בין שוין נישט בייז...

— שאַדט נישט. איך ווייס, אַז דו ביזט שוין נישט בייז. איך וויל דיר אָבער נאָך באַווייזן, אַז איך טו פּאַר מיינעטוועגן אויך. אָט קוק, סאָשע, קוק אָן מיין ווייסע באָרד־און־פּאות! מיין נישט, אַז איך בין נאָך א יונגער מענטש. מען מוז זיך שוין טאָקע אָנגרייטן אין וועג אריין...

— אין וועג אריין? וואָס פּאַר א וועג? — פרעגט סאָשע פאַרוואונדערט. זי האָט אָבער באַלד געכאַפּט, וואָס ער מיינט און האָט אויסגערופן מיט שרעק: חס־ושלום, חס־ושלום! רעד נישט, רעד נישט! אל תפתח פה לשטן!

— האָב נישט קיין מורא, סאָשע. דו ביזט שוין אוי עלטער פון 20 יאָר... און וואָס וועלן מיר טאָן, אַז מען וועט אונז דאָרט פרעגן, וואָס מיר האָבן אַזוינס געטאָן אויף דער וועלט? וואָס

וועלן מיר אויף דעם ענטפערן? אפשר וועלן מיר זאָגן, אז מיר האָבן דאָ געגעסן און געטרונקען? און וואָס וועט דער אויבער־שטער זאָגן? דו, למשל, וועסט דיך נאָך קענען רימען, אז דו האָסט עוסק געווען מיט הכנסת כלה...

— זיי שטיל! — בעט זיך סאָשע. זי האָט מורא, עס וועט איר שאַטן צום שכר אויף יענער וועלט.

— איבער דעם וויל איך אויך טאָן עפּעס גוטס...

— זייער גוט, זייער גוט. טו ווי דו ווילסט. גיי זיך נאָר וואַשן...

— נאָך עפּעס, — זאָגט דער גבאי ווייטער. — געדענקסט נאָך, סאָשע, דאָס חופּה־קליד דיינס מיט די זילבערנע פּאַסן?

— צי איך געדענק!

— אפשר וואָלסטו עס געגעבן אויף א פּרוכת?

— זייער גוט. איך גיי שוין...

— וואַרט, סאָשע־לעבן, איך האָב עס שוין אליין גענומען. עס הענגט שוין אויפ׳ן אָרון־קודש!

— גנב!—שמייכלט סאָשע.

אצינד ערשט גייט זיך ר׳ יוחנן וואַשן און עסט מיט אַפּעטיט. בענטשט און גייט שלאָפן.

ר׳ יוחנן גבאי איז אנטשלאָפן געוואָרן, און זיין נשמה איז געפלויגן אין הימל אריין, און האָט דאָרט איינגעשריבן אינ׳ם בוך צווישן די מצות:

„איך, יוחנן בן שרה האָב געאַרבעט א גאַנצן טאָג א הייליגע אַרבעט, איך האָב מיר אין זין געהאַט: איך און מיין ווייב סאָשע זיצן אין א שיין הויז, בשעת, גאָט׳ס הויז, דאָס הייליגע בית־המדרש, איז בויפעליג און באַדאַרף א רעפּאַראַציע. איך האָב איבער דעם געדונגען באַלמעלאָכעס, דאָס הויז צו רעפּערירן היינט האָט מען אויך געבראַכט צוויי נייע בענק און א נייעם טיש.

איך האָב אויך געהייסן רייניגן די פּאָדלאָגע, די ווענט און אַלע כלי־קודש. איך האָב אויך אַנידערגעשטעלט אַ נייעם לייכטער פאַר'ן עמוד ביי דער מזרח־וואַנט. אויף דעם איז געווען אין דער קאַסע בסך־הכל 300 גילדן, דאָס איבעריגע האָב איך געמוזט דערלייגן פון מיין קעשענע — 45 גילדן מיט 18 גראָשן. אויפ'ן חשבון פון מיין ווייב סאָשע האָב איך געלאָזט מאַכן דאָס זיידענע פּרוכת, חוץ הכנסת־כלה, וואָס זי באַשעפטיגט זיך דערמיט. גאָט זאָל עס איר געדענקען צום גוטן! אין בית־המדרש איז אַלצדינג געענדיגט געוואָרן גאַנץ גוט. און איך האָב אָנגעזאָגט דעם שמש, ער זאָל, חלילה וחלילה, נישט מער אריינלאָזן קיינעם נעכטיגן אין בית־המדרש, גאָט'ס הויז זאָל נישט מער זיין קיין שלאָף־שטוב פאַר „אורחי־פּרחי". ער זאָל געדענקען צו פאַרשליסן ביי־נאַכט דאָס בית־המדרש"...

ר' יוחנן גבאי'ס נשמה האָט נאָך אַלץ געשריבן, איז געקומען צופליען אַן אַנדער נשמה און האָט איינגעשריבן אין איר בוך די דאָזיגע ווערטער:

„איך, בערל בן יהודית, בין שוין אַ זיבעציגער. אזוי לאַנג ווי איך האָב נאָך געהאַט כוח, האָב איך געאַרבעט אויף פּרנסה. ווי איך בין אָבער אַלט געוואָרן און האָב פאַרלוירן דעם כוח, האָב איך שוין נישט מער געקענט פאַרדינען, און האָב געמוזט אָנ־הויבן גיין אין די הייזער. תחלת איז מיר אפילו נישט שלעכט געווען. איך האָב שטענדיג געהאַט צו עסן. די באַלעבאַטים האָבן מיך גוט געקענט און האָבן מיר געשעטיצט, לאַנגזאַם בין איך זיי אָבער נמאס געוואָרן, און מען האָט מיר שוין זעלטענער דער־לאַנגט אַ שטיקל ברויט! מאַנכעס מאָל — אַ טרוקנס, וואָס איך האָב עס אפילו נישט געקענט צעקייען, ווייל איך האָב נישט מער קיין ציין... איך האָב איינגעזען, אַז איך וועל מוזן אין מיין שטאָט שטאַרבן פאַר הונגער. האָב איך מיך אָוועקגעלאָזט פון מיין שטאָט און בין דאָ אַהערגעקומען. די קעלט איז געווען זייער גרויס, און איך האָב געוואָלט גיין אין בית־המדרש אריין נעכטיגן, אַזוי ווי מען איז זיך געוויינלעך נוהג ביי אידן. דער שמש האָט אָבער פאַרשלאָסן די טיר, און האָט מיך נישט אריינגעלאָזט. דער

גבאי האָט אים אָנגעזאָגט, ער זאָל נישט לאָזן קיינעם נעכטיגן אין בית־המדרש, גאָט'ס הויז זאָל נישט ווערן קיין אכסניא... אצינד שלאָף איך אויף דער גאַס און די קעלט פרעסט מיר ארוים דעם מארך פון די אַלטע פארדארטע ביינער מיינע. איך בין הונגעריג און עס איז מיר שרעקלעך קאַלט... פרעג איך דיך, רבונו של עולם, ווער באדארף ניכער האָבן דאָס בית־המדרש, דו אָדער איך?"

און עס איז אַרוים אַ בת־קול פון הימל: „רופט ביידע צום בית־דין של מעלה!"

און צומאָרגנס אין דער פרי האָט מען געפונען טויט: דעם גבאי ר' יוחנן ביי זיך אין דער היים אויפ'ן בעט; און אַן אַלטן אָרימאַן — געפרוירן, אויף דער גאַס לעבן דעם בית־המדרש...

אייזיקל שוחט

.1

א מלמד שטאַרבט פּלוצלונג אוועק

נאָך צוואַנציג יאָר קנעלן, און דווקא אין די רייכסטע הייזער אין שטעטל, איז אביגדור'ל־מלמד אוועקגעפאַלן אויפ'ן האַלז; עס האָט זיך אים בלוט געוויזן, דאָס קול באַהאַלטן, און דערצו איז ער שטאַרק אָפּגעפאַלן.

— א שאָד, נעבעך, — זיפצט מען אין שטעטל, — א איד א למדן און א גוטער מלמד!

און עלנד איז אביגדור'ל ווי א שטיין. אהער געקומען קנעלן איז ער אלס יונגערמאַן פון דער פרעמד; קיין קרוב, קיין גואל... דערצו נאָך אַן אַלמן מיט א פיר־יאָריג אינגל... איבער דער גאַנצער צייט האָבן זיך אים קיין קינדער נישט געהאַלטן; דאָס לעצטע מאָל איז זי געשטאָרבן אין קימפעט, און גיי פרעג נאָך א קשיא.

קהל האָט דאָך אביגדור'לען אין זין!

ערשטנס—איז געבליבן א בית־המדרש—איז קיין יושר ניט, מען זאָל אים דאָס מעמד צונעמען; ער וועט דאָך נעבעך אויס־גיין ווי א ליכט! שווינדזוכט, זאָגט מען אפילו, איז אַנשטעקנדיג, זאָל מען זאָגן! מיר ווייסן, אז החיים־והמות איז טאַקע נאָר ביי גאָט ברוך הוא, אין דער האַנט; אז אָן זיין ידיעה האָט דער מלאך־המות קיין שליטה נישט; אָן זיין וויסן, וועט זיך קיינעם קיין האָר נישט קרימען. — אַזוי איז געבליבן אין בית־המדרש

אין דער פרי ביי שחרית, פאַרנאַכט ביי מנחה ומעריב, און דאָך איז זיך דאָס מעמד צעקראָכן.

אָנגעהויבן קאַליע מאַכן האָט א „נחות־דרגא" — אן אויפ־געקומענער באַלעבאָס, דעם מומחה׳ס א לייבלעך שוועסטערקינד; נאָך אים האָבן זיך די רעשט באַלעבאַטים צוריקגעצויגן...

קהל קאָן דאָך נישט צוזען, א איד — א למדן זאָל שטאַרבן, חס־ושלום, פאַר הונגער.

טאָן מוז מען! עס איז א מצוה און א יושר צוזאַמען. אויפ׳ן וועג ליגט דאָך די שאלה; ווער דאַרף טאָן? דאָס גאַנצע בית־המדרש זאָגט, אז דער עיקר חוב פאַלט אויף די באַלעבאַטים, וואָס האָבן אים דאָס חדר צוגענומען. די, ווייטער, זאָגן: כל ישראל ערבים זה בזה, און אויסהאַלטן א איד א למדן איז מחויב גאַנץ קהל. זי וועלן זיך די הענט נישט אָפּוואַשן, נישט שטיין פון דער ווייטנס, נאָר דעם גאַנצן עול אויף זיך קענען זיי ניט נעמען!

דערפון מאַכט זיך א צווייטע שאלה: וואו האָט קהל געלט? עס זיינען פאַראַן 3 דאָזאַרצעס, נאָר דער אמת׳ער ראש־הקהל, דער מושל־בכפה, איז ר׳ שמערל, א פרומער, מתונות־דיגער, שטילער משניות־איד... און ר׳ שמערל זאָגט, אז אויספירן מיט דער הכנסה, וואָס קהל האָט, קאָן ער נישט, אז איין גראָשן זעט נישט דעם צווייטן, אז קהל איז א געלעכערטער זאַק, אז ער מוז צולייגן פון דער קעשענע! און — איינס פון די ביידע: אָדער ער וועט זיך מוזן גט׳ן מיט דעם ווייב, וואָס טוט אָן מעשים, אָדער אַוועקוואַרפן קהל; זאָל אן אנדערער גיין אין ספּאָדיק! מילא! דאָס, — זאָגט מען, — איז נאָך נישט פון די גרויסע זאכן; דערויף איז נאָך דאָ א תשובה: אָדער מען קלייבט אויס אן אנדערן ראש־וראשון, אָדער — טוט מען זיך אן אנדער עצה. היינו: מען מאַכט אויף וואָס עס איז א פונדוש! ווייט דאַרף מען נישט זוכן: שבת־ליכט, כלי מיני שפּייז... נאַסע הייוון זיינען שוין באַרדונגען, מאַכט מען פון טרוקענע. אניט זאָל מען פאַרדינגען נאָך אויף דריי יאָר דאָס באָד. און אפשר איז

גלייכער אויפצונעמען א שוחט. די דריי גייען אין גאָלד, זאָל נאָך אַ איד, נישט דוקא ר' שמערל'ס אַ קרוב, האָבן פּרנסה, און קהל — אַ פּאָר גראָשן! און אַ פונדוש דאַרף מען סיי ווי סיי: דער שול־דאַך שיילט זיך, די מקוה דאַרף רעפּעראַציע, אַניט זייַ־נען די נשים מסוכן. היינט איז שוין, ברוך־השם, די תלמוד־תורה מבטל עטלעכע יאָר, שוין צייט עס זאָל אויף איר אויך אַן אויפרעכטונג קומען...

און באַשטייט קהל נישט אויף די אַלע פּלענער, זאָל מען מאַכן אַ נדבה, אַ שיינע נדבה! זאָל מען גיין מבית לבית! קעסט־קינדער, וואָס האָבן, ברוך השם, צייט און געזונטע פּיס, פעלט נישט, קיין עין־הרע!

דערווייל האָט מען אביגדור'לען אָפּגעזאָגט פון דער דירה.

דעם טאָג האָט ער פאַרבראַכט וואו עס איז. אַ ביסל אין בית־המדרש, אַ ביסל אין באַקאַנטע שטיבער. וואו ער איז גע־קומען מיט'ן אינגל, האָט מען זיי מיט עפּעס מכבד געווען: אַ ביסל בראָנפן (פאַר'ן קינד—ויסן בראָנפן), אַ שטיקעלע לעקעך... נאָר אויף נאַכטלעגער האָט זיי קיינער נישט פאַרבעטן. נאָך מנחה־מעריב איז אביגדור'ל מיט'ן אינגל געבליבן אַליין אין בית־המדרש; אפילו די, וואָס לערנען געוויינלעך נאָכ'ן דאַווענען, האָבן זיך אויך אָנגעהויבן צו איילן אהיים.

נאָך אַ פּאָר שעה איז אין גרויסן, לערן בית־המדרש אביגדור'־לען קאַלט געוואָרן! ער האָט איבערגעלאָזט דאָס קינד, וואָס איז איינגעשלאָפן אויף דער באַנק, און איז זיך געגאַנגען אָנוואַרעמען צו אַ בעקער, וואו מען אַרבעט די גאַנצע נאַכט. מען האָט אים דערלויבט, און ער האָט זיך געזעצט ביי דער וואַנט, נישט ווייט פון ברענענדיגן אויוון. אַ ליבע וואַרעם האָט אים דורכגענומען און ער איז איינגעשלאָפן. עס האָט אים קיינער נישט געוועקט און ער איז געשלאָפן ביז שפּעט אין דער פרי.

די צווייטע נאַכט איז ער געקומען שוין מיט'ן אינגל צוזאַמען זיך וואַרעמען. ער האָט פאַרנומען דאָס זעלבע אָרט, דאָס אינגל

האָט זיך גענעצט דערנעבן און אָנגעשפּאַרט דאָס קעפּל אויפ׳ן פּאַטער׳ס שויס. זיי זיינען ביידע אַזוי געשלאָפן ביז אין דער פרי.

אַזוי האָט געדויערט עטלעכע טעג; ביז די פּאָליציי איז גע־וואויר געוואָרן. סכנת־נפשות האָט זיך געטאָן! דער בעקער איז שיר נישט געגאַנגען אין תפיסה, ער האָט זיך קוים אויסגעקויפט מיט עטלעכע רובל און גע׳חתמ׳עט, אַז מער לאָזט ער אביגדור׳לען אין שטוב נישט אַריין. אָרט עפּעס דער פּאָליציי, אַז אביגדור׳ל איז אַ איד אַ למדן? עטלעכע באַלעבאַטים זיינען אפילו געגאַנ־גען בעטן, וואו מען דאַרף, נאָר וואָס איז היינטיגע צייטן ווערט אַ בקשה פון אַ איד.

אביגדור׳ל איז געגאַנגען אין באָד אַריין... ווייטער דאָס זעלבע: די פּאָליציי מישט זיך אַריין און וויל פאַרמאַכן דאָס באָד מיט דער מקוה! שפּאַרן זיך טאָר מען נישט; עס איז באמת אַ חורבה. רעד אַ וואָרט — ליגט מען אַ חותם, וועט קאָסטן אַ טויזנטער! עד היום ווייסט מען נישט, ווער דער מסר איז גע־ווען... געמוזט האָט מען דאָך מסר׳ן, די פּאָליציי מישט זיך אַליין נישט אַריין!

סיי ווי סיי, אביגדור׳ל מיט׳ן אינגל האָבן שוין נישט וואו צו גיין; זיי זיינען געבליבן אין קאַלטן בית־המדרש.

דעמאָלט איז טאַקע דאָס רחמנות אויפ׳ן פּאַטער מיט׳ן קינד נאָך גרעסער געוואָרן! מען האָט ערשט דערזען, אַז זיי האָבן ביידע נישט קיין העמד אויפ׳ן לייב.

איצט האָט שוין דאָס גאַנצע בית־המדרש מודה געווען, אַז אביגדור׳ל פאַלט אויף קהל. נאָר וואָס זאָל קהל טאָן? מען האָט זיך איבערגעלייגט, און מען איז געקומען צו דער דעה, אַז דאָס באָד פאַרדינגען אויף דריי יאָר קען מען נישט. דערוויל איז עס אַ מפולת. קיינער וועט קיין דרייער נישט געבן, ביז מען וועט עס נישט פאַרריכטן.

אַ נייעם שוחט אויפנעמען איז אַ געפערלעכע זאַך; אָן מחלוקת וועט עס נישט צוגיין... און ווי לאַנג איז גאָר, אַז דורך

א מחלוקת פון שוחטים האָט א האלבע שטאָט געצאָלט שטראָף פאר פאטענטן ? — אויף דעם איז מען שוין אין גלות !

מיט געפּרעסטע הייוון, האָט זיך אויסגעוויזן, האנדלען מער קריסטן ווי אידן... א פונדוש אויף שפּייז וועלן די באַלמעלאָכעס נישט צולאָזן. באַלמעלאָכעס און חברה־נושאים זיינען איין קניפּל ; וועט זיך באַלד אָנהויבן אַן עסק מיט חברה־קדישא.

אויף עופות — ווייל דער רוב באַלעבאַטים נישט. זיי זאָגן, אַז אויב עס וועט זיין א פונדוש, וועלן זיי אויפהערן עסן עופות... אויך קאָן דערפון ארויס א פרצה געגן שחיטת־חוץ ! פיש זיינען אזוי אויך ממון־קורח... און אָפּליינן אויף דער לאַנגער באַנק טאָר מען פאַרט נישט ; על כן — מוז מען צוזאמענגעמען א נדבה. מען הויבט שוין אָן קלערן : מי ומי ההולכים ? ווער מיט וועמען ?

נאָר—א מענטש דענקט און גאָט לענקט.

אין שטילן מארק איז פּלוצלונג אין מיטן דער וואָך, אין א פראָסטן דינסטאָג, א געפּילדער געוואָרן : אַהר'לע באַלעגאָלע, מיט זיין בריטשקע, מיט זיינע פערדלעך ווי די לייבן, טרייבט, יאָגט אויף און אָפּ, איבער בערג און טאָל, שטיין און ביין ; אויף און אָפּ, אהין און צוריק, אז עס פארהילכט די אויערן ; אין בריטשקע זיצט ר' גבריאל'טשע. פון דער רעכטער זייט האלט אים אונטער דאָס צווייטע, צי דאָס דריטע ווייב, פון לינקער זייט — דער מומחה פון שטאָט.ביידע קלאַפּן דעם באַלעגאָלע אין קארק אריין : פאָר ! פאָר ! פאָר ! גזלן ! א כפרה צען פערד פאר א מענטש !

ר' גבריאל'טשען האָט זיך, לא־עליכם, א דארם איבערגע־דריים. ער האָט שוין, זאָגט מען, קוועקזילבער גענומען, טייל זאָגן אפילו : פּיזעם אויך ! און פריער גאָט דערנאָך אַהר'לע מיט זיינע לייבן, קענען אים ראטעווען. דערווייל איז נישט נום !

דער אלטער חברה־קדישא־שמש, וואָס האָט שוין געזען מער מתים, ווי אן אנדערער לעבעדיגע, זאָגט, אז אויב די קישקע גלייכט זיך נישט אוים נאָך אהר'לעס טרייבן איבער'ן מארק, איז נאָר נישט גוט; מוז שוין דאָרט זיין א קשר של קימא, דארף מען טאָקע גרוים רחמים!... מען האָט אראָפּגעבראַכט פון ערגעץ א דאָקטאָר, האָט ער אויך מודה געווען, אז נאָר איין גאָט קען העלפן...

פון א נדבה־מאכן פאר אביגדור'לען האָט מען פלוצלונג אויפגעהערט צו רעדן. פארוואָס? קיינער ברענגט עס נישט איבער די ליפּן, נאָר יעדערער ווייסט די סיבה... דער חדש־גבאי פון חברה־קדישא בלאָזט זיך שוין: ער רעדט שוין מיט עלטערע אידן בלשון „אתה", דערלאַנגט שוין קיינעם קיין שמעק־טאַבאַק נישט. זאָג אים: גוט מאָרגן, הערט ער קוים! ער ווייסט, אז עס גייט זיין ממשלה!

און קהל האָט מיט ר' גבריאל'טשען א לאַנגן, לאַנגן חשבון. נישט נאָר אביגדור'ל וועט אויפגעריכט ווערן! א איד, קיין עין־הרע, א גביר: דריי הייזער, צוויי שפּייכלער, באַר גאָר א מטמון און—אָן קינדער! א מענטש, ר"ל, זאָל קיין שליטה נישט האָבן אויף זיין אייגענעם גראָשן... קיין קערה, קיין מעות־חטין, קיין „מאיר בעל־הנס", קיין אורח אויף שבת, גאָרנישט! פורים ווערט ער כלומרשט קראַנק און פארמאַכט טיר און טויער! זינט ער האָט דאָס לעצטע מאָל חתונה געהאַט, צוריק מיט א יאָר צוואַנציג, האָט ער קהל אפילו מיט לעקעך און בראָנפן נישט מהנה געווען...

קיין שלעכטס, חס־ושלום, ווינטשט קיינער נישט, א איד בלייבט א איד. דעם רבונו־של־עולם וועט קיינער קיין עצה נישט געבן, נאָר וואָס אמת איז אמת.

ביי אָהר'לע באַלעגאָלע איז שוין א פערד געפאַלן און עס העלפט נישט! להבדיל, דער חברה־קדישא גבאי האָט שוין אפילו פאַר זיין אייגן ווייב קיין דרך־ארץ נישט!...

היינטיגע צייטן אָבער געשעען אויך אמאָל נסים. זעלטן, דאָך טרעפט זיך! גבריאל'טשע האָט מנדר געווען עטלעכע פונט ליכט אין שול אריין, און עס האָט אָנגעשלאָגן! ר' גבריאל'טשע איז אויפגעשטאַנען תחית המתים! דערפאַר איז אביגדור'ל, נעבעך, להבדיל, בין החיים והמתים, פּלוצלונג אוועקגעשטאָרבן!...

.2

א טרוקענע לויה

א לויה האָט אביגדור'ל געהאַט גאָר א זעלטענע: קינד און קייט!

דאָך איז זי געווען — איך קען מיך אַנדערש נישט אויס־דריקן — א טרוקענע לויה! עס איז קיין אַלמנה, קיין יתומה נישט געבליבן.

עס איז נישטאָ פאַר די ווייבער אין וואָס זיך אָנצוכאַפּן. מען חלש'ט נישט, עס וויינט זיך אפילו נישט רעכט! דער אָרי־מער יתום ווייסט נאָך אפילו נישט, וואָס א קבר איז, וואָס גע־שטאָרבן הייסט. ער איז מער צעשראָקן, ווי פאַרוויינט! די ווייבער האָבן זיך ווירקלעך נישט אין וואָס אָנצוהאַלטן. אז איינע דערמאָנט זיך גאָר אָן איר אייגענער ברענענדיגער צרה און לאָזט ארויס א קול, בלייבט עס ווי הענגען אין דער לופטן, קיינער כאַפּט ניש אונטער; עס ווערט ווי פאַרגליווערט, ווי דערשטיקט.—

די ווייבער זיינען דעריבער באַלד אָפּגעשטאַנען.

און יונה באַץ, דער גבאי פון חברה נושאים פון היינטיגן חודש, האָט עס באַמערקט און נאָכגעשריען:

— אהיים, נשים, אהיים! א לויה אָן נעוויין, איז ווי א חתונה אָן קלעזמער. נישט פאַר אייך געדאַכט!

די ווייבער שעלטן דעם „לאַנגן יונה" פון ווייטן, נאָר זיי טרעטן אָפּ.

די מענער האַלטן אויך נישט לאַנג פּלאַץ.

פאַריאָגטע קרעמער און אַזוי עלטערע און שוואַכע באַלעבאַטים, גייען נאָר צו יעדערער ביז אין זיין עק גאַס. אַנדערע באַגלייטן די מטה ביז עק שטאָט און שטעלן זיך אָפּ. וואו מען בלייבט שטיין, קלאַפּט מען אָן אין ערשטער בעסטער שויב, און אין שטוב ווייסט מען שוין, וואָס דאָס קלאַפּן באַדייט: באַלד באַווייזט זיך אימיצער מיט א קוואַרט וואַסער, צו וואַשן די הענט. דער עולם באַגיסט די נעגל, קרעכצט אָפּ, זאָגט וואָס מען דאַרף, און נייט זיך זיין וועג, אהיים צי אין געשעפט אריין.

יונגע באַלעבאַטימלעך, קעסט־עסער, בני־תורה, וואָס האָבן ביי אביגדור׳לען געלערנט, אָדער נאָר אַמאָל מיט אים פון תורה גערעדט, פירן די מטה אויס דער שטאָט ארויס. צום בית־עולם זיינען זיי דאָך נישט צוגעקומען. עס איז א שיינער, ליכטיגער טאָג, נעמט מען זיך רעכטס צום טייכל, די הענט צו וואַשן. טייל ווילן א ביסל שפּאַצירן הינטער דער שטאָט. עקסטרא צוליב דעם ארויסגיין לוינט זיך נישט, נאָר אַז מען איז שוין דאָ!... אַנדערע וועלן זיך שוין אין איינוועגס אָפּבאָדן.

פאַרשאָטן דאָס קבר, אונטערגעזאָגט דעם יתום דעם קדיש, האָבן שוין נאָר עטלעכע מלמדים. דאָך זיי יאָגן זיך אויך צוריק, אין די חדרים אריין: די תלמידים האָבן שוין דאַרט געמוזט „די גאַנצע וועלט איבערקערן"...

דאָס ברעטל מיט׳ן „פּה נטמן", די מצבה אויף דערוויי́ל, וואָס וועט שוין געווים בלייבן אויף שטענדיג, שטעקט אין קבר אריין יונה באַץ און שילט דערביי מיט טויטע קללות אַלע באַלעבאַטים... די כחות האָבן זיי אים צוגענומען, דעם מאַרך פון די ביינער

אַרויסגעצויגן און אַוועקגעוואָרפן, ווי אַ שאָל פון אַן אויסגע־פּרעסטער לימענע...

— די נושאים פאַרמאַכן דאָס בית־עלמין.

אין שטאָט אַריין איז אַ וויאָרסט וועג. די זון האַלט שוין אין אונטערגיין. מען וועט קומען צו מנחה און אפשר וועט נאָך צייט זיין צו כאַפּן אַ טרונק בראָנפן; צו דער אַרבעט וועט מען שוין זיך נישט זעצן. גייט מען טריט ביי טריט און מען שעלט די באַלעבאַטים פאַר זייער אכזר׳יש האַרץ...

נישט נאָר נעגן מלמדים זיינען די באַלעבאַטים נישט יוצא... ווי אַזוי באַהאַנדלען זיי אָרימע לייט בכלל און באַלמעלאָכעס בפרט? !—באַלד פאַרגעסט מען אָנ׳ם נפטר און מען גייט איבער צו לעבעדיגע צרות: אָרימע לייט זיינען אין חברה נושאים, באַלעבאַטים שטייען איבער זיי אין חברה־קדישא. די חברה נושאים אַרבעט צום טויט, די חברה־קדישא נעמט־צו דאָס גאַנצע געלט פאַר די גבאים׳ס קרובים; פאַר עטלעכע לידיגגייער, טעלער־לעקער... צי האָט דען אַ באַלמעלאָכע אַ דעה אין שטאָט? ווער נעמט אויף אַ חזן? באַלעבאַטים! פרעג זיי בחרם, צי איז עס אַ כשר׳ער טרעל, צי אַ קריי פון אַ האָן! פרעג זיי בחרם, וואָס אַ „וואָלאָך״, וואָס אַ „יעלה״ איז, און די טרעלבייכער נעמען אויף חזנים! ווער מאַכט שוחטים? באַלעבאַטים! שמערל ראש הקהל, ימח שמו: דריי קרובים — דריי שוחטים! עס וואָלט שוין אפילו צייט געוועזן, צו מאַכן אַ שטיקל מרידה, איז פּונקט אַ יקרות... יונה באַץ האָט געוואָלט שוין אָנהויבן איינקויפן אויף דער סעודה, וואָס חברה מאַכט פון יאָר צו יאָר, — איז צו גאָרנישט צוצו־טרעטן... און אַז עס איז יקרות, האָט דער באַלמעלאָכע קיין קור־ראַזש נישט... פון דער סעודה קומט מען אַרויף אויף דער פאַראַ־יאָריגער און היינט־יאָריגער קלפי, וואָס גייט גאָר נישט צו ערלעך. שטענדיג מוז זיין אַ שווינדל, א. אז. וו.

און דער אָרימער יתום גייט נאָך פון הינטן אַ פאַרגעסענער, אַ דערשראָקענער... די אויגן זיינען אַרויסגעזעצט, דאָס דאַרע פּנימ׳ל — אין פּאַסן, פון די טרערן. וואָס זיי האָבן געלאָזט איר־

בער די איינגעריכטע באקן... די ליפּעלעך ציטערן אים נאָך פון פריערדיגן געוויין... ער פילט אפילו קיין הונגער נישט, כאָטש ער האָט נאָך היינט אין זיין מויל נישט געהאַט.

קינדער קענען דאָך לאַנג נישט טרויערן. עס מאַכן אויף זיך אויפמערקזאַם די שטיינער, וואָס ליגן אין די זייטן פון שאָסע. יעדעס שטיקל וועגס ליגט אַ שטיין אויף אַ קליין בערגעלע ערד, ארומגעבערעמט מיט גראָז; פון דער ווייטנס קוקט אויף אים יעדער שטיין מיט אַ גרויס אויג; אַז ער קומט צו נעענטער, זעט ער, אַז עס איז אַן אויסגעמאָלט ראָד מיט אַ ציפער אין דער מיט. נאָך וואָס די שטיינער נוצן, איז אים נישט אינטערעסאַנט צו ווי־סען, נאָר אריבערשפּרינגען איבער אַזאַ שטיין דאַרף מען פּרואוון. עס געראָט אים, און ער איילט זיך שוין אנטקעגן דעם צווייטן שטיין, איבער וועלכן ער שפּרינגט נאָך געשיקטער, און אַזוי וויי־טער, ביז ער מיידט אוים די נושאים.

— זע נאָר, זע, — דער יתום!

— נעבעך, באַרוועס! — באַמערקט יונה באַץ מיט אַ זיפץ.

— מיינע האָבן אויך קיין שטיוועלעך נישט, — ענטפערט הערשל היטלמאַכער.

— אָבער טאַטע־מאַמע האָבן זיי — מאַכט יונה באַץ.

— פּהי! — פּייפט אונטער בערל דער צוקער־בעקער. דאָס הייסט; אַז טאַטע־מאַמע פאַרדינען נישט, העלפן זיי אַ סך!

דער אָוונט פאַלט צו, אונטער'ן הימל באַווייזט זיך אַ רירעוו־דיגע כמאַרע שוואַלבן. די לופט ווערט פול שוואַלבן־לשון, פול געררויש פון פליגל... אַ נעשפּילעריי, אַ געפּיסקעריי, אַ געיעג! שפּילנדיג, לאָזן זיך עטלעכע שוואַלבן אראָפּ; אָט רייסן זיך אָפּ נאָך עטלעכע און מאַכן משונה־קונציגע רעדער, אַלץ נידעריגער

און נידעריגער... דער יתום בלייבט שטיין מיט אן אָפן מויל, קוקענדיק אויף די שוואַלבן. אין א רגע ארום רייסן זיך אים פון האַלז ארוים משונה'דיגע טענער. ער וויל נאָכמאַכן דאָס געשריי פון די פייגעלעך. די פיסלעך הויבן זיך, און טאַנצן אונטער אים, גלייך ער וויל זיי נאָכפליען. און ער קלאַטשט מיט די הענטלעך פאַר גרויס שמחה, קוקנדיק אויף דער לוסטיגער באַנדע אין דער לופט. פלוצלונג כאַפּט ער א פּאָר שטיינדלעך און צילט זיך צו די שוואַלבן, וואָס לאָזן זיך אַמנידעריגסטן אראָפּ!

— ערשט נאָך קדיש! — מאַכט הערשל היטלמאַכער מיט א ברוגז־קול — כדאי צו האָבן און אויפצוהאָדעווען...

— וואָס ווייסט א קינד? — זאָגט יונה באַץ...

— אן ערשט געבוירענע קאַלב — מאַכט הערשל, — בלעקט אויך א צייט נאָך דער קוה...

— א קוה — מאַכט דער צוקער־בעקער, — איז מאַמע נישט א טאַטע, און א אינגל איז קיין קאַלב נישט.

יונה באַץ רופט צו דעם יתום:

— קום נאָר אהער, שייגעצל!

ווי ווייך יונה באַץ'ס קול איז נישט געווען, איז דאָך דער יתום פאַרציטערט געוואָרן. די פרייד, דער שמייכל זיינען אים אראָפּ פון פּנים'ל. אויף זייער אָרט שטייט שוין צוריק די שטומפיגע שרעק. נישט גערן גייט ער צו.

יונה באַץ נעמט אים אָן ביי דער האַנט.

— קום, אינגעלע... איך וועל דיך אהיים פירן.

— וואו האָט א הונט א הויז, — וויצלט זיך דער צוקער־בעקער. און יונה באַץ פאַרטראַכט זיך. דאָך לאָזט ער שוין דעם יתום'ס האַנט פון זיינער נישט ארויס...

די נושאים גייען שוין שטיל צו צו דער שטאָט. זיי באַמערקן

נישט, אז דער יתום האָט זיך אָנגעשלאָגן אָן א שטיין און טאַנצט אונטער אויף איין פיסל.

פאר שרעק האָט ער אפילו קיין זיפץ נישט געטאָן.—

3.

יונה באַץ און זיינע חברים

אין אָנהויב שטאָט, וואו עס שיידן זיך די געסלעך, רעכטס צום בית־המדרש און לינקס צום חברה־נושאים׳ס שולכל, שטעלט יונה אָפּ זיינע חברים און פרעגט פארזאָרגט:

— וואָס טוט מען מיט׳ן יתום?

— א שידוך! — וויצלט זיך, ווי זיין שטייגער איז, דער צוקער־בעקער.

— פיר אים אין בית־המדרש אריין! — מאכט העשל היטלמאכער.

— און גאָר?

— האָסט ווייניג דיינע קינדער? — פרעגט דער צוקער־בעקער.

זאָלן באַלעבאַטים זאָרגן, — מאכט דער היטלמאכער.

— א! — פייפט אונטער יונה באַץ, — איר געדענקט חנטשע׳ס דער משוגע׳נער׳ס אינגל... וואו איז ער היינט?

— אין תפיסה, — ענטפערט דער צוקער־בעקער גלייכגילטיג.

— עס איז אים בעסער, ווי מיינע אין דער היים, — מיינט העשל מיט א זיפץ.

— אידן,—זאָגט יונה ערנסט,—זינדיגט נישט מיט די רייד.

— נו? — פרעגן ביידע.

— הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, — מאַכט יונה מיט אַ פאַרענגדערט קול, — דער יתום איז געבליבן מיט אונז... עס איז נישט פּראָסט... עס איז מן הסתם אַזוי באַשערט...

— עט!

— ניין, נישט עט! פאַרוואָס איז ער מיט קיינעם נישט אַהיים געגאַנגען, נאָר מיט אונז געבליבן?

— מיר זיינען די לעצטע געוועזן...

דאָס אַלץ איז אַ הימל־זאַך... אויף אַ יתום קוקט מען... מיר טאָרן אים נישט אָפּלאָזן...

יענע ציען מיט די פּלייצעס. עפּעס איז זיי היינט יונה צו ערנסט, צו פרום; עפּעס נישט דאָס וואָס שטענדיג. דאָך וואַרפן זיי אַן אויג אויפ'ן קינד, און בלייבן אויך פאַרציטערט: אַ דער־שראָקן, פאַרצ־טערט פייגעלע; עס שניידט ביים האַרץ.

— ווי הייסטו, אינגעלע? — פרעגט דער צוקער־בעקער ווייך.

— דוד'ל — שטאַמלט קוים אַרויס דאָס קינד.

— נו? — פרעגט ווייטער יונה.

זיי שווייגן.

— גיט אַן עצה, — בעט זיך יונה.

נאָר די חברים האָבן זיך שוין אָפּגעשאָקלט, און מער אויפ'ן יתום ווילן זיי שוין נישט קוקן.

— נעם אים צו דיר, זאָגן ביידע, נישט אויפהויבנדיג די אויגן פון דער ערד.

— און די אשה מיינע?

זיי שווייגן. דער עולם ווייסט, אַז ביי יונה'ן אין דער היים פירט שרה'לע די מלוכה. אַז דער לאַנגער יונה, קוים דאַרף ער אַהיים גיין, לאָזט ער, שוין אויפ'ן וועג, אַראָפּ דעם קאָפּ. ביי דער טיר, איידער ער לייגט אַרויף די האַנט אויף דער קליאַמקע, האָט ער נאָך אַ ישוב, צי קען ער נישט נאָך ערגעץ אַוועקגיין. אויב

נישט, בווינט ער זיך נאָך טיפער איין און עפנט. אין שטוב איז ער שוין אין דרייען געבויגן... יונה דער בעל־דברן, דער ראש־וראשון אויף יעדער סעודה, ביי יעדן מנין, דער טרינקער, דער פּאַטשער, די שרעק פאַר רב און קהל, דער יונה קען אין דער היים קיין צוויי ניט ציילן... עס איז אים נישט צו דערקענען!

— זי וואָלט אים פאַראומערט דאָס לעבן! — זאָגט יונה,— איר אייגענע ווייזט זי קיין פרייע מינע... — ענדיגט ער מיט א זיפץ.

— און וואו ביזטו, צו אַלדי שווארצע יאָר!

— וואָס זאָל איך טאָן מיט א אידענע?

די נושאים שווייגן. וואָרים באמת, וואָס טוט מען מיט אן אשה? א באַלעבאָס, אז ער קריכט אונטער דער פעל, פּאַטשט מען אַמאָל אוים; דעם רב — ענטפערט מען א גראָב וואָרט, פארקריכט ער אין א מויזן־לאָך... אָבער אן אשה מיט יללות, מיט נעגעלעך... אויף דעם איז שוין קיין הילף נישט פאַראַנען.

— ווייסטו וואָס, העשל, — כאַפּט זיך יונה אויף, ווי פון שלאָף, — נעם אים צו דיר.

— משוגע ביזטו, מטורף! איך האָב פאַר מיינע קיין ברוים נישט... שיינע ירידים היינט!

— פאַר צאָלן, מיין איך!

— ווער וועט צאָלן?

— וויפיל ווילסטו א וואָך?

— כאָטש א רובל א וואָך, — ענטפערט העשל.

— אָבער ווער וועט צאָלן?—פרעגט ער ווייטער. מען ווייסט, אז דאָס קניפּל איז ביי שרה׳לען, נישט ביי יונה׳ן אין האנט; ער קריגט אפילו אויף קיין טרונק־בראָנפן נישט; כאָטש פּרנסה איז, ברוך השם, דאָ א קעסל־מאַכער איז ער א גוטער!

— און אז באַלעבאַטים וועלן צאָלן ? ! — פרעגט יונה.

— אָ ! זיי לויפן שוין !

— זיי מוזן צאָלן, — גיט יונה א טופּ מיט'ן פוס.

— יו־נה ! — מאַכט דער צוקער־בעקער, — לאָז דיך נישט גלוסטן ! מיש דיך נישט אין קהל'שע זאַכן ; שוין לאַנג נישט געווען קיין מחלוקת ! ווילסט ווייטער א פייער אונטערצינדן !

העשל ראַט אויך דאָס זעלבע.

— גיב מיר איבער דעם יתום, איך וועל אים אָפּפירן אין בית־המדרש אריין.

— אָפּפירן וועל איך אים אליין, — זאָגט יונה מיט א האַר־טער שטימע.

— הא ! אז דו האָסט זיך אָנגעטשעפּעט !

ביידע נושאים הויבן מיט די פּלייצעס און גייען זייער וועגס.

יונה שטייט א ביסל פאַרטראַכט. א מינוט שפּעטער שרייט ער זיי נאָך :

— העשל געדענק, פאַר א רובל א וואָך !

— איך געדענק ! — ענטפערט העשל פון ווייטן.

— עפּעס א דיבוק איז אין אים אריין... רחמנא לצלן ! — מאַכט דער צוקער־בעקער.

— נו, א רחמנות איז טאַקע, — ענטפערט העשל.

— אודאי איז א רחמנות, — מאַכט דער צוקער־בעקער,— נאָר הערסטו, ברודער, וואָס איך וועל דיר זאָגן ? רחמנות איז א טייערער ביזן פאַר אָרימע לייט !

זיי נעמען זיך אָן א זייט און טרעטן אָפּ אין דער ערשטער בעסטער שענק אויף א טרונק־בראָנפן.

יונה שטייט נאָך אַלץ מיט'ן יתום ביי דער האַנט ; ער האָט נאָך א ישוב.

.4

אין בית־המדרש צווישן מנחה ומעריב

— וואָס טוסטו דאָ, יונה'לע? — פרעגט מען צווישן מנחה ומעריב, אַז מען האָט יונה'ן אין בית־המדרש באַמערקט. אין שטעטל איז אָבער, ברוך־השם, שטיל, באַרואיגט מען זיך, און מען גייט ווייטער, מיט'ן לולקע־ציבוק אין מויל, אָדער מען שטייט אין רעדלעך און מען רעדט. פון אביגדור'לען האָט מען שוין אָפּגערעדט אַלדאָס גוטס, וואָס מען האָט נאָר געקענט, איז מען אַריבער אויף מקחים פון פּראָדוקטן, ליציטאַציעס, פּאָליטיק. פון עמיגראַציעס האָט מען נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט.

דעם יתום האָט מען בעסער באַגעגנט: ווער עס האָט אים באַמערקט, האָט זיך אָפּגעשטעלט א רגע, א זיפץ געטאָן, טייל נאָך — א גלעט איבער'ן היטעלע...

פּלוצלונג איז א גערודער געוואָרן, און אַלע אויגן האָבן זיך געווענדט צום שולחן אין מיטן בית־המדרש. יונה שטייט שוין דאָרט, און האָט שוין אַרויפגעשטעלט דעם יתום אויפ'ן טיש. דאָס קינד לאָזט אַרויס א געוויין, וויל אַראָפּ פון טיש, וויינינגסטנס, זעצן זיך. ער האָט מורא פאַר דער הויך איבער דעם גאַנצן עולם. יונה אָבער לאָזט נישט. ער האַלט אים אונטער ביים פּאַדקאָלנער און באַמיט זיך אים צו באַרואיגן:

— שטיל, דוד'ל, — רוימט ער אים איין, — שטיל, דיין טובה מיין איך!

דער יתום כליפּעט, נאָר שטילער.

פון מזרח־וואַנט הערט זיך דערווייל א קול פון א באַלעבאָס:

— מיט שטיוול אויפ'ן שולחן? אַראָפּ, שייגעץ!

יונה דערקענט דאָס קול און ענטפערט געלאַסן נאָר פעסט:

— שרעק דיך נישט, ראוב'לע, שרעק דיך נישט, פרומע

נשמה! באָרוועס שטייט ער, דער יתום; ער האָט שוין לאַנג קיין שטיוועלעך נישט.

און דערהיצט פון זיינע אייגענע רייד, גיט ער צו מיט כעס:

— און דאָ וועט ער שטיין, ביז די באַלעבאַטים וועלן אים פאַרזאָרגן.

דער עולם שווייגט פאַראינטערעסירט.

— עס איז אים אפילו, — מאַכט ווייטער יונה, — שווער צו שטיין, ער איז באָרוועס געוועזן אויפ'ן היילינגן אָרט, ער האָט זיך א פּיסל פאַרוואונדעט... שטיין מוז ער דאָך, רבותים! ער מוז, ווייל ער איז א יתום און דאַרף, מען זאָל פאַר אים זאָרגן!

— זע נאָר דעם בעל־טובה! — רופט זיך אימיצער אָן פון א זייט.

— מעריב דאַוונען! — קאָמאַנדירט אַן אנדערער.

— חזן, צום עמוד! — רופט דער גבאי.

יונה גיט א קלאַפּ אין טיש אריין, אַז עס הילכט. די נאָענטע באַלעבאַטים שפּרינגען אָפּ. ר' קלונימוס דער דיין, וואָס האָט, שטייענדיג ביים שלחן, זייט דער יתום איז אויפ'ן טיש, זיין שיעור אויסגעלערנט, און זיין אָפּגעמוטשעטע און אפשר אויסגעהונגערט פּנים פאַרשטעלט מיט דער האַנט, נעמט זי אַצינד אַוועק. אין די אַלטע גרויע אויגן באַווייזט זיך א שטומער טיפער צער.

— יונה, — שטאַמלט ער, — נישט מיט געוואַלט!

— מען וועט נישט דאַוונען! — שרייט יונה, כאַפּנדיג א לייכטער פון שולחן אין דער האַנט אריין.

דער גבאי האָט זיך צוריק אַנידערגעזעצט, דער חזן בלייבט שטיין אין מיטן וועג צום עמוד, און יונה דרייט זיך איבער צום דיין.

— רבי, — מאַכט ער מיט גיפט, — דאַוונען, מיינט איר, ווילן זיי! הם ושלום! די וועטשערע מיינען זיי! די ווייבער קאָכן זיי שוין וועטשערע! עס וועט זיין א קאָכעדיגע יויך מיט קנאָקנדיגע בייגל, א פּעט שטיקעלע פלייש מיט באַ'טעמ'טן רויטן

כריין, — און אפשר א ביסל זיסע מיערלעך דערצו... און דער יתום האָט נישט צו עסן.

— נישט דיין דאגה! — שרייט אימיצער, א באהאַלטענער, פון מיטן א רעדל אַרום. ר׳ קלוימוס דיין פארשטעלט צוריק דאָס פּנים מיט די ביינערדיגע הענט און יונה ענטפערט:

— עס איז יאָ מיין דאגה! איר זענט אייך פון דער לויה ווי די מייז צעקראָכן, און מיר דעם יתום איבערגעלאָזט! ניט אייער ווילן איז עס געווען, נאָר א גאָט־זאַך! גאָט ווייס, וואָס ער טוט! גאָט ווייסט, אַז אַן אָרימאַן האָט אידישקייט אין האַרץ, אַז יונה באַץ וועט דעם יתום נישט אוועקוואַרפן אָן הילף!

דער יתום הויבט אָן צו פאַרשטיין פון וואָס מען רעדט. ער גלייכט זיך א ביסל אויס, לייגט די רעכטע האַנט אויף יונה׳ס פּלייצעס, און שטייט אַזוי אָנגעשפּאַרט, אונטערהאַלטנדיג מיט דער לינקער האַנט דאָס פאַרוואונדעטע פיסל.

דאָס קאַפּאָטקעלע האָט זיך אים פון איינציגן קנעפּל אָפּגע־לאָזט. פון אונטער דעם אָפּגעריסענעם העמדל קוקט אַרויס א שטיק אויסגעדאַרט לייב. אויפ׳ן פּנים ליגט עפּעס א וואונדערלעך־טרויעריג שמייכל... ער שרעקט זיך שוין נישט פאַר׳ן עולם; ער פילט, אַז יונה באַץ הערשט איצט איבער אַלע, און אַז ער איז געשטיצט אויף יונה באַץ!

— זעט, באַלעבאַטים! זעט, אידן, בני רחמנים! — רופט יונה מיט א ווייכער קול — א געראַניעט פיסל, באָרוועס...

— ביי מיר איז דאָ א פּאָר שטיוועלעך! אַלטע נאָר גאַנצע... יונה דערקענט דאָס קול.

— גוט! — מאַכט ער, ר׳ יוסל איז מנדר, א גוטע התחלה... נאָר אָן א העמד איז ער אויך!

אַן אַנדערער איז מודיע, אַז זיין ווייב וועט אודאי נישט קאַרגן עטלעכע העמדלעך פאַר א יתום.

— זייער וואויל, — זאָגט יונה, — ווייס איך שוין: הענעלע וועט געבן! און א בגד׳ל?...

עס איז דאָס אויך אימיצער מנדר; יונה נעמט ווייטער אָן פאַר ליב.

— נאָר עסן, — רופט ער ווייטער, — עסן, ווער וועט געבן? פאַרוואָס שווייגט ר׳ שמערל? פאַרוואָס רעדט נישט דער ראש־הקהל?

ר׳ שמערל, א דיק אידל מיט לאַנגע ברעמען, וואָס פאַרשטעלן אים די אויגן אויפ׳ן פאַרלאָפּענעם פּנים, זיצט איבער׳ן משניות און רירט זיך ניט פון אָרט.

— נישט דאָ איז די קהל־שטוב, — מאַכט ער שטיל און גע־לאַסן צו די באַלעבאַטים, וואָס שטייען ארום זיין שטענדער, די תשובה גיט איבער איינער דעם צווייטן. כהרף־עין פליט זי איבער דאָס גאַנצע בית־המדרש: ר׳ שמערל זאָגט, אז נישט דאָ איז די קהל שטוב!

— א ממזר פון א איד! — באַמערקט אימיצער.

— א ביסמאַרק!

— א קעשענע־גנב, — פאַרריכט איינער אין דער שטיל.

דערווייל רופט זיך נאָך א קול אָן פון מזרח־וואַנט, פון דער צווייטער מזרח־וואַנט:

— יונה, — רופט עס, — פאָלג מיך, יונה, לאָז געמאַך... היינט איז דאָנערשטאָג ביינאַכט... וואָס איז היינט פאַר א מאָדע? עס איז קיין מנהג, קיין דין נישט אין א מיטן דאָנערשטאָג נישט צו לאָזן דאַווענען... גיי אהיים, און שבת קום אין דער פרי, לאָז נישט אויסגעמען, מהיכי־תיתא...

— און שבת, — שניידט אים יונה אָפּ א תשובה, — וועט ר׳ ירחמיאל דאַווענען אין דער היים! אָפּעסן און לייגן זיך אונטער דעם איבערבעט? הא?

עס ווערט א געלעכטער: א חרוץ־עתיק יונה...

— הכלל, יונה, וואָס ווילסטו?

— עסן פאַר׳ן יתום, איך פאַר מיר וויל גאַרנישט!

— עסן, רבותים, עסן פאַר׳ן יתום! — הויבט אָן יונה,

נישט ווילנדיג, פאלט ער אריין אין טאָן פון „צוויי גילדוין צו מצוות, דריי גילדוין צו מצוות". עס ווערט פרייליכער אין בית־המדרש.

— איך נעם אים אהיים אויף וועטשערע, — הערט זיך א קול.

— גוט, — רופט ווייטער יונה. — אויך א נדבה! פאר־שרייבן וועט מען עס ר' יחיאל'קעלע אויבן און אונטן! הערסט, יתומ'ל — דרייט ער זיך איבער צום קינד, — א התחלה טובה האָסטו שוין! אויף לאַנג לעבן — א וועטשערע. און מאָרגן — דרייט ער זיך איבער צום קול, וואָס האָט גערופן, — מאָרגן וואָס וועט זיין?

— זאָל זיין מאָרגן אָנבייסן אויך! — ענטפערט דאָס זעלבע קול...

— און וואַרמעס?

— גוי! — שרייט מען פון א זייט, מאָרגן איז פרייטאָג!

— איז שבת? —לאָזט יונה נישט אָפּ.

— שבת מעג ער אויך קומען צו מיר!

— און זונטאָג, — פרעגט ווייטער יונה, —און זונטאָג, און דינסטאָג, און די גאַנצע וואָך? און ווייטער שבת, און ווייטער א וואָך!

— וואָס האָסטו דיך אָנגעטשעפּעט אָן מיר! איין באַלעבאָס בין איך דאָ?

— חס־ושלום! צו אַלע באַלעבאַטים רעד איך! וואָלטן אַלע געהאַט אזא אידיש הארץ ווי איר, וואָלט שוין דער יתום אויפ'ן טיש נישט געשטאַנען.

דער עולם שווייגט.

— דאַוונען! — ווערט ווייטער א געשריי, א געטומל.

— שיקט נאָכ'ן ווייב, וועט ער אנטלויפן! — הערט זיך אן עצה אין מיטן געטומל. דאָס האָט יונה'ן ווי א בליץ געטראָפן! אין איין רגע איז דער גרויסער, לאַנגער יונה געוואָרן ווי חוזק.

בטל ומבוטל! דער ווייץ האָט אים געטראָפן, ווי גלית'ן דוד'ס גלאַט שטיינדל. גלייך אין שלייף אריין!

— דאַוונען! דאַוונען! — שרייט מען שוין העכער. יונה שוויצט, הויבט די האַנט מיט'ן לייכטער נישט אויף; ער האָט דעם גאַנצן „שייגעץ" פאַרלוירן!

.5

אַן אומגעריכטע הילף

און ווער ווייסט, וואָס מיט'ן יתום וואָלט געוואָרן, ווען נישט אַ הילף, פון גאָר אַן אַנדערער זייט!

אויפ'ן בעלעמער פון אָרון־קודש איז פּלוצלונג אַרויפגע־שפּרונגען אַ שוואַרצער, באַוואַקסענער יונגערמאַן מיט אַ ספּאָדיקל אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, מיט צוויי צעפּלאָסטענע פּאות פון אונטער דעם ספּאָדיקל, צעלאָפּענע ציצית פון אונטער'ן אָפענעם כאַלאַט, און צוויי ברענענדיגע לויפנדיגע אויגן אונטער'ן ברייטן שטערן. —

— זעט, זעט, — ווערט אַ גערודער, — חיים־שמואל!

אין איין אויגנבליק ווענדן זיך אַלע אויגן אָפּ פון שלחן צום אָרון־קודש.

אפילו ר' שמערל, וואָס איז ביז אַהער אַזוי רואיג געזעסן ביים משניות, ווערט אויך עפּעס אומרואיג, הויבט די ברעמען אויף.

— ווער? ווער? — פרעגט ער מיט זיין זיסן, נאָר דער־שראָקענעם קול.

— חיים־שמואל, חיים־שמואל! — חזר'ט מען איבער.

— רבותים! — שרייט דערוויל דער יונגערמאַן פון אָרון־קודש אַראָפּ. — געדענקט, וואָס איך זאָג אייך, דער רבונו־של־עולם, ווי אין די הייליגע ספרים שטייט, איז אַן אבי־יתומים!

איר טאָרט דעם יתום נישט פאַרלאָזן, — אַניט וועט איר, חס־ושלום, אויך איבערלאָזן יתומים...

— אראָפּ, שייגעץ, פון בעלעמער...

— שרייט נישט, רבותים, אָן אמת וואָרט וויל איך אייך זאָגן, אַ גוט וואָרט...

אַ גוט וואָרט וויל דער עולם הערן.

— שאַט, רבותים... אידן בני רחמנים זענט איר, אַ אידיש האַרץ האָט איר, פאַרוואָס שווייגט איר? איר האָט, — זאָגט איר, — אַ לאָך אין קעשענע?

עס ווערט אַ געלעכטער.

— לאַכט נישט, איך מיין ערנסט. איר האָט קיין געלט נישט, אָרים קהל! איר האָט נישט. ר׳ שמערל האָט נישט!... מילא... וועל איך אייך געבן געלט!

ביי די ווערטער ווערט ר׳ שמערל אומרואיגער. ער פאַרמאַכט דאָס משניות, הויבט זיך אויף פון אָרט און קוקט צום בעלעמער.

— יונה, — רופט דער יונגערמאַן פון בעלעמער אַריבער צום שלחן, — האָסט וועמען איבערצוגעבן דעם יתום?

— אודאי! — ענטפערט יונה, וואָס איז דערווייל צו זיך געקומען.

— וויפיל דאַרף עס קאָסטן?

— אַ רובל אַ וואָך!

— זייער וואויל! רבותי, איך גיב געלט: איך צאָל אַ רובל אַ וואָך פאַר׳ן יתום!

— דו? דו? — ווערט אַ גערופעריי. מען ווייסט, אַז דער יונגערמאַן האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה.

— נישט מיין געלט, רבותי! הערט, איך גיב אייך נישט מיין געלט, מיין שוואָגער אייזיקל׳ס געלט!

— אַ! — ווערט אַ גערוישעריי. דער עולם פאַרשטייט שוין אָן וואָס עס גייט. דער שוואָגער אייזיקל האָט אַ היתר־שחיטה!

אצינד ווערט שוין ר׳ שמערל בלאַס. מיט אויפגעפלאַמטע

אויגן הויבט ער זיך אָן צוצורוקן צום בעלעמער. דאָך איידער ער שטופּט זיך דורך, רופט דערווייל דער יונגערמאַן:

— מיין שוואָגער גיט א חרם־קוויטל... ער צאָלט א רובל א וואָך פאַר'ן יתום... ביז ער וועט בר־מצוה ווערן... אפילו ביז דער חופּה...

דערזעענדיג ר' שמערל'ען פאַר זיך, שוין אויפ'ן ערשטן טרעפּל פון בעלעמער, רופט ער דאָס איבעריגע אין איין אָטעם:

— נאָר פאַר שחיטת עופות! נאָר פאַר שחיטת עופות!— שרייט, עולם: יאָ!

און דעם עולם געפעלט די קונץ, און הויבט אָן שרייען מיט התלהבות:

— יאָ! יאָ! מסכים! מסכים! אַלע באַשטייען!

ר' שמערל איז שוין געשטאַנען ביים יונגענמאַן. ער האָט אים שוין געהאַלטן ביים לאַץ אַראָפּצושלעפּן, „ווי א הורג" פון בעלעמער, נאָר פון געשריי „יאָ! יאָ!" און „מסכים" איז ער ווי פאַרטומלט געוואָרן.

— שעכט, אייזיקל! — שרייט צולעצט דער יונגערמאַן. — ער שפּרינגט אַראָפּ פון בעלעמער רעכטס, ער זאָל זיך מיט ר' שמערל'ען נישט טרעפן.

און ר' שמערל קומט צו זיך צוריק, הויבט אָן רעדן, ווענדט זיך צום דין:

— ר' קלונימוס! ר' קלונימוס, ווי דערלאָזט...

שטייט שוין דער אייגענער יונגערמאַן אין טלית ביים עמוד און גיט א געשריי:

— והוא רחום...

דער עולם צעהוידעט, צעווינגט זיך, ענטפערט פריילעך און שמערל'ס קול ווערט פאַרטרונקען אינ'ם דאַוונען.

ר' קלונימוס האָט נאָך אַלץ נישט אַראָפּגענומען די האַנט פון פּנים...

בשעת מגפה

.1

דאָס שטעטל שרעקט זיך

„זי גייט! אוי, זי איז שוין נישט ווייט! ארום אין די דער־פער איז סכנות נפשות! רבונו של עולם! וואָס טוט מען?".
אל תפתח פה לשטן: דעם נאָמען פון דער מגפה טאָר מען נישט ברענגען איבער די ליפּן, נאָר די שרעק לייגט זיך יעדן ווי א שטיין אויפ׳ן האַרץ.

און עס קומען אַלע טאָג ערגערע ידיעות: אין אַפּט איז א וואַסער־טרעגער געפאַלן מיט די קאַנען אין מיט׳ן גאַס... אין אָסטראָוועצ האָט מען צוויי אידן געפּאַלמעסט. אין בראַטקאָוו זיצט א דאָקטאָר מיט א סטודענט פון וואַרשע. ראַבעוו איז אָפּ־געשלאָסן, מען לאָזט ניט אַרויס און ניט אַריין.

גאַנץ ראַדאָם איז אַרומגענומען מיט א צעפּ פון קאָזאַקן... אין צוויזמיר, רחמנא לצלן, זאָגט מען, פאַלן מענטשן ווי פליגן... א שרעק!

דער האַנדל ווערט שוואַכער, דאָס פרומקייט שטאַרקער. תבואה־סוחרים האָבן זיך מורא צו רירן פון אָרט. דער גרויסער יוסל האָט שוין זיין פערד־און־בודקע פאַרקויפט — א שאָד דער האָבער; די תבואה־מעקלער ציען אַלע טאָג פעסטער איין די גאַרטלען אויפ׳ן ליידיגן מאָגן, אין די שטיבער ווערט אַלע וואָך מער רחבות: מען טראָגט אַרויס יעדן פרייטאָג עפּעס אַנדערש צו פאַרזעצן אויף שבת! א באַלמעלאָכע, אָפּט אפילו א באַלע־באָס, כאַפּט אַן איבעריגן טרונק בראָנפן, צו מאַכן זיך א האַרץ, אויף קוראַזש... פון דעם האָט דאָך א שענקער קיין פּרנסה

נישט, און א פייער זעט מען זעלטן אין שטעטל... פאר דאס — האט דעם רופא'ס ווייב אויסגעטאן דאס שייטל און אנגעטאן א האר־באנד. א באהאלטענער משכיל האט פארברענט בריש־גלי אן „אהבת ציון” און גענומען זיך צו תהלים זאגן. די דינסט פון בעדער איז געקומען צום רב, ארויסנעמען א תשובה, באשר... זי פלעגט אלע פרייטאג ארייגקוקן דורך א שפארע אין באד אריין צו די מענער... עפעס א יונגערמאן, מען וויל נישט פורם בשמו זיין, פאסט שוין א גאנצן חודש און קלערט נאך א פרוש צו ווערן. גאט ווייסט, פארוואס פארוואס א זינד! טייל שניידער טראגן אפ דעם יתור; קצבים גיבן א גרעסערן צולאג. איין ירוחם חלפן האלט זיך נאך, נעמט ניט ווייניגער פאר 10 פראצענט א חודש אויף א חרם־קוויטל, מיט א משכון... דאס איז א הארץ— א קיזעל־שטיין!

און די פנימ'ער זיינען געל און בלאס, די ליפן—ברוין־און־בלוי, די אויגן — קיילעכדיג גרויס, די קעפ — אראפגעלאזט... און די גאס איז שטיל: צעוואָרפענע, קליינע קופקעלעך מענטשן, מענער באזונדער און ווייבער באזונדער, שטייען און סוד'ען זיך אן לשון, שאקלען מיט די קעפ, מאכן מיט די הענט און הויבן אלע מאל אויף די פייכטע אויגן צום בלייענעם הימל, וואס האט זיך אויסגעשפרייט איבער'ן שטעטל... עס איז שטיל אפילו אין בית־המדרש ביי מנחה ומעריב... פאר דאס איז פול די עזרת נשים אפילו צו מנחה ומעריב. אלע מינוט רייסט זיך א יאמערלעך געוויין דורך די אייזערנע גראטן פון דער ווייבערשער שול ארויס, אז האר און נעגל שטעלן זיך ביי די מענער קאפויר! עס איז יעדע נאכט כל נדרי; מען באדט זיך אין טרערן.

וואס טוט מען? וואס פאר אן עצה, וואס פאר א ראט?

אין ווארשע — פארציילט מען, האט מען טייר־הייזער געעפנט פאר ארימע לייט, א ביליגע קיך געמאכט; מען טיילט— קוילן, קליידער, עסן אומזיסט, אלץ זייערע מיטלען... אלץ נאכטאן די אומות העולם און אפשר דעם פאליציימייסטער צוליב! דא

האָט מען אַנדערע צדקות: „מאיר בעל־נס", גוטע אידן... און אפילו וויכטיגע סגולות! באַלד שבת־צו־נאַכטס שטעלט מען אויף די בענטש־ליכט אין די פענצטער... הינטער'ן שטעטל האָט וואַסיל א מיל; מען וועט אים ביינאַכט אַוועק „לקחנ'ען" די סטאַווידלעס און באַגראָבן אויפ'ן הייליגן אָרט; מען וועט חתונה מאַכן א יתום מיט א יתומה; מען וועט איינרייסן שולן און קברים. מען וועט אַלץ טאָן. ליידער אָבער זיינען די אַלע סגולות אייבינע זאַכן, און דאָך איז ביי דער ערשטער מגפה, שנת תק"ץ, דער גאַנצער מאַרק באַוואַקסן געוואָרן מיט גראָז און אין מיטן איז נאָר א פּאָר סטעזשקעס געוועזן, אויסגעטראָטן פון דער חברה נושאים.

און אויסער דעם, און נאָך שרעקלעכער פאַר דער מגפה, זיינען: די דעזינפעקציע, איזאָלאַציע און, רחמנא לצלן, דאָס פּאַלמעסן... א מענטש לעבט נישט אייביג, שטאַרבט נישט מער ווי איין מאָל... נאָר טויט און לעבן איז ביים בעל רחמים אין דער האַנט; עס העלפט וויינען, בעטן, תשובה טאָן; צדקה איז א רפואה... יענץ אָבער איז אין גוי'שע הענט; מען נעמט אַרויס דעם מאַרך פון די ביינער, עס קאָסט אָפּ ממון מיט דמים, און— מען פּאַלמעסט! מען צעשניידט א מת, רחמנא לצלן, אויף פּיצפּיצלעך, מען איז מקבר אָן תכריכים; אין סמאָלע... אין שפּיטאָל, ווייטער, סמ'ט מען... מען פאַרברענט אומשולדיג בעטגעוואַנט, אָדער מען מאַכט א צעפּ פון קאָזאַקן, כאָטש אַלע זאָלן שטאַרבן פון הונגער, אָדער איינער זאָל אויספּרעסן דעם צווייטן... כאַ! מען מוז אָנהויבן טאָן, מען קען דעם שונא אין שטאָט נישט אַריינלאָזן!

עס שטייען שוין בענטש־ליכט אין די פענצטער, מען קוקט זיך שוין אום אויף וואַסיל'ס מיל, מען רעדט שוין וועגן חתונה מאַכן א יתום מיט א יתומה! און די שרעק וואַקסט פון טאָג צו טאָג... מען האָט געהאָפט, אז די סכנה וועט אַריבער צוזאַמען מיט'ן זומער, מיט די גרויסע היצן...

עס איז שוין אלץ אריבער, עס איז שוין נאך ימים נוראים... עס איז, ב"ה, נאך סוכות... די קעלט נעמט שוין דורך די ביינער, עס ווייזט זיך אפט א ביסל שניי, און די מגפה רוקט זיך אלץ נעענטער און נעענטער! גאט זאל שומר ומציל זיין!

.2

צוויי שרעקן זיך נישט

און דאך זיינען דא אין שטעטל צוויי פארשוין, וואס שרעקן זיך נישט; נאך מער—זיי האפן אויף דער מגפה!

די צוויי פארשוין זיינען: דער יונגער דאקטאר סאוויצקי, א קריסט, און, להבדיל, יוסל דער ישיבה־בחור.

סאוויצקי איז דריטהאלבן יאר צוריק אהער געקומען באלד נאך דעם ענדיגן דאס אוניווערזיטעט... געקומען איז ער א גוטער קריסט, א דימענט! ממש מחסידי אומות העולם... מען האט זיך געוואונטשן, דער וואיט זאל אזא גוטער זיין, עס האט אין דעם מענטש קיין פיצל גאוה נישט געשטעקט; ער האט זיך גאר נישט געהאלטן גרויס; יעדן זיך אפגעגריסט, אפילו א קינד, אפילו א אידענע! אלטע לייט פלעגט ער אפטרעטן פון וועג... אידישע פיש האט ער ליב געהאט, ווי דאס לעבן... און אלע באלעבאטים האבן אים שטארק מכבד געוועזן: מען האט זיך פאר אים גע־נוינט, אראפגענומען אפילו דאס גאנצע היטל, מען פלעגט אים שיקן חלה אויף שבת, פארבעטן אפט אויף פיש. מען האט אים געוואונטשן כל טוב, נאר — גענוצט האט מען אים נישט... ווער דארף דא א דאקטאר? א רופא איז ווייניג? און בפרט אזא רופא! ער גיט נאר א קוק אויפ'ן חולה, ווייסט ער שוין, וואס עס איז אים... דעריבער איז טאקע קיין וואונדער נישט, וואס דער אפטייקער נעמט אן זיינע רעצעפטן! מעגלעך איז דאך, אז

אן אנדער דאָקטאָר וואָלט גיכער פּראַקטיק געהאַט. עס זאָל, למשל, געווען אַראָפּקומען אן אַלטער דאָקטאָר, און אָנגעזאַפּטער, מיט גרויסער פּראַקטיק... דאָ איז אָבער אַראָפּגעקומען א יונגער שנעק, וואָס קען זיך קיין וואָנסע פון דער אויבערשטער ליפּ נישט אַרויסציפּן, מיט א יונג, בלאַס פּנים'ל, ווי ביי'ן א בתולה. אָנ־געטאָן ווי א „פּירציג", א „פּראַנטל"; ערשט פון „חדר" אַרויס! און אַזוי ווי די אייער ווילן שטענדיג קליגער זיין פאַר די הינער, מוז ער זיין א חולק אויפ'ן אַלטן רופא, וואָס האָט שוין די ציין אויפגעגעסן אין דער מלאכה! מוז ער זאָגן, אַז די קראַנקע נעמען צופיל ריצן־אויל, אַז געהאַקטע באַנקעס זיינען א סכנה, בפרט ביי א קימפּעטאָרין — פּיאַווקעס הייסט ער שטעלן אויף דער שויב — זיי זאָלן נישט שאַטן... פון טרוקענע באַנקעס מאַכט ער חוכא־וטלולא, און גלויבט נישט אפילו אין זאַלבן... איר האָט נאָך געהערט, א דאָקטאָר אָן א זאַלב, אָן א ביסל בלוט־צאַפּן, ממש אָן באַנקעס? און גיי נוץ אַזוינס! דער אַפּטייקער אַליין דרייט מיט דער נאָז אויף זיינע רעצעפּטן! פאַר צוואַנציג גראָשן א רעצעפּט!

סאַוויצקי האָט זיך געהאַלטן אַזוי א האַלב יאָר! געבירט אן אָפענע מלחמה מיט'ן רופא, און א באַהאַלטענע מיט'ן אַפּטייקער. מיט די באַלעבאַטים האָט ער אַלץ נאָך גוט געלעבט.

עס האָט אַזוי לאַנג געדויערט, ביז ער האָט אויפגעגעסן די פּאָר גילדן, וואָס ער האָט־פון ערגעץ געבראַכט. מיט דער צייט האָט ער זיך פאַרשולדיגט: פאַר דירה־געלט, פאַר פליש, פאַר שפּייז, פאַר קליידער; אומעטום איז ער געווען א בעל חוב, און די בעלי־חובות ווערן מיט יעדן טאָג אומגעדולדיגער...

און איינמאָל, אַז דער קצב האָט צוריקגעשיקט די דינסט אָן פליש, האָט סאַוויצקי אַראָפּגעלאָזט די פליגל און אָנגעהויבן מודה זיין, אַז בלוט־צאַפּן דאַרף מען, אַז ריצן־אויל מעג מען נעמען יעדע מינוט... מיט דעם האָט ער זיך אָבער גאָרנישט פאַרבעסערט; וואָרום — ערשטנס האָט מען אים ניט געגלויבט, אַז ער מיינט עס ערנסט; ער וויל נאָר אפשר אַרייננאַרן דעם

עולם! צווייטנס, ווייטער, אויב ער איז אליין מודה דעם פעלד־שער, דארף מען דאך אים אודאי אויף ערב יום־כפור!

סאוויצקי האט ווייטער פון ערגעץ געקראגן א פאר גילדן (ביי קריסטן טרעפן זיך אפט ירושות פון רייכע פעטערס און מו־מעס), האט ווייטער געקוועלט זיך א האלב יאר אומזיסט, און איז ווייטער אויף אן המצאה געפאלן: ער איז פלוצלונג געווארן אן אנטיסעמיט, אבער גאר א שארפער אנטיסעמיט.

ער האט אויפגעהערט צו גריסן. טייל מאל פלעגט ער אפילו אפשפרינגען און אויסשפייען פאר א איד...

דעם וואיט האט ער אנגערעדט, ער זאל, כאטש עס גייט צו ווינטער, ארויסטרייבן עטלעכע אידישע פאמיליעס פון פויערשער ערד... איז געקומען א נייער סטראזשניק (די אלטע האבן שוין געהאט זייער פעסט „לא יחרץ" געלט) פלעגט ער אים אליין ארומפירן אין אלע הויפן און אנווייזן, וואו אומריינקייט איז... דעם אפטייקער האט ער איינמאל געזאגט, אז, ווען ער זאל זיין אויף זיין ארט, וואלט ער אלע אידן פאר'סמ'ט!... און נאך, און נאך אזוינע זאכן...

די המצאה האט שוין א ביסל געהאלפן! טייל באלעבאטים האבן אים אנגעהויבן רופן, צאלן פאר וויזיטן, כאטש מען פלעגט צערייסן די רעצעפטן אדער אויסגיסן די מיקסטורן און ארויס־ווארפן די זאלבן, — דעם שונא ישראל מוז מען פארמאכן דאס מויל.. עס איז אויך געווען א מין חורש, א מין „לא יחרץ געלט"... אויף פרנסה האט עס דאך נישט געניגט!

מער קיין המצאות האט ער נישט געהאט, עס איז שוין קיין האפנונג נישט געווען, עס זאל זיך פארבעסערן.

דערצו האבן זיך אים נאך געמאכט עטלעכע אומגליקלעכע צופאלן: ער האט א אינגל ניט געקענט ארויסנעמען אן ארבעס פון אן אויער... א קראנקער האט זיך יא אמאל איינגעשטעלט דאס לעבן און גענומען זיין רעצעפט, איז ער פונקט אין א וואך ארום געשטארבן! דאס ערגסטע איז געווען, וואס ער האט זיך

איינמאָל נישט איינגעהאַלטן און געזאָגט, אַז היץ איז גאָר קיין קרענק נישט נאָר א רפואה. עס איז גאָר א מין כלי זיין, מיט וואָס דער גוף אַליין וויל גובר זיין די קרענק!... ווער עס האָט געהערט האָט שיר נישט געפּלאַצט פון געלעכטער... נאָך מער האָט מען געקייכט פאַר לאַכן אַז עס האָט זיך געטראָפן, מען האָט אים גערופן צו'ן א יולדת, אַרויסצונעמען דאָס „אָרט". די שטאָט־באָבע איז גראָד אַרויסגעפאָרן אין א דאָרף אַריין, און מען האָט געמוזט קומען אויף זיינע הענט! די נאַרישע הכנות, וואָס ער האָט געמאַכט! ער האָט געהייסן אַריינגעבן א שיסל וואַסער, א שטיקל זייף! ער האָט אין דער שיסל עפּעס אַריינגעגאָסן פון א פלעשעלע, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט. דער עולם שטייט אַלץ און קוקט, מען מיינט אַז ער טוט דעם אַפּטייקער להכעיס, און מאַכט אין דער היים די רעצעפּטן. אָדער גאָט ווייסט, וואָס דאָ וועט זיין... צום סוף נעמט ער פּשוט און וואַשט זיך די הענט!— און הענט האָט ער דוקא געהאַט ריינע ווי גאָלד, ווי דער שטיינער־איז ביי קריסטן! — ווייניג נאָך, נעמט ער א מעסערל און רייניגט אונטער די נעגל, להבדיל — א כשר'ע אידענע אין מקוה אַריין! דערנאָך פאַרשאַרצט ער די הענט און וויטער געוואַשן... ער איז דען גאָר נאָך צו דערציילן? הכנות פון א קונצנמאַכער... דערנאָך האָט ער אפילו גליקלעך אַרויסגענומען דאָס „אָרט". די יולדת, וועלכער עס איז איר נישט געוועזן צום ערשטן מאָל, האָט אפילו געזאָגט, אַז ער האָט א שמעלערע האַנט פון דער באָבען, און מאַכט עס, ווען נישט די משוגענע העויות, געשווינדער; נאָר ווער קען אויסשטיין אַזוינע הכנות? און וואָס טוט מען, אַז עס איז אין שטוב נישטאָ קיין זייף? דאָ איז גראָד א וועש געוועזן. אָבער ווייטער?

דאָס אַלץ צוזאַמען האָט געבראַכט דערצו, אַז סאַוויצקי'ן איז געגאַנגען, ווי א רשע אויף יענער וועלט. און נאָך דריט־האַלבן יאָר האָט ער איינגעזען, אַז ער וועט דאָ נישט אויסהאַלטן, אַז, בחרפּתנו, די הויזן שווימען שוין אויף אים אַרום. ער ווערט פון טאָג צו טאָג דאַרער און קען נאָך אַריינפאַלן אין א קרענק. האָט ער שוין געוואָלט מאַכן פּליטה. דערוויל—זי נייט!

— נַיִן! אין אזא צייט פֿאַרט מען נישט אַרויס פֿון אזא שטעטל! עס וועט זיין אַ גאָלדענע צייט! עס איז שוין אפילו געקומען אַ פּריקאַז, מען זאָל אויפשטעלן אַ „באַראַק" פֿאַר קראַנקע אויף כאָלעריע און אָפּזונדערן אַ הויז פֿאַר זייער הויזגעזינד. און כאָטש קהל האָט זיך געלאָזט קאָסטן און איבערגעקויפט דעם וואָיט מיט די סטראַזשניקעס, מען זאָל די „הוצאה" נאָר פֿאַרשרייבן, און ניט איבערשרעקן דאָס שטעטל, — האָט דאָך יעדערער געפֿילט, אַז זי גייט, אַז זי רוקט זיך! אַז עס איז פֿאַר יעדן סכנות נפשות און פֿאַר סאָוויצקי'ן אַ גליק! ער וועט נעמען ביי דער רעגירונג דריי־פֿיר רובל אַ טאָג; די קראַנקע וועלן באַזונדער... געזונטע וועלן צאָלן, מען זאָל זיי נישט, חס ושלום, האַלטן פֿאַר קראַנקע. און אַלע אידעלעך וועלן צאָלן: פֿאַר יאָ־דיזענפעקציע, נישט־דיזענפעקציע, יאָ־איזאָלאַציע, נישט־איזאָלאַציע, פֿאַר אַריין און אַרויסלאָזן, פֿאַר רעדן און שווייגן, און דער עיקר — „סבורה־געלט"! פֿאַר אומגעפּאַלמעסט, אָן סמאָלע...

סאָוויצקי לעבט אויף! עס ווערט אים פֿריילעך אויפ'ן האַרץ.

ער שפּאַצירט אין די גאַסן, פּייפֿנדיג אַ פֿריילעך לידעלע. ער קוקט יעדן לוסטיג אין פּנים אַריין; ער קוקט אין אַלע טירן, אין אַלע פֿענצטער אַריין: אידעלעך האָבן זיך ליב צו באַהאַלטן; אָ! ער וועט נישט לאָזן! זיי וועלן אים פֿאַר אַלע יאָרן באַצאָלן! ער וועט זיך אָפּנעמען זיינס!

דערנאָך וועט ער אַרויס פֿון פֿאַרהאַקטן שטעטל און חתונה האָבן! וואָרים, וועמען האָט ער דאָ? דעם אַפּטייקער'ס טאָכטער, די מיאוס'ע בריאה?

3.

דער צווייטער, וואָס שרעקט זיך נישט

חתונה האָבן וויל אויך יוסל דער ישיבה־בחור, און האָפֿט אויך דעריבער אויף דער מגפֿה. ער איז אַן אָרימער יתום אין

שטאָט. די באַלעבאַטים זאָלן אפילו וועלן, קענען זיי קיין אַנדערן יתום נישט קריגן; מען וועט אים מוזן חתונה מאַכן!

און עס ווילט זיך אים שטאַרק חתונה האָבן. און עס איז קיין וואונדער נישט! ער האָט עס בירושה: זיין טאַטע, זיין זיידע און זיינע יאָרן, האָבן שוין אפילו קינדער באַגראָבן. אַכצנ־טען יאָר איז ער אַלט! „ללעג ולקלס" איז ער. „אַלטער בחור" רופט מען אים, „בוגרת"... ביי־טאָג אין בית־המדרש האָט ער קיין רו נישט. די ווערטלעך אויף זיין חשבון שטעכן אים ווי שפּיל־קעס. ביינאַכט איז נאָך ערגער! איינער אַליין ליגט ער אין בית־מדרש אויף דער האַרטער באַנק און שלאָפט נישט גאַנצע נעכט... בייזע חלומות לאָזן אים נישט שלאָפן; אויף די גלייכע ווענט וואָלט ער געקראָכן...

ער בעט זיך און חלש'ט פאַר שכנים, מען זאָל אים רעדן אַ שידוך! רחמים, בעט ער זיך, און הערט פון יעדן אַלץ די איינענע תשובה: סיידן מיט דער מלכה שבא! ווער וועט דיך נעמען, פאַרך?

דעם „פאַרך" האָט יוסל גראָד נישט געהאַט; פאַר דאָס האָט ער אָבער געהאַט אַנדערע מעלות... אַהער געקומען איז ער פאַר אַ יאָר פערצן מיט'ן פאָטער — אַ פאַקנטרעגער, וואָס איז, דורכ־פאָרנדיג, דאָ קראַנק געוואָרן, און לא עליכם, געשטאָרבן. אפילו די מוטער האָט מען נישט געקענט, דעריבער פלעגט ער טאַקע וואַנדערן פון קינדהייט אָן צוזאַמען מיט'ן פאָטער.

קהל האָט רחמנות געקראָגן, באַלעבאַטים האָבן אויסגעקויפט אַלע ספרים, דערפאַר בחצי חינם דעם פאָטער באַגראָבן, אפילו אַ שיינע קרקע געגעבן. דעם יתום האָט מען אריינגענומען אין תלמוד־תורה און געהייסן שלאָפן אין בית־המדרש. געגעסן האָט ער טעג, ווי עד היום.

אין אַ האַלב יאָר אַרום, האָט יוסל אין בית־המדרש געמאָזלט, דערנאָך געפּאָקט און געקראָגן אַ געשטופּלט פּנים ווי אַ ריב־אייזן.

אין אַ יאָר אַרום האָט אים אַן אַנדער אומגליק געטראָפן: אין

בית־המדרש איז געווען אַן אַלטער, צעשפּאָלטענער אויוון, און ער איז שוין דעמאָלט דער אָפּיציעלער הרובע־הייצער געווען. דער אויוון איז געווען אַן אַלטע קאַליקע און האָט שוין קיין היץ נישט געהאַלטן. בייטאָג איז נאָך געווען צו דערליידן; ביינאַכט פלעגט ער אָבער אויסגעפרוירן צו ווערן. פון די לאַכעס, וואָס די באַלעבאַטים האָבן אים געשענקט פאַר א יום־טוב, האָט ער זיך קוים געהאַט צו קליידן, צוצודעקן זיך האָט אים שטענדיג גע־פעלט. איינמאָל האָט זיך יוסל מישב געווען, און אַוועקגע׳גנב׳עט דעם שליסל פון דעם האָלץ־קאַמער. ער האָט אָנגעהויבן גנב׳ענען האָלץ און יעדן טאָג שטאַרקער און שטאַרקער צו הייצן, און זיצן געגן פייער און וואַרעמען זיך. איינמאָל האָט אים גאָט, ווי דער עולם זאָגט, פאַר דער גנבה געשטראָפט, דער אויוון האָט פּלוצלונג געפּלאַצט, א שטיק איז ארויסגעפאַלן און צעבראָכן אים א פוס... דער שטאָט־רופא האָט אים אפילו דעם פוס אויסגעהיילט, נאָר ער איז געבליבן שוין קירצער פאַר׳ן צווייטן, און יוסל הינקט פון דעמאָלט אָן!

דערצו איז ער קיין עילוי ניט געווען, קיין גרויסער מתמיד אויך נישט... ווער וועט אַזוינס אויסכאַפּן? ווער וועט זיך אויף אַזוינס לאַקאָמען? קיין וואַסערטרעגער וועט אויך אַזאַ איידעם ניט נעמען. און דאָ, ווי אויף להכעיס, האָבן ביי אים די אויגן געברענט ווי ברענענדיגע קוילן, דאָס האַרץ האָט געקלעמט און געבענקט און געקרענקט נאָך עפּעס... אָפט פלעגט זיך אים דער קאָפּ פאַרדרייען, און די אויערן האָבן אים ווי גלאָקן געקלונגען און עס האָט אים געוואָרפן, ווי אין פיבער, היץ און קעלט, היץ און קעלט...

נאָר ווער קוקט זיך אום אויף א יתום!

די באַלעבאַטים זיינען יוצא דערמיט, וואָס זיי גיבן אים טעג... אויך, אימשטיינס געזאָגט, וואָס פאַר אַן עסן מען גיט אים! וואָס איז, עולם הבא וועט מען פונ׳ם האָבן? א יונג וויל נישט לער־נען, אַז ער זיצט איבער א ספר און איז גאָר אויפ׳ן עולם הדמיון, מען רעדט צו אים און ער הערט נישט! אין מיטן כאַפּט ער זיך

אויף, שפּרינגט אָפּ פון אָרט, לאָזט איבער דאָס ספר נישט פאַר־מאַכט, און לויפט אַרום ווי משוגע אין בית־המדרש, קערט אום אַלע שטענדער, וואַרפט אום מענטשן, גלייך דער טייוול וואָלט אים געטראָגן...

א משוגענער, א פּלוט! — האָר־פּלאַקס, קנאַכע פאַרשימלט ברויט, אייערנעכטיגע קאַשע איז אויך אן עבירה אים צו געבן... וואָס האָט מען פונ׳ם? — זיין גליק נאָך וואָס ער איז א יתום!

אז עס מאַכט זיך אַזאַ „בן" ביי טאַטע־מאַמע, גיט מען די סחורה אוועק צו א באַלמעלאָכע... איבער א פרעמד קינד וויל קיינער נישט שאַלטן. ווער וויל אַזוינס אויף זיך נעמען? דער פאָטער איז געוועזן א איד א למדן, ביז אין דער לעצטער מינוט האָט ער מיט מענטשן גערעדט פון תורה, געשטאָרבן ווי א צדיק, אין חודש ניסן, און נאָך א שאַרפער, אָבער נאָר א שאַרפער וידוי... נו גיי גיב זיינס א קינד צו א באַלמעלאָכע! ווער וועט אויף זיך נעמען אַזאַ פאַרענטפער פאַר א שוכן־עפר?

און יוסל וואַקסט איינער אַליין אין בית־המדרש; בייטאָג עסן אים די ווערטלעך אויף די גאַל, ביינאַכט זויגן אים בייזע חלומות דאָס בלוט פון די אָדערן... שוין צוויי־דריי יאָר, אַז ער האָט קיין מנוחה נישט!

אין דער התחלה האָט ער זיך נישט געלאָזט; ער האָט גע־וואוסט, אַז דאָס זיינען שלעכטע געדאַנקען, הרהורים רעים. די געדאַנקען זיינען אָבער אַלע מאָל שטאַרקער, און זיין ווילן שוואַ־כער און שוואַכער געוואָרן, און ער האָט אָנגעהויבן פאַסטן תעניתים. עס האָט אָבער נישט געהאָלפן! תהלים זאָגן — קיין פּעולה נישט! לערנען — אַז ער זעט קיין אות נישט! פאַר די אויגן פליען אים פייערדיגע רעדער!

ער האָט געזען, אַז דער יצר הרע איז שטאַרקער פון אים, האָט ער אַראָפּגעלאָזט די פליגל, אויפגעהערט זיך אַנטקעגנצור־שטעלן! — ער האָט זיך נאָר געטרייסט, אַז ער קען דאָך אַמאָל חתונה האָבן! און ער האָט געוואַרט אויף שידוכים, און אַז זיי

זיינען נישט געקומען צו אים, איז ער געגאנגען צו זיי, די בושה אין א זייט! נאָר נישט אזוי געשווינד פארבויגט מען די בושה.

חדשים גאנצע האָט געדויערט, איידער ער האָט זיך איינגע־שטעלט צו רעדן מיט א שדכן, פריער מיט איינעם, דערנאָך מיט׳ן צווייטן, דערנאָך מיט א דריטן, ביז ער איז אויסגעגאנגען די גאנ־צע שטאָט שדכנים... און אז דער לעצטער האָט אים אויך גע־ענטפערט די אייגענע תשובה, אז נאָר די מלכה שבא וועט אים נעמען, איז ער אריינגעפאלן אין א מרה־שחורה.

עס איז אים נמאס ומאוס געוואָרן דאָס לעבן.

איינמאָל ביינאכט איז אים דורכגעפלויגן א געדאנק דורכ׳ן ברענענדיגן מוח, אז איידער אזא לעבן, איז בעסער שוין דער טויט.

עס האָט זיך ביי אים אָנגעהויבן א נייע מלחמה מיט׳ן נייעם זינדיגן געדאנק, און ער האָט ווייטער נישט גובר געוועזן! צום ערשטן מאָל איז ער, דער געדאנק, דורך ווי א בליץ און נעלם געוואָרן... דעם צווייטן טאָג איז ער דאָך צוריקגעקומען און שוין לענגער געווײלט; דעם דריטן טאָג האָט ער שוין געטראכט דעריבער לענגער. ער האָט זיך דערמאָנט, אז יענע וואָך איז גע־וועזן א שטאַרקער ווינט, מן הסתם האָט זיך אימיצער געהאנגען... אפשר א גוי? ניין! צוליב א גוי וועט קיין ווינט נישט זיין; מן הסתם א איד! פאראיאָרן איז א איד דערטרונקען געוואָרן אין מקוה — חיים שניידער. ווער ווייסט, אפשר האָט ער זיך אומישנע דערטרונקען? וואָס טוט א שניידער אין מיטן יאָר אין מקוה? מילא ערב יום־כפור גייען אלע אין מקוה אריין, אָבער אין א שיינעם העלן מיטוואָך?

א פּאָר טעג שפּעטער האָט עס אים אויך געצויגן ווי מיט צוואנגען אין מקוה אריין. „וואָס שאדט עס? גיין מעג איך דאָך?”. איז ער געגאנגען. ער האָט זיך דאָך אפילו נישט

אויסגעטאָן. ער האָט געפילט, אז קוים גייט ער אריין, וועט ער שוין פון דאָרט נישט ארויס; וועט ער שוין דאָרט בלייבן!... געשטאַנען איז ער דאָך א גוטע שעה איבער דער מקוה; ער האָט זיך נישט געקאָנט אָפּרייסן פון איר, געקוקט אויפ'ן ברודיגן וואסער און באַטראַכט, ווי זיין שוואך בילד ציטערט פון אויבן ארום. דערנאָך האָט זיך אים פאָרגעשטעלט, אז דאָס איז גאָר נישט זיין, נאָר חיים שניידער'ס בילד, אז חיים שניידער שמייכלט און רופט אים: „קום, קום! דאָ איז אַזוי שטיל, אַזוי קיל, א מחיה!" —

עס איז אים היים געוואָרן, און איז אנטלאָפן פאר שרעק! ערשט אין גאַס איז ער צו זיך געקומען. פארבייגייענדיג פאר א שטריקענמאַכער, האָט ער באַמערקט, אז די שטריק ליגט הפקר; דער שטריקנמאכער איז ערגעץ אוועקגעגאַנגען... פארוואָס איז ער אוועקגעגאנגען? וואוהין? עטלעכע אַזוינע נארישע שאלות זיינען אים דורכגעפלויגן דורכ'ן מוח, בשעת ווען די הענט אליין, אָן זיין ידיעה, האָבן אוועקגע'גנב'עט א שטריק, וואָס איז גראָד באַזונדער געלעגן ביי דער שוועל.

די גנבה האָט ער ערשט אין בית־המדרש באַמערקט, ער האָט זיך שטארק געוואונדערט. ער פארשטייט נישט ווי ארום דער שטריק איז צו אים געקומען אין קעשענע אריין!

— עס איז א גאָט־זאַך! — טראכט ער מיט טרערן אין די אויגן. גאָט אַליין וויל, איך זאָל מיר דאָס לעבן נעמען. איך זאָל מיך הענגען! און א מין ביטערלעך־יאָמערלעך רחמנות אויף זיך אַליין פילט אים אָן דאָס האַרץ. גאָט אַליין, דער וואָס האָט'ן באַשאַפן, וואָס האָט'ן פאר א יתום געמאַכט, וואָס האָט אויף אים פּאָקן געשיקט, דעם אויוון אַרויפגעוואָרפן, וויל נאָך אַצינד, ער זאָל זיך הענגען; די וועלט האָט ער אים נישט געגעבן און וויל נאָך, ער זאָל יענע וועלט אויך פארלירן! פארוואָס?

צי פאר דעם, וואָס ער האָט ניט גובר געווען דעם יצר הרע? ווי אַזוי? איינער אַליין... אָן טאַטע־מאַמע, אָן חברים. און

דער יצר הרע איז דאָך פאַרט א מלאך און פירט די מלאכה מששת ימי בראשית... און ער פילט זיך שרעקלעך עלנט און אומגליק־לעך... גאָט אַליין איז אומגערעכט געגן אים, אויב ער וויל, ער זאָל זיך הענגען! ער זעט עס דאָך באשיינפּערלעך, עס איז קיין ספק ניט. און וואָס קומט ארוים? אז גאָט וויל, וואָס קאָן ער זיך העלפן? ער, דער וואָרים, דער יתום!

ער קאָן דעם יצר הרע ניט גובר זיין, ווי זאָל ער זיך אונ־טערשטיין גאָר צו קלערן, צו גיין געגן גאָט אַליין? ניין! ער וויל גאָר נישט פּרוואוון זיך שטעלן געגן גאָט!

ער נעמט דעם שטריק און גייט ארויף אויפ'ן שול־בוידעם, דאָס בית־המדרש פאַרשוועכן וויל ער נישט! ער וויל זיך נישט הענגען געגן אָרון קודש.

אויפ'ן שול־בוידעם איז דאָ א האקען, אויך פון זיינעטוועגן אָנגעגרייט! וואָרים ווי קומט אהין אן אייזערנער האקען? ווער ווייסט, ווי לאַנג דער האקען וואַרט שוין אויף אים. גאָט האָט אים אפשר אָנגעגרייט, נאָך איידער ער האָט'ן אין דער מאַמע'ס בויך באַשאַפן!

אזוי טראַכטנדיג, האָט ער פאַרליינגט דעם שטריק. עס איז אים דאָך איינגעפאַלן:

„און אפשר פאַרקערט? אפשר איז עס גאָר מעשה שטן? דער איינענער שטן, וואָס שיקט אויף מיר יענע געדאַנקען, שיקט אויף מיר אפשר דעם אויך?

און ער האָט אָפּגעלאָזט דעם שטריק, — עס גייט נישט אזוי געשווינד, ער מוז האָבן א ישוב! די וועלט און יענע וועלט פאַרלירן איז נישט קיין קלייניגקייט...

דערווייל האָט דער בית־המדרש זייגער געשלאָגן פיר. עס איז מיטאָג־צייט, און ער דערפילט פּלוצלונג, אז דער מאָגן קריגט שיר דעם קראַמף פאַר הונגער!

אזוי איז אַראָפּגעגאַנגען פון שול־בוידעם און האָט דעם שטריק איבערגעלאָזט פאַרלייגט...

נאַכט־נעכטלעך ציט עס אים דאָך ארויף צום שטריק. ער ראַטעוועט זיך ווי ווייט ער קען... ער לויפט צום אָרון־קודש,

שטעקט אריין דעם קאָפּ צו די הייליגע ספרים און וויינט יאָמער־לעך, זיי זאָלן אים ראַטעווען. אָפּטמאָל כאַפּט ער אַרום אַ שטענ־דער, עס זאָל אים שווער זיין צו רירן זיך פון אָרט, שפּאַרט זיך אָן מיט אַלע כחות אָן בית־המדרש אויוון...

און ווער ווייסט, וואָס דער סוף וואָלט געווען פון דער מלחמה, ווען נישט די מגפה!

אָ! אַצינד האָט ער אָפּגעאָטעמט! אוים העגנען, אוים מרה־שחורה, אוים — אוים! מען וועט אים מוזן חתונה מאַכן, און נישט מיט דער מלכה שבא; ער איז פאַרט איין יתום אין שטאָט!

4.

סאַוויצקי טרעט אָפּ; יוסל האָט התבודדות

זינט עס האָט זיך אַזוי געשטאַרקט די שרעק פאַר דער מגפה, אַנטלויפט דער עולם מיילן ווייט פון סאַוויצקי'ן. מען האָט מורא פאַר אים... אַ קשיא אויף אַ מעשה; אַ מענטש איז דאָך נישט מער ווי אַ בשר־ודם! עס קען גראָד ניט־גוט ווערן, און היינטיגע צייטן האָט אַזאַ סאַוויצקי די גאַנצע ממשלה אין דער האַנט... ער קען הייסן, מען זאָל מיט סטראַזשניקעס — ליינן אין בעט אריין, שמירן, רייבן, אַריינגיסן רעצעפּטן, אַרויסיאָגן די גאַנצע משפחה, פאַרברענען דאָס מעבל, אָפּ'סמ'ען און דערנאָך נאָך פאַלמעסן! אַ רציחה! אַז דאָקטוירים ווילן וויסן, וואָס די קרענק איז, סמ'ט מען די ערשטע קראַנקע, און מען זוכט ביי זיי ווערימלעך אין די געדערים! וואָס זאָל מען אָבער טאָן? אַז מען איז אין גלות — איז מען!...

אין אָפּט האָט אַ רופא אויסגעזאָגט, אַז דער דאָקטאָר סמ'ט, האָט מען אים איינגעזעצט אויף ברויט און וואַסער אויף דריי חדשים... איר מיינט דעם דאָקטאָר? חס ושלום! דעם רופא!

און דעריבער, אַז סאַוויצקי ווייזט זיך אין גאַס, ווערט מען פּלוצלונג אויס מענטש. ער וואַרפט אַן אויג אויף אַ פענצטער, לאָזט זיך אַראָפּ אַ פאָרהענגל, פאַרשטעלט מען מיט אַ ליילעך, אַ קישן, מיט וואָס עס איז!

אין אַ שיינעם פרימאָרגן איז דאָס געסל, וואו סאַוויצקי וואוינט, ליידיג געוואָרן... איבער נאַכט האָבן זיך פון דאָרט אַלע באַלעבאַטים מיט די שכנים אַרויסגעצויגן, מען וויל נישט זיין אין זיין שטח! דאָס איז דער אמת׳ער „אוי לרשע ואוי לשכנו!"

סאַוויצקי האָט עס באַמערקט און שווייגט. נאָך מער, ער טרעט אָפּ דערווייל דער שטאָט. אַ קאַץ שפרינגט אַמאָל אַזוי אַוועק פון אַ מייזל, עס וועט דאָך נישט אַנטלויפן!...

ער זיצט גאַנצע טעג אין דער היים, אָדער ער שפּאַצירט אונטער דער שטאָט אין דער בלאָטע. ער איז זיינס זיכער; נאָך וואָס זאָל ער רייצן דעם עולם און פאַרשן? אַז עס וועט צו עפּעס קומען, וועט מען שוין וויסן? עס וועט זיך שוין אַרויסרייסן דורך טיר און פענצטער, עס וועט זיין קולות, ווי יום־כפּור; איידעלעך האַלטן זיך נישט איין. דאָס איז אַ פאָלק, וואָס שרעקט זיך מאָדנע פאַר׳ן טויט, און שטייט אומבאַהאָלפן פאַר אַ קרענק! סאַוויצקי איז שוין געוועזן דאָ ביי׳ן אַ טיפוס־אונטערגאַנג. ער האָט שוין געזען, וואָס דאָס אַרבעט איבער, וואָס דאָס שרייט און ליאַרעמט אויס! עס האָט זיך אים דעמאָלט געדאַכט, אַז ער טרינקט זיך אין אַ ים פון יאָמער און קלאָג! אָ, — ניין, זיי וועלן זיך נישט איינהאַלטן!

ער האָט אָפּגעטראָטן פון גאַס —

און יוסל האָט אויך אָפּגעטראָטן פון בית־המדרש מיט דער גאַס צוזאַמען! יענער האָט געוואָלט; דער האָט געמוזט!

זינט מען רעדט געדיכטער פון דער מגפה, איז אים די גאַנצע מרה־שחורה אַוועק, ווי מיט דער האַנט אַוועקגענומען! פאַרקערט, ער ווערט טאָג־טעגלעך פריילעכער, לוסטיגער, און, ניט ווילנדיג, לאָזט ער אַלע מאָל אַרויס אַ געלעכטער. ער קען זיך נישט איינהאַלטן; עס שפּאַרט אים; ער מוז אַרויסלאַכן! עס

קיצלט אים אין אלע אברים! וואס בלאסער עס ווערן די באלע־באטים, אלץ רויטער און לעבעדיגער ווערט זיין פנים; וואס ני־דעריגער זיי לאזן אראפ די קעפ, הויבט זיך זיינער אלץ העכער; וואס דעמפיגער עס ווערן זייערע שטימען, ווערט זיין קול לויטערער, קלינגענדיגער, און — וואס מער דאס בית־המדרש זיפצט, העכער איז זיין כא־כא־כא! און ער איז גאר נישט שול־דיג; עס לאכט פון אים ארויס!

אין קופקעלעך שטייען מענטשן, ווי די גולמות, מיט אפענע מיילער און שרעקן זיך א ריר צו טאן מיט אן אבר, און אונטער אים טאנצן הענט און פיס... ער וואלט יעדן שטענדער געקושט; דעם אויוון, די ווענט געלעקט!

— „צי איז ער משוגע?" פרעגט מען, „צי וועלכע רוחות?"

— זיכער משוגע!" ענטפערט מען.

— זיכער, מען דארף אים שיקן אין דול־הויז אריין!

פאר'ן דול־הויז האט אפילו יוסל קיין מורא נישט; ער ווייסט, אז קהל וועט אויף דעם קיין הוצאות נישט לייגן. פאראיארן איז א משוגענע געפרווירן געווארן אין מיטן גאס, נאך א גאנצן ארומגעטאנצטן ווינטער נאקעט אין שניי. איבער דער גאנצער צייט איז קיינעם נישט איינגעפאלן, צו דינגען א פור, זי אוועקצושיקן אין א הקדש אריין. מען האט אויף איר שטארק רחמנות געהאט, און אנדערע, קריגט א דבוק, פארט זי ארום אויף דער וועלט, מאכט באטש וועלכן גראשן...

זי האט צו דעם אויך קיין שכל נישט!

די באלעבאטים האבן נאר געזיפצט, און גארנישט! פארוואס זאל ער, יוסל, זיין מער יחסן? ער וויל נישט היינט דערבייזערן די באלעבאטים: קיין אנדער יתום איז טאקע נישטא, נאר, א קשיא אויף א מעשה, קהל קומט אין כעס אריין, קען ער זיך ברענגען א יתום; אויך קען דערווייל אימיצער ווערן א יתום, א דאגה! און ווען נישט, וועלן די באלעבאטים דארפן געבן דרשה־געשאנק... איז טאקע בעסער גוט צו לעבן מיט די לייט. צווייטענס, האט ער מורא, מען זאל אים נישט אמאל טאקע אננעמען

פאַר אַן אמת׳ן משוגענעם און זיך מוזן שאַפן אַן אַנדערן. מען וועט דאָך קיין אמת־משוגענעם נישט גיין חתונה מאַכן! דאָס וואָלט אפשר קיין פּעולה נישט געהאַט. און נאָך עפּעס — און דאָס איז דער עיקר — ער דאַרף התבודדות, ער דאַרף! ער מוז זיין אַליין מיט זיינע געדאַנקען; ער מוז קלערן, טראַכטן, חלומ׳ען ביינאַכט און ביי טאָג.

ביינאַכט האָט ער שוין רו אין בית־המדרש. אַז דער עולם צעגייט זיך און ער בלייבט אַליין מיט שטענדער און בענק, לויפט ער באַלד צו צום פענצטער, שפּאַרט אָן דעם ברענענדיגן שטערן אָן דער קאַלטער שויב; אין מוח ווערט קיל, די מחשבות גייען מיט א סדר... איז אַן אויסגעשטערנטע נאַכט, דאַכט זיך אים, אַז די לבנה ווינקט אים צו. דאָס הייסט, אַז יהושע בן נון זאָגט אים אויף פּאַנטאָמימע: „יאָ“, אָדער „ניין“, לויט ווי עס קומט אים אויס...

ביי טאָג, ווידער, שלאָפט ער אַרום איינער אַליין הינטער דער שטאָט. ער פילט נישט די פוילע קעלט, וואָס גנב׳עט זיך אריין דורך אַלע לעכער פון זיינע בגדים; ער פילט נישט די נעץ, וואָס גייט אים אריין פראַנק און פריי אין די האַלב־אָפענע שטי־וועל; ער מאַכט מיט די הענט, שמועסט מיט זיך אַליין, מיט די בלייענע וואָלקן, אָדער מיט דער קאַלטער, ווייסער ווינטער־זון... ער האָט אַזוי פיל צו קלערן... ער האָט אַזוי פיל צו רעדן! ער איז איין יתום, יתומות אָבער זיינען דאָ דריי, און ער וויל ווּיסן, וועלכע זיין באַשערטע איז.

אויפ׳ן ערשטן פּלאַן שטייט דבשה, ירמיה שוסטער׳ס טאָכ־טער.

ירמיה שוסטער, איידער ער איז געשטאָרבן אויפ׳ן לעצטן אונטערגאַנג, פלעגט אויף אים רחמנות האָבן. אָפט אַהיים רופן צו זיך און פאַרריכטן אים די שטיוול. איינמאָל האָט ער אים א פּאָר שוסטער־שיך געשענקט. ער פלעגט אים אַמאָל מכבד זיין מיט א שטיקל ברויט מיט שמאַלץ, א מאָל מיט א ציבעלע. יוסל פלעגט דערביי פון דבשה׳ן קיין אויג נישט אראָפּלאָזן. — אַ, ער

נעדענקט זי גוט! זי שטייט אים פאר די אויגן! א דיקע, גע־זונטע מויד, רויט ווי א שמחת־תורה־עפל... און אייזערן שטיק! אז זי כאפט די האק אין האנט אריין, פליען פון דער ליפע־קיהן שפענער אין דער לופט. ירמיה זאל נישט געווען שטארבן, וואלט ער אנגעשלאגן דעם שידוך. ער האט ליב אזא געזונטע בריאה. אז ער דערמאנט זיך, קומט אים די סלינע אין מויל אריין! איין מאל — דאס קען ער נישט פארגעסן, — האט ער זיך מיט איר נעטראפן אויף די טרעפ. עס האט אים צוגעצויגן ווי א מאגנעט! ער האט זיך צוגערוקט און אנגערירט זי ביים קלייד, האט זי אים מיט נאר א לייכטן שטויס שיר נישט פון אלע טרעפ אראפגעווארפן. א גליק, וואס ער האט זיך פארטשעפעט אין דער פארענטשע! א צייט האט ער זיך געשעמט ארויף צו ווייזן! ער האט מורא גע־האט, זי זאל דעם פאטער נישט דערציילן... און שפעטער, אז ער האט שוין יא געוואלט זיך איינשטעלן דאס לעבן און ארויפגיין, איז שוין ירמיה קראנק געווען. עטלעכע צוואנציג טעג האט ער געקרענקט און איז — געשטארבן! דערנאך איז דאס ווייב זיינס אוועקגעפאלן און אויך געשטארבן. דבשה איז היינט א דינסט ביי שאול פראצענטניק. ער עסט אמאל דארט א טאג, ער טרעפט זי אפט איינע אליין אין שטוב, ער האט דאך די העזה נישט מיט איר אווארט צו רעדן; אזא קוק האט זי שוין! נאר אז קהל וועט הייסן, וועט זי די העזה נישט האבן אפצוזאגן! קהל איז פארט קהל! — דבשה, טראכט ער מיט א פול מויל מיט וואַ־סער, — וואלט גוט געווען! ער קען זיך גאר קיין בעסער ווייב נישט ווינטשן! ער וועט אפשר אמאל לייזן פון איר א „גלעט איבער דער באק", נו, מהיכי־תיתי, עס איז מעשים בכל יום, און ער וועט עס אננעמען פאר ליב... ער וועט זי נאך קושן און האל־זען דערפאר. ער וועט איר וואשן דעם שטויב פון די פיס. ער וועט איר נאכגיין ווי א קליין קינד. ער וועט זי פאלגן. ער וועט זי גלעטן, פיעסטשען, דריקן צו צום הארץ, פעסט, פעסט... נאך פעסטער, כאטש דאס הארץ זאל קלאפן נאך מער ווי אצינד. כאטש עס זאל פלאצן, עס זאל ארויסשפרינגען, עס זאל פון אים

די נשמה ארויספליען, שטאַרבן זאָל ער ביי אירע פיס, און דריקן וועט ער!

אך! קהל זאָל נאָר איינפאַלן אויף איר! איר מינדסט פינגערל איז דאָך מער ווערט, ווי אַן אַנדערנס אַ גאַנץ ווייב! ער וואָלט דערווייל מער נישט געוואָלט, נאָר איר מינדסט פינגערל!... ער וואָלט עס געקוועטשט און געקוועטשט, געדריקט מיט אַלע כחות, איר אויסצואווייזן, אַז זי וויל אַ חתן...

נאָר טאָמער פאַלט איין קהל אַן אַנדערע יתומה?

אָט, אויפ'ן הייליגן אָרט איז אויך דאָ אַ יתומה, ס'איז דאָ, כאָטש ער ווייסט נישט, ווי זי הייסט... זי איז אפילו נאָר אַ האַלבע יתומה, אָן אַ מאַמע נאָר, אַ טאַטן האָט זי. דאָך איידער אַזאַ טאַטן, איז גלייכער גאָר נישט צו האָבן! אַ שיינער פאַרשוין בערל סברן; אַ גאַנצן טאָג שכור'ט ער אין שטאָט אין אַלע שענקען, און לאָזט זי איבער איינע אַליין אויפ'ן הייליגן אָרט צווישן די קברים... טייל מאָל קומט ער נאָך אַהיים שכור און שלאָגט זי נאָך, זאָגט מען; שלעפּט זי אַרום ביי די צעפּ, מעסט מיט איר אוים די קברים... די גאַנצע שטאָט זאָגט עס. נאָר מען וועט זיך נישט אַריינמישן, מען האָט מורא פאַר אים; אַ שכור און אַ גבור דערצו! ער האָט פאַראיאָרן משה גלעזער אַ קלאַפּ געטאָן פאַר חבר'קייט אונטער אַ זייט, האָט ער אויף אייביג אַ לונג־פּעלער באַקומען. ער ווערט טאָג־טעגלעך נעלער, פאַלט אין דער זאַך אריין, קוים וואָס ער אָטעמט נאָך!... אַז די טאָכטער לעבט נאָך, איז זי פון אייזן. די מוטער אירע האָט ער טאַקע יונגערהייט פאַריאָגט אין קבר אריין. און וואָס וויל ער פון דער טאָכטער? — עס כאַפּט יוסל'ען אָן אַ ווייטאָג ביים האַרץ! איינמאָל האָט ער זי געזען און קען זי שוין נישט פאַרגעסן... געזען האָט ער זי טאַקע אויף ירמיה שוסטער'ס לויה, ער האָט דעמאָלט עפּעס מורא געהאַט צוצוגיין נעענטער צום קבר. ער האָט מורא געהאַט זיך צו טרעפן ביים קבר מיט דבשה'ן. זי וויינט אודאי, און אירע טרערן וואָלטן זיך ווי היים בליי געגאָסן אים אויפ'ן האַרץ... האָט ער זיך אָפּגערוקט און אַרומגעדרייט זיך פון דער

ווייטנס לעבן טויטן־שטיבל און איז א פאר מאל פארבייגעגאנגען פאר בערל קברנ׳ס פענצטער. ער האט זי דערזען, ווי זי איז געשטאנען מיט אראפגעלאזטע ברעמען און געשיילט קארטאפל... א בלאסע, אן איידעלע! ער וואלט זי מיט איין האנט ארומגענומען... נאר א גוטע מוז זי זיין, זי האט שוין אזוינע אויגן, אזא בליק! איינמאל האט זי אינגאנצן אויפגעהויבן די ברעמען, און ער האט תוך כדי דבור אן דבשה׳ן, אן דער גאנצער לויה פארגעסן — אזא גוטקייט האט ארויסגעשטראלט פון אירע בלויע אויגן, און אזא זיסער חן איז איר אויסגעגאסן געווען אויפ׳ן פנים... אזא גוטן חן האט געקאנט האבן נאר אסתר המלכה. אסתר המלכה איז אבער גרין געוועזן און זי איז וויים ווי אלעבאסטער. האר האט זי שווארצע ווי קויל, נאר די האר וועלן שפעטער נישט זיין. אי איז זי א שיינע! עפעס כאפט זי אן באלד ביים הארץ!

און זי האט נאר אויף אים אן אנדערע פעולה: אז ער זעט דבשה׳ן קאכט אים אויף דאס בלוט! אויף איר, אבער, אז ער האט געקוקט, איז אים עפעס אזוי גוט, אזוי לייכט, אזוי ווארעם געווען!

פון דעמאלט אן פלעגט ער גיין אויף אלע לויות, און ארייגווארפן א בליק אין פענצטערל...

— יא, אויף איר באשטייט ער אויך. אדרבא, זאל זיין זי... מהיכי תיתי... פארקערט, אפשר בעסער זי...

ער וואלט זיך מיט איר ארומגעטראגן, ווי מיט א צאצקע, ער וואלט זי גאנצע טעג געצאצקעט און אלץ פאר איר געטאן. ער וואלט זי נישט געלאזט ארייינשטעקן די הענט אין קאלט וואסער! ער וואלט האלץ האקן, קאכן, באקן, גרעט וואשן, ער וועט אלץ טאן פאר איר. נאר מיט איין באדינג, זי זאל שטיין און קוקן אויף אים און שמייכלען! וועט ער האבן צייט, וועט ער זי ארומטראגן, ווי א קליין קינד אויף די הענט. אין דער פרי וואלט ער זיך אויפגעכאפט מיט׳ן טאג צו גלייך. ווינטער וואלט ער באלד איינגעהייצט אין אויוון, זומער — באלד צוגעשטעלט א טעפל

וואַסער אויף טיי. אַרומגעגאַנגען וואָלט ער שטיל, אויף די נעגל. שטילערהייט וואָלט ער איר אָפּגעפּוצט דאָס קלייד, די שיך... ער וואָלט איר שטילערהייט דאָס אָנטאָן צוגעשטעלט צום בעט. דער־נאָך וואָלט ער ערשט צוגעגאַנגען שטיל, גאָר שטיל צום בעט. ער וואָלט זיך איבער איר געבויגן, לאַנג, לאַנג אַזוי געקוקט... ביז די זון וואָלט אַרויף אויפ'ן הימל, עס וואָלט רעכט טאָג ווערן, די זון זאָל שוין ליגן אין פענצטער, דעמאָלט ערשט, וואָלט ער זי אויפגעוועקט בנשיקה! — עס וואָלט געווען אַ לעבן ווי אונ־טער דער זון!

און עס איז אַ גוטער שידוך אויך! אוי, אוי!... דבשה מוז האָבן אַ פּאָר גילדן, זי זאַמלט! און זי האָט דאָך אַ חזקה, אַ פּרנסה אין דער האַנט! עס איז ידוע לכל, אַז ער עסט שוין נישט, אַז ער גייט אַרום מיט געלעכערטע קישקעס, רחמנא לצלן... וואָלט ער טאַקע איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר איבערגענומען דאָס קברנות... פאַרוואָס נישט? אין דער התחלה וואָלט ער אפילו מורא געהאַט פאַר די מתים, מען געוויינט זיך אָבער צו... מיט איר צוזאַמען וואָלט ער זיך צום גיהנום צוגעוואוינט! קיין שיינע פּרנסה איז עס נישט; פאַר דאָס אָבער וואָלט ער געוואוינט הינ־טער דער שטאָט, באַזונדער, קיינער וואָלט אים נישט נאָכגעקוקט!... עס קען זיין אַ לעבן, אַ גן־עדן אויפ'ן בית־עולם!

און טאָמער פאַלט דער גורל אויף „לאַפּיי"? „לאַפּיי" איז אַ צו־נאָמען פון אַ דריטער יתומה. די אַז ער דערמאָנט, ווערט אים קאַלט אין אַלע אברים! זי איז שוין אַ שטאָטישע יתומה... איז אַ יתומה זינט ער געדענקט. אַ קראַנקע, מיט אַ גרויסן קאָפּ, אויסגעקראָכענע האָר און עפּעס משונה'דיגע פיס. זי גייט נישט אויף דער פאָדעשווע, אויף די פינגער גייט זי, מיט די פיאַטעס אין דער הויך. גייענדיג, שאָקלט זי זיך און וואַקלט זיך ווי אַ שכור... זי טרעפט ער שוין אָפט אין גאַס; קיין אָרט פאַר זיך האָט זי נישט. זי גייט פון הויז צו הויז, באַדינט אַלע דינסטן; דער טראָגט זי וואַסער, יענער האָלץ, דער העלפט זי צעהאַקן אַ ביסל קיהן, דאָ טראָגט זי אַרויס אַ שאַף, דאָרט גיסט זי אָן אַ

וואנע... האָט זי נישט קיין ארבעט, בעטלט זי. איינמאָל אין יאָר וואַשט זי אוים די פּאָדלאָגע אין בית־המדרש. וואו זי נעב־טיגט, ווייסט ער נישט. לאַפּיי, לאַפּיי! זי שטעלט זיך אים פאַר די אויגן, און עס כאַפּט אים אָן א שוידער...

קאַלט ווערט אים אין אַלע אברים! זי מוז שוין אַלט זיין א יאָר פערציג; זינט ער געדענקט זי, זעט זי אַלץ אַזוי אַלט אוים...

— רבונו של עולם! — שריים ער אוים פאַר שרעק, — דאָס וואָלט שוין ערגער געוועזן ווי געהאנגען. ער שיקט די דער־שראָקענע אויגן מיט א געבעט צום הימל אַרויף. אויפ׳ן בלאָען שטערן באַווייזן זיך גרויסע טראָפּן שוויים ווי די ארבעס.

עס דערוועקט זיך דאָך זיין רחמנות אין הארץ; אויף איר איז אויך א רחמנות... זי וויל אודאי אויך חתונה האָבן... זי איז אויך א בלינדע שאָף, אויך א יתומה! זי האָט אויך נישט מער, ווי א גאָט אין הימל! עס גלוסט זיך אים צו וויינען אויף איר און זיין מזל צוזאַמען!

ער האָט א ישוב און גיט זיך איבער גאָט אין דער האַנט אריין! וויל גאָט, חס ושלום, זי, זאָל זיין זי! ער פאַרלאָזט זיך, בעפאָר אויף גאָט דערנאָך אויף קהל. וועלכע גאָט, ברוך הוא, וועט באַשערן און קהל וועט געבן, מיט דער וועט ער לעבן, די וועט ער ערלעך האַלטן, דער וועט ער געטריי זיין, דער וועט ער זיין א מאַן ווי אַלע מענער,, — די אנדערע וועט ער פאַרגעסן...

דערוועקט זיך אָבער אין אים אַן אנדערע זאָרג: אויב זיין באַשערטע איז „לאַפּיי״, וואו וועלן זיי זיך אהינטאָן! וואו וועט מען וואוינען? וואָס וועט מען טאָן? זי האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה, גייט אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן... די דינסטן קויפן ביי׳ן איר אָפּ די בכורה פאַר א ביסל נעכטיגע קאַרטאָפל; פאַר אויסוואַשן די בית־המדרש פּאָדלאָגע נעמט זי שני זהובים; אויף טרוקן ברויט איז ווייניג! און ער וואָס קען טאָן? צו וואָס קען ער טויגן?

וואָלט ער נישט לאָם געוועזן, וואָלט ער א משולח געוואָרן... קיין מלאכה קען ער נישט... סיידן — טרייסט ער זיך, — ער זאָל ווערן א מלמד! צו דער ווטשערע וועלן אַלע באַלעבאַטים

נעבן דרשה־געשאנק; פאר דעם געלט וועט ער זיך קויפן א „שטוב" און זעצן זיך קנעלן! פארוואס נישט? אזוי פיל לער־נען, וויפיל א מלמד דארף, בפרט א דרדיקער, קען ער נאך... נאר וואס עס וועט זיין, אבי א ווייב! עס זיינען דא אידן, וואס האבן נאך מיאוס׳ערע ווייבער און זיינען גרעסערע קאליקעס... און מען לעבט! א ווייב איז א ווייב... אבי נישט אליין, אבי נישט קיין „מטג"!

און אפשר וועט אים נאך געראטן צו קריגן איינע פון יענע צוויי... און ער מאלט זיך ווייטער אויס א גן־עדן... און ער שמייכלט ווייטער צו דער בלאטע און טענה׳עט מיט די בלייענע וואלקן...

שא! עס פאלט אים איין א שטיקל יושר: ער זאל וויסן זיכער, אז דער ארימער „לאפיי", איז באשערט, זי זאל, חס ושלום, אומקומען אין דער מגפה, וואלט ער געוואלט חתונה האבן מיט איר... זאל זי נעבעך כאטש פאר׳ן טויט האבן א מאן, באדיי אויף א חודש! פארוואס נישט? דאך א אידישע טאכ־טער! אים וואלט עס נישט געשאדט און פון גאט, ברוך הוא, וואלט עס א יושר געווען... ער, חס ושלום, ווינטשט איר נישט דעם טויט... פארקערט, ער האט רחמנות אויף איר... ער פילט און ווייסט וואס מען מיינט עלנט, איינע אליין, שטענדיג איינע אליין...

.5

סאוויצקי מיט יוסל׳ען צוזאמען

שלאפענדיג, פארטיפט אין די גדאנקען, אין דער בלאטע, האט יוסל ישיבה־בחור איינמאל פלוצלונג דערפילט, אז אימיצער האט אים אנגעכאפט ביים ארבל. ער דרייט זיך אום דערשראקן, און דערשרעקט זיך נאך מער, דערזעענדיג, אז עס איז דער דאק־טאר סאוויצקי.

סאַוויצקי מיט יוסל'ען פּלעגן זיך גאַנץ אָפט באַגעגענען הינ־טער'ן שטעטל. ביז אַהער האָט יוסל יעדעס מאָל אַראָפּגעכאַפּט די צעריסענע כובע און געבויגט זיך ביז צום נאָפּל פאַר'ן קריסט; סאַוויצקי — האָט דאָס ערשטע מאָל אויסגעשפּיגן, דאָס צווייטע מאָל געוואָרפן אַ בייזן אַנטיסעמיטישן בליק, דאָס דריטע מאָל פּראָסט געקוקט אין די אויגן אַריין, שפּעטער שוין אַ לייכטן שמייכעל געטאָן און — ערשט היינט — דאָס ערשטע מאָל, אים אָנגעכאַפּט ביים אַרבל.

זיי האָבן זיך ביידע אין די אויגן דערקענט, אַז זיי האָבן עפּעס בשותפות! אינ'ם בליק האָבן זיי דערפילט, אַז זיי ביידע האָבן עפּעס איין „עסק”, איין האָפנונג, אַז עס בינדט זיי עפּעס איין זאַך צוזאַמען.

סאַוויצקי איז אייגער אַליין אין שטאָט; פריער פּלעגט ער אַריינקומען צום אַפּטייקער, נאָר דער האָט אים, ערשט נישט לאַנג, געגעבן אָנצוהערן, אַז ער מאַכט אים שאָדן אין לייזונג; אַז דורך סאַוויצקי'ן, האָט דער עולם מורא צו קויפן ביטער־וואַסער און ריצן־אויל, אין וועלכן עס שטעקט דעם אַפּטייקער'ס עיקר פּרנסה...

די מיעשטשאַניעס, די קריסטן האָב אים אויך שפּעטער אָנגעהויבן צו ווייכן; זיי גלויבן אויך, אַז דאָקטוירים סמ'ען, און סאַוויצקי וועט אויך נישט בעסער זיין...

עס איז נאָך אַרויס אַ קול, אַז ערגעץ אין אַ שטעטל האָבן די „ליקעס” פאַרברענט אַ „שפּיטאַלנע באַראַק” און פאַרשטיינט דעם דאָקטאָר. אין די אויגן ביי די מעשטשאַניעס באַווייזט זיך גאַנץ אָפט אַ מין פייערל, וואָס זאָגט גאָר קיין גוטס נישט צו.

יוסל באַגייט זיך אָן מענטשן; סאַוויצקי בענקט שוין שטאַרק צו'ן אַ מענטש. עס וואונדערט אים אַליין, פאַרוואָס דעם לאָמען זשידליאַק'ס געשטופּלט פּנים זעט אים אַצינד אַזוי פריינדלעך אויס; אַגב האָט ער צו אים אַ שטיקל געשעפט: עס קען זיין, אַז די מגפה איז שוין דאָ, נאָר מען באַהאַלט זי! ביי דעם זשידליאַק קען מען עפּעס געוואויר ווערן.

אָנגעכאַפּט ביים אַרבל, האָט יוסל אַ ציטער געטאָן. ער איז דאָך באַלד צו זיך געקומען און אפילו נישט באַמערקט, ווי גע־

שווינד סאַוויצקי האָט צוריקגעכאַפּט די האַנט פון זיין ברודינגן אָרבל; ער האָט נאָר געזען, אַז סאַוויצקי איז אַצינד נישט ביין, אַז ער שמייכלט.

— א צאָ, — פרעגט סאַוויצקי, — א צאָ, ניעמא כאַלערי ? 1)

יוסל איז א פּאָר מאָל אַרויסגעפאָרן מיט׳ן שטאָט־דין אויף א דאָרף אין א מיל אַריין, צו היטן ווייץ אויף פסח, און האָט זיך דאָרט אויסגעלערנט עטלעכע ווערטער פּויליש. סאַוויצקי׳ס שאלה האָט ער פאַרשטאַנען; דאָס וואָרט „כאַלערי" האָט אים אפילו, ביי דער גאַנצער האַפנונג, וואָס ער האָט אויף דער מגפה געהאַט, א שמאַך געטאָן „אין דער זיבעטער ריפּ", דאָס פּנים האָט זיך אים פאַרקרימט, — ער האָט זיך דאָך באַרואיגט און געענטפערט:

— ניעמא, וויעלמאָזשני פּאַניע, ניעמא ! 2)

נישט ווילנדיג, האָט זיין תשובה טרויעריג געקלונגען.

זיי זיינען זיך באַלד צעגאַנגען; דעם צווייטן טאָג זיך ווייטער געטראָפן. זיי זיינען זיך ווייטער אַנטקעגן געקומען.

יוסל האָט זיך אָפּגעשטעלט אין א זייט, ווי א זעלנער „פּאָד פראַנט", נאָר אָן דער האַנט צום דאַשעק; סאַוויצקי האָט זיך א ביסל פאַרהאַלטן און געפרעגט:

— א צאָ ?—י דזיש ניעמא ? 3)

— ניעמא, וויעלמאָזשני פּאַניע, ניעמא.4) — האָט יוסל די אייגענע תשובה געגעבן.

דעם דריטן טאָג האָבן זיי זיך ווייטער געטראָפן, און שוין לעננגער געשטאַנען צוזאַמען.

סאַוויצקי האָט אויסגעפרעגט, צי מען הערט נישט עפּעס בכלל פון לאַקסירן און ברעכן, כאַלערינקע, דיאַריע, אָדער אַזוי פון מאָגן־און קישקע־קראַנקהייטן.

---

1) נו וואָס ? נישטאָ קיין כאָלערע ?

2) נישטאָ, פּריץ (בעסטער הער), נישטאָ.

3) נו, וואָס ? היינט אויך נישטאָ ?

4) נישטאָ, פּריץ, נישטאָ !

נישט אַלץ האָט יוסל פאַרשטאַנען פון סאַוויצקי'ס רייד, גע־שטויסן האָט ער זיך דאָך ריכטיג, אַז ער פרעגט אויף קרענק, וואָס זיינען אַ מין הקדמה צו דער מגפה.

— ניעמאַ, וויעלמאָזשני פּאַניע, ניעמאַ! 1) האָט ער אַלץ אין איינעם געענטפערט. ער האָט געוואוסט, אַז אין שטעטל איז נאָך גאָר שטיל.

— ניעמאַ, אַליע בענדזיע 2)! האָט אים סאַוויצקי, אַוועק־גייענדיג, צוגעוואָרפן אַ טרייסט.

עס איז אַוועק אַ שטיקל צייט, און זיי פלעגן שוין, ביים טרעפן זיך, צוגיין אַ שטיקל וועג צוזאַמען. סאַוויצקי האָט אַלץ אויסגע־פרעגט, שטענדיג געהערט די אייגענע תשובה „ניעמאַ, פּאַניע, ניעמאַ", און שטענדיג געטרייסט זיך און יוסל'ען מיט „אַליע בענדזיע"...

— מושי פּשישטש! 3) זאָגט ער מיט אַ זיכערהייט, און יוסל זעצט זיך עס איבער אויף לשון קודש: „אף על פי שיתמהמה, אחכה לו", און עס וואַקסט אין אים דאָס האַרץ. ער ווינטשט נישט, חס ושלום, קיין שלעכטס דעם שטעטל. סאַוויצקי אפשר וויל אַ גרויסע מגפה... ער — האָט גענוג אַ קליין מגפה'לע, אַ כזית'ל... עס זאָל אפילו קיינער, חס ושלום, נישט נפטר ווערן! אַ פּאָר באַלעבאַטים זאָלן נאָר אָנהויבן... ווי עס איז, וועט שוין גענוג זיין! ער וויל נישט מער! זיין ערגסטן שונא ווינטשט ער נישט דעם טויט!

עס האָט אַזוי געדויערט אַ חודש. סאַוויצקי איז שוין אַ ביסל אומגעדולדיג געוואָרן און האָט פאַרגעשלאָגן יוסל'ען אַן עסק: ער איז זיכער, אַז אין שטאָט מוז עפּעס זיין, נאָר מען באַ־האַלט... מען היט זיך מיט דער מגפה... אידן האָבן שטענדיג מורא... דעריבער שלאָגט ער פאָר יוסל'ען, ער זאָל נאָכפאָרשן,

---

1) נישטאָ, פּריץ, נישטאָ.
2) נישטאָ, נאָר ס'וועט זיין!
3) זי מוז קומען.

געוואויר ווערן, און אים מודיע זיין, כאָטש פון איין באַהאַלטענעם צופאַל, פון אַ ליאַדע וואָס... ער וועט אים זייער דאַנקבאַר זיין...

סאַוויצקי רעדט פאַר יוסל'ען צו געשווינד און צו „הויך פּויליש", דאָך האָט ער דערפילט, אַז סאַוויצקי וויל אים דערמיט מאַכן פאַר אַ מסור; אַז ער וויל, ער זאָל אים פאַר'מסר'ן אידישע חלוים.

— ניין, — טראַכט ער ביי זיך, — ניין, יוסל וועט קיין מסור נישט זיין! ער וועט נישט אויסזאָגן סאַוויצקי'ן אַ וואָרט. נישט וועלנדיג, שאָקלט ער דאָך, פאַר דרך־ארץ, מיט'ן קאָפּ אויף יאָ, און סאַוויצקי גייט אַוועק.

יוסל באַפעסטיגט זיך מיט דער דעה, סאַוויצקי'ן קיין וואָרט נישט צו זאָגן. נאָר ער אַליין פאַר זיך וועט חוקר ודורש זיין, טאָמער באַהאַלט מען מאַקע. זאָל ער וויסן.

יוסל הויבט אָן אַרומצוגיין צווישן די מנינים פרי און שפּעט ביים דאַווענען; צי אימיצער פעלט נישט. האָט ער אימיצן ביים דאַווענען נישט באַמערקט, הויבט ער באַלד אָן חוקר ודורש צו זיין, וואָס די מעשה איז. עס האָט אָבער צו גאָרנישט געבראַכט; עס האָט זיך שטענדיג אויסגעלאָזט מיט גאָרנישט. עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז איינער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבן און איז אַרוים אויפ'ן דאָרף עפּעס איינקויפן, דער צווייטער האָט זיך, נאָך אַ קריג מיט'ן ווייב, געשעמט מיט אַ געשוואָלענער באַק צו קומען אין בית־המדרש אַריין, אַ דריטער האָט זיך אַ צאָן אויסגעריסן ביים רופא און מען קען אים עפּעס דאָס בלוט נישט אַזוי געשווינד פאַרהאַלטן, — און נאָך אַזוינע קליינינקייטן, וואָס געהערן זיך גאָר נישט אָן מיט דעם ענין, וואָס יוסל'ען אינטערעסירט. און ער האָט יעדעס מאָל גאַנץ ערלעך אָפּגעגעבן סאַוויצקי'ן דעם אייגענעם ראַפּאָרט:

— ניעמאַ, פּאַניע וויעלמאָזשני, ניעמאַ!

דערביי האָבן זיי שוין טאָג־טעגלעך איינער אויפ'ן צווייטן געוואַרט און מיט יעדן טאָג לענגער גערעדט.

יוסל האָט זיך געהאַלפן מיט אַלע אברים, אַז סאַוויצקי זאָל אים פאַרשטיין; ער האָט געאַרבעט מיט פּיס און מיט הענט. און סאַוויצקי, וואָס האָט זיך שוין צוגעוואוינט צו זיינע תנועות, האָט דאָך געמוזט גאַנץ אָפט אָפּשפּרינגען פאַר יוסל'ס הענט.

סאַוויצקי האָט אַלץ ניט געקענט פאַרשטיין, אין וואָס יוסל'ען גייט, פאַרוואָס יוסל האַלט זיך אַזוי אָפּגעזונדערט פון קהל; פאַר־וואָס, לויט ווי מען זעט בחוש, וויל ער אויך, עס זאָל קומען די מגפה — נאָר ער האָט קיין צייט געהאַט מיט דער רעטעניש זיך צו פאַרנעמען... אַ איד צו דערגיין! מן הסתם האָט ער אַ גע־שעפט דערינען! אפשר האַנדלט ער מיט לייוונט אויף תכריכים! אפשר מאַכט ער ארונות! פאַר דאָס אָבער, האָט ער אַמאָל באַ־מערקט, אַז יוסל פאַלט אָפּ ביי זיך, אַז ער איז ניט אַזוי זיכער ווי ער, אַז היינט־מאָרגן „מוז זי קומען", האָט ער אים אויסגע־רעדט דאָס האַרץ, געשטאַרקט און מבטיח געווען, אַז קהל קאָן נישט ניצול ווערן, אַז זי מוז קומען!

סאַוויצקי, האַלט עס ברור כשמש, אַז זי מוז קומען. זי רוקט זיך דאָך אַלע מאָל נעענטער! מען שרייבט דאָך אין אַלע צייטונ־גען! און אַזוי האָט אָפּגעדויערט אַ חודש אַנדערהאַלבן. די גרויסע פּרעסט, אויף וועלכע קהל האָט געהאָפט, זיינען נישט געקומען; נאָר די מגפה, אויף וועלכער סאַוויצקי און יוסל האָבן געהאָפט, האָט זיך אויך נישט געוויזן. סאַוויצקי הויבט שוין אָן מסופק צו זיין. דאָך טרייסטענדיג יוסל'ען, שטאַרק ער זיך אַליין אין דער דעה. עס איז פאָרט ניט מעגלעך, זי זאָל אָהער נישט קומען! עס איז דען דאָ נאָך אַזאַ אומריין שטעטל?! וואו נאָך עסט מען אַזוי פיל אוגערקעס, רוי אויבס און ציבעלעס? וואו נאָך איז מען אַזוי נישט געוואַרנט מיט קאַלט וואַסער און אומגעקאָכטס? אינ'ם גאַנצן שטעטל זיינען פאַראַן, אפשר ביי צוויי־דריי גבירים, בלע־כענע סאַמאָוואַרן, דריי־פיר הייזער זיינען דאָ, וואו מען מאַכט טיי. דער רעשט עולם טרינקט באַרליך־יאַך נאָך געזאַלצן טשאַ־

לענט, פיש פארקויפט מען פראנק און פריי—אלטע, פוילע...

זי מוז קומען!

עס זיינען טאקע דא אזוינע שטעט, אויף וועלכע די מגפה האט קיין שליטה נישט, למשל: אאכען, בירמינגהאם און אנדערע, וואס יוסל קאן אפילו זייערע נעמען נישט דערכאפן; נאר דארט עסט מען קיין טשאלנט נישט, און טיי ווערט געטרונקען פון דיסטילירט וואסער — דאס איז עפעס אנדערש!

דערווייל איז אריבער נאך א וואך און מען הערט פארט נישט! פארקערט, עס איז געקומען א ידיעה אז אין אפט האט „זי" שטארק נאכגעלאזט, ראכעוו איז שוין געעפנט... אין צווישנצייט האט מען אפילו דאס טיי־הויז, וואס מען האט לעצטנס געעפנט פאר ארימע־לייט דעם גובערנאטאר צוליב, — פארמאכט... יוסל הויבט אן קלערן, אז אין זיין פינצטער מזל וועט זיך פון אלעם אויסלאזן א בו־דעם... אדער אז זיין שטעטל איז אויך אזא מין בירמינגהאם, אז אויף איר האט אויך די מגפה קיין שליטה נישט. ער הויבט צוריק אן אומרואיג צו שלאפן, ער הויבט אפילו אן צו זיין אומרואיג בייטאג. די כלות רוקן זיך אים אפ אלץ ווייטער און ווייטער, און, אויסער די איינע האלבע שעה, ווען ער טרעפט זיך און רעדט מיט סאוויצקי'ן, האט ער קיין רגע רו.

ער זעט בחוש, אז די שטאט־לייט ווערן אלע מאל רואיגער און רואיגער... דערווייל איז נאך געקומען א ידיעה, אז אין די דערפער ארום איז שוין גאר שטיל אינגאנצן. דאס גאנצע שטעטל האט אויפגעלעבט. די ווייבער האבן אויפגעהערט צו מאכן יללות אין „עזרת נשים", אינגערע קומען שוין אפילו נישט דאווענען, נאר, ווי אמאל, משבת לשבת. דעם רופא'ס ווייב קלערט שוין צוריק אנצוטאן דאס שייטל, אויפ'ן בעדער'ס דינסט רעדט מען ווייטער אסור לדבר און מען האט זי שוין אפילו פאר'מסר'ט פאר'ן רב. עפעס א משכיל הויבט אן ווייטער צו שרייבן לשון־קודש. תבואה־סוחרים הויבן אן ארויסצופארן, מעקלער פארדינען, זונטאג איז דער מארק פול מיט פייערן, די שענקען לייזן. מען לייזט אויך פאר זאלץ, פאר נאפט און אנדערע סחורות. דאס שטעטל קריגט צוריק די אלטע צורה, די פארהענגלעך פון די

פענצטער זיינען פארשוואונדן, סאוויצקי'ס גאס האט צוריק אויפ־געלעבט.

יוסל'ען ווערט טאג־טעגלעך ערגער!...

עס פאלט שוין אויף אים טייל מאל צוריק די אלטע מרה־שחורה. אויפ'ן ארט פון כלות, זעט ער שטענדיג פאר זיך דעם שטריק אויפ'ן שול־בוידעם. ער זעט, ווי ער וויגט זיך. ער ווינקט אים, ער רופט אים: קום, קום! ווער פטור קהל, ווער פטור דאס ביטערע יתומ'ישע לעבן! נאר ער שטארקט זיך נאך: סאוויצקי איז פארט א דאקטאר, ער מוז דאך וויסן! און סאוויצ־קי האלט זיך אלץ ביי זיינעם!

איינמאל האט יוסל סאוויצקי'ן הינטער דער שטאט נישט געטראפן, און דוקא אינ'ם ערגסטן טאג, וואס יוסל האט דעמאלט געהאט.

באלד אין דער פרי, קוים וואס ער האט זיך אויפגעכאפט, עס איז נאך פינצטער געוועזן אין בית־המדרש, איז אריין דער שמש מיט א שמחה, מיט א גדולה: הערסט, יוסל! פון ראכעוו איז שוין דער דאקטאר מיט'ן סטודענט אפגעפארן! און ביינאכט— הערסט—בשעת'ן מולד. האט געכאפט א שטארקער פראסט, אן אייזערנער פראסט! אוים מגפה! — האט דער שמש אויסגע־שריען און געלאפן קלאפן „אין שול אריין" מיט דער בשורה טובה.

יוסל האט זיך געשווינד אנגעטאן, דאס הייסט: ער האט גע־כאפט אויף זיך די קאפאטע מיט וועלכער ער האט זיך צוגעדעקט, און אנגעהויבן שפרייזן אומרואיג איבער'ן בית־המדרש. אלע מאל צוגעשפרונגען צום פענצטער, זען, צי עס ווערט נישט טאג, צי עס איז שוין נישט צייט ארויסצולויפן צו סאוויצקי'ן. קוים איז טאג געווארן, האט ער אפגעדאוונט, און איז ארויסגעלאפן, אומגעגעסן, הינטער דער שטאט. ער פילט, אז אן סאוויצקי'ס טרייסט, קען אים דאס הארץ פלאצן.

הונגעריג האט ער זיך אזוי ארומגעדרייט ביז מיטאג־צייט; סאוויצקי איז נישט געקומען, ער מוזווארטן. עס פלעגט אפט טרעפן, אז סאוויצקי איז געקומען ערשט נאך מיטאג.

ער איז הונגעריג, שטאַרק הונגעריג. עס פֿאַלט אים דאָך נישט איין, צו גיין אין שטאָט אַריין עסן; ער מוז וואַרטן אויף סאַוויצקי׳ן. אָן אים, אָן זיין טרייסט, וועט אים קיין ביסן נישט דורכ׳ן האַלז; ער וועט נאָך האָבן אַ שרעקלעכע נאַכט, עס וועט אים ווייטער ציען דער שטריק... ניין, ער מעג איינמאָל פֿאַסטן! עס גייט אַוועק נאָך אַ שעה, עס ווערט טונקעלער. דער מאַטער פֿלעק פֿון דער ווינטער־זון אונטער׳ן וואָלקן לאָזט זיך אַלץ נידעריגער אַראָפּ, און וועט באַלד פֿאַרשוואונדן ווערן אונטער וואַסיל׳ס מיל. ער ציטערט פֿאַר קעלט; ער לויפֿט זיך איבער, קלאַפּט איין האַנט אין צווייטער, זיך צו דערוואַרעמען, און סאַוויצקי ווייזט זיך אַלץ נישט! אַזוי פֿאַרשפּעטיגט האָט ער זיך נאָך קיין איינציג מאָל נישט.

ער הויבט אָן קלערן, אַז סאַוויצקי׳ן האָט געמוזט אַן אומגליק טרעפֿן; ער האָט געמוזט קראַנק ווערן, אַוועקפֿאַלן... און אפשר גאָר — ווערט ער בייז — שפּילט ער אין קאָרטן, אַ קשיא אויף אַ גוי! און דער פֿלעק פֿון דער זון זעצט זיך אַלץ טיפֿער און טיפֿער, און פֿון דער צווייטער, ריינערער זייט הימל, ווייזט זיך אָן אַנדערער ווייסער דינטשיקער פֿלעק, ווי אַ סערפּ, דאָס איז די יונגע לבנה... עס איז שוין מנחה־צייט.

יוסל פֿאַרלירט די האָפֿענונג, סאַוויצקי וועט שוין זיכער נישט קומען. עס כאַפּט אים אָן אַ געוויין. הונגעריג און געפֿרוירן לויפֿט ער אין בית־המדרש אַריין, כאָטש אָפּדאַווענען מנחה־מעריב.

אין גאַס האָט ער כמעט קיינעם נישט באַגעגנט. די מענער זיינען ביים דאַווענען. דורך די שויבן־טירן פֿון די קליינע געוועלבלעך רייסט זיך אַלע מאָל אַרויס אַ פֿריילעך ווייבעריש קול, וואָס יאָגט אים נאָך ביז די בית־המדרש־טרעפּ. עס ציטערן אונטער אים די פֿיס פֿאַר מידקייט און פֿאַר שרעק. עס האָט געמוזט קומען נאָך אַ פֿריילעכע ידיעה, אַז די ווייבער רעדן אַזוי הויך און לאַכן!

ער הויבט זיך קוים אויף די טרעפּ. הינטער דער טיר בלייבט ער שטיין. ער האָט נישט דאָס האַרץ אַראָפּצודריקן די קליאַמקע. מען דאַוונט נאָך נישט, נאָר דער עולם רעדט אַזוי גערינכט, אַזוי פֿריילעך; גאָט ווייסט וואָס פֿאַר אַ נחת די באַלעבאַטים האָבן!

פלוצים ווערט ער בייז און פראלט אויף די טיר.—

— און סאוויצקי, — זיינען געווען די ערשטע ווערטער, וואס ער האט דערהערט, — איז אויך שוין, ב"ה, אוועקגעפארן, פליטה געמאכט!

— זיכער?—פרעגט עמיץ.

— אליין געזען! — ענטפערט א צווייטער, — מיט מיינע אייגענע אויגן.

יוסל האט מער נישט געהערט. די פיס האבן זיך אים אונ־טערגעהאקט, דער גאנצער גוף האט אנגעהויבן ציטערן; ער האט זיך קוים צוגעשלעפט צו א באנק און איז געבליבן זיצן ווי פאר־שטיינערט, מיט גרויסע ארויסגעזעצטע אויגן...

.6

דער סוף

דער פריילעכער עולם האט עס נישט באמערקט; מען איז ארויסגעגאנגען נאך מעריב (טייל ערשט נאך א בלאט גמרא, צי א פרק משניות) און איבערגעלאזט יוסל'ען אליין ווי תמיד. אפילו דעם באלעבאס, ביי וועלכן ער האט היינט געדארפט עסן, איז נאך נישט איינגעפאלן, צו צוגיין און פרעגן, פארוואס ער איז היינט נישט געקומען צום אנבייסן און גייט נישט צו דער ווע־טשערע. ער האט זיך גלייך מיט אלע אהיים געיאגט, דערציילן וויב און קינד די בשורה טובה, אז סאוויצקי האט פליטה געמאכט, אז מען איז דעם חמץ אויך פטור געווארן.

ערשט דעם צווייטן טאג האט מען באמערקט, אז יוסל פעלט, דעם דריטן טאג, אז מען האט אויף אים געדיכטער איינער ביים אנדערן געפרעגט, האט מען געענטפערט, אז דער שווארצער יאר האט אים נישט צוגענומען, און דער שמש האט אליין איינגע־הייצט. דער אויוון האט געריכערט, און מען האט א גאנצן טאג פון יוסל'ען גערעדט. צום אויוון איז ער געראד א בריה. מען

הויבט אָן קלערן, צי ער איז נישט אוועק קיין ארץ ישראל אָדער קיין ארגענטינע? ער האָט אפילו נישט געהאט קיין דרייער אויף הוצאות, נאָר אַ קשיא אויף אַ מעשה, ווען ער גיין אויפ'ן וועג אין די הייזער!

ערשט אויפ'ן זעקסטן טאָג, אז מען האָט געקראָגן א ידיעת, אז עס קומט א רעוויזאָר אויף פּאטענטן, האָט דער ערשטער סוחר, וואָס איז אַרויף אויפ'ן שול-בוידעם, באהאלטן א שטיקל אויס-לענדישן סאמעט, דערזען יוסל'ען הענגען שוין פארשטארט.

אין חדר אַריין, שקצים!

דאָס שטעטל האָט זיך צעליינט אויף דעם רוקן פון א נישט הויך בערגל. אז מען שטייט ביים טייכל, וואָס פליסט אים צו־פוסנס, זעט מען אַלע הייזלעך, איינס איבער'ן אנדערע: אָט, דאָס איז דעם רב'ס הייזל, נישט ווייט פון דער מקוה... דאָס איז די שול מיט'ן בית־המדרש אינאיינעם, דאָס איז א שורה באַלע־באַטישע הייזער: די אויסגעווייסטע געהערן צו רייכע, די שוואַרצ־לעכע — צו די אָפּגעקומענע... אָט אביון'ישע שטיבלעך... דער־נאָך ערשט באַווייזט זיך דאָס בית־עולם... כסדר — אַלץ. מען זעט אפילו די יאַטקעס אַרויס, וואו דער קצב הויבט די האַק איבער א רעדל ווייבערישע קעפּ און שילט לכבוד שבת!

בארג־אַראָפּ לויפן צוויי בחורים; אין שינעטענע קאַפּאָט־קעלעך, שיך און זעקלעך. די הענט אריינגעלאָזט אין די גאַרט־לען, אויף די קעפּ גלאַנצנדיגע היטעלעך, געווים פון חלב! נישט פון חלב, פון וועלכן מען מאַכט ערשט ליכט, נאָר פון חלב, וואָס טריפט פון היימיש־געצויגענע ליכטלעך, וואָס ווערן גענוצט צו „וואַנט־אותיות".

אפשר ווייסט איר נישט, ווי אַזוי מען מאַכט וואַנט־אותיות? אין דער היים, אַז טאַטע־מאַמע זיינען נישטאָ; אין חדר, ווען דער רבי איז דערטרונקען געוואָרן אין א פּני־יהושע; אַמבעסטן אין בית־המדרש, אין א שיינעם העלן טאָג, ווען די באַלעבאַטים שפּאַצירן אָדער עסן אָנבייסן — נעם א חלב'ן ליכטל, שרייב דערמיט אָן אויף דער וואַנט, למשל, „משנכנס אדר מרבים בשמחה", קענסטו גע'כתיב'עטע אותיות, איז נאָך בעסער, עס ווערט

ארויסקומען שענער, בולט'ער... דערנאָך נעם דאָס היטל, שמיר עס איין אין ריעס (סאַזשע) פון אויבן, רייב דערמיט אינעווייניג, אָן דער וואַנט, איין מאָל און צוויי מאָל, דערנאָך נעם דאָס איינגעשמירטע היטל אָן ביים דאַשיק און קלאַפּ א פּאָר מאָל איבער די חלב'ענע אותיות, וועסטו זען, וואָס וועט זיין... עס וועט ארויסקומען ווי געדרוקט!

און דאָס איז דער גאַנצער סוד פון די אָפּגעריסענע דאַשיקעס, צעפלויגענע היטלען! די מאַמעס ווייסן נישט דערפון. זיי מיינען, אז די תורה איז דאָס שולדיג! רייסט זיך דיר אָפּ א קנעפּל פון א הויז, פארפלעקסטו א שינעטענע קאַפּאָטע, אָדער, דו ברענגסט אהיים א פּאָר אויסגעווייקטע שטיוול — בין איך דיר נישט מקנא; אָבער אז דאָס היטל איז פאַרפּעצט, שמייכלט די מאַמע:

„— נעבעך, — טראַכט זי, — אלץ פון דער תורה. פון לערנען שוויצט אים דאָס קעפּל! נעבעך... פּונקט ווי דאָס פאָטער'ס טלית פון דאַוונען... אזא וואָרים און שוין אזא שוויצן!"

היטל-מאַכער האָבן אויך הנאה דערפון. א קינד מוז אויף יעדן יום-טוב באַקומען א ניי היטעלע, לכל הפּחות — אויף יעדן פּסח!

מיר האָבן זיך פארשמועסט און אָן אונזערע צוויי בחורים פארגעסן!

עס זיינען נעווים בחורים; יונגעלייטלעך לויפן נישט אזוי. אז מען טראָגט א מיל-שטיין אויפ'ן האַלז, לויפט זיך נישט, האָט מען קיין כוח נישט צו לויפן. אז מען עסט אפילו קעסט, פּאַסט אויך נישט צו לויפן... האַלט מען זיך אליין אין דער מעלה...

זיי לויפן אראָפּ פון בארג, ווערן ערגעץ פארלוירן הינטער א הייזל, שווימען באַלד צוריק ארויס, קוקן זיך אום צי מען יאָגט זיי נישט נאָך... צוועלף איז דער זייגער, און דאָס זיינען חדר-אינגלעך, 15-יאָריגע חדר-אינגלעך; אודאי זיך ארויסגע'גנב'עט

פון רבי'ן... וואָס ערגער די צייט איז, לעננער לערנט מען ביי מלמדים! עס דויערט איידער מען קלייבט צונויף א נדן, און ביז צו די תנאים מוז מען דאָך לערנען אין א חדר!

זיי זיינען שוין ביים טייך... ביידע הויבן: פריער די לינקע, דערנאָך די רעכטע פיס, שליידערן, ביי יעדן אויפהויבן א פוס, אראָפּ א שוך; פּייל פון בויגן האָבן זיי שוין אראָפּגעוואָרפן די קאַפּאָטקעלעך, און זעצן זיך שוין אויפ'ן זאמד, אויסצוטאָן די זאָקן.

— ווייסט, בערל, — פארהאלט זיך איינער און זאָגט, — איך פארשטיי פּאָרט נישט דעם רבינו תם... באשר, דער רבונו של עולם וויל נישט מבזה זיין זיינע באשעפענישן און געבן זיי עולם־הבא אומזיסט... דעריבער וואָס? וויל ער דעריבער, זיי זאָלן דעם עולם־הבא פארדינען... גוט. נאָר טאָמער פארשטייסטו בושה? וואָס איז? איך נעם עפּעס ביי א פרעמדן? צי איך נעם ביי א בשר ודם, וואָס עס ווערט אים ווייניגער? הא? עס קאָסט אים עפּעס, דעם רבונו של עולם? א בשר ודם, אז ער האָט אפילו קרח'ס אוצרות, וויל ער באהאלטן אויף שפּעטער, פאר קינדער, פארשטייסט—לדורות...

— אָבער פונדעסטוועגן, — ענטפערט דער צווייטער, — איז פּאָרט א גרעסערע מדרגה, אז מען נעמט אפילו ביים רבונו של עולם אויך נישט אומזיסט! נאָר שכר!...

— שטייט דאָך אָבער, — שלא על מנת לקבל שכר...

דאָס איז ווייטער עפּעס אנדערש...

זיי האָבן זיך אזוי פארשמועסט, און פארגעסן, נאָך וואָס זיי זיינען געקומען. זיי האָבן אַלץ נאָך די זעקלעך נישט אויפגעבונ־דען. זיצנדיג אין זאמד, פארקנייטשן זיי די שטערן אין הייסן ויכוח. ביי יעדער שטארקער תנועה, צעפליען זיך די ציצית פון די טלתים קטנים, צעקריכן זיך ארום אין זאמד.

— נו איז רעכט — שכר! אָבער עונש? פאַרוואָס נאָך— עונש?

— דער עונש איז טאַקע דערויף, מען זאָל בעסער ווערן, תשובה טאָן... מפשפש במעשיו זיין...

— גוט... הא תינח, אויף דער וועלט; אויבער אויף יענער וועלט, וואָס פאַר א טעם האָט דאָרט דער עונש?

— זאָגט טאַקע דער רבינו תם, אז דאָרטן איז שוין דער עונש אן אנדערער: דאָרט רייניגט מען אָפּ די טומאה, וואָס האָט זיך אָנגעקלעפּט אָן די נשמות... למרק... הייסט עס, וואָרים א חטא איז א פלעק... וואַשט מען טאַקע... מטהר איז מען...

— יאָ, אָבער...

נאָך עמיץ לאָזט זיך אראָפּ פון בארג.

עס איז א דאַרע, הויכע אידענע; א דיקע שאַל איבער'ן קאָפּ... א בעזים אין האַנט... די אויגן אירע ברענען, דער אָטעם איז הייס...

— שקצים! — שרייט זי אין א כעס, — אין שיינעם העלן טאָג — באָדן! א כפרה, זייגער צוועלף — באָדן!

— פאַר דעם וועל איך צאָלן מלמד געלט! — שרייט זי און וואַרפט איבער'ן קאָפּ מיט'ן בעזים.

די פילאָזאָפן אָבער זעען נישט און הערן נישט:

— עס איז דאָך פאַרט א רחמנות אויף דער נשמה... זי האָט טאַקע געזינדיגט, נאָר ווי זאָגט די גמרא, וואָס רש"י ברענגט: אין אדם חוטא, אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות... נאָר א משוגענער טוט אן עבירה... אויסער א שוגג...

— בין איך דאָך אן אמת'ער אונס!

— טאַקע? און דברי הרב ודברי התלמיד... הא? און היינט וואו איז א מומר להכעיס?

— זעבטו, א מומר להכעיס, איז טאַקע נישט צו פאַרשטיין! נעם א האַק און שפּאַלט דיר אַליין דעם קאָפּ...

— איך וועל אייך ביידע די קעפּ שפּאַלטן, שקצים עכברושים! —דונערט שוין נאָענט דער אידענע'ס קול.

— די מאמע! די מאמע! — שרייען די פילאָזאָפן, כאַפּן אין די הענט אריין דאָס אוועקגעוואָרפענע אָנטאָן און אנטלויפן צוריק בארג־ארויף.

די מוטער סאָפּעט און לויפט נאָך מיט׳ן בעזים, שרייענדיג אַלץ אינאיינעם:

— אין חדר אריין, שקצים!

משוגעים

אַז יעדע קהלה מוז האָבן איר משוגעת, און אַז נישט, ווערט א געזונטער משוגע — פון דעם זינגען שוין די שוואַלבן אויף די דעכער. אָבער אַז אַזאַ קהל ווי אונזער: א קהל אָן א רב, אָן א הייליג אָרט, מיט קוים איין ספר־תורה פאַר א מנין; א קהל, וואָס איז, מישטיינס געזאָגט, ניט מער ווי א געלייגטער ערוב פאַר אַן אַנדער קהלה, וואָס נעמט אונז צו דעם רח״ש, מיט די בר־מנן׳ס, מיט אַלעם גוטן — מיט איין וואָרט: אַז א קהל, וואָס האָט זיך צעלייגט קוים מיט א האַלב געסל אויפ׳ן זאַמד ביי דער ווייכסל — זאָל מוזן האָבן איר אייגענעם א משוגענעם, — דאָס רעכן איך פאַר א וואונדערלעכער זאַך. און א וואונדערלעכע זאַך איז כדאַי צו דערציילן. מיר דאַכט זיך, אַז די מעשה מיט אונזער שוחט׳ל, וואָס איז אַמאָל געקומען, צווישן מנחה ומעריב, צום מנין און האָט א קלאַפּ געטאָן אָן שלחן, און אויסגערופן, נישט מיט זיין קול, באשר בכן, ער האָט ביז אַהער מאכיל טרפות גע־ווען! — האָב איך אייך שוין אַמאָל דערציילט... איר געדענקט אודאי: א קלאַפּ געטאָן, אויסגערופן און — משוגע געוואָרן! און גייט שוין אַרום אויף און אָפּ איין געסל, שטיל־שווייגנדיג, שוואַרץ ווי די ערד, נאָר די ליפּן ציטערן און מיט דער רעכטער האַנט צופּט ער זיך אַלץ איינאיינעם ביי דער לינקער זייט ברוסט, גלייך ער וואָלט געוואָלט אויסרייסן פון דאָרט די מרה־שחורה, די זינד צי דעם שגעון... און פּלוצלונג — און דאָס האָב איך אייך שוין זיכער נישט דערציילט — איז ער נעלם געוואָרן. מילא, א גרוש איז ער געווען, קיין קינדער האָט ער נישט איבערגעלאָזט, האָט מען אָן אים פאַרגעסן. געפילט האָט מען, אַז עס פעלט עפּעס

אין גאס, נאר מאלע וואס עס פעלט: עס פעלט אפילו פרנסה! דערנאך האט מען דערציילט, אז עס איז געשטאנען אין בלאט, אז אין ים אונטער דאנציג איז ארויסגעשוואומען א דערטרונקע־נער. און אז מען האט, אין די קליידער מיט׳ן טלית־קטן, דער־קענט, אז עס מוז זיין א פוילישער איד. האט מען געקלערט, אז דאס מוז ער זיין: ער פלעגט ארומגיין גאנצע נעכט ביי דער ווייכסל, האט זי אים צוגענומען! שווימען האט ער אפילו גע־קענט, נאר איידער ער איז משוגע געווארן! דערנאך ווייסט מען נישט. אי, ווי קומט די ווייכסל אונטער ווארשע צום ים אונטער דאנציג, דאס איז קיין קשיא נישט: כל הנחלים — אלע טייכן גייען צום ים; דאס האט נאך שלמה המלך געזאגט. און מען האט ווייטער פארגעסן! איינמאל אבער האט מען זיך דערמאנט, אז דעם שוחט׳ס קעסטל שטייט נאך ביים בעקער, וואו ער פלעגט זיך אויפהאלטן. נישט נעכטיגן. ווייל ווי געזאגט, גאנצע נעכט פלעגט ער ארומגיין אין גאס און האט קיין אויג נישט צוגעמאכט; אויסער אויב ער איז געשלאפן גייענדיגערהייט! ווייל דער עולם ווייסן, וואס ביי אים אין קעסטל קען זיך געפינען; אפשר, זאגט מען, געפינט מען גאר „חדושי־תורה״, ווארים פריער איז ער א יונגערמאן א למדן געווען, און פלעגט טענטלען מיט דער פעדער. גייט מען אריין צום בעקער; דאס קעסטל איז דא. ער האט גאר פארגעסן דעריין. עפנט מען אויף. געפינט מען נישט מער, ווי עטלעכע קרישקעלעך עסנווארג מיט א צעריסענעם טלית־קטן. נעמט מען דאס קעסטל, וואס איז נישט ווערט געווען די רייד, און מען צעהאקט עס, און מען ווארפט עס אין אויוון אריין, צום פארברענען. און דא הויבט זיך אן א נייע מעשה! איידער נאך דאס קעסטל איז פארברענט געווארן, קלאפט שוין עפעס אן אין פענצטער: באשר בכן, זלמן בחור איז משוגע געווארן!

איר ווייסט נישט, ווער זלמן בחור איז געווען. דער פאטער זיינער איז געווען אמאל א פישער. אפילו אן ערלעכער איד. איז ער, לא עליכם, דערטרונקען געווארן, איז די מוטער קראנק גע־ווארן פאר צרות, האט מען זי פאר גרויס רחמנות געפירט אין ווארשעווער שפיטאל אריין, האט דער דאקטאר געזאגט, אז עס וואקסט איר עפעס צווישן די גדערים. האט מען איר אויסגע־

שניטן, וואָס מען דאַרף. דאָס געשוויר האָט מען אפילו נישט גע־פונען, נאָר זי, נעבעך, איז, נישט פאַר איך געדאַכט, אומגעקומען אונטער'ן מעסער. מן הסתם איז אַזוי באַשערט געווען! בלייבט זלמן אַ יתום און עלטערט זיך אַזוי. וואָרים ווער זאָל אים חתונה מאַכן? רופט מען אים טאַקע: זלמן בחור! אַ שפּאַס? אַ יונג פון עטלעכע און צוואַנציג יאָר! געלעבט האָט ער פון שוסטעריי. נאָך אינגלווייז, איז ער איינמאָל אַליין אַריינגעגאַנגען צו אַ שוס־טער, צו אַ דאַמסקן שוסטער אפילו, און האָט זיך צוגערוקט צו אַ דרייפיסיג בענקעלע, און זיך געזעצט אַרבעטן; קאַטש טרייב אים מיט אַ שטעקן. איך ווייס אפילו נישט, צי ער האָט געקענט דאַוו־נען! אויסגעזען האָט ער טאַקע מגושם: הויך, ברייט אין די אַקסל, מיט אַ פּאָר גרויסע אויגענים. אַ כוח אין די הענט האָט ער געהאַט נאָר אַן אויסטערלישן; דריי ערלים האָבן געהאַט עפּעס אַן עסק צום באַלעבאָס זיינעם, האָבן זיי אים געוואָלט שלאָגן, אויפ'ן פויערשן שטייגער; כאַפּט ער איינעם און עפנט מיט אים די טיר, און כאַפּט די אַנדערע צוויי ווי די זעקלעך אונטער די אָרעם און טראָגט זיי אַרויס! און אַזוינס האָט מען, על פי מקרה, באַפרייט פון מיליטער! דערנאָך, אַז דער באַלעבאָס זיינער איז נפטר געוואָרן, האָט ער זיך געזעצט אויף זיין אָרט און געשפּייזט די אַלמנה מיט די יתומים! געמיינט האָט מען, ער וויל חתונה האָבן מיט דער אַלמנה. מילא, מהיכא תיתי! לאָזט זיך אָבער אויס, אַז ער וויל נאָר ביילע דער אַלמנה'ס טאָכטער, אַ שוואַרץ־חנ'עוודיג מיידל; גיטעלע האָט זי געהייסן. באשר בכן, ער האָט איר אַמאָל אַ מאָס גענומען אויף אַ פּאָר שיכלעך, איז זי אים נעפעלן געוואָרן. שיקט ער צו דער מוטער אַ שדכן! פאַרשטייט זיך, אַז מיט'ן גוטן ווילן גייט דער שדכן נישט: וואָרים, ביילע די אַלמנה האָט איר אייגן הייזל, טאַקע דאָס לעצטע אין געסל, ביי דער ווייכסל, און אַ מחיה האָט זי אין שטוב פון זאַלץ, און אַנגע־

גרייט האָט זי פאַר דער לעצטער טאָכטער, פאַר'ן מיזיניקל (די עלטערע קינדער זיינען שוין לאַנג אויסגעגעבן אין פרעמדע שטעט אריין) — א גאַנץ פיין קניפּל, און מען רעדט איר א שידוך מיט משה'לע ר' זבולון דין'ס אייניקל, יחוס שביחוס, א חוץ דאָס קרן אליין — אָן עלוי שבעלוים. עס האַלט שוין ביי תנאים שרייבן, נישט מער עס גייט נאָך וועגן א קליינינקייט: יענער וויל פינף און זי וויל פיר יאָר קעסט, — נו, האָט א טעם אָנצושלאָגן אזא שידוך? בפרט נאָך, אז דאָס איז גראָד דער אייגענער שדכן, וואָס האַלט אין אויספירן יענעם שידוך!

נעמט אָבער אונזער זלמן בחור דעם שדכן און שטופּט אים א ווייסן פּערציגער אין דער האַנט אריין און גיט דערביי אויף אים א קוק, אז עס יאָגט אים א קעלט דורך די ביינער. שרייט ער: כ'גיי, כ'גיי! און ער גייט, און זלמן בחור גייט אים נאָך פון הינטן. יענער פילט, נעבעך, זיין הייסן אָטעם אויף די אַקסל! און זלמן בחור שטעלט זיך אָפּ נישט ווייט פון דער טיר; אויף א תשובה וואַרט ער! און וואָס האָט דאָ געקענט זיין פאַר א תשובה? ביילע די אלמנה איז אַרויס צום חתן־דנן מיט א בעזים! וואָס קלערט איר, מעשים האָט זיך געטאָן! מען איז געלאָפן אויף זיין בייז וואונדער! וואָרים שטעלט אייך פאָר א סצענע— אזא גבר־אלים, א יונג ווי א בוים, אנטלויפט פאַר דער איינגע־שרומפּענער קליינער אלמנה, וואָס דריפּעט אים נאָך אין א פאַר קלאַפּנדיגע שוסטער־שיך! דאָס אָרימע מיידל, נעבעך, איז אַרויס פאַר דער טיר מיט א הארצרייסנדיגן געוויין; זי האָט געמיינט, ער וועט איר דורס'ן די מאַמע! און ער רוקט זיך אָפּ אַלץ ווייטער און ווייטער!

צו מנחה קומט ער דאַוונען, מאַכט מען פון אים חוכא וטלולא; ענטפערט ער, אז אויב מען וועט אים נישט געבן גיטעלע פאַר א ווייב, וועט ער זיך א מעשה טאָן. טו! ווערט ער אָבער פלוצלונג א וואוילער יונג און הויבט אָן דרשה'נען: ער האָט זי ליב, און זי האָט אים ליב! גייט זיך די גרינע גאַל אָן. „סטייטש, פון וואַנען ווייסטו, בחור?" ענטפערט ער מיט נצחון: ער ווייסט, דאָס איז שוין זיין דאגה, זאָגט ער! און שטרעקט נאָך אויס די

פלאַכע האַנט; דאָ וועט אים האָר אַרויסוואַקסן, אויב גיטעלע וועט נעמען דאָס קרומע משה'לע, וואָס ער קען צעקוועטשן, ווי אַ פליג, נאָר עס מיאוס'ט זיך! און דערביי פלאַמען אים די אויגן משונה, ווי עס דאַרף צו זיין. פלוצלונג שפרינגט ער אַוועק און לויפט צו, מיט די פויסטן צו ר' חיים־יוסל'ס, דער כלה'ס אַ פעטער, באשר בכן — ער מאַכט אים קאַליע! ר' חיים־יוסלעס איז אונזער איין־און־איינציגער שיינער איד, אַ בן תורה; געלט אויף פראָצענט, אפילו היבש געלט... און אַ ווייסע, שיינע באָרד! וויל ער'ן מאַכן כעפרא דארעא! און מען האָט אים קוים מיט מסירת נפש אָפגעראַטעוועט; ער וואָלט אים צעטראָטן! שפרינגט ער אָפּ פון ר' חיים־יוסעלעס, און לויפט, אויף דער צווייטער זייט, צו משה'לען, וואָס איז, נעבעך געזעסן, ווי זיין שטייגער, איבער אַ גמרא און געלערנט, — און זאָגט צו אים מיט חוזק: מויסילע, מויסילע (משה'לע האָט נישט געקאָנט אַרויסזאָגן קיין שין), פאַר־טויף מיר דיין טאַלע! („פאַרקויף מיר דיין כלה" הייסט עס, וואָס קיין כ"ף און קוף האָט אויך משה'לע נישט אַרויסגעזאָגט). נאַ דיר —זאָגט ער, — פאַר איר, וואָס דו ווילסט: אַ דריידל, אַ צוויע־קעלע! און אפשר ווילסטו אַ דרייער? מילא, משה'לע האָט זיך צעוויינט, אַז עס איז אַ גאָט'ס רחמנות געווען!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָרנישט. צרות צרורות דערפון האָט גע־האַט גיטעלע! זי האָט זיך נישט געקאָנט אַרויסווייזן אין גאַס. ער פלעגט איר נאָכגיין טריט ביי טריט, און זיפצן און ממש וויינען פאַר איר: גיטעלע, פאַרגים נישט מיין בלוט, מאַך מיך נישט אומגליקלעך, פאַרפינצטער נישט מיין וועלט... וכדומה אַזעלכע נאַרישקייטן. דער מוטער'ס מילך איז איר אַנטרונען געוואָרן. און זי איז אַ גוט כשר קינד, און פלעגט אים קיין שלעכט וואָרט נישט זאָגן. פאַרקערט, טייל מאָל דרייט זי זיך אויס צו אים, און הויבט צו אים אויף די אויגן מיט אַזאַ רחמנות, אַז טאַקע צום באַשרייבן! גייט די מוטער, — וואָס זאָל זי נעבעך טאָן? — און פאַרשליסט זי אין שטוב. גייט זלמן בחור און קרייזלט גאַנצע טעג און נעכט אַרום דער שטוב. און דאָס מיידל, נעבעך, ליידט, פאַר חרפה ובושה, דאָס גיהנום! אַ קלייניגקייט צו זאָגן! קיין

בעלת בשר איז זי קיינמאָל נישט געווען, אַצינד פאַלן פון איר שטיקער פאַר בזיון, טאָג אויף טאָג ווערט זי מאָגערער! אויסער דעם, איז אויף איר, נעבעך, געפאַלן אַ מרה־שחורה מיט אַ האַרץ־קלאַפּונג, אַז דאָס מיידל איז, נעבעך, שיר נישט אומגעקומען פון דער וועלט! דערציילט מען עס דעם בחור, זאָגט מען אים, אַז דו האָסט זי ליב, וואָס קווילעסטו זי אָן אַ מעסער? ענטפערט ער, אַז ער וויל ניט מער, נאָר זי אַליין זאָל אים צורופן צום פענצטער, און זאָגן אים בפירוש, אַז זי נעמט צוריק איר וואָרט! וואָס פאַר אַ וואָרט? ער ווייסט שוין! זאָל זי כאָטש אים אַרויסשאָק־לען מיט'ן קאָפּ אויף ניין! בעט מען זי, זי זאָל צוליב טאָן זיין משוגעת, וואָרום וואָס קען מען טאָן מיט אַזאַ עוג מלך הבשן? וויל זי נישט. וויינט זי און חלש'ט. פאַרשטייט זיך, זי וויל אים פאָרט נישט מביש זיין! אַ אידישע טאָכטער! הכלל — צרות! בלייבט, מען מוז חתונה מאַכן. ניט נאָך די אַלמנה, זאָגט צו גאַנצע פינף יאָר קעסט. מען שרייבט תנאים, און זלמן בחור שטייט אונטער דער שטוב און קלאַפּט זיך קאָפּ אָן וואַנט, אַז עס הילכט! — דאָס מיידל פאַלט אין חלשות, מען זעט בחוט, זי וועט אַריין אין אַ קרענק; גנב'עט מען זי אַרויס, פירט מען זי קיין וואַרשע, מכלומרשט צו'ן אַ דאָקטאָר. ר' זלמן דין מיט'ן איי־ניקל פאָרן בסוד סודות נאָך, ביינאַכט, אויף אַ שיפל איבער דער ווייכסל! אין אַ צייט אַרום, דער בחור שטייט אין גאַס, און עס קומט אָנצופאָרן אַ בויד מיט די מחותנים, מיט חתן־כלה.—דער־זעט ער, גיט ער אַ געשריי, ווי אַ געקווילעטער אָקס, און, תוך כדי דבור — אַ וואָרף־זיך אָן דער ערד, ווי אַן אונטערגעהאַקטער בוים, קריגט אַ מין קאָנוואולסיע. אַז מען הויבט אים אויף—אַ פאַרטיג משוגעת!

אין וואָס איז זיין שגעון? ניטעלע איז שוין געווען אַ ווייבל, זי האָט אַ קינד געבוירן, וואָס איז אין קימפעט געשטאָרבן. און ער טראָגט זיך אַרום מיט'ן יתומ'ל אויף די הענט—האַלטן האַלט ער אַ שטעקעלע, אַרומגעוויקלט אין אַ שמאַטקעלע—אַ ליאַלקע! און הוידעט עס, און וויגט עס, און זינגט אים שלאָף־לידעלעך, און שמאָטשקעט צו אים — אַזוי גאַנצע טעג און נעכט...

טײַלמאָל װערט אינ׳ם א שנוי, לאָזט ער אראָפּ די הענט, אוים אבי יתומים! און װערט אנדערש משוגע. דאָס טרעפט דער עיקר אין א לבנה־נאַכט. ער פאַלט פלוצלונג אין כעס אריין, גייט אויף־און־אָפּ אין גאַס, קלאַפּט אין די פאַרמאַכטע לאָדן אריין, שרייט אין די שטיבער אריין: רוצחים! גזלנים! בלוט־זויגער! און װאָס עס קומט אים אין מויל אריין. נאָר אז ער קומט אראָפּ צו ביילע דער אלמנה׳ס הויז, צו דער װייכסל צו, גייט ער צו אויף די שפּיץ נעגל צום לאָדן פון יונגן פאָר־פאָלק׳ס שטוב, בויגט צו צום לאָדן אן אויער, הערט זיך איין א װיילע, דערנאָך לייגט ער צו די האַנט, קושט דעם לאָדן, װי א מזוזה, להבדיל, און גייט, װיינענדיג, אװעק...

גיטעלע האָט זיך אפילו שוין כמעט װי צוגעװאוינט, נאָר לא עליכם ,קיין קינדער האָט זי נישט! —

דער נדבן

פאַרוואָס איך האָב זיך איבערגעצויגן קיין וואַרשע? פרעגט איר.

כ'וועל אייך זאָגן דעם אמת: כ'בין אנטלאָפן פאַר די קליינשטעטלדיגע קבצנים.

מיינט איר אפשר איך בין א קאַרגער? אסור־חזיר! ביי מיר איז א הונדערטער — בלאָטע. נאָר די אָרימע לייט! ווי א ביין אין האַלז זיינען זיי מיר געשטאַנען! איך קען נישט, איך האָב א ווייכע נאַטור, און קען נישט פאַרטראָגן דעם חושכ־דיגן דלות מיט די פאַרלאָפענע אויגן און אויסגעקרימטע פלייצעס!

און פּרוּאווט, פרעגט מיך, פון וואַנען עס קומט צו מיר? אסור, אויב איך ווייס!

די וועלט זאָגט: „א קינד איז דער מאַמעס א טאַכטער אָדער'ן טאַטנ'ס א זון". „נישט ווייט, זאָגט מען, פאַלט דאָס עפּעלע פון בוים!" נישט שטענדיג אפנים, אין אמת וואָס מען זאָגט! וואָרום, למשל, איך.

מיין טאַטע, עליו השלום, איז כל ימיו געווען א קבצן — א קליינשטעטלדיגער שמש! פאַר קוים דאָס לעבן צו דערהאַלטן לאָזט מען זיך טרעטן פון „קהל, רב און בעדער!" א לאַטע־לייענער, א שוסטער האָט מער פרנסה און מער כבוד פאַר א שמש!

צוויי ברידער האָב איך — להבדיל בין החיים והמתים — זיי לעבן נאָך — אָבער וואָס פאַר א לעבן; ביי פרעה'ן אין מצרים האָט מען א שענער לעבן געהאַט! טאַקע אויף שונאי ציון גע־

זאָגט! איינער וואוינט אין בריסק־דליטא, פאַרשטייט איר דאָך, איז ער א נשרף! דער צווייטער וואוינט שוין גאָר נישט; שוין יאָרנלאַנג, אַז ער האָט זיך געלאָזט אויף דער וועלט צוזאַמענמאַכן אויף הכנסת כלה — זעקס טעכטער האָט ער, דער איד!

איך זאָל אויסרעכענען מיין גאַנצע קבצנ׳ישע משפחה, וואָלטן מיר פינגער געפעלט! ווי די היישעריקן באַפאַלן זיי מיך; לאָמיך זיי ווייזן א פינגער, שלינגען זיי מיך איין מיט די קאַמאַשן! א געלעכערטן זאַק פילט מען נישט אָן!

און איך אליין, וואָס מיינט איר? איך בין געבוירן ווי איך בין?

איך בין דאָך אַן אָרימאַן — א שמש׳ס א זון! ער האָט דען געהאַט א צעבראָכענעם דרייער ביי דער נשמה אויף נדן? דער מאַמע עליה השלום׳ס ירושה א הילצערנע חורבה הינטער׳ן שטע־טעל, האָט מען פאַרקויפט אויף חתונה הוצאות. איך בין דאָך דער איינגסטער געוועזן, האָט זיך דער טאַטע עליו השלום, אויס־געצויגן אין בית־המדרש אריין. די באַלעבאַטים האָבן אפילו נישט געוואָלט... נו — גיט איר נדן! זאָגט ער, מאַכט איר חתונה!

און וויפיל מיינט איר האָט מען פאַר מיין עלוי׳שן קאָפּ געגעבן? צוויי מסכתות האָב איך געקענט אויסנווייניג, צוגעזאָגט אַכט הונדערט גילדן, געגעבן האָט מען די העלפט; פאַר דאָס האָט מען מיר געגעבן א כלה מיט אן איבעריג שטיקל פּלייצע, אמת — א שטר חצי זכר, האָט מען צוגעלייגט!

זעט איר דאָך בחוש — אַן אויפגעקומענער (אַנדערע שעמען זיך דערמיט!) פּשוט איך האָב געטאָן מיינס, דער רבונו של עולם האָט געהאָלפן און בטבע, זעט איר בין איך א געבוירענער נגיד, א רך־לב און א מפונק דעצו!

פון וואַנען? איז פאַראַנען נאָך א קשיא אויף דער וועלט.

און דעריבער טאַקע האָב איך געמוזט אנטלויפן, איר ווייסט גאָר נישט וואָס פאַר א גיהנום דאָס קליינע שטעטל איז פאַר אזא

איד, למשל, ווי איך, וואָס האָט א האַרץ נישט קיין שטיין אינ'ם לייב! און וואָס האָט א נאָז און א געפיל, ווי א מענטש דאַרף צו האָבן!

ערשטנס וואוינט א מענטש ווי אין מיטן גאַס! די פענצטער נישט פאַרהאַנגען. ווער עס גייט פאַרביי, וואַרפט אַריין אַן אויג. וויל ער, שטעלט ער זיך אָפּ, דריקט צו די נאָז צו דער שויב און באַטראַכט, צי שטייט נישט עפּעס נייעס אין שטוב. זומער, אַז דאָס פענצטער איז אָפן, שטעקט ער אַריין דעם קאָפּ מיט א פיינעם גוט־מאָרגן, גאָט־העלף, גוטן אָוונט — פּאַן בראַט! צוזאַמען חזרים געפּאַשעט! און דאָס איז פאַרבייגייענדיג, אַז ער האָט קיין צייט נישט, האָט ער צייט — קומט ער אין שטוב אַריין, פון קיין קלאַפּ־שלאָס, פון אָנקלינגען, הויבט מען גאַר נישט אָן צו ויסן! מען מוז נאָך נאָכ'ן די טיר פאַרמאַכן! א רשות הרבים.

באַלד אין דער פרי:

— גוט מאָרגן, באַלעבאָס־לעבן!

ווער איז?

דאָס איז לאה די מילכיגערין! שוין צען יאָר טראָגט זי מיר מילך, איז זי דאָך א בן־בית.

די קו האַלט זי הינטער דער שטאָט, אויף יענער זייט טייך; קומט זיך אייך אַריין ווינטער אין א פּאָר גרויסע שטיוול, אין זעלנערישע; שטרויענע קאַלאָשן. ליידן ליידט זי אויף אַסטמאַ, קען זי זיך נישט איינבויגן און אויסטאָן די קאַלאָשן, גייט זי אַריין אַזוי; עס רינט איר פון די פיס, פון קאָפּ — דערביי האָט זי שטענדיג א רויט־אָפּגעפרוירן נעזל — וואָס איז אויך נישט זייער טרוקן! נאָך א מעלה האָט זי, זי שטאַמלט א ביסל און איז אָן א „ג" —

— דוט מאָרדן, — הייסט עס, — באַלעבאָס־לעבן!
און וואָס וויל לאה די מילכיגערין?

א קליינינגקייט וויל זי. די „שוואַרצע" איז איר, לא עליכם, אַוועקגעפאַלן! מען דאַרף א קאַנאַוואַל און די הוצאה דאַרף איך

אויסשטיין. און בעלות הבקר קומט זי, אוועקגעפאלן, הערט איר דאָך!

און די קו, זאָגט זי, איז כמעט מיין קו — איך טרינק דאָך שוין צען יאָר די מילך!

א חוץ דעם איז זי נאָך מיין ווייב'ס א שטיקל קרובה. עפּעס א שמעלקע בשמעלקע, ווי מען זאָגט! האָט זי דאָך אודאי א טענה...

כאַפּ איך אַרויס א רובל, אבי גיי!

חס ושלום! נישט אַזוי געשווינד רירט זיך לאה די מילכי־גערין פון אָרט.

ערשטנס הויבט זי מיך אָן צו בענטשן; פּאַר גאָט — דער־נאָכדעם איך, און בענטשט מיך מיט סאַמע דלת'ן...

דערנאָך באַקוקט זי נאָך אַמאָל, דאָס הייסט צום טויזנטסטן מאָל, די דירה מיינע מיט'ן מעבל, און הויבט זיך אָן קרימען און קרימען, ביז זי לאָזט אַרויס א געוויין.

וואָס איז?

סטייטש, ווען נישט איר מאַן דער בטלן, וואָלט זי אויך אין אַזאַ דירה געזעסן, אויך אַזאַ מעבל געהאַט; זי וואָלט זיך אויך געבאָדן אין כל טוב. וואָס איז? עס פּאַסט איר נישט? זי האָט אויך חשק צו'ן א זילבערן חנוכה־לעמפּל, צו'ן א גאָלדן בשמים־שקעטעלע—צו וואָס אויגן זעען!

עס האָט עפּעס א סך געפעלט?

א פּריץ האָט זי געהאַט טאַקע א בריליאַנט, די גאַנצע פּאַכט האָט ער איר — די מעשה איז שוין א יאָר צוואַנציג—געוואָלט אַוועקגעבן, אַזוי האָט זי ביים אים נושא־חן געווען, איבער צוואַנ־ציג קי צום מעלקן... נאָר דער מאַן דער בטלן—זיין נאָמען זאָל אַהיים קומען!—האָט נישט געוואָלט!...

פאַרוואָס ער האָט נישט געוואָלט, איז נישט צום פאַרשטיין! אַזוי צערעשעט זי זיך, און איך מוז ביי איר בעטן רחמים, זי זאָל

מיך לאָזן אויסטרינקען דאָס גלעזל טיי; דאָס „גלעזל וואַרימס" הייסט עס!

דאַנקען גאָט, כ'האָב ביי איר גע'פועל'ט, זי וויל שוין גיין— רופט זי מיין ווייב אַריין צו זיך! אין בעט ליגט זי, — א קראַנ־קע, נעבעך, כל ימיה אָפּגעלעגן אין בעט: וויל זי עפּעס הערן נייעס פון שטעטל. מילא, איך האָב דאָך קיין צייט נישט, זאָל אַריינקומען לאה די מילכיגערין, ווער עס איז, אבי מען זאָל איר בייטלען נייעס: ווער עס קריגט זיך, ווער עס נט זיך, ווי עס לעבט זיך ביי לייטן, וואָס מען קאָכט, וכדומה ווייבערשע פּאָטשטן! און לאה די מילכיגערין איז דאָך עפּעס אַן אַריינגייערין אין היר זער!

איך כאַפּ דערווייל און וויל אויסטרינקען די טיי, לאה די מילכיגערין זאָל מיך צוריק צו וועגס נישט טרעפן אין שטוב. עס גייט נישט, לייזער מעקלער גייט! און לייזער מעקלער איז נישט אבי־ווער! זכרונו לברכה, דעם שטאָט־מגיד'ס א זון! פון פאָטער האָט לייזער גע'ירשנ'ט נאָר דעם קאָלטאָן און דאַכט זיך קיין וואָרט תורה נישט, איז אים דאָך זכות אָבות ביינעשטאַנען, ער זאָל ווערן תבואה־מעקלער. טויגן טויג ער נישט קיין קאָץ אַן עק צוצובינדן. זינט ער לעבט האָט ער נאָך קיין איינציגע סניה נישט אויסגעפירט. באַלעבאַטישע סוחרים אָבער זאָגן: ער איז, איז ער; טוט זיי עפּעס! ווער עס איז שלעפּט צוזאַמען א וואַנט מיט א וואַנט, שלאָגט זיך אונטער די פיס, רייסט זיך אויס די קעל, און נאָך קריעת ים סוף, אַז עס קומט מעקלעריי צו צאָלן, זאָגט מען: נאָר לייזערל איז א שותף! און ער איז! ער נעמט!

אַניט, וואָלטן דאָך אים די באַלעבאַטים געמוזט אויפהאַלטן. מען וועט דאָך נישט לאָזן לייזערל דעם שטאָט־מגיד, זכרונו לברכה'ס, זאָל שטאַרבן פאַר הונגער!

און בכח דעם איינעם זכות אָבות איז ער גלאַט אַן איינגייער ביי באַלעבאַטים.

ביי מיר אויך!

גוט־מאָרגן — גוט יאָר —

וואָס הערט זיך נייעס?

אָט אזוי און אזוי... „וואו איז דיין טאַבאַק?"—פרעגט ער. אויף מיין טאַבאַק האָט ער אויך זכות אָבות — א גלאָז טיי וויל ער אודאי, און אן עסק האָט ער אויך.

מיין ווייב איז דאָך קראַנק, פרעגט ער קודם כל וואָס זי מאַכט, און אז ער הערט, אז עס איז נישט בעסער, קרעכצט ער: אַלץ וייל מען וויל'ן נישט פאָלגן! זיינס א לייבלעכע מומע—ליגט שוין לאַנג וואו מען דאַרף! — האָט אויך אזא מיחוש געהאַט, און קיין זאַך האָט נישט געהאָלפן, נאָר א גרין פלעשל. מען דאַרף באַשטעלן אין דער אַפּטייק א גרין פלעשל! וואָרים, וואו דער דאָקטאָר, וואָס האָט איר פאַרשריבן דאָס גרינע פלעשל, וואוינט היינט, ווייסט ער נישט; און אפשר איז ער שוין אויך, וואו מען דאַרף... דער אַפּטייקער וועט וויסן, ער איז דאָך יענעם אַפּטיי־קער'ס א זון, וועט ער געפינען אין די כתבים...

דאָס איז דאָס עסק וואָס ער האָט צו מיר.

איך וויל ניין דאַווענען, נעם דעם טלית־זאַק. ווערט ער מלא שמחה, וואָס אז אַ איר א גביר ווי איך בין, היט אָפּ קריאת־שמע, און לאָזט נישט קהל זאָל אויפ'ן וואַרטן... איך מעג — גיין זאָגט ער — נאָר ער וועט זיך דערווייל א ביסל צולייגן אויף דער סאָפע. די ארודה זיינע האָט'ס א גאַנצע נאַכט געשאָלטן. פאַרוואָס, ווייסט ער אַליין נישט, נאָר קיין אוינג האָט זי אים נישט געלאָזט צומאַכן, ערשט פאַרטאָג, אז זי האָט געכאַפּט צו אים א פּלאַש, איז ער ארויסגעשפּרונגען פון בעט און איז אנטלאָפן... איז ער שוין גע־ווען ביי שמעדל האָניגמאַכער, ביי יוסל ווייצנזאַנג און נאָך... נאָר ביי דעם איז צופיל קינדער, א מהומה אין שטוב; ביי יענעם איז היינט א וועש, איז מער מהומה, און ווייצענזאַנג'ס צנועה קענסטו דאָך! די הינט מעגן זי ארומשלעפּן, אויסציען זיך לאָזט זי נישט, כ'פאַרפלעק איר, זאָגט זי, די סאָפע.

ימח שמה, זאָגט ער, און אויב עס איז מיר א שאָד די סאָפּע, וועט ער זיך זעצן אויף מיין פּאָטערשטול, א מחיה פון א שטול.

אנטלויף איך; וואָס זאָל איך טאָן?

אויף דער שוועל שלאָג איך מיך אָן אימיצן אָן.

וואָס איז? ווייטער א טובה. אָבער א מצוה, א מצוה גדולה!

מיין שניידער איז עס!

קומען, חלילה, קומט אים נישט ביי מיר. איך צאָל תוך כדי דבור; נאָר דאָס ווייב האָט א צווילינג געהאָט! איינס איז אפילו באַלד אוועק, נאָר ביים צווייטן וועט זיין א ברית, בעט ער מיך אויף סנדקאות — מהיכא תיתי. נאָר דאָס ווייב האָט דערוויילע היץ, די באָבע וויל א דאָקטאָר, כאָטש א רופא מיט רעצעפּט, און ער איז אָן א גראָשן, — וויל ער פאָראויס א פּאָר רובל...

ס'איז טאַקע מיין שניידער, און א גוטער שניידער, נאָר דאָס פּנים איז שוין פון א קבצן! דער קבצן קוקט אים שוין פון די אויגן ארויס, פון אונטער דער קאַפּאָטע אפער, פון אויס די אַר־בעל רייסט ער זיך! א צווילינג נאָך! ביי איינעם א לויה, ביים צווייטן א ברית, און די קימפּעטאָרין מיט היץ — א פארלוירענער מענטש. שענק איך בעסער א רובל! איבער מיין שוועל זאָל ער שוין מער נישט איבערטרעטן, מער צו נייען גיב איך אים נישט...

ער הערט נישט, וואָס איך רעד צו אים, כאַפּט דעם רובל און אנטלויפט, און איך גיי אין בית־המדרש אריין...

אין בית־המדרש אריין מוז מען גיין דורכ'ן מאַרק.

דורכפאַסירן דעם מאַרק איז אויך נישט פון די גוטע זאַכן.

דעם אמת זאָגנדיג, האָב איך זונטאָג, צי אזוי זייערס א יום־טוב, גראָד ליב צו גיין דורכ'ן מאַרק. דעמאָלט איז דער מאַרק לעבעדיג, רירעוודיג: רויטע פאַטשיילעס, רויטע קרעלן, רויטע סטענגעס, רויטע פּנים'ער — פריש און געזונט, אָבער אזוי אין מיטן דער וואָך—חלשות גייט זיך אָן!

אַלטע, פאַרקרימטע, פאַר'חושכ'טע ווייבער; גרינלעך־טרוקן

נעבעקס, פויל אויבס, — און א אידענע נעמט מיט׳ן פינגער און דרייט זיך אויס א פויל עפעלע אין מויל אריין — — —

הא—גוט?

און דער גאנצער מארק קען מיך...

און ער האָט הנאה, דער מארק: דער גביר גייט דאווענען. ער שעמט זיך נישט; מיט׳ן טלית־זאק איבער׳ן גאס! און מען בענטשט מיך!

און איך האָב באקאנטע אויפ׳ן מארק!

איינע איז גאָר מיינס א כלה געווען! דער טאטע עליו השלום, האָט מיט אירן שוין א וואָרט געמאכט... און איר טאטע האָט געהאט א בשמ׳קראָם, פלעג איך דאָרט, קויפן; איך האָב ערגעץ אויסגעקאשפערט א צווייער, און געלאָפן קויפן פאר א צווייער באָקסער! זי פלעגט רויט ווערן; אונטער׳ן טיש פלעגט זי שטיין. שמחת־תורה צו הקפות האָב׳מיר זיך — כא־כא־כא! צווישן עולם אין פּאָליש געפונען, ביי די הענט געהאלטן. דערנאָך איז ביי מיר אין דער האנט א ביסל מאנדלען געבליבן! נאָר באלד נאָך יום־טוב האָט מיר דער טאטע, עליו השלום, געזאָגט, אז חיים יוסל — אזוי האָט ער געהייסן, איר פאָטער — איז א קבצן, א באנקראָט. אין געוועלב שטייען ליידיגע פודלים אָן סחורה, אז ער האָט אים געוואָלט אריינגנארן אין זאק וכדומה, און — אויס שידוך...

באלד דערנאָך האָט זיך אויסגעוויזן, אז מיין זווג איז א חולנית; א מאַן האָט זי באקומען עפעס א שווינדזיכטיגן מלמד... באלד רחמנא לצלן, איז זי געוואָרן א „וויסטע אלמנה"... און אז איך גיי דורך — קוקט זי אויף מיר מיט מילכיגע אויגן...

און נישט זי אליין, נאָך א באקאנטע האָב איך דאָרט—

אויך אן אלמנה —

און דער מאַן אירער האָט פאר דער פטירה געזאָלט זיין מיין שותף.

עס איז נאָך געווען די פאכט אויף כשר־פלייש. ס׳איז פאר

דער ליציטאַציע אין דער גובערניע, און איך האָב מיר דעמאָלט געזוכט א שטיקל עסק, מיינס א פעטער'ס אן איידים (שוין ביידע אויפ'ן עולם האמת), אויך א־ יונגער מאַן נאָך קעסט, זוכט זיך אויך אַ שטיקל עסק. פאָרט מען אונז צוזאַמען... יוחנן פאַכטער איז, לא עליכם, געלעגן איבער אַנאַנד (ער איז אויך נישטאָ, להבדיל בין החיים והמתים!) מאַכן מיר זיך ביידע, נישט וויסנדיג, און ערשט א טאָג פריער כאַפּ'מיר בסוד סודות עקסטרא־פּאָסט, און מען פאָרט אין גובערניע אַריין... וואָלט'מיר ביידע גענומען די פאַכט, וואָלט איך א קלענערער עושר געוועזן...

וואָס טוט אָבער גאָט?

מיין ירוחם (אַזוי האָט ער געהייסן) פאַלט אונטערוועגנס אוועק —מיט געזונטערהייט האָט ער זיך אָנגעגעסן און מיט קאַלט ביר פאַר־טרונקען! — דאָס געלט האָב איך געהאַט ביי מיר; לאָז איך אים איבער אין א שטעטל גאַנץ חרוב, שיק א שליח מיוחד נאָכ'ן וויב און פאָר ווייטער. רחמנות אַהין, רחמנות אַהער — געשעפט איז געשעפט. און וואָס וואָלט ער געהאַט דערפון, ווען איך אַליין בלייב אויך נישט ביי דער פאַכט? וואָלט איך געבליבן א קבצן! אויך האָב איך גענומען די פאַכט... אַז איך בין צוריקגעקומען, איז זי שוין אן אַלמנה געוועזן... נו, מיט אַלמנות און יתומים מאַכט מען קיין שותפות נישט, האָב איך אַרויסגעגעבן א וועקסל אויפ'ן געלט, צוגעשריבן פּראָצענט... און היינט זיצט זי אויפ'ן מאַרק... די עטלעכע רובל צונישט געוואָרן...

פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב דערפון קיין נחת נישט; ווען איך גיי דורך, גיט א צופּ ביים האַרץ; וואָרום וואָס טו איך, אַז אַזאַ אידענע וועט אַרויס מיט א קללה?

און אַז מען קומט שוין, מיינט איר, אין בית־המדרש אַריין, קלייבט מען שוין נחת?

באַלד אויף די טרעפּ — שלעפּט זיך ר' בערעלע דיין, סאָפּעט

און קרעכצט... א גארטל דארף ער! אלע פיר וואכן פאלט ער אוועק אויפ'ן מיחוש, טרעפ זיינען פאר אים סכנות נפשות, — און אז מען נעמט אים צונויף אויף א גארטל, מאכט ער חתונה א טאכטער! טו עפעס, אז דער איד האט פארט צוועלף טעכ־טער! העכער ווארט שוין אויף מיר דער בלינדער שוחט! ער איז בלינד געווארן, האט קהל צוגענומען א נייעם שוחט, בין איך, פארשטייט זיך, געוועזן דערביי — אויסגערעדט האב'מיר, אז, דער נייער שוחט זאל צאלן דעם אלטן צוועלף גילדן א וואך, צאלט ער נישט! אליין א מטופל! בין איך שולדיג! בלינד איז ער, נאר ער דערפילט מיך! און אז ער דערפילט מיך, גיט ער א קרעכץ אויף מיין חשבון. טייל מאל זאגט ער:

— שיין פארזארגט...

האב איך, מיינט איר, הנאה דערפון?

דערנאך הויבט זיך ערשט אן: קבצנים ביים אויבן, בטלנים ביים כיור, און אן אלע מוז מען זיך אפרייבן, אויסשמעקן זייער מאכארקע... א געקומענעם לאנד־קבצן מוז מען נאך שלום געבן... און אז גאט העלפט, איך קום שוין צו צו דער מזרח־וואנט, שטייט ערשט אויפגעשריבן מיט קרייד: גרויסע גע'כתיב'עטע אותיות „חיים בן מיכל לרפואה שלמה!" און דער מיכל דארף גראד זיין מיין משרת!

ס'גיהנום, זאג איך אייך, האב איך געליטן!

א מענטש מיט א ווייך הארץ איז נישט גוט...

מיינט איר אפשר, אז עס איז מיר פלוצלונג איינגעפאלן צו אנטלויפן? איינגעפאקט און ארויסגעפארן?

ניין, עס איז אויך א גאט־זאך געוועזן, איך בין גאר נישט אזוי קלוג!

א ווייב האב איך געהאט, ווי געזאגט, לא עליכם, א חולנית.

— עס איז איר וואס אמאל ערגער געווארן.

איך האב כמעט נישט געוואוסט דערפון: זי האט געהאט איר שטוב, האט ליב געהאט צו האבן ארום זיך אירע גבאי'טעס,

אַלערליי שכנות, איך וועל דאָך נישט אַריינגיין, זיך זעצן צווישן ווייבער. ביינאַכט — איז בעסער זי זאָל שלאָפן.

איינמאָל שיקט זי מיך רופן. באשר בכן, זי וויל פאָרן קיין וואַרשע צו׳ן א דאָקטאָר.

מהיכא תיתי.

וויל זי אַליין נישט פאָרן.

זאָג איך, איך וועל אימיצן מיטשיקן. איין מענטש, צוויי מענטשן.

וויל זי נישט, נאָר איך זאָל מיט איר פאָרן, זי האָט מורא, זי וועט חלילה שטאַרבן אויפ׳ן וועג; און שטאַרבן אָנ׳ם מאַן וויל זי נישט...

האָב איך גראָד פאַרוויקלטע געשעפטן געהאַט. און גלאַט — פאָר מיט א קראַנקער! ביי מיין ווייך האַרץ וואָלט איך אויך, חס ושלום, קראַנק געוואָרן... האָב איך דערווייל א ישוב, זאָג איך: כ׳וועל זען, איבערקלערן, שפּעטער, מאָרגן...

דערהווייל הער איך אין גאַס, זי שטייט שמאָל...

דערנאָך ווער איך געוואויר, אַז חברה קדישא פאַרבויגט זיך אויף מיר א קניפּל, די ציין שליפן זיי זיך, באשר בכן — די מקוה פאַלט איין...

בע! מיט׳ן גוטן ווילן געבן מהיכא תיתי, אָבער נויטן זאָל מען מיך?

דינג איך, אין א שיינעם גוטן מאָרגן, א פויערישן לאַנגן וואָגן, אויסגעבעט מיט שטרוי, היים אַרויפליינן די חולנית און גיב א פאָר אַריין קיין וואַרשע!

און גערעכט איז זי געוועזן, וואָס זי האָט געזאָגט, אַז זי וועט שוין פון וואַרשע נישט צוריקגעקומען...

איין דאָקטאָר, צוויי, דריי דאָקטוירים — און, לא עליכם, ווי א הון איינגעשלאָפן!

וואָס איר איז געוועזן, ווייס איך עד היום נישט...

נאָר א מחיה — 26 רובל קבורה־געלט! ווילסט? גיב א נדבה; נישט—נישט!

דערווייל, זיצנדיג שבעה, איז מיר ווארשע געפעלן, פאַרהאַנ־גען, א קלאַפּ־שלאָס; א גן־עדן! אויף אַרענטלעכערע גאַסן לאָזט מען אפילו נישט בעטלען — —

ניין,—זאָג איך—דאָ בלייב איך שוין!

אַלע קליינשטעטלדיגע גבירים מוזן זיך ציען קיין ווארשע —

דער דראַנג

דאָס, וואָס איך וויל אייך דערציילן, איז א מעשה פון מאַזעל־באַזיץ.

זיי רופן עס מיט'ן פולן מויל: „מאַדליבאַזיצע". דאָס הייסט: דאַוועז צו גאָט, בעט גאָט, הייסט עס, דאָס זאַמד זאָל דיך נישט פאַרשיטן. ווארום דאָס שטעטל באַשטייט אינגאַנצן פון עטלעכע קליינע, הילצערנע הייזלעך מיט שטרויענע דעכלעך, א שינדל־דעכל זעלטן, און צעוואָרפן ארום א גרויסן זאַמדיגן מארק. קיין הינטער־געסלעך נישטאָ. וואלד ארום — אויך נישט.—סאַמע־ראָדנע אָרימע, זאַמדיגע האָבער־פעלדער ארום און ארום; האָט דער ווינט טאַקע, וואָס צו זאָגן. קומסט אין שטעטל אריין—א שטיק מדבר, די הייזלעך דערזעט מען קוים, און שטיל, קיין צייכן פון לעבן. נעכטן האָט געמעגט זיין דער יאָר־מארק, פון וועלכן דאָס שטעטל ציט חיונה אויף א גאַנץ יאָר: צענדליגער פורן, הונדערטער פויערים מיט פויערטעס. געשריי און געפילדער און געקנאַקערייען פון בייטשן, ביז שפעט אין דער נאכט, פאַרטאָג אָבער איז אָנגעפלויגן א פרימאָרגן־ווינטל און פאַריאָגט, און פאַרוויט אַלע צייכן פון פאַדקאָוועס און רעדער. איינס נאָר פאַלט אין די אויגן: אין מיטן מארק, אריינגעזעצט אין זאַמד, שטייט א שוואַרצער הילצערנער דראָנג, אָן אן אויפגעשריבן וואָרט, אָן א צייכן. און פרעגסטו א איד צי, להבדל, א גוי, וואָס דאָס באַדייט, ענטפערט מען דיר: מיכאַליק'ס מצבה...

ווער איז דער מיכאַליק געווען? פאַרוואָס קומט אים א מצבה

אין מיטן מארק? — דאָס וויל איך טאַקע דערציילן.

אַמאָל איז געווען אין מאַזעלבאָזיץ אַ צורר יהודים—אַ גלח. פריער איז דוקא אַ גוטער גלח געווען.

אַ קיילעכדיגער, אַ צעשמייכלטער. מיט רויטע בעקעלעך און לאַכנדיגע גרויע אייגעלעך... צו אחינו בני ישראל צוגעלאָזט... פלעגט אפילו באָרגן אַ קערבל אַמאָל, אויף אַ משכון און נישט גרויסן פּראָצענט. דאָס געלט פלעגט, מכלומרשט, גיין פון דער באַלעבאָסטע זיינערס קניפּל, אָבער געוואוסט האָט מען, וועמעס עס איז. און אויף שבת ויו"ט. בפרט נאָכ'ן יריד, איז ער געווען דער פודה ומציל; האָט מען אָפּגעהאַקט ביי אים די שוועל...

— גאָספּאָדיני — פלעגט ער אויסהערן און זאָגן — האָב רחמנות אויף משה חיימ'ען, אַ פאַרגרעבטער שונא־קריסטוס, אָבער אַ ווייב מיט קינדער! באָרג אים דאָרט אַ פּאָר מטבעות...

און די „גאָספּאָדיני" האָט אָפּגעווישט די רויטע הענט פון מעל צי פון קוואַס, געשמייכלט און געגעבן.

די וואָכערניקעס האָבן אפילו פאַראיבל געהאַט, אָבער טו עפּעס מיט אַ גלח! און אפשר האָבן זיי עס אים פאַרשאַלטן... אין אַ שלעכטער שעה עפּעס אַרויסגעזאָגט, וואָרום פּלוצלונג פאַלט דער גלח אַוועק, די באַלעבאָסטע זיינע פאַרנעמט וואָס זי קאָן און ווערט נעלם. ער מאַכט צו אַן אויג, דאָס צווייטע—ר'איז נישטאָ! און אין אַ קורצער צייט אַרום קומט אַראָפּ אַ הויכער, בלאַסער און מאָגערער גלח, אַ תעניתים־גלח מיט ברענענדיגע אויגן און ברוינע רענדער אַרום די אויגן, און ער הויבט אָן צו דרש'נען געגן אחינו בני ישראל, פּעך און סמאָלע הייסע שיט ער. אַלץ יענע מעשה, דער אַלטער חטא מיט'ן תלוי... און — זהיר והזהר, מען זאָל מיט קיין איד נישט האַנדלען: נישט קויפן, נישט פאַרקויפן, אַ נישט וועט ער ביי קיינעם נישט אָננעמען קיין וידוי, נישט אַרויס־

געבן קיין תשובה, זאָלן די נשמות ברענען אין אייביגן פייער פון גיהנום...

דערשרעקן זיך די פּרנסה־געבער, וואָס קענען זיי אָבער טאָן? מען מוז אָנקומען צום איד! וואָרום באמת, וואָס דאַרף א פויער? א ביסל זאַלץ? איז זאַלץ א מאָנאָפּאָל און אין אידישע הענט: דריי אידישע שותפים אויף מאַזעלבאַזיץ מיט דער סביבה... עס נאָגט נאָך א ביטערן טראָפּן — פיר אידן האַלטן בשותפות די פּראָפּינאַציע... מען האָט א משפּט, א סכסוך וועגן ירושה, צי א טענה צום פּריץ אָדער וועגן א געשלעג אין קרעטשמע, ווער איז א מבין אויף א גוטן „אבלאָקאַט"? מאָשעק אָדער יענקל... און דרימלט דער שומר איין, און עס לקח'נט זיך אַרויס א פונטיג העכטל פון פּריץ'ס טייכל, ווער קויפט עס? א איד לכבוד שבת: אָדער אין פּריץ'ס קשאַקים א העזל געכאַפּט, אָפּגעצויגן, — מוז מען קומען ביינאַכט און אָנקלאַפּן אין א אידישן לאָדן... און אַז עס קומט א סעקוועסטראַטאָר און פּרעסט אויס די פּאָדאַטקעס, און מען מוז עפענען דאָס שטעלכל, און אַרויספירן דאָס ליבסטע קעלבל, — איז דער קצב אויך א איד... און אַזוי מיט א פּאָר אייער, מיט אַן איבעריג מעסטל האָבער...

און פאַרליינן א קריסטלעך געוועלבל לוינט זיך נישט. אויף וואָס? דער פויער טראָגט אויף זיך, וואָס די פויערטע וועבט און נייט; מאַכט פייער רייבנדיג מיט א שטריק אַרום א האָלץ אָדער האַקט זיך די פינגער אָפּ מיט קרעמענים. און בהיתר קען מען אים פאַרקויפן: אַמאָל אין א יאָר א קאָסע און א גאַנץ יאָר —שמירעכץ צו די רעדער; לוינט נישט.

זעט דער מאָגערער גלח, אַז ער האָט צו קורצע הענט. וויל ער זיך נוקם זיין אויף אַן אַנדערן אופן. וועט ער פאַרבאָטן דינסטן. האַלט אָבער מאַזעלבאַזיץ קיין גוי'שע דינסט נישט, קיין גוי'שע אם על אחת כמה וכמה נישט. שיקט ער כאָטש נאָכ'ן שבת־גוי

מיכאַליק, אַ לאָמער גוי געווען, אַ וועשינס אַ מאַן: אַ צעשלאָגע־נער, אַ צע'הרג'עטער; דאָס ווייבל כאַפּט צו אים וואָס אַמאָל די „קיאַנקע", פאַרוואָס ער טויג נישט צו בנים, — און זאָגט אים אָן בחרם, ער זאָל מער נישט אַריבערטרעטן קיין אידישע שוועל.

— נישט איינהייצן ווינטער אום שבת? — קראַצט זיך מיכאַלעק אין קאָפּ.

— ניין!

— נישט אַראָפּנעמען די לייכטער?

— ניין!

— און יום־כּפּור צו נעילה נישט אויסטווישן די ליכט...

— אודאי און אודאי נישט!

קראַצט זיך מיכאַלעק ווייטער אין קאָפּ און פרעגט:

— און ווער וועט מיר געבן ווייסן קוילעטש און אַ ביסל —

געוואָלט האָט ער זאָגן „שנאַפּס", נאָר דער מאָגערער גלח האָט אויף אים אויסגעשטעלט אַ פּאָר אויגן, אַז דער מוטער'ס מילך איז אים אַנטרונען. און ער האָט זיך אַ בוק געטאָן פאַר זיין „שרעק", און איז אַרויס פון שטוב און לויפט גלייך צום רב, אָנזאָגן — אידיש רעדט ער אויסגעצייכנט, כמעט פון וויג אַרויס אַ שבת־גוי — זאָגט ער אים אַזוי און אַזוי, שאַפט איך אַן אַנ־דערן שבת־גוי!

פּלוצלונג אָבער פאַלט אים עפּעס איין. ענדערט זיך אויפ'ן פּנים, פאַלט דעם רב צו די פיס, קושט אים די שיך און זאָקן. גיט מיר, — שרייט ער אויס, — אַ בן זכר מיט'ן כּוח פון אייער אמונה, בלייב איך שבת־גוי ביז'ן טויט אַריין! זאָל זיך זיין נשמה, זאָגט ער, פּרעגלען דערנאָך אין גיהנום, אַבי זיין ארורה צו פאַר־מאַכן דאָס מויל...

מאַכט דער רב: נו, נו! דאָס קושן קיצלט אים אין די קנעכל. לאָז מיך אָפּ, הייסט עס. מיינט אָבער מיכאַלעק, אַז עס איז אַ צוזאָג, און ער ווייסט, אַז אַ רב, להבדיל, כאָטש נישט אַ גלח, האָט אויך עפּעס אַ דעה, קיין ליגנער איז דער מאַזעלבאַ־זיצער רב אודאי נישט, שפּרינגט ער אויף דערפרייט, שרייט: איך

בלייב! איך בלייב! און לויפט ארויס, איידער מען האט צייט געהאט אים עפעס צוזאגן...

קומט מיכאלעק אין מארק אריין, זונטאג איז עס געווען. דינסטאג דארף זיין יום־כפור, הייסט עס: מאנטאג ערב יום־כפור. זיינען זונטאג געקומען אויפ׳ן מארק פויערים מיט פויער־טעס מיט הינער און הענער אויף כפרות. א געקרייערייי! און ווייבער שטייען ארום און טאפן די עופות און דינגען זיך, און רייסן זיך פון די הענט. א געשריי א געפילדער! פלוצלונג פאלט אין מארק אריין דער גלח מיט בליצנדיגע אויגן און א שטעקן אין דער האנט, און הויבט אן צעטרייבן די פויערים. כפרות, שרייט ער, איז כשוף, מען זאגט אפ די זינד אויף גוי׳אישע קעפ. וואן! די פויערים און די פויערטעס דערשרעקן זיך; פאר די אויגן, פאר׳ן שטעקן און נאך מער פאר׳ן כשוף און —ויברח! — די ווייבער בלייבן שטיין מיט ליידיגע הענט און אפענע מיילער, און דער גלח׳שער המן, מיט די הענט הינטער׳ן רוקן, גייט זיך אוועק מיט גרוים נצחון. קומט, ווי געזאגט, פון רב׳ם שטוב ארוים מיכאלעק, ווארפט אן אויג און פארשטייט שוין, וואס דא איז געשען. טראכט ער אויף זיין לשון, כאשר אבדתי אבדתי! און שרייט אוים: עס וועלן זיין כפרות!

און לויפט אהיים, כאפט א פאר עופות — א הון מיט א האן, וואס דאס ווייבערל האט געהאדעוועט, א שטיק שווארץ האלץ, דעם ווייב׳ס קאציובע, א שטריק פון דער וועש און א בייטש. א זכר געבליבן, מיכאלעק איז אמאל שמייסער געווען. און לויפט אין מארק אריין. די הון ווארפט זיך, פעדערן פליען, דער האן קרייעט, און ער טוט זיך זיינס. גאנץ מאזעלבאזיץ שטייט מיט אפענע מיילער און ווארט, וואס דא וועט זיין. מיכא־לעק נעמט דאס שטיק האלץ און שטעקט עס אריין אין זאמד אין מיטן מארק, נעמט די שטריק און בינדט מיט איין עק די עופות צו ביי די פים; דעם צווייטן עק בינדט ער צו צום שפיץ פון דראנג. הויבט אן דאס פאר עופות ארומצופליען ארום דראנג פאר׳ן שטריק. נעמט ער נאך די בייטש און קנאקט, און יאגט זיי ארום און ארום. פארשטייט שוין דער מאזעלבאזיצער עולם

און לויפט זיך צוזאמען, און שטעלט זיך ארום דראנג... מיכאלעק יאגט די עופות איבער די מאזעלבאזיצער קעפ און גאנץ מאזעל־באזיץ זאגט, ווי איין מענטש מיט איין מויל: בני אדם, אז עס הילכט אין אלע זיבן הימלען...

עס איז אן אלטע געשיכטע...

די הון מיט'ן האן זיינען אויפגעגעסן געווארן מוצאי יום־כפור... דער שלעכטער גלח איז פאר בושה אנטלאפן. די בני־אדם זאגער זיינען שוין לאנג אויפ'ן עולם אמת... צי מיכאלעק האט א בן־זכר געהאט און וואו ער איז אהינגעקומען, ווייסט מען נישט, נאר דעם דראנג, די מצבה נאך מיכאלעק'ן רירט קיין ווינט נישט פון ארט, זי שטייט ביז היינטיגן טאג!

אַ קשיא אויף יענע לייט

איר האָט דען געקענט אַן אמת'ן קאַרגן, אַ קאַרגן ווי עס דאַרף צו זיין? ניין? ביי אונז איז אַזוינער געווען! געהייסן האָט ער: ר' תנחום.

אַ מענטש האָט געהאַט אוצרות! עס האָט דען אימיצער געוואוסט וויפיל? עס האָט דען אימיצער געציילט? נאָר פולע פעסער מיט רענדלעך אין קעלער!

און דער מענטש האָט נישט געוואוסט פון קיין נדן פאַר אַ קינד, נישט געגעבן קיין חתונה־הוצאות, קיין שדכן אויף זיך נישט גענומען, אַלץ — נאָכ'ן טויט! ביים לעבן קיינעם נישט אַ העלער! לייט האָבן זיך דאָך געלאַקאָמעט אויף דער ירושה און מען האָט זיך מיט אים משדך געווען.

זיינע קינדער האָבן שוין אין פאַרשיידענע קהלות געלעבט ווי מענטשן, באַזונדער; אָדער ביי שווער און שוויגער אויף קעסט. ער אָבער מיט'ן ווייב חיה שרה — זיי זאָלן מיר עס דאָרט מוחל זיין! — האָבן געלעבט טאַקע, ווי די הינט!

וואָס זיי זיינען עלטער, — זיינען זיי, דאַרער, אויסגעטריי־קענטער און קאַרגער געוואָרן! פון קיין דינסט האַלטן, איז נישטאָ וואָס צו רעדן; פון קיין נדבה געבן — אודאי נישט... זעט איר, אַ זעלנער אויף שבת, אַפילו צוויי! נאָר ווער האָט געוואָלט צו זיי גיין שטאַרבן שבת פאַר הונגער?

אלול־צייט, אַז מען האָט געגעבן דעם ערשטן בלאָז פון שופר,

איז ר׳ תנחום קראַנק געוואָרן פון שרעק — סטייטש, די קערה נייט! און האָט זיך קוים אויפגעהויבן צו „כל נדרי״.

געזאָגט האָט ער, אַז דאָס רעגנוועטער שאַדט אים...

ווער האָט אים געגלויבט!

עולה תורה איז ער געווען פון איין שמחת־תורה צום צווייטען! און מנדר געווען—„מתנה״!

מיינט נישט, ער האָט זיין וואָרט נישט געהאַלטן! חס ושלום, אָפּגעגעבן!

פאַר דער מתנה האָט דאָס ווייב זיך ערגעץ געבאָרגט א נאָדל־פאָדים און פאַרלאַטעט די בית־המדרש האַנטוכער; פאַרצעריט אַמאָל, מיט אן אויסגעבעטלטער זייד, אַן אַלט פּרוכת!...

אויף הויז־האַלטונג פלעגט ער איר געבן צוועלף גראָשן א טאָג. פון דעם פלעגט נאָך חיה שרה אָפּשפּאָרן וועלכן גילדן, אוועקצובאָרגן די זיצערינס אויף וואָכן־געלט!

אויב עס איז מעגלעך, — איז זי קאַרגער געווען פאַר אים.

ביי זיי איז שמחת־תורה ערגער געווען, ווי תשעה באב ביים ערשטן שלעפּער.

דערביי האָבן זיי נאָך שלעכט געלעבט, געשאָלטן זיך מיט טויטע קללות!

זי האָט געשריען, אַז ער שטעלט זי מיט׳ן טאַבאַק־שמעקן בדיל־הדל, כאָטש ער פלעגט קיין איד קיין שמעק־טאַבאַק נישט געבן, כאָטש ער אַליין האָט אויך פיר מאָל געהאַט א ישוב, איידער ער האָט מחיה געווען די נאָז.

ער, ווייטער, פלעגט גוואַלדעווען, אַז זי איז אַן אויסברענגערין!

א אידענע, — פלעגט ער זאָגן, — וואָס האָט אויסגעגעבן אַלע קינדער, דאַרף שוין נישט קיין ברוסט־טיכל, מען מעג אויסטעפּן די זילבערנע פעדים און פאַרקויפן.

ביי דעם גאנצן קאַרגשאַפט, האָט ער זיך אָבער נישט געקענט אָפּזאָגן גאָר אינגאַנצן פון טאַבאַק, אַזוי ווי זי — פון ברוסט־טיכל!

ער האָט שוין אָן טאַבאַק נישט געקענט אָפּהיטן, און זי טראָגט שוין דאָס ברוסט־טיכל מכמה שנים, זינט זי האָט חתונה געהאַט! עס איז נאָך געווען אַ ירושה פון דער עלטער־באָבען!

און דעריבער האָט מען זיך געקריגט גאַנצע טעג, געשאָלטן זיך און אַרומגעיאָגט.

און געיאָגט האָט מען זיך פּאַמעלעך, אויף די נעגל, מען זאָל, חס ושלום, נישט אָפּרייבן די פּאָדעשוועס.

און האָט שוין איינס דאָס צווייטע דעריאָגט, האָט מען ערשט מורא אָנצוכאַפּן ביי'ן אַ פּאָלע, מען זאָל זי נישט אָפּרייסן! מען זוכט אָנצוכאַפּן אַ נאָז, אַ פּנים!

ביינאַכט, האָט מען זיך געיאָגט באָרוועס און אין דער פינצ־טער.

שבת — ביי די האַלב־גראָשעדיגע ליכטלעך, ביי וועלכע זי פלעגט בענטשן.

פאַר דאָס האָט מען דעם האַלז נישט געקאַרגט, און געשאָלטן און געשריען אויף וואָס די וועלט שטייט.

דאָס גאַנצע שטעטל פלעגט באַלאַגערן די פענצטער!

מען פלעגט זיך אָנפאַרציילן פון זיי מעשיות; ביי די זייטן צו האַלטן, זייער קריגן זיך.

ער, למשל, וויל זי איבערשרעקן. אָט, אָט, — זאָגט ער, — רופט ער אַריין אָן אָרימאַן און גיט אים אַוועק אַ גאַנץ־האַלב ברויט, וועט זי „פּלאַצן". זי, ווייטער, פלעגט אים סטראַשען דערמיט, אַז אָט, אָט, קויפט זי זיך פאַר אַ גאַנצן דרייער רעציען מעל, מאַכט זיך אַ קולישע מיט פּוטער, און אים וועט זי נישט געבן קיין לעק...

דאָס אַלץ איז אָבער געווען פּוסטע רייד; עס האָט זיי ביידע דאָס האַרץ נישט געלאָזט! און אפשר — זאָגט מען, — וואָלטן זיי עס אַמאָל געטאָן, ווען נישט די מורא עס זאָל דערפון נישט

ארום קיין טויט מיט קבורה געלט! זיי האָבן געוואוסט, אַז חברא־קדישא, שאַרפט זיך שוין לאַנג די ציין אויף איינעם פון פּאָר פאָלק.

און, אויב איינס דאָס אַנדערע שעלט אַ געוויינטלעכע קללה: „באַגראָבן זאָל איך דיך!" ווערט באַלד צוגעגעבן, „נאָר נישט דאָ, רבונו של עולם! עס זאָל זיך מאַכן אַ געלעגנהייט, איך זאָל דיך אַ גוסס אַוועקפירן"...

בשעת זיי האָבן נאָך די קינדער אין דער היים געהאַט, איז אין שטוב נישט געווען מער, ווי איין שינעטן קאַפּאָטל מיט איין פּאָר פלידערן.

דער עלטערער פלעגט גיין אין חדר אַריין און די איינגערע—אָפּבליבן: זומער אויפ'ן הויף, ווינטער אין בעט אין די העמד־לעך, מיט קרייקעם אַרומגעגאַרטלט.

האָט מען דעם עלטערן פאַר'קנס'ט און פאַרזאָרגט, האָט ר' תנחום נישט געוואָלט גיין צו דער חופה, ביז מען האָט אים נישט צוריקגעגעבן דאָס קאַפּאָטל מיט די פלידערן פאַר'ן אינגערן זונ'ס וועגן.

קוים האָט מען דאָס גע'פועל'ט, האָט זיך דאָס פּאָר פאָלק געזעצט עסן און טרינקען, און שאַרן פון די טעלער, גלייך נישט זיי זיינען מחותנים! און געגעסן און געטרונקען, עס זאָל געגנוג זיין טאָקע ביז אויף אַ נייער שמחה!

פאַר דאָס האָבן זיי אויפ'ן מוזיניק'ס שמחה זיך צעוויינט. גלייך עס וואָלט זיי דאָס גרעסטע אומגליק געטראָפן. זיי האָבן געוואוסט, אַז עס איז דאָס לעצטע מאָל!

דאָך פלעגן זיי נאָך עסן, כאָטש זעלטן, אויף פרעמדע שמחות!

מיינט נישט, חלילה, אַז זיי זיינען געגאַנגען ערגעץ אויף אַ שמחה; זיי פלעגן אויף קיין שום שמחה נישט קומען, עס קאָסט דאָך געלט! נאָר ערשט דערנאָך, אַ פּאָר טעג שפּעטער, פלעגן זיי אַריינפאַלן מיט אַ פּרעטענזיע צום בעל־שמחה, פאַרוואָס מען האָט זיי נישט געבעטן אויפ'ן ברית צי אויף דער חתונה?

עס זיינען טאַקע, — זאָגן זיי, — שלעכטע צייטן, מען לאָזט זיך נישט גערן קאָסטן, און בפרט — פאַר וועמענס וועגן? וואָס פאַר א מצוה האָט מען דערפון? די סאַרווערס זיינען פּראָסטע גנבים, טאַקע — די ווייסעל פון די אויגן. אויף דער אַלטער שרה'ן רעדט מען שוין א יאָר פערציג... פונדעסטוועגן וואָלטן זיי אויף דעם נישט געקוקט... סטייטש! אזא בעל־שמחה; אזא טייערער בעל־שמחה! און אזא נאָענטער קרוב...

און זיי זיינען געווען שרעקלעכע בקיאים אין יחוס פון דער גאַנצער שטאָט און האָבן זיך זייער לייכט אריינגעפּלאָנטערט אין יעדער משפּחה, ווי זאָגט מען עפּעס: „קו—פערד—בייטש־שטע־קעלע" — א קרבות איז אַרויס, מכבד זיין האָט מען געמוזט, און זיי האָבן אָפּגענומען זייערס.

פאַר דאָס, אמת וואויל־גיין, האָט מען זיך געלאָזט אויף א שבת'דיגן ברית!

דאָ קאָסט שוין נישט א דרייער. אונזער פאָר פאָלק איז גע־קומען צום ערשטן און אוועקגעגאַנגען נאָך אַלע משועבדי קהלה!

און שיין איז זיי געווען צו זען אויף א שמחה: זיי זענען אַנדערש געוואָרן, עפּעס ווי אויסגעוואַקסן, אויפגעלעבט; די לויפנדיגע אויגעלעך, אונטער די שיטערע גרויע ברעמען, האָבן געפלאַקערט און געטאַנצט; טייל מאָל זיינען זיי פייכט און רחמנות'דיג געוואָרן.

נאָכ'ן ערשטן טרונק בראָנפן, איז אונזער ר' תנחום פּאַרביטן געוואָרן, פון קאַרגן ווערט א שרעקלעכער נדיב!

ערשטנס, האָט ער אַרויסגעכאַפּט דאָס פּושקעלע און געוואָרפן אין מיטן טיש אריין: כאַפּט אידן, שמעקט! שמעקט אָן רחמנות! אוים קאַרג! אַלע זאָלן שמעקן.

לײדער איז שטענדיג דאָס פּושקעלע געווען ליידיג; ווייל אַרויסגעגאַנגען פון דער היים איז ער ניכטערן, האָט ער דעם טאַבאַק באַהאַלטן... זיינס האָט ער דאָך געטאָן; מפקיר געווען דאָס פּושקעלע.

נאָך א צווייטער כוס׳ע, האָט ער זיך שוין גענומען צו צדקות און מעשים טובים:

ער ווייסט גאַנץ גוט, וואָס קהל דאַרף:

דאָס בית־עלמין האָט ניט קיין צוים; איגנאַצ׳ס קו דרייט זיך אַרום צווישן די הייליגע קברים.

די מקוה האָט צעבראָכענע טרעפּ, און ברכה — די בלינדע טיקערין, ברעכט שיר נישט האַלז און לייב!

א פּרוכת אין שול אַריין וואָלט אויך נישט געשאַט.

און אויסמאָלן די שול מיט לייבן, בערן, נח׳ס תיבה און צוועלף מזלות, וואָלט אויך קיין עולה נישט געוועזן.

אין גרויסע שטעט איז אַזוי...

אויף דעם אַלעם פּאַסט ער אָפּ א געוויסע סומע, און קוים נעמט ער נאָך א טרונק בראָנפן, שווערט ער שוין דערויף מיט כל׳ע שבועות...

געגנוג פאַרזיכטיג איז ער דאָך און שווערט ביי׳ן איר, זאָל לעבן.

„מיינע זאָל אַזוי געזונט און שטאַרק זיין, ווי היינט, נאָך מוצאי שבת קודש, מאַך איך א וואָרט מיט א מוליער, סטייטש? שווייגן וועל איך? אַזוי פיל נחת זאָל זי האָבן פון אונזערע קינדער, וויפיל רענדלעך עס וועט קאָסטן דאָס פּרוכת... דעם שופר של משיח, זאָל זי אַזוי דערהערן, ווי שפּעטסטנס מאָרגן אין דער פרי, וועט ער נעמען א מאָס אויף טרעפּ, און דוקא— דעמבענע, עס זאָל זיין א בנין עדי עד, עס זאָל קינדס־קינדער איבערלעבן!

די תנוחימעבע, זיצנדיג צווישן די ווייבער, האָט אויך אַן אַנדער צורה באַקומען!

זי האָט אויך א ביסל געטרונקען — זיסע בראָנפן; נאָר פאַר דאָס, האָט זי א מאָסע לעקעך אויסגעטונקען. א אידענע—זי זאָל עס מיר מוחל זיין, — האָט זיך איר באַלד דאָס הינערנע קעפּל פאַרדרייט.

זי ווערט ווייך און וויינענדיג און באקלאגט אירע יאָרן און טעג. איר טאַטע־מאַמע זאָלן אויפשטיין פון קבר און זען, אויף וואָס פאַר א שטייגער זי איז געקומען, און וועמעס הענט מען האָט זי איבערגעגעבן, וואָלטן זיי זיך צוריק אריינגעלייגט אין קבר, און וואָלטן זיך שוין געשעמט תחית המתים אויפשטיין.

וואָס הייסט, זי וואָלט נישט געקאָנט פאַרדייען אַלע טאָג א ביסל זיסן בראָנפן מיט לעקעך? איר האַרץ כאַפּט זיך נישט אַמאָל אוועק? איר נשמה איז א ראָזינקע? און א סאַמעטנם מאַנטל וואָלט זי נישט געקאָנט טראָגן? עס וואָלט איר אפשר נישט געפּאַסט? זי איז נישט אַזאַ בריה ווי אַנדערע ווייבער? נישט אַזאַ מיוחסת?

נאַטירלעך, שולדיג דערינען איז אַלץ תנחום'ל, אַלץ דער רשע מרושע, וואָס ציט איר אַרויס די קליי פון די ביינער. פון איר צד וואָלט גאָר קיין מניעה נישט געווען, זי וואָלט אפילו אריינגע־וואָרפן אין אַלע צדקה־פּושקעס, כאָטש צען מאָל אין טאָג.

ווינטער, וואָלט זי אָפּגעלייגט קאַרטאָפל פאַר אָרימע לייט; פאַר אָרימע ווייבער וואָלט זי אויף איר חשבון די מקוה געהייצט.

דער משוגענער פּעסע, וואָס לויפט אַרום נאַקעט און בלויז אין גאַס, וואָלט זי א באַרכאַטנעם שפּענצער געמאַכט; וואָלט זי אים אָפּגעריסן, וואָלט זי איר א נייעם געמאַכט!

זעלנער אויף שבת — וויפיל עס וואָלט אריין! עסן געגעבן: ציבעלעס מיט לעבערלעך, מיט אייער, מיט שמאַלץ, רעטעך אויך און פיש, פליישׁ; א קוגל וואָלט זי געמאַכט, וואָלט די גאַנצע שטאָט געלאָפן אויף זיין וואונדער! דעם בעל־שמחה, און אפילו אירע אצינדיגע נאָענטע שכנות, וואָלט זי שבת בשבת אהיים גע־שיקט קוגל! נאָר וואָס קומט אַרויס, אז גאָט, ברוך הוא, וויל נישט, זי זאָל זיינע פּטור ווערן! און ער האָט א האַנט, א האַנט... אויף אַלע שונאי ישראל געזאָגט אַזאַ האַנט ווי ער האָט!

דערביי האָט זי געכאַפּט נאָך א קאָפּ און אָנגעהויבן אויפ'סניי צו כליפּען:

תנחום פֿאַרגינט איר נישט אַפֿילו דאָס ברוסט־טיכל; פֿאַר־קויפֿן וויל ער עס, דער רשע, דער כּילי! אים אויף להכעיס, שענקט זי עס אַוועק דער ערשטער בעסטער, אָרימער כּלה, און עס זאָל עס האָבן!

און זי נעמט נאָך אַ קאָפּ...

דאָך די פֿאַרדרייטע קעפּ האָבן זיי נישט געשטערט, אַהיים צו נעמען עטלעכע שטיקלעך לעקעך, אַ פּאָר מאַקאַראָנען, פֿון וועלכע מען האָט געגעסן אַ לאַנגע צייט; איין שטיקל לעקעך מיט אַ מאַקאַראָנע האָט מען באַהאַלטן אויף פּורים; שלח־מנות פֿאַר'ן רב.

וואָס דער רב האָט צוריקגעשיקט, האָט מען געשיקט אַ באַ־לעבאָס; און וואָס מען האָט פֿון דעם געברענגט, איז געגאַנגען צו'ן אַ צווייטן... ביז מען האָט דורכגעשיקט דאָס גאַנצע שטעטל, אויסער אַלטע אַלמנות, אָדער אַלטע לייט און עקרות, וואָס מאַכן קיין שמחות נישט און פֿאַרדינען נישט אויף שלח־מנות.

אַ באַהעלפֿער צום שלח־מנות האָבן זיי אויך געהאַט אָן אומ־זיסטן: עס האָט זיך זיי געטראָפֿן אַ באַהעלפֿער אַ יתום, וואָס האָט זיי באַדינט, מיט דער האָפֿנונג, אַז זיי וועלן אים נישט פֿאַרגעסן בשעת צוואה.

פֿונדעסטוועגן האָבן זיי דעם באַהעלפֿער אינגאַנצן נישט גע־טרויט. דעם גאַנצן טאָג פּורים פֿלעגן זיי אים נאָכגיין, היטן פֿון ווייטן, ער זאָל נישט אָראָפּכאַפּן פֿון אַ טעלערל, און, אַז מען האָט אים ערגעץ אין אַ הויז לענגער פֿאַרהאַלטן, האָבן זיי גע־טופּעט מיט די פֿיס פֿאַר כּעס און שרעק צוזאַמען.

זעט איר, — דאָס הייסט קאַרג: מטמונים, אוצרות, און געלעבט — זיי זאָלן עס מיר דאָרט מוחל זיין — ווי די כּלבים!

און וואָס מיינט איר, עס איז אַרויסגעקומען עפּעס גוטס

פונ׳ם געלט? אז אָסור! אזוי ווי מען האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען דאָס עשירות האָט זיך גענומען, און וויפיל עס איז געווען, אזוי האָט מען נישט געוואוסט, וואו עס איז אהינגעקומען.

ר׳ תנחום׳ס קינדער האָבן קיין גראָשן ירושה נישט באַקומען.

קיין דבר שבצדקה איז דערפון אודאי נישט געוואָרן.

די מקוה האָט עד היום קיין טרעפּ.

פון פּרוכת פאַלן שטיקער!

איגנאַץ פּאַשעט שוין פּיר קי אויפ׳ן בית־עולם און ווערט נתעשר דערפון.

גאָרנישט! עס איז צונישט געוואָרן!

איינמאָל האָבן זיי זיך שבת אזוי איבערגעגעסן אויף א סעודת מצוה, אז עס האָט זיי געשאַדט. עס איז פריער א לאַנגע צייט קיין שמחות נישט געווען, און זיי האָבן זיך צוגעכאַפּט מיטאַמאָל צו קאַלטע פיש און פעט פליישׁ נאָך א האַלב יאָר תעניתים...

ביינאַכט האָט יעקל־יענטעס, דער שכן זייערער, דערהערט קרעכצן, אז גאָט זאָל שומר ומציל זיין!

ער איז אריין —

זיי וואַלגערן זיך אויף דער ערד!

ער מאַכט א געוואַלד!

מען רופט א רופא, ער גיט אויף אָפּפירן...

איז זיי א שאָד!... ווילן זיי באין אופן נישט איינגעמען; ערשט אָפּגעגעסן!... און זיי זיינען ביידע נפטר געוואָרן אין איין וואָך...

באַגראָבן האָט מען — ביידע אין פרעמדע תכריכים!

און אין קאַסטן זיינען געלעגן עטלעכע אַלטע העמדער, א פּאָר אָניצעס מיט א צעריסענעם טלית־קטן...

און אין קעלער איז פול געווען מיט שערבעלעך, צעבראָכענע פלעשער און קרעמענים...

פריער האָט מען אפילו געמיינט, אַז יעקל האָט געכאַפּט און געמאַכט אַ קראַץ; עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז ניין! ער איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרן אַ בעל־חוב איבער'ן קאָפּ...

נייערט — פּשוט: יענע לייט האָבן געגעבן און יענע לייט האָבן צוגענומען!

שערבעלעך, קרעמענים, צעבראָכענע פלעשער דערפון גע־מאַכט!

גוואַלד זיי קענען, השם ישמרנו!

מלוה מלכה

איך וויל אייך פארציילן א שיינע, וואונדערליכע מעשה:

פון דער פערטער סעודה פון שבת קודש — מלוה מלכה, וואס דוד המלך, עליו השלום, האט מתקן געווען...

פון א פשוט'ן ערליכן איד, וואס האט אויף זיך גענומען די מצוה פון מלוה מלכה!

פון יענע לייט, וואס האבן דוקא געוואלט אראפפירן דעם איד פון זיין דרך, ער זאל כאטש איינמאל אין לעבן נישט קאנען מקיים זיין די מצוה —

און ווי אזוי דער איד איז נצול געווארן פון זייערע הענט.

און א מעשה איז עס מיט א מוסר־השכל:

דער פשוט'ער איד וועט זיך דרש'ענען א קל־וחומר: מה דאך אזא קליינע מצוה, שאדם (וואס א מענטש) דש (טרעט) בעקביו (מיט זיינע טריט) מאכט אזא רושם, ברענגט צו'ן אזא נסיון...

אנדערע, גרעסערע מצות, אויף וועלכע די וועלט שטייט באמת, על אחת כמה וכמה.

און דער יודע חן, וואס האט א ידיעה אין ענין פון סעודת דוד המלך, עליו השלום, — דעם וועט דאס גאר אויפגיין א ליכט אין די אויגן!

ער וועט, נעמלעך, זען באשיינפערלעך, עד היכן הדברים מגיעים; און וואס א נדר, וואס א איד נעמט אויף זיך, באדייט, ווי מען וועט, בעזרת השם, זען פון גוף המעשה.

און אצינד הויב איך אן:

.1

פארצייטנס, אין א גאַליציש שטעטל אין קיר"ה זיינען געווען צוויי שותפים.

תבואה־סוחרים זיינען זיי געווען; היבשע תבואה־סוחרים: געפירט גרויסע פאַדריאַדן פאַר מלכות, געהאַלטן אייגענע פערד און וואָגן, און אַ יונג — אַ שמייסער. און צוויי מויערן געהאַט אין שטאָט, יעדערער זיין מויער.

און די שותפים, וואָס זיינען געווען גלייך אינ'ם מסחר, זיינען נישט גלייך געווען אין יהדות.

איז נעמלעך איינער פון די צוויי שותפים געווען א חסיד, א ירא שמים און א למדן א גרויסער דאצו, און דער צווייטער — אזוי... א פשוט'ער איד, אן ערלעכער מאַן.

פלעגט דער שותף דער למדן זיצן אין דער היים על התורה ועל העבודה און קוים אָפּשפּאָרן א שעה צי צוויי שעה אין טאָג אויף עצות און חשבונות מענין המסחר. און דער צווייטער פאַר דאָס, דער פשוט'ער איד, פלעגט א גאַנצע וואָך באָדן אין עסק.

פאָרט מען א גאַנצע וואָך ארום: פון פויער צו פויער, פון פריץ צו פריץ, — אויפקויפן קאָרן; אין די מילן אריין—מאָלן דאָס קאָרן; אויף די פונקטן דערנאָך, צוזשטעלן דאָס מעל פאַר די חיילות.

און די חיילות זיינען צעוואָרפן אין דער גאַנצער סביבה, איבער אַלע דערפער, — פלעגט טאַקע דער איד אהיים קומען קוים צום מרחץ אויף שבת. —

און וואָס האָט ער, אימשטיינס געזאָגט, פון שבת? קוים ער קאָן מקיים זיין די מצוה פון „שינה בשבת תענוג"... אוים מענטש קומט ער אהיים.

מיד, און דער גאַנצער „הו־הא" אין קאָפּ.

ווייסט דאָך אָבער א איד, וואָס דער תוך און דער עיקר איז, גייט ער און נעמט אויף זיך די מצוה מקיים צו זיין ברוב פאַר והדר די מצוה פון מלוה־מלכה!

צו דער מלוה מלכה פלעגט דער שותף דער חסיד קומען זייער זעלטן: א פּאָר מאָל אין יאָר, שלא לבייש.

ער פלעגט בעסער זיצן צווישן זיינס גלייכן אין שטיבל, און עוסק זיין אין זיינע זאכן.

פאַר דאָס פלעגן קומען אַנדערע שיינע אידן, אפילו לומדים און אזוי אָרימע לייט, וואָס פלעגן אפשר א גאַנצע וואָך וואַרטן אויף דער מלוה מלכה, זיך כאָטש איינמאָל אָנצועסן זאַט.

און באַלד טאַקע נאָך הבדלה, דער פשוט'ער איד זאָגט זיך „ויתן לך", זינגט זיך זמירות (פון געשעפט, ביז נאָך דער מלוה מלכה, רעדט ער נישט) און אין קיך ברענט שוין א פייער, וואַל־גערט מען שוין פרישע לאָקשן, קאָכט מען פרישע פיש, זענגט מען אָפּ פרישע עופות, וואָס מען האָט נאָר־וואָס געברענגט פון שוחט, — א ביסל משקה וועט, פאַרשטייט זיך, אויך נישט פעלן, —אויף א גביר'ישער חתונה דאַרף מען נישט — נישט שענער, נישט בעסער...

און ביי דער מלוה מלכה איז ששון ושמחה.

ווייס־געדעקטע טישן, אז עס בלאַנקט, אויסגעשטעלט כלי כסף וזהב, אַלערליי קאָלירטע גלעזערנע כוסות, ווי צו'ן א סדר. און ליכט אָנגעצונדענע א סך: הן אויפ'ן טיש אין די זילבערנע לייכטער, הן אַרום די ווענט, אין די זילבערנע העסען.

און דאָס בני בית מיט די אורחים זעצן זיך אַרום, אנשים לחוד ונשים לחוד. די מענער אין בגדי שבת ויו"ט, די ווייבער אין טייערע קליידער, אבנים יקרות ותכשיטין, און מען עסט, און מען טרינקט, און מען רופט: דוד המלך, עליו השלום, חי וקים! און — מען לאָזט זיך א טענצל...

מן הסתם געפעלט עס נישט יענע לייט!

האָט מען אויף דעם ערלעכן איד און זיין מלוה מלכה אַן אויג.

.2

ויהי היום — עס איז געקומען א צייט, און די שותפים זיינען געשטאנען אין א גרויסער סכנה.

געהאט האָבן זיי א גרויסן פּאַדריאַד, אויף כמה וכמה אלפים כור קמח פאַר׳ן חיל אין דער סביבה, און אין קאָנטראַקט, וואָס מען האָט געמאַכט מיט׳ן מלכות, איז געשטאַנען, ווי דער סדר־עולם איז, שחור על גבי לבן, א תנאי, אז אויב, חס ושלום, מען וועט עובר זיין איין טערמין פון שטעלונג, וועט ווערן פאַרפאַלן דער גרויסער זאַלאָג, און דאָס מלכות וועט נאָך צונעמען ביי די שותפים זייערע מויערן, מיט׳ן כלי בית און אַלע מטלטלין, ביז פערד און וואָגן; זיי אַליין צו נעמען און וואַרפן אין קייטן אריין, און פאַרשיקן, וואו דער פעפער וואַקסט...

און געווען איז עס פונקט נאָך א שוואַכן ווינטער; געלעגן אין ערד — א נאַקעטע. אָן שניי. דער זאָמען פון קאָרן איז אויסגעלופטערט געוואָרן —

איז נאָך ווייניג?

לאָזט נאָך, באַלד נאָכ׳ן ווינטער, ארויס א קול, אז קיר׳ה איז זיך מכין למלחמה געגן תוגר! ווערט גאָר גאָלד און טאָלער קאָרן! און נישט בנמצא.

איין פּרייז אין דער סביבה, א שררה א גרויסער, האָט יאָ עטלעכע הונדערט קאַרץ קאָרן, איז נישט צוצוטרעטן. ער האָט געלאָזט זאָגן, אז אויב מען וועט אים נישט ברענגען א דריי, צי גאָר א פיר־פאַכיגן פּרייז פאַר׳ן קאָרן, וועט ער ארויסטרייבן פון פּאַלאַץ, נאָך אָנרייצן די כלבים.

מיט איין וואָרט — סכנות נפשות: בדיל הדל, און נאָך פאַר־פאַלן צו ווערן אויף כף הכל...

מילא, איז דאָך אָבער א איד געוואוינט צו צרות, צו סכנות נפשות, איז דאָך אויף דעם פאַראַן בטחון... זיצט זיך מוצאי־שבת קודש דער שותף דער למדן אין שטיבל און הערט און פאַר־

ציילט מעשיות פון לאדירער. און דער שותף — דער ערלעבער, פשוט'ער איד — ווארט אויף דער מלוה מלכה, און אויף אורחים, און גייט זיך אזוי אויף און אפ איבער דער שטוב און ברומט זיך די אליהו'ס...

און ווי ער ברומט אזוי די אליהו'ס, דערהערט ער פלוצלונג פון דרויסן א געזעצטריי איבער'ן ברוק אין גאס; די שויבן קלינגען אונטער: א רייטער יאגט זיך צו צום הויז.

וואס קאן עס זיין? א רייטער פון פאלק? אצינד? פאר מלוה מלכה?

א רגע כמימרא — דער רייטער איז שוין פאר'ן הויז. ער שפרינגט שוין אראפ פון פערד, בינדט עס צו ביים ציימל צום דראנג פאר דער שטוב, ער עפנט שוין די טיר — דעם שותפ'ס ווייב רעדט שוין צו אים:

ער, פאר מלוה מלכה רירט זיך נישט פון ארט.

ווייזט זיך אויס: עס איז נישט פון פאלק — עס איז א שטאַ־פעט פון א פריץ. טאקע פון גרויסן שררה, וואס האט דאס קארן, —א בריוו האט ער אין גרוים איילעניש געשיקט. און דער בריוו איז א ישועה פון הימל: באשר בכן, דער פריץ איז פלוצלונג גע־רופן געווארן קיין ווין, תיכף ומיד צו קומען צום מלכות, האלבער נאכט מוז ער ארויספארן, נו — פעלט אים הוצאות הדרך (פריצים האבן קיינמאל קיין בארן גראשן נישט). על כן, אויב „יאש" (יוסף האט דער איד געהייסן, מילא: יוסף — יוסל, יאש...) אויב יאש וועט תיכף תוך כדי דבור קומען מיט מזומנים, קריגט ער דאס קארן בחצי חינם. א מקח, וואס מען הערט עס נישט אין גרעסטן זול.

האט די אידענע איבערגעלייענט דעם בריוו אין דער ערשטער שטוב. פאלט זי אריין מיט דער בשורה צום מאן, — לויפנדיג צו דער צווייטער שטוב, שרייט אין קיך אריין צום משרת, ער זאל געשווינד איינשפאנען פערד און וואגן און —

— הערסט, מיין מאן!

ווײַל דער מאַן אָבער נישט הערן.
שרײַט זי אויס די בשורה אויף א קול:
— כאַפּ, מײַן מאַן, פאָר!

להד״ם! מײַן אידל וויל פאָר „מלוה־מלכה״ נישט פאָרן. ער וועט צוליב מסחר נישט מבטל זײַן זײַן מצוה, נישט עובר זײַן אויף א נדר!

דער אידענע געפעלט עס אפילו; פונדעסטוועגן זאָגט זי:

— נאַרעלע אײנער, אײַנגאַנצן א מײַל־וועגס, און די פערד זײַנען אויסגערוט... און דאָ שאַבּט מען ערשט די פיש, מען איז נאָך ניט צוריקגעקומען פון שוחט... וועסט נאָך, אי״ה, צוריקקומען צו דער צײַט... און ווען א ביסל שפּעטער? —

ענטפערט דער מאַן יוסף, אז פאַר מלוה מלכה מאַכט ער קײן מסחרים נישט.

זאָגט זי, אַז זי וועט שיקן נאָכ׳ן שותף. אן ערלעכער איד, א למדן, זאָל ער זאָגן...

און אײדער זי רעדט אַרויס דאָס וואָרט — אצבע אלקים! דער שותף דער חסיד איז פונקט געקומען צו מלוה מלכה.

הערט ער, דער למדן — דער חסיד וועגן וואָס עס גײט, לאַכט ער! — „פּע, זאָגט ער, אָפּשטויסן בידים א ישועה פון זײַן ליבן נאָמען? און — א דבר האבוד, און אזא נס! משוגע מײַנע שונאים!״

הויבן זיך אָן צוזאַמענקומען אורחים. העלפן זײ אונטער: באַשײַנפּערלעך, א גאָט־זאַך!

ווערט דער פּשוט׳ער ערלעכער איד בטל ומבוטל פאַר די לײַטישע אורחים, דער עיקר פאַר׳ן שותף דעם ירא שמים, דעם חסיד און דעם גרויסן למדן; בפרט אז דער רופט זיך נאָך אויס, אז ער פאָרט מיט.

דערווײַל פאָרט פאַרבײַ דער טיר דער וואָגן מיט׳ן קנאַק. דער יונג שפּרינגט אַראָפּ, גלײַכט אויס דאָס געזעמס; דער חסיד כאַפּט זיך אַרויף און זיצט שוין. דער פּשוט.ער ערלעכער איד קריכט אַרויף — הײסט מען דעם שטאָפּעט רײַטן פאַראויס, רײַט ער.

הילכט ווייטער די גאַס פון די טריט פון פערד. שפּרינגט ארויף דער שמייסער אויף דער קעלניע, נאָך אַמאָל א קנאַק מיט דער בייטש, דאָס בני בית מיט די עטלעכע, שוין אָנגעקומענע אורחים רופן נאָך: אין א מזל'דיגער שעה! דאָס ווייב: פאָר געזונטער־הייט און קום געזונטערהייט! דער וואָגן רירט. דער פּראָסטער איד — דער שותף לאָזט אראָפּ דעם קאָפּ. עס צופּט אים עפּעס ביים האַרץ, עפּעס שלעכטע נביאות זאָגט אים דאָס האַרץ, נאָר ער שעמט זיך אויסצוזאָגן דעם למדן,—זיפצט ער אָפּ און שווייגט.

די אורחים מיט'ן בני בית זיינען צוריק אין שטוב אריין, זינ־גען זמירות...

3.

און גאָר אינגאַנצן איז דעם פּראָסטן איד'ס האַרץ קיין פאַל־שער נביא נישט געווען...

ארויסגעפאָרן זיינען זיי אין א לבנה־נאַכט: שטערן כחול־הים. אָבער קוים האָבן זיי געהאַט די שטאָט הינטער זיך, האָט זיך דער הימל פאַרוואָלקנט. טונקל איז געוואָרן און וואָס אַמאָל טונקעלער.

דער רייטער איז שוין לאַנג פאַרשוואונדן געוואָרן; א פריי־ציש פערד! די פערדס־טריט הערן זיך נאָך א ווײַלע און — פאַר־הילכן!

דערווייל ווערט נאָך טונקעלער, עס הויבט אָן בלאָזן א צפון־ווינט און יאָגט נייע ענגים. די שטערן לעשן זיך, איינס נאָכ'ן אנדערן ווי קליינע קינדער־לאַמטערנדלעך פון ווינט.

עס ווערט חושך, מען פאַרלירט דעם וועג, מען שניידט זיך עפּעס אריין אין א וואַלד, אויפ'ן וועג דאַרף גאָר קיין וואַלד נישט

זיין; פון וואַנעז האָט זיך גענומען א וואַלד?

דערווייל פאַרלירט דער יונג — דער שמייסער די בייטש; שפּרינגט ער אַראָפּ זוכן די בייטש. די פערד שלעפּן זיך ווייטער, דער שמייסער קומט נישט צוריק. מען רופט, ער ענטפערט נישט. דער אָרימער פּראָסטער איד זיצט פאַר׳חושכ׳ט און האַלב פאַר׳חלש,ט פאַר שרעק. דער חסיד שפּרינגט אַראָפּ זוכן דעם שמייסער, און ווערט אויך נעלם אין דער פינצטערניש. דער פּראָסטער איד ווערט שוין גאָר פאַר׳חלש׳ט; שטאַרקט ער זיך אָבער, שטעלט זיך אויף, קריכט אַרויף אויפ׳ן געזעס, גלאָצט אין דער פינצטערניש אַריין מיט די אויגן—ער זעט נישט.

ווייל ער שרייען, קען ער, פאַר גרויס שרעק, נישט אַרויסברייגען קיין קול. דערווייל שלאָגן אָן די פערד מיט׳ן דישעל אָן א בוים; דער דישעל פּלאַצט, דער וואָגן קערט זיך איבער. דער איד פאַלט אַרויס, צו זיין גליק — אויף א בערגל גראָז. די פערד רייסן זיך אָפּ פון בוים, און אַנטלויפן, משוגע פאַר שרעק, אין דער וועלט אַריין... עס הילכן א ווייַלע די טריט, די רעדער, און ווערן אויך פאַרזונקען אין חושך. און דער פּראָסטער איד הויבט זיך אויף איינער אַליין אין דער פינצטער, ער שטויסט קוים מיט די לעצטע כחות א קול פון האַלז אַרויס, שרייט; קיינער ענטפערט נישט. דער ווינט כאַפּט דאָס געשריי און צעברעקלט עס, און צעטראָגט עס און עס ווערט פאַרזונקען אין געפייפעריי.

וואָס זאָל, נעבעך, טאָן א איד? אין א פינצטערן וואַלד איינער אַליין איז ער; מי יודע וואָס פאַר א חיות רעות עס האַלטן זיך אויף אין וואַלד, אינ׳ם געפייפעריי פון ווינט דאַכט זיך אים, ברילן זיי, די חיות.

ענטפערט ער איבער זיין נשמה צום בורא עולם: טו מיט מיר, ווי דיין ווילן איז, — און הויבט אָן שטיל צו זאָגן וידוי. גרייט האָרץ זיין א איד.

און דער ווינט רוישט, ער הערט זיינע אייגענע ווערטער, זיין אייגענע וידוי נישט; עס רוישט. פייפט און רייסט די ביימער, די צווייגן.

אָבער אָט — צווישן די פֿאַנאַנדערגעריסענע צווייגן, גיט פּלוצ־לונג א בליץ, אויף א רגע כמימרא באַווייזט זיך א ליכט...

מילא, ותחי נפשו! עס מוז דאָך זיין דאָ ערגעץ א הויז! די צווייגן האָבן זיך שוין צוריק באַהעפֿט, פֿאַרפֿלאָכטן אינ׳ם חושך... הויבט ער אָן צו גיין צום אָרט, פֿון וואַנען דאָס ליכט האָט זיך אים באַוויזן... און ער איז געגאַנגען, און געגאַנגען, ביז גאָט האָט אים געהאָלפֿן, און ער איז צוגעקומען צו׳ן א הויז מיט א ליכטיג פֿענצטערל.

געלויבט איז זיין ליבער נאָמען!

פֿונדעסטוועגן צוגיין גלייך זוכן א טיר, האָט ער מורא. א קשיא אויף א מעשה: א הויז אין וואַלד, עס קאָנען זיין גזלנים, עס קאָנען זיין יענע לייט, באַהיט און באַשירעמט זאָל מען זיין... ער וועט נאָר א בליק טאָן אין פֿענצטער... לאָזט ער זיך אַראָפּ אויף אַלע פֿיר, קריכט שטיל און פּאַמעלעך צום ליכטיגן פֿענצטער צו, שטעלט זיך, פּאַמעלעך און מיט גרויס האַרץ־קלאַפּעניש, אויף, בויגט זיך צו, קוקט אַריין, און דערזעט דאָס, וואָס איך וועל אייך פֿאַרציילן אין פֿערטן קאַפּיטל.

.4

א גרויסע שטוב האָט ער דערזען. און ער וואָלט געשוואוירן, זיין שטוב: אין מיטן שטוב שטייט א טיש, פּונקט ווי ביי אים צו מלוה־מלכה. פּונקט אַזא טישטעך; פּונקט, צו דער האָר, אַזוינע כלים: זילבער, גאָלד און קאָלירט גלאָז. און טעלער אַזוינע, ווי ביי זיין אשה. און אויף די טעלער די זעלבע מאכלים... און פּונקט אַזוי פֿיל ליכט: הן אויפ׳ן טיש אין זילבערנע לייכ־טער, הן אַרום די ווענט אין זילבערנע העסען. און די לייכטער זיינען זיינע, און די העסען, כהויה דערקענט ער זיי.

איז עס נישט א חלום? ניט ער זיך א צופּ ביי דער באָרד, א ריס ביים אויער, א ביס אריין אין פינגער. ניין, עס איז קיין חלום נישט!

און ביים טיש, צו אים אונטער'ן פענצטער מיט די אַקסל, זיצט א איד, — דאַכט זיך, ער אַליין! זיין קרומער אַקסל.

רבונו של עולם. א חלום, צי א כשוף, צי גלאַט אזוי א פאַר־בלענדעניש?!

ווי עס איז, ער מוז אריינגיין. סיי ווי סיי, א איד זיצט, א טיש צו מלוה־מלכה איז געדעקט; ער וועט גיין, מקיים זיין די מצוה.

און ער איז גובר די שרעק, רייסט קוים אָפּ די פיס פון דער ערד און גייט אַרום הויז, טאַפּט און געפינט אין דער צווייטער זייט, פּונקט געגנאיבער דעם פענצטער, א טיר! ער עפנט זי מיט א פאַרציטערטער האַנט, דערזעט דעם איד פּנים אל פּנים, עס הענגט דאָרט נישט קיין שפּיגל, ער זעט דעם איד בחוש, און דער איד איז ער אַליין, זיינע באָרד־און־פּאות, זיינע ברעמען, זיי־נע אויגן, זיינע באַקן, און די יאַרמולקע מיט'ן קאַפּטאַן זיינען זיינע.

ער אַליין איז עס.

און דער איד, דאָס הייסט, ער אַליין, זיצט און קוקט אויף אים מיט שטיל־שווייגנדיגע אויגן, נאָר פול מיט רחמנות'דיגער שטראָף; ווי איינער רעדט: וואָס האָסטו מיר, וואָס האָסטו, הייסט עס, דיר געטאָן? פון וואַנען פאַלסט עס דו אוים?!

וויל ער פרעגן: וואָס? קאָן ער ווייטער קיין קול פון האַלז נישט אַרויסרייסן, נאָר דאָס האַרץ זאָגט אים: מבטל געווען מלוה־מלכה, עובר געווען אויף א נדר...

און ווי דאָס האַרץ זאָגט אים אזוי, פאַרלירן פּלוצלונג די כלים אויפ'ן טיש זייער גלאַנץ און ווערן ווי פאַרטריבט; און די

ליכט, אין די לייכטער און העסען, הויבן אָן טונקל און טונקעלער ווערן, און ווערן באַלד טאַקע שוואַרץ — שוואַרצע ליכט ברענען! און דער איד, דאָס הייסט ער אַליין, צוזאַמען מיט'ן טיש, מיט די מאכלים, מיט די כלים, מיט די לייכטער הויבן אָן אַלע צוזאַמען, פּאַמעלעך, פּאַמעלעך צו זינקען אין דער פּאָדלאָגע אַריין... די שוואַרצע ליכט־פלעמלעך אין די לייכטער און העסען הויבן אָן צו ווערן רויכיג און רויכיגער. און אַז דער טיש מיט אַלעם אַרום איז שוין איינגעזונקען ביז צום אויבערשטן שטח פון טאָוועל, און דער איד, דאָס הייסט, ער אַליין אין יענער געשטאַלט, איז שוין אַראָפּ מיט דער באָרד, און עס האַלט שוין ביי די ליפּן, האָבן זיך די פלעמלעך מיטאַמאָל געטאָן א לעש אויס...

זאָגט פּלוצלונג דאָס האַרץ אונטער דעם איד: כאַפּ עפּעס און מאַך ברכה, זיי מקיים מלוה־מלכה! — שטרעקט ער אויס א האַנט, און כאַפּט, איידער דער טיש ווערט איינגעזונקען, א פּרי פון א טעלער אַראָפּ, מאַכט „בורא פּרי העץ"; א בים, א שלינג־אַראָפּ, און גיט א געשריי: דוד מלך ישראל חי וקים!

און דאָס האָט געהאָלפן!

כהרף עין איז אַלץ פאַרשוואונדן געוואָרן; די געשטאַלט, דער טיש, דאָס הויז, דער וואַלד, — איינער אַליין שטייט ער ווייט הינטער דער שטאָט, אויף עפּעס א לאָנקע... און תוך כדי דבור נעמט אים אָן פון הינטן א האַנט; הויבט אים אויף, טראָגט אים אין אויר, צו דער שטאָט צו טראָגט מען אים, און מען לאָזט אים אַראָפּ פאַר זיין איגענער טיר. —

.5

שטייט דער איד מבולבל הינטער זיין איינגענער טיר און גלויבט זיינע אויגן נישט.

הערט ער פון אינעווייניג, די אורחים זינגען זמירות, הויבט ער שוין אָן צו גלויבן, — זאָל עס האָבן אזוי ווייניג געדויערט?

דערהערט ער אָבער, ווי זיין פּלונית'טע זאָגט אין קיך:

— שוין אַלץ פאַרטיג, — וואָס זאַמט ער זיך, נעבעך?! ווער ווייסט, וואָס מיט אים איז, נעבעך, געשען?...

טראַכט ער: וואָס איז זי נעבעך שולדיג? עפנט ער אויף די טיר און גייט אַריין.

זעט ער, קיינער וואונדערט זיך נישט.

דאָס ווייב האָט'ס דערזען און שמייכלט.

פרעגט ער: וואו איז דער שותּף?

זאָגט מען: נישטאָ!

„גאָר נישט געווען?" — ניין! — אודאי, ווי אַלע מאָל אין שטיבל.—

און דאָס ווייב זאָגט אים: וואַש דיך; און רופט באַלד צו דער קיך. זי הייסט, דער יונג זאָל אריינטראָגן דעם באָרשטש...

פאַרשטייט ער נאָך ווייניגער:

— דער יונג איז אין דער היים?

— ווי דען?

און די פערד?

— שטייען אין שטאַל, וואו זאָלן זיי זיין? הערסט נישט זייער הירזשען?

ער הערט!

ער הערט אפילו, ווי די פּאַדקאָוועס קלאַפּן אָן דער פּאָדלאָגע; די שטאַל איז נישט ווייט פון שטוב. —

פאַרשטייט ער שוין, אַז עס איז געווען א שפּיצל פון יענע לייט, אַז נאָר מיט'ן „בורא פּרי העץ" און „דוד מלך ישראל חי

וקים" האָט ער זיך מציל געווען פון זייערע הענט. —

הויבט ער אויף די הענט מיט ליב און דאַנק צו זיין ליבן נאָמען...

און ווי ער דאַנקט אַזוי און לויבט גאָט אין דער שטיל, דער־הערן זיך ווייטער פערדס־טריט פון גאַס, הילכט ווייטער אָפּ דער ברוק; א רייטער גענענט זיך ראַש צום הויז. און אָט איז ער דאָ, שפּרינגט אַראָפּ, קומט אַריין, — א זעלנער איז עס, נישט קיין שטאַפעט — א קיראַסיער.

און האַלטנדיג דעם צוימל פון פערד איבער דער שוועל, גיט ער איבער א פּאַפּיר:

דאָס איז געווען א פּריקאַז פון גענעראַל.

און אַזוי האָט דער גענעראַל געשריבן:

„היות דאָס חיל רוקט צוריק אָפּ קיין ווין, איז בטל דער פּאָד־ריאַד, דאַרף מען נישט קיין קאָרן".—

פאַרשטייט איר שוין אליין, וואָס פאַר א מלוה־מלכה עס איז געווען!

ווי אַזוי אַ פּרוש איז געוואָרן אויס פּרוש

איז געשטאַנען אַ פּרוש, פרייטאָג נאָכ'ן קניש, וואָס ער האָט ביי דער שוחט'קע געגעסן, אין ליידיגן בית־המדרש, אָן דער זייט פון אַ שטענדער, אויף וועלכן עס איז אָפן געווען „שיר השירים", ווי עס פּאַסט פאַר פרייטאָג.

מיט די הענט האָט ער זיך אַ פריש בעזימל — אַ פריש בעזימל פון פרישע ברעזינע צווייגלעך און פרישע, האַרטע, גרינע בלעטער —געבונדן; מיט די פייכטע פאַר'חלום'טע אויגן אין „שיר־השירים" אריינגעקוקט, און מיט די ליפּן אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק, האַלב זינגענדיג, געמורמלט...

אַז ער איז געקומען צום פּסוק: „הנך יפה, רעיתי" — דאָס איז טייטש: דו ביזט מיין חבר'טאָרין, שיין — האָט ער (דאַכט זיך, צופעליג) צו דער מערב־וואַנט אָן אויג געוואָרפן. צום פענצ־טערל אין דער מערב־וואַנט, וואָס גייט אין דער שמש'טעס שטוב אריין...

און באותו הרגע האָט ער פּלוצלונג דערפילט, אַז עפּעס הויבט אים אָן צו שטיקן אין האַלז און רייסט זיך ארויס דורכ'ן מויל.

דערשרעקט ער זיך, עפנט ברייט דאָס מויל, — שפּרינגט אים, פון מויל אויפ'ן שטענדער ארויף, עפּעס אַ קליינס, אַ גרינלעכס, אַ רירעוודיגס...

ער קוקט זיך בעסער צו: אַ קליין־רירעוודיג גרינלעך מענ־טשעל. נאָר אַ ווידעלע האָט עס פון הינטן, און אויף הינערשע פיסלעך שפּרינגט עס.

— ווער ביזטו?

דיין מחשבה: ענטפערט לאכנדיג דאָס קליינע מענטשלע און באווייזט צוויי שורות ווייסע, שארף־שפּיציגע ציינדלעך.

— איך האָב שיר־השירים געזאָגט! — באליידיגט זיך דער פרוש.

— „הנך יפה, רעיתי", — אמת: און דערביי צו דער שמש־טעס פענצטערל אַן אויג געוואָרפן — נישט די כנסת ישראל,— ברייַנע דער שמש'טעס האָסטו אין זין געהאַט... ווילסט זי זען?

רוקט זיך דער פרוש אָפּ דערשראָקן.

— נו, נו, — לאכט דאָס מענטשעלע, — איך האָב סיי־ווי־סיי היינט קיין צייט נישט: איך מוז אריין הינטן, פארשרייבן זיך אין ספר הנולדים — א מעטריקל מאכן. איך וועל צוריק קומען.

און פארשווינדט.

מיינט דער פרוש: א זעעניש, א פארבלענדעניש געווען... ער שלאָפט שוין נישט אזוי פיל נעכט!

שטארקט ער זיך, נעמט צוזאַמען די צוויַיגלעך, פארענדיגט דאָס בעזימל און גייט אין מרחץ אריין.

ווייטער א פרייטאג נאָכ'ן אָנבייסן; ער איז ווייטער איינער אליין אין בית־המדרש...

זיצט ער, קוקט אריין אין „תרגום שני".

הפלא ופלא שלמה דעם מלך'ס פאלאץ.

פון קריסטאל, אין מיטן ים...

פארמאכט ער די אויגן פאר גרויס תענוג און שאָקלט מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט:

— אי־אי־אי!

באקומט ער א קליין שנעלכל אין דער נאָז.

עפנט ער די אויגן—דאָס מענטשעלע!

נאָר גרעסער, דאכט זיך אים.

— ביזט, דאכט זיך, צוגעוואקסן?

— דו טראַכסט און איך וואַקס!

— איך האָב נישט געטראַכט! — לייקנט דער פרוש — „תרגום שני" געלערנט.

— אמת! אָבער טיף אין שטילן האַרץ געטראַכט:

אין אַזאַ פּאַלאַץ, אין מיטן ים מיט איר צוזאַמען...

לאָזט דער פרוש אַראָפּ דעם קאָפּ.

— זי ווערט אַ כּלה? — זיפצט ער.

— נאַרישקייטן!

—מיט יונה ליבל'ס...

— ער הוסט.

— איז וואָס?

— וועט ער שפּעטער בעסער הוסטן... שפּייען מיט בלוט...

— איז וואָס — —

— דערווייל גאָרנישט: דאָס פּרי'לע מוז זיך אויסשטיין אויפ'ן בוים...

באַטראַכט אים דער פרוש, פאַרשנדיג.

דערזעט ער, ווי ער איז איבער דער צייט גאָר רויט געוואָרן.

— אוי, ווי רויט דו ביזט געוואָרן! — שרייט ער אויס, דערשראָקן.

— „אָדם" — ענטפערט דאָס מענטשל, איז אַ מענטש, „אָדם" איז רויט, „דם" איז בלוט...

— וואָס פּלאַפּלסטו?

— ס'וועט קומען די רעכטע צייט, וועסטו פאַרשטיין!

— זאָג בעסער, — מאַכט ווייטער דאָס רויטע מענטשעלע נאָך אַ קליינער פּויזע, — ווילסט זי זען?

זי צוואָגט זיך אַצינד.

און אַז דער פרוש זאָגט נישט: ניין, גיט דאָס רויטע מענטשעלע אַ בלאָז צום פענצטערל־צו אין דער מערב־וואַנט, עפנט זיך דאָס פענסטערל, שטייט ברײנע, דער שמש'טעס טאָכטער,

צו זיי מיט די אַקסל, איבער א שיסל היים וואַסער און צוואָגט זיך לכבוד שבת.

— זעסט, — מאַכט דאָס רויטע מענטשלע, — א ביסל האָר! די שיסל איז פאַר זיי צו קליין. זי האַלט זיי קוים אין דער שיסל!

כאַפּט אים דער פּרוש אָן דערשראָקן:

— זי קאָן זיך נאָך אויסדרייען און דערזען!

— וועמען?

— דיך! זי וועט זיך חלילה, דערשרעקן!

— אויסער דיר, — ענטפערט דאָס מענטשעלע, — קאָן מיך קיינער נישט זען...

— רעד שטילער!

— אויסער דיר, הערט קיינער נישט מיין קול... זע בעסער דעם האַלז־און־נאַקן: אָן אַלעבאַסטערן וואָס?

און, אַז דער פּרוש ציטערט:

— ווילסט, איך זאָל זי דיר ווייזן? ווי אחשורוש האָט גע־וואָלט זען ושתי׳ן, ווילסט?

— כ׳וויל, — ענטפערט דער פּרוש, קוים רירנדיג מיט די פאַרברענטע ליפּן...

— וועסט אונטערשרייבן?

— וואָס?

— א כתב! — מיט׳ן בלוט פון מינדסטן פינגער...

— כ׳וועל, תיכף, גיב אהער!

— גיי איך שוין אַראָפּ און ברענג א כתב.

דאָס מענטשעלע איז פאַרשוואונדן, דאָס טירל איז פאַרמאַכט, און דער פּרוש וואַקלט זיך קוים צו צו׳ן א באַנק.

הושענה רבא, שפּעט ביינאַכט.

אויפ׳ן שולחן ברענען זיך צוויי יאָרצייט־ליכט.

דער פּרוש זיצט אויף דער באַנק הינטער׳ן אויוון. באַווייזט

זיך דאָס קליינע מענטשלע, וואָס איז שוין, אייגנטלעך, נישט אַזוי קליין געווען, — און דערלאַנגט אים עפּעס צו דער האַנט.

— וואָס איז?—פרעגט דער פרוש.

— „חוזק האָט דעם טאַטן נישט דערקענט" — וויצלט זיך דער רויטער. — עס איז דאָך דיין קניפּיק. האָסט דאָך מיר אים נעגעבן אויסצושלייפן.

— ווען?

— איינמאָל, האַלבער נאַכט, נאָך אַ זעניש.

— נאָך וואָס?

— „אָדם" — אַ מענטש, „אָדם"—רויט — — —

— שווייג! — שרייט אויס דער פרוש אין אַ שרעק.

שמייכלט דאָס רויטע און פאַררעדט:

— אָבער זע, ווי אויסגעשלייפט!

ער עפנט דעם קניפּיק—די קלינג גיט אַ בליץ.

— ווי אַ חלף, — מאַכט ער, — פּרואוו אויפ'ן נאָגל.

דער פרוש נעמט מעכאַניש דאָס מעסער, פּרואווט דאָך נישט און זאָגט פאַרבענקט:

— זען וויל איך!

— אַז דו האָסט אונטערגעשריבן, מהיכא־תיתי! — ענטפערט דאָס מענטשל און רופט:

— וואַנט, וואַנט, לאָז זיך אַראָפּ!

פאָלגט זי, די מערב־וואַנט, לאָזט זיך אַראָפּ — ברײנע שלאָפט אויף אַ באַנק־בעטל.

זיצט דער פרוש, פאַרבאָרגן אין שוויס, מיט ציטערדיגע הענט און פיס, אפּנים — ווייס ווי קאַלך און ברענענדיג־פאַרגלאָצטע אויגן און קוקט.

זיצט דער רויטער לעבן אים און רוימט אים אין אויער אַריין:

— זעסט אַ יד'ל, וואָס? אָפּגעטאָקט! אַן עלנבויגן! פון העלפאַנד־ביין, וואָס?

— מער! מער! — לעכצט דער פרוש מיט פארברענטע ליפן.

— קאַלדרע אראָפּ! — הייסט דער רויטער און עס געשעט.

— ווי מיינסטו, — שמייכלט ער, — שענער ווי ושתי!

— שולמית! — מאַכט דער פרוש מיט שוים איבער׳ן מויל.

— און דער פּאַלאַץ, — ציטערט ער, — דער פּאַלאַץ, קריסטאַל אין מיטן ים?...

— וועט זיין! — פאַרזיכערט דער רויטער. — די פרי איז אויסגעשטאַנען... היינט, מאָרגן וועט זיין, נאָך אַ קליינינקייט פעלט...

— אָבער ס׳העמד, ס׳העמד אראָפּ! — קאָכט דער פרוש — באותו הרגע איז אָבער דאָס גאַנצע זעעניש פאַרשוואונדן. די וואַנט איז צוריק אַרויף אויף איר אָרט.

— וואָס איז דאָס? וואָס האָסטו געטאָן?

— נישט איך, — ענטפערט דער רויטער, יונה ליבל׳ס!

— יונה ליבל׳ס? ער? ווי אַזוי?

— געקומען תורה לערנען... זיצט ביי דער מזרח־וואַנט. האָב איך קיין שליטה נישט... מוז מען וואַרטן. אָדער—זיינער פּטור ווערן...

מאַכט זיך דער פרוש, די לעצטע ווערטער נישט הערנדיג, און בויגט זיך אויס, און שטרעקט אַרויס דעם קאָפּ פון אונטער׳ן אויבן:

אמת. יונה לייבל׳ס זיצט ביי דער מזרח־וואַנט און לערנט. ער האָט ביים זעעניש, זיין קומען נישט געהערט.

— און ער הוסט נישט! מאַכט ער בייז, און דריקט, נישט ווילנדיג און וויסנדיג, שטאַרקער דאָס הענטל פון קניפּיק אין דער האַנט. ער הויבט נישט אָן צו הוסטן!

— ר׳וועט!—זאָגט דער רויטער.

הויבט יונה לייבל׳ס אָן צו הוסטן.

— א פשוט'ער הוסט! — זאָגט דער פּרוש. — ווי פון א קאַטער.

כאַפּט זיך יונה לייבל אָן ביים לייב.

ער פאַרקייכט זיך.

ער הויבט זיך אויף און גייט צו צום כיור, נאָך א ביסל וואַסער. צוריקוועגס וואַקלט ער זיך...

— גברא קטילא, וואָס?

— ניין! — ענטפערט דער פּרוש. — היינט הושענא־רבא... דער שאָטן גייט אים נאָך...

— א ציטעריגער, א דינער... ווי לאַנג מיינסטו...

— אויף דער וואָך איז די חתונה — האַקט אים פינצטער איבער דער פּרוש.

— וועט זיין א יונגע אלמנה!

— כ'וויל נישט, ער זאָל זי אָנרירן! — שפּרינגט אויף דער פּרוש מיט שוים איבער'ן מויל.

— קענסט דיר אן עצה געבן.

— ווי אזוי —

יונה לייבל'ס האָט זיך אָפּגעשטעלט, אָטעם צו כאַפּן און דאָס רויטע מענטשל זאָגט:

— קום צו צו זיין שאָטן!

— וואָס וועט זיין?

— ועסט זען!

זיי גייען צו, דער פּרוש איז באַרוועס, הערן זיך נישט די טריט.

— פאַרליר נאָר נישט, — וואָרנט דער רויטער, — דעם קני־פּיק, ס'וועט טאָן א קלאַפּ.

דער פּרוש דריקט פעסטער דעם קניפּיק אין דער האַנט.

יונה לייבל'ס שטייט אין מיטן בית־המדרש, האַלט זיך אָן ביי'ן א שטענדער און קייכט, זיי שטייען אויף זיין שאָטן.

— ווילסט פּטור ווערן? — פרעגט דער רויטער.

דער פּרוש שאָקלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

זיין קול וואָלט יונה לייבל'ס געהערט.

— לאָז אראָפּ דעם קניפּיק אויפ'ן שאָטנ'ס האַלז, נעשווינד לאָז אראָפּ!

און אַז דער פרוש וויינערט זיך, גיט אים דער רויטער א שטויס אין עלנבויגן; פאַרלירט ער דאָס מעסער.

פאַלט דאָס מעסער מיט'ן שפּיץ אראָפּ, שטעכט דורך דעם שאָטנ'ס האַלז און בלייבט שטעקן אין דער פּאָדלאָגע.

אין דער זעלבער רגע פאַלט יונה לייבל'ס אנידער, און א שטראָם־בלוט שיסט אים ארויס פון האַלז.

גיט דער פרוש א געשריי: געוואַלד! און כאַפּט זיך אויף!

וואָרים דאָס אַלץ איז א שווערער, וויסטער חלום, אויף דער הארטער באַנק, אין לײדיגן בית־המדרש, אין א לבנה'דינער נאַכט געוועזן...

און אַז דער פרוש האָט זיך אויפגעכאַפּט שטייענדיג אין מיטן בית־המדרש, פאַרבאָדן אין שוויים, האָט ער זיך דערשראָקן, דער־נאָך צוגעוואַקלט צוריק הינטער'ן אויוון ארונטער, אראָפּגעשאַרט זיין זעקל מיט זאַכן פון אונטער א באַנק, פאַרבונדן מיט א שטריקל, געוואָרפן איבער די פּלייצעס און איז ארויס פון בית־המדרש...

אהיים אָדער אין דער וועלט אריין. —

דאָס פּראָבלעם*)

די זון גייט אונטער. דער עולם זאַמלט זיך צו נעילה.
מיין באַקאַנטער דרייט זיך אַרום פאַר דער שול, שטעלט מיך אָפּ.

— עס ציט! — מאַכט ער מיט אַ פאַרבענקטן בליק צו דער שול. — אָפּגעריסן, אין דער ערד אַריינגעגראָבן. — „ממעמקים”... גליטשיג־פּייכט, מיט מאָך באַוואַקסן, און עס ציט...

איך שמייכל: אַלטע געפילן, טראַדיציע... אַטאַוויזם! דער שטערן פאַרשאָטנט זיך אים; די אויגן ווערן אים טונקעלער, דאַכט זיך, ער האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין האַרץ אַריין פּרואָוונדיג.

— דאַכט זיך — ניין! — האָט ער אויסגעשטאַמלט נאָך אַ ווײַלע.

דער עולם גייט פרום און פאַרטראַכט פאַרביי, ער נעמט מיך אונטער'ן אָרעם און ציט מיך צו דער ווינקל־מויער צו.

— איך פיל מיך, — זאָגט ער, — עלנט... פאַר'יתומ'ט... כ'בין עפּעס אַ זאַך, וואָס מען האָט אין גאַס פאַרלוירן, אין שטוב ניט אַריינגענומען, און מען האָט דערין פאַרגעסן, מען זוכט עס ניט...

דער אָטעם ווערט ביי אים האַסטיגער.

— עס איז דאָך מיין פאָלק, מיינע עלטערן, שוועסטער און ברידער, היימישע, פריינט, באַקאַנטע... אַ גאַנץ יאָר זיינען מיר דאָך צוזאַמען; צוזאַמען געדריקט. מיר צאַפּלען דאָך דאָ אין איין נעץ, אין איין שפּינוועבס — קומט אַ טאָג, אַ טאָג יום־כפור,

*) השמטה פון 7טן באַנד.

גייען זיי זיך אַלע צוזאַמען, גייען זיי אין איין הויז אַריין בעטן צוזאַמען, וויינען צוזאַמען, טרייסטן און שטאַרקן זיך צוזאַמען. און איך איינער בלייב אין דרויסן... — נישט איינער!—פּראָווי איך אים טרייסטן — ניט אַלע זיינען אין שול... זייער פיל... ער ווערט אומגעדולדיג. דאָס ווייסט ער... ער קומט עבן פון איין אָרט וואו די אַנדערע זיינען.

— זיי האָבן געגעסן און געטרונקען, און האָבן זיך נאָך דאַמען געשיקט... דאָס מערסט האָבן זיי אים אַהער געטריבן! זיי זיינען אַזוי עלנט־זיכער, זיי לאַכן אַזוי אידיאָטיש־פעסט. א טענצל און געלאַכט... ער כאַפּט מיך אָן ביי די הענט און הויבט מיר אָן האַסטיג צו פירן אויף און אָפּ. — גאַלע פּנים'ער — נעווים אַזאַ באַלייכטונג. א קעלער־קנייפּע... א טענצל און גע־לאַכט... און איך האָב געזען: גאַלע הערבסט־בלעטער, אָפּגעריי־סענע פון צווייג... פון א האַרבסט־ווינטל אַרומגעטראָגן, און זיי היפּן אַרום בוים צו זיינע פיס... — דאָס — מאַכט ער, צו דער שול ווייזנדיג — איז דאָך דער שטאַם... איבערגעפּלאַנצט, אין א זומפּ אַריינגעשטעלט, אָבער א שטאַם מיט וואָרצלען... יענע זיינען בלעטער, אָפּגעריסענע...

— איך וויל נישט, — שרייט ער אויס. — אָפּגעריסן ווערן!
אין די אויגן באַווייזט זיך אים שרעק: — עס איז כרת!
פון שול הערט זיך דער נעילה־קדיש. — קום אַריין! — און איך נעם אים אָן ביי דער האַנט. ער רייסט זיך אויס:

— כ'קען נישט!

אין די אויגן איבער'ן געזיכט—שמערץ... דער אָטעם ווערט האַסטיג: — איז אָבער פּאַראַן, — זאָגט ער, — עטוואָס הע־בערס, עטוואָס היילינערס ווי א פאָלק... פּאַראַן, פּאַראַן — דאָס העכסטע, דאָס גרעסטע — — — ער שטאַמלט עפּעס. איך וויל טרעפן:

— דער אמת? — מיט געוואַלד רייסט זיך אים פון מויל אַרויס:

— גאָט! — איך שטוין: — דו און גאָט! דו גלויבסט?

— איך? — —איך ווייס נאָר — א „צופעליגקייט" איז אומזין... „זעלבסטשעפונג" — אַ גרעסערער! „אַנטוויקלונג" — א לעקעכל פאַר קליינע קינדער, פאַרשטופּ דאָס מויל און פרעג ניט... אָפּגערוקט די שאלה אויף א צייט... — רעדסט קיינמאָל ניט דערפון. קיינמאָל גאָט'ס נאָמען נישט דערמאָנט?! — א גאַנץ יאָר נישט, צווישן מענטשן — ניט. עס איז אַ וואָרט. א גרויס וואָרט. א סימבאָל, א באַצייכענונג פאַר'ן העכסטן, פאַר'ן הייליגסטן... האָבן זיי עס אין מויל אַריינגענומען, מיט שפּייעכץ באַנעצט... האָט זיך יעדערער א געטל צו זיין פּרנסה צוגעפּאַסט, צו זיין תאווה'לע צוגעשניטן, האָבן זיך געפּרוכפּערט און געמערט די עבודה זרה'לעך...

עס דערהערן זיך יעלה'ס. — קום, רעד צו דיין גאָט...

צאָרנדיג ענטפערט ער: — מיין גאָט לויבט מען ניט, מיין גאָט בעט מען ניט... איך קען מיין גאָט ניט באַליידיגן.

— —

מיר האָבן ביידע נעילה ניט געדאַווענט.